6
8-b
27

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
6 F
6

…s Bibliotheca
…ori Coll. Rom.
Societ. Jesu
6-8b27

13.3.78
13 13
c e

GERARDI IOANNIS VOSSI

RHETORICES CONTRACTÆ,

Sive

PARTITIONVM ORATORIARUM LIBRI V.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ex decreto Illuſtr. ac Pot. HOLLANDIÆ, & WESTFRISIÆ DD. ORDINUM in uſum Scholarum ejuſdem Provinciæ excuſi.

Editio tertiò recognita, & aucta.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officinâ IOANNIS MAIRE,
a. 3 cIↄ Iↄ c xl.

6.6.F.6

Perilluſtri Viro,

BENIAMINO AVBERIO MAURERIO FONTIDANGÆO,

Chriſtianiſſimi Regis in ſanctiore conſiſtorio Conſiliario,

Et ejuſdem in fœderatâ Belgicâ Legato.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Illuſtriſſime Domine,

ETSI præſentem Galliarum, & fœderatæ Belgicæ ſtatum cogitanti, non difficile eſſet conjicere, quantopere, ſi unquam, nunc publica te negotia diſtinerent: fiducia nihilominus fuit compellandi tui, atque id non aliâ de cauſsâ, quàm ut Rhetorices hos libellos quinque de

manu tibi in manum traderem. Parùm id verecundè à me factum eſſe, dixerit aliquis: ſed tamen multa erant, quæ ad illud impellerent. Nam obverſabatur animo primùm ſingularis planè, ac prope divina in tantâ dignitate humanitas tua. Simul occurrebat, te, magni Mæcenatis exemplo, literatos non minùs, quàm literas amare, virum utique exquiſitiſſimæ doctrinæ ſucco, non leviter modò tinctum, ſed penitùs imbutum. Neq; olim duntaxat hic ardor tuus: verùm nunc etiam occupationes graviſſimas elegantiſſimè diffindis Palladis ac Muſarum ſacris. In mentem quoque veniebat, eo in ſtudiorum genere verſari hunc laborem

borem meum, quo cives tui, fortiſſima Gallorum natio, ab omni prope gentis memoriâ, commendari non minùs, quàm armis, ſolent. Memineram enim, ab antiquo illo Catone * proditum eſſe, *pleramque Galliam duas res induſtrioſiſsimè perſecutam, rem militarem, & argutè loqui.* Sciebam, urbem, terrarum olim dominam, Gallos dicèndi magiſtros habuiſſe: atq; hujus etiam gentis † fuiſſe L. Plotium illum, qui extremis L. Craſſi temporibus, primus dicendi artem Romæ intulit: idque magno concurſu, quòd ſtudioſiſsimus quiſque apud eum exerceretur, teſte ad M. Titinnium Cicerone *. Offerebant ſe etiam, tum Narbonenſis † Votienus,

* Apud Soſipatrum lib. 2. ex Originum libris. Ac, puto, eodē reſpexerit B. Hieronymus adverſus Vigilantium, cùm ait: *Sola Gallia monſtra non habuit; ſed viris ſemper fortiſſimis, & eloquentiſſimis, abundavit.* Atq; idem epiſt. ad Ruſticum laudat ubertatem *Gallici nitoremque ſermonis.*

† Hieron. in Chron.

* Apud Sueton. de claris Rhetor.

† Martial. lib. 8. & Hieron. in Chron.

magni ſub Auguſto nominis Rhetor,quē poſtea à Tiberio in Baleares fuiſſe inſulas relegatū, Tacitus * auctor eſt : tum illi,qui ſub Nerone floruerūt, Domitius Afer Nemauſenſis,Clodius Quirinalis Arelatenſis, L. Statius Vrſulus Toloſanus. Et quis enumeret omnes Galliæ Rhetores, atq; Oratores ? præſertim ſi ad poſteriora etiam tempora deveniendū ſit, quorū multos referunt Burdigalenſis Auſonius, ac B. Hieronymus. Ad hæc cogitabam, à veteri gloriâ non deſciviſſe Galliam tuā,in qua, & hæc, & patrū ætas, tot excellētes in arte noſtrâ viros protulerit:quorum nomina tabulis æternitatis Fama inſcripſit. Omnes illos dicere ſi velim,

* Lib. 4. Annal.

non

non patietur ingens numerus: & ſi poſſim, negotia tua vetabunt. Vnum tamen præterire non ſinit præſens inſtituti ratio. Eſt is, vir ſummus, Iacobus Auberius, patruus tuus: qui primùm magnâ cum eloquentiæ laude in ſupremâ Pariſienſium curiâ advocatus vixit: ac poſtea virtutis & honoris ergò præturæ urbanæ præfectus fuit: atque in eâ ita ſe geſſit, ut ob ſingulares animi dotes admirationi eſſet omnibus: unde & hoc inter alia virtutis ſuæ pretiũ tulit, quod Rex ipſe Henricus II. rarâ ejus prudentiâ, & Neſtoreâ motus facundiâ, eum ad Britanniæ Regem miſerit legatum. Quâ in dignitate, Regis ſui, civiumq; ſummã de ſe exſpectatio-

nem etiam vicit: facileq; oſtēdit, non alteri juſtiùs convenire, quod de Cethego dixit Ennius *,

* Lib. 9.

Flos inlibatus populi, Suadæq; medulla.

Neq; iſtam domus tuæ gloriam pateris obſcurari, vir illuſtriſſime: ſed eā nominis tui luce, quâ longè lateq; omnia impleſti, potiùs adauges. Quippe quaſi viva, & ſpirans quædā patrui tui, vel potiùs Pithûs ipſius, imago, ita prudentiæ juxta, ac facundiæ laudem pariter es complexus, ut Chriſtianiſſimo Regi non alius æquè idoneus viſus ſit, qui apud præpotentes fœderatæ Belgicæ Ordines legati munus, nomine regio, obiret. Quātopere hic, Domine, alterius triumpharet oratio in dicendis laudibus tuis! Atq; id ſatis intelligunt,

ligunt, quos minimè fugit, ut in legatorum non paucis ſæpe deſideratum fuerit facundiæ decus. Quæ ubi penitùs abeſt, quid niſi ἄφωνον ῥήτορα* dixeris cum Antiphane†? Sin potiùs manca mutilaq́; ſit, quàm nulla: ſcio, aſſumi ſolere συναγορεύοντας*, ut verbo utar, quò Halicarnaſſenſis Dionyſius† hanc rem expreſſit: ubi id feciſſe ait Tarentinorū, ac Nolanorum legatos, cùm in Neapolitano ſenatu dicendum eſſet. Ac quorundam judicium eſſe video, non magis id illis vitio verti debere, quàm acri, & ſtrenuo viro, Lyſandro, cum orationem edidicit† ſcriptam ſibi à Cleone Halicarnaſſeo. Tibi verò, Ampliſſime Legate, nihil aliena opus facundia, qui

* Oratorem mutum.

† Apud Athenæum lib. 10.

* Patronos.

† In excerptis de legationibus.

† Plutarch. in Lyſand.

judicio tanti Regis omnes impleſti numeros, ut conſiliarii prudētiſſimi, ita diſertiſſimi oratoris. Cujus rei etſi, & antea in Gallia, & multis inde annis in fœderata hac Belgica, maxima dederis argumenta: non tamen latiſſimam hanc aream ingrediar orationē meâ, qua laudibus tuis tenebras potiùs, quàm lucem affunderem. Sublimes enim curæ illæ de moderandis regnis & rebuspubl. captũ meum, meiq; ſimilium, hominum quippe umbraticorum, longiſſimè tranſcendunt. Atq; ne iſta quidem pauca, quæ hactenus delibavi, alio à me fine dicta ſunt, quàm ut videant omnes non me potuiſſe meliùs certiuſq; tutelæ, ac patrocinio cujuſquã commē-

dare

dare hos libellos meos,quibus oratorem formo, & firmo: quàm illi,qui & ſummus ipſe eſſet orator, & ea ex familia, quæ facundiæ decus quaſi proprium ſibi vindicâſſet: & non ejus tantùm nationis civis, ſed ab ejus etiam nationis Rege orator ad Belgas miſſus,quæ eloquẽtiæ laude Græcos pariter, ac Romanos, provocaret. Quamvis verò magna ſint iſta, & talia planè, quæ optimo jure plurimũ me moverint: tamẽ aliud præterea acceſſit, & quidẽ, quod me propriùs tangat. Nẽpe præclarũ de me judicium tuum, ſummaq; erga me benevolentia: quã cùm ex aliis, tũ præſens ipſe nuper ſatis perſpexi: ac potiſſimũ ex eo, quòd egregiæ indolis,

eximiique

eximiiq; ingenij liberos tuos, cariſſima ſanè pignora, cũ doctore ſuo apud me potiſſimũ vivere voluiſti. Quare omnino putavi, rectè me facturũ, ſi eâdem operâ oſtenderẽ, & quanti faciã affectum hunc erga me tuũ, & quibus præceptis exiſtimem juvari poſſe liberos tuos, quò cum ætate paullatim ad eloquẽtiæ, virtutiſq; paternæ gloriã adſurgant. Hoc, ſcio, voves ipſe, Illuſtriſſime Domine, atq; adeò, ut vel patris nomen, ſi fieri poſsit, vincant. In quo tuo, & omnium noſtri voto (æternus Deus audiat nos, atq; exaudiat) felici omine deſino. Lugd. Bat. CIↄ Iↄ C XXI. XII. Kal. VII^{bris}.

Illuſtriſſimo nomini tuo
devotiſſimus,

GERARDUS IOANNES
VOSSIUS.

Series Capitum
LIBRI PRIMI.

Cap.I. *De natura Rhetorices.*
Cap. II. *De inventione generatim.*
Cap. III. *De generibus cauſſarum.*
Cap.IV. *De genere demonſtrativo:*
Cap.V. *De genere deliberativo.*
Cap.VI. *De genere iuridiciali, ac universè de ſtatibus.*
Cap.VII. *De ſtatu coniecturali.*
Cap. VIII. *De ſtatu finitivo.*
Cap.IX. *De ſtatu qualitatis.*
Cap.X. *De ſtatibus legalibus.*
Cap.XI. *De ſtatu quantitatis.*
Cap.XII. *De argumentis inartificalibus.*

Series
LIBRI SECUNDI.

Cap. I. *De affectibus generatim.*
Cap.II. *De metu.*
Cap. III. *De confidentia.*
Cap.IV. *De pudore.*
Cap.V. *De lætitia.*
Cap.VI. *De gratia.*
Cap.VII. *De ira.*
Cap.VIII. *De lenitate.*
Cap.IX. *De amore.*
Cap.X. *De odio.*
Cap.XI. *De indignatione.*
Cap.XII. *De invidiâ.*
Cap. XIII. *De miſericordiâ.*
Cap.XIV. *De æmulatione, & contemtu: item epilogus doctrinæ de affectibus.*

Cap.xv. *De moribus.*
Cap. xvi. *De inventionis parte ſpeciali univerſè, ac diſtinctè de orationibus panegyricis, & aliis, quæ iis ſunt adfines.*
Cap.xvii. *De oratione nuptiali, itē de epithalamiis.*
Cap.xviii. *De oratione natalitiâ, & funebri.*
Cap.xix. *De oratione gratulatoriâ, gratiarum actione, & lamentatoriâ.*
Cap. xx. *De oratione, quâ diſcedentes, vel domum redeuntes utimur, vel alium diſcedentem proſequimur.*
Cap. xxi. *De monitione, & commendatione.*
Cap. xxii. *De concitatione, & conciliatione.*
Cap.xxiii. *De adhortatione, & dehortatione.*
Cap.xxiv. *De conſolatione.*
Cap.xxv. *De petitoriâ.*
Cap.xxvi. *De invectivâ, & objurgatione.*
Cap.xxvii. *De expoſtulatione, exprobatione, & deprecatione.*

LIBRI TERTII SERIES.

Cap. I. *De diſpoſitione univerſè.*
Cap. II. *De exordii duplici officio, & utriuſque locis generatim.*
Cap. III. *De ſpecialibus exordiorum locis.*
Cap. IV. *De exordii οἰκονομία.*
Cap. V. *De narratione.*
Cap. VI. *De propoſitione.*
Cap. VII. *De confirmatione.*
Cap. VIII. *De confutatione.*
Cap. IX. *De epilogo.*

SERIES LIBRI QUARTI.

Cap. I. *De elocutione univerſè, ac particulatim de prio-*

de priori elegātiæ parte, quæ in Latinitate conſiſtit.
CAP. II. *De perſpicuitate.*
CAP. III. *De dignitate, ac tropis generatim.*
CAP. IV. *De metaphora.*
CAP. V. *De metonymia.*
CAP. VI. *De ſynecdoche.*
CAP. VII. *De ironia.*
CAP. VIII. *De metalepſi, antonomaſia, & eā, quæ* λιτότης *dicitur.*
CAP. IX. *De allegoria, catachreſi, & hyperbole.*
CAP. X. *De ſarcaſmo, aliiſq; irriſionis ſpeciebus, itē onomatopœiā, antiphraſi & hypallage.*
CAP. XI. *De ſchematibus generatim: deq; iis ſpeciatim, quæ defectu, aut exceſſu figurant orationem.*
CAP. XII. *De ſchematibus* λέξεως, *quibus eadem vox repetitur.*
CAP. XIII. *De ſchematibus in verbis ſimilis ſōni.*
CAP. XIV. *De occupatione, ſubiectione, communicatione, confeſſione, & conceſſione.*
CAP. XV. *De ſententia, noēmate, & diſtributione.*
CAP. XVI. *De ætiologia, diatypoſi, & hypotypoſi.*
CAP. XVII. *De aſſimulationis ſpeciebus, & diſſimilitudine.*
CAP. XVIII. *De ſchematibus, quibus oppoſita iunguntur.*
CAP. XIX. *De digreſſione, & epiphonemate.*
CAP. XX. *De ſchematibus, quibus res exaggerātur.*
CAP. XXI. *De figuris pertinentibus ad argumenta* παθητικά.
CAP. XXII. *De tranſitione, reiectione, & digreſſione.*

SERIES

SERIES LIBRI QUINCTI.

CAP. I.	*De prima, alteraque compoſitionis parte, quæ ſunt junctura, & ordo.*
CAP. II.	*De inciſis, membris, periodis.*
CAP. III.	*De numero.*
CAP. IV.	*De triplici charactere, & ſpeciatim de magnifico, ac vitio eius.*
CAP. V.	*De charactere tenui, ac vitio ejus: item charactere mediocri, vitioq; oppoſito.*
CAP. VI.	*De venuſtate, vitioq; ei adverſante*
CAP. VII.	*De gravitate, & vitio, quod ei opponitur.*
CAP. VIII.	*De pronunciatione generatim, deque voce particulatim.*
CAP. IX.	*De corporis motu.*

In Rhetoricam contractam
Clariſſimi Viri
GERARDI VOSSII.

Dum pereunt artes, dum ſe facundia nobis
Eripit, & ſenſim barbara turba ſumus,
Quàm bene quòd, VOSSI, *fugientem, maximus autor*
Siſtis, & errantem ſub tua ſigna vocas.
Haud tibi cum trivio quicquam eſt, inventâ Pelaſgûm
Pandis, & ex imis fontibus hauſta doces.
Miramur pariter, pariterque addiſcimus omnes.
Nec tantùm obſtricta eſt noſtra juventa tibi.
Plus quoque venturi debebit temporis ætas,
Soli barbaries nec metuenda tibi eſt.
Vt pereant artes, pereat facundia tota,
Et redeat, paulò quod fuit antè chaos,
Dum ſolos diſcatque tuos, relegatque libellos,
Addiſcet pro te poſtera turba loqui.

DANIEL HEINSIUS.

GERAR-

GERARDI IOANNIS VOSSI

RHETORICES CONTRACTÆ,

ſive

PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Primus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP. I.

DE NATURA RHETORICES.

1 § RHETORI *nomen impoſitum eſt à dicendo, quod Græcis eſt* ῥέειν. *Unde bene dicendi ſcientia* RHETORICE *vocatur.*

RHETORICEN alii dictam volunt ab εἴρω, id eſt *dico*, quia doceat bene dicere: alii à ῥέω, id eſt *fluo*, quia ejus beneficio, fluminis inſtar, procurrat oratio. Sed etymologia neutra eſt vera. Nam εἴρω quidem, quia præterito deſtituitur, mutuari illud cogitur ab ἐρέω: unde ἐρήτωρ, non ῥήτωρ, ἀναλόγως diceretur. A ῥέω autem, quod *fluo* ſignificat, foret ῥεύτωρ, & ῥευτορικὴ, quod alia verbalia oſtendunt: ut ſunt ῥεῦμα *, ῥεῦσις, *Humor affluens.

ῥεῦσις, †, ῥευστός*. Quare omnino venit à ῥέω, id eſt *dico*; unde & ῥῆμα*, ῥῆσις †, ῥητός*. Hoc ῥέω autem κατ' ἀφαίρεσιν factum eſt ex ἐρέω; quo pro εἴρω utuntur, Homerus, Lucianus, alij.

† fluendi actis.
* fluidus.
* verbum, vocabulum.
† dictum, ſententia.
* dicendus.

2 §. *Differunt* rhetor, & orator, *quod* rhetor *ſit, qui bene dicendi præcepta tradit:* orator, *qui accommodatè ad perſuadendum poteſt dicere.*

Quamquam enim, ſi propriam ſignificationem attendas, qui Græcis eſt ῥήτωρ. Latinis fuerit *orator:* tamen diſcrimen aſſignatum iam Ciceronis ævo obtinuit; ut cognoſcimus ex primo eius de Oratore. At pro eodem accipi ſolent, *orator, dicendi peritus, facundus, diſertus, eloquens*. Niſi quòd *eloquentis* nomen videatur anguſtius, quàm diſerti*.

* Cic. lib. 1, de Orat. pag. 93. edit. Ald. & in Bruto p. 198.

3 §. *Definitur* RHETORICE *ab Ariſtotele, facultas videndi in unaquaque re, quod in ea eſt ad perſuadendum idoneum.*

Ariſtot. lib. 1. Rhet. cap. 11. Ἔστω δ' ἡ ῥητορικὴ, δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. Genus in hac definitione eſt δύναμις ſive *facultas:* quam Ariſtoteles potiùs genus ſtatuit, quàm *artem*, quia in definitione accuratâ genus proximum adferri debet: *ars* autem eſt genus remotum, *facultas* proximum. Nam illæ tantùm artes facultatis nomen obtinent apud Peripateticos, quæ æquè reſpiciunt utrumque contrarium;

rium : quomodo Dialectice, & interrogantem inſtruit, & reſpondentem : Rhetorice item, & actorem, & reum : quæ duæ icciro propriè facultates dicuntur. Differentia in allatâ definitione petitur à fine, officio, & materia: quæ tria diſtinctè explicabimus.

4 §. *Finis Oratoris ultimus eſt perſuadere.*

Hoc eſt, diſertâ oratione aliquem impellere ad agendum, ſive ad perſequendum bonum, & fugiendum malum. At Rhetoris finis alius eſt: nempe, inſtruere futurum Oratorem.

5 §. *Officium oratoris eſt videre, quid ad perſuadendum conducat, ſive dicere ad perſuadendum accommodatè.*

Officium oratoris, vel θεωρίας † ratione conſideratur; vel πράξεως *. Priori modo conſiderat Ariſtoteles, cum officium eſſe dicit θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν †. ubi θεωρίας rationem haberi indicat vox θεωρῆσαι *. At πρᾶξιν ſpectarunt Cicero, & alii: quando nunc generatim dicunt, officium illud eſſe bene dicere, ſive dicere ad perſuadendum appoſitè; nunc ſpeciatim, officium eſſe aiunt docere, conciliare, & permovere: item cum officium vocant, invenire quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis, poſt memoriæ mandare, tum ad poſtremum agere ac pronunciare. At differt ab hoc officio officium Rhetoris, quod eſt tradere præcepta bene dicendi.

† Cognitionis.
* actionis.
† Videre, quid aptum ſit ad perſuadendum.
* videre.

6 §. *Materia eſt τὸ ἕκαστον, ſive unaquæque*

res. Sed ita verſatur circa res omnes, ut magis occupetur circa civiles: & ex his ipſis magis circa hypotheſin, quam theſin. Eſt verò theſis quæſtio infinita, ſive univerſalis: ut, an bellum ſit gerendum. *Hypotheſis autem eſt quæſtio finita, ſive ſingularis: ut*, an utile ſit Athenienſibus, bellum gerere cum Peloponneſiis, aut ſuccurrere Corcyræis.

Materia, ſive ſubiectum, circa quod ſe occupat orator, eſt res quælibet: quæ ſi per interrogationem proponatur, *Quæſtio* dicitur.

Dividitur autem quæſtio quadrifariam.

Primùm in quæſtionem ſimplicem, & coniunctam.

Simplex eſt unius & ſimplicis thematis, quod ad popularem notitiam explicatur: ut, *de Deo, paradiſo, virtute*, &c.

Coniuncta eſt pronunciati alicuius, quod argumentis probatur: ut, *an ducenda ſit uxor.*

Deinde quæſtio, vel theoretica eſt, vel practica.

Theoretica inſtituitur cognitionis gratiâ: ut, *quæ cauſſa ſit Lunaris defectus.*

Practica tractatur propter actionem: ut, *an vim vi liceat repellere.*

Præterea vel infinita eſt quæſtio, vel finita.

Infinita quærit universè; ut, *an quapiam de*

cauſſa homini hominem liceat interficere. Hæc Græcis θέσις, Latinis **propoſitum*, & *conſultatio* dicitur. * Cic. in Topicis.

Finita reſtringit quæſtionem univerſalem ad perſonam, aut rem ſingularem: ut, *an iure Clodium occiderit Milo.* Hæc Græcis ὑπόθεσις, Latinis vocatur *cauſſa*, aut *controverſia.*

Denique quæſtio vel principalis, vel incidens eſt.

Principalis eſt, quæ præcipuè in controverſiam venit: ut, *an Opimius Gracchum, aut Milo Clodium iure interfecerit.*

Incidens vocatur, quæ propter aliud tractatur: ut, *num Reip. conſervandæ cauſſâ civem liceat occidere, ſeditioſum quidem, ſed indemnatum.* Item, *num Gracchus, vel Clodius, cives fuerint ſeditioſi.*

Quæſtio ſimplex, item theoretica, nec non infinita, plurimum quæſtiones ſunt incidentes. At quæſtio principalis ſolet eſſe coniuncta, practica, finita. Et ex coniunctis magis verſatur Orator circa practicam; ex practicis, magis circa finitam. Unde liquet, triplicem eſſe eius materiam; communem, magis propriam, & maximè propriam: communem eſſe, rem quamvis: magis propriam, res civiles: maximè propriam, quæſtionem ſingularem, ſive hypotheſin.

7 §. *Duabus rebus * eloquentia paratur, naturâ, & curâ: quarum hæc in duobus occupatur, artis præceptis, & uſu* * Fabius lib. 2. cap. 9. & lib. 11. cap. 3.

ſive exercitatione. Natura incipit, ars dirigit, uſus perficit. Sed arti comes eſſe debet magnarum rerum ſcientia, ſine qua non tam eloquentia acquiritur, quàm linguæ volubilitas, & inanis loquacitas.

Maximam ad dicendum vim adfert natura. Nam * & animi, atque ingenii celeres quidam motus eſſe debent; qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque, ſint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni. Cujuſmodi εὐφυΐα ſi adſit, facili labore eloquentiam adipiſcimur. Sin natura obtigerit planè infelix, ſupervacua erit omnis doctrina. Unde vulgò dici ſolet, eloquentiam (mediocrem ſaltem) aut citò parari, aut nunquam. Quamquam, non ſi bonitate naturæ præcellant alii, deſperare ſtatim oportet. Natura enim invaleſcit, ſi curâ adjuvetur. Cura verò hæc in duobus conſiſtit; artis præceptis, & uſu. Quibus aliqui adiungunt multijugam doctrinam, abſque quâ loquentia potiùs fuerit, quàm eloquentia. Quod ne contingat, operam dare oportet, tum hiſtoriæ, tum philoſophiæ civili, & aliis, quæ prudentiam adferunt oratori: tum etiam ſcientiæ rerum naturalium; unde ſæpe ſimilitudines petuntur: item poëtarum fabulis, aliiſque; unde ornatus multum accedit orationi. Nec propterea damnamus eos, qui tria duntaxat ſtatuunt ar-

* Craſſus apud Cic. lib. 1. de Orat.

tis principia; naturam, artem, uſum. Nam illa variarum diſciplinarum notitia non eſt de Rhetoricæ artis οὐσία, ſed extra artis cancellos petenda eſt. Ut quam nec rhetor doceat, quatenus eſt rhetor: nec orator ſciat, quatenus orator. Sunt qui ſuperioribus Imitationem adiiciant. Sed ea ſub uſu continetur: quippe qui in præſtantium oratorum, cum lectione & auditione, tum imitatione, conſiſtat. Vel ſi per Imitationem intelligimus doctrinam, unde, & quos, & quomodo imitari oporteat, hauriamus; iam ad præcepta artis pertinebit.

8 §. *Pro quatuor verò officii oratorii partibus, quæ ſunt, argumenta invenire, inventa diſponere, diſpoſita exornare, & exornata pronunciare: totidem ſunt partes Rhetorices, doctrina inventionis, diſpoſitionis, elocutionis, & pronunciationis.*

Hunc partium numerum, alii augent, alii minuunt. Augent, qui cum Cicerone, atque aliis antiquorum, addunt Memoriam. Nos Ariſtotelem ſequimur; quia, quæ memoriam iuvant, ad diſtinctam artem pertinent, quæ μνημονευτικὴ dicitur.

Qui numerum hunc imminuunt, hi Inventionem, & Diſpoſitionem, omittunt, tanquam Logicæ partes.

Verùm & Inventio, & Diſpoſitio Dialectica, plurimùm diſtat à Rhetorica. Nam pri-

mùm differunt fine, quia Rhetorices finis eſt perſuaſio: Dialectices autem, probabilis diſputatio, aut victoria. Dialecticæ quæſtiones cognitionis gratiâ inſtituuntur: at Rhetoricæ, actionis cauſsâ.

Propter hanc finium diverſitatem etiam materia, ac forma eſt diverſa.

Materia quidem, quia tota Inventio Dialectica eſt generalis, ut quæ tractet quælibet argumenta ἔνδοξα, ſive probabilia: Rhetorica, ſi propriam materiam ſpectes, eſt ſpecialis, quia tractat πιθανὰ, ſeu perſuadibilia.

Ἔνδοξον autem, ſive probabile, cum Ariſtotele* appello, quod probatur, vel omnibus, vel pluribus, vel ſapientibus; iiſque vel omnibus, vel pluribus, vel maximè probatis.

* 1. Top. cap. 1.

At πιθανὸν, ſeu perſuadibile, illud tantum vocatur, quod vel omnibus hominibus, vel pluribus probatur: non item quod ſapientibus ſolis veriſimile fit.

Adhæc Dialectica verſatur tantùm circa argumenta docentia; quibus id, quod in quæſtione eſt, vel explicatur, vel probatur. Rhetorica inſuper inſtruit argumentis, tum amplificantibus, tum conciliantibus, & permoventibus; quæ ἠθικὰ, καὶ παθητικὰ appellantur. Formâ etiam differunt, ſive ſpectes locos Dialectico, & Rhetori, communes, ſive Rhetori peculiares, qui ex prioribus derivantur. Communes utriuſque artis à Logico conſiderantur abſolutè, & quatenus utiles ſunt ad mentem inſtruen-

inſtruendam. A Rhetore verò reſtringitur hæc conſideratio ad popularem notitiam, & voluntatis atque affectuum motionem. Logici quoq; accuratè locos illos pertractant in Topicis. Rhetores autem, quia nemo niſi Logicis imbutus ad Rhetoricen admiti debet, doctrinam hanc omittunt, vel ſolum pinguiori docent Minervâ, contenti in his locis conſiderare, quomodo argumenta ex illis petita ad voluntatem movendam applicentur.

Quod ad locos probationum ſpeciales, qui Rhetorices proprii ſunt, fluunt hi quidē ex locis communibus, & ſub iis, ut genus ſub ſpecie, continentur: verumtamen Dialecticus conſiderat argumenta πιθανὰ, quatenus ſunt ἔνδοξα, Rhetorice verò, quatenus πιθανά. Clariùs dicam. Dialectice conſiderat argumenta perſuadibilia generatim, & in communi natura, quatenus nimirum ſunt probabilia: cui ſimile fuerit, ſiquis hominem ſpectet, quatenus eſt animal. Rhetorice ſpeciatim hoc agit, quatenus ad perſuadendum idonea ſunt: cui ſimile eſt, ſiquis hominem conſideret, quatenus eſt homo.

Itidem plurimum differunt Diſpoſitio Logica, & Rhetorica. Logica docet recte diſponere utrunque terminum cum medio, ut bonus fiat ſyllogiſmus. Item quâ methodo quęſtiones ſimplices, aut conjunctæ, debeant tractari. Ac denique quâ ſerie ordinare oporteat diſciplinas. Rhetor autem oſtendit, quo ordine collocari debeant partes orationis πιστικῆς: quomodo

item argumenta eum diſponere conveniat, tum qui adſtruit, tum qui refellit: atque ut Orator ordinem partium in ſyllogiſmo fere immutet, ac quandoque etiam planè invertat.

CAP. II.

DE INVENTIONE generatim.

INVENTIO, quatenus materia Rhetorices eſt τὸ ἕκαστον*, non tantùm extendit ſe ad quæſtiones conjunctas, ſed etiam ad res ſimplices. Atque hoc reſpectu definiri poteſt, excogitatio eorum, quæ vel expoſitioni rei ſimplicis, vel probationi quæſtionis conjunctæ, conducunt.

* res unaquæque.

Explicatio rei ſimplicis vel narratio eſt, vel deſcriptio. Narratio eſt facti, vel quaſi facti. Hæc continet fabulam ſive apologum, narrationem preſſiùs ſumptam, (quæ poëticam, civilem, & hiſtoricam, comprehendit,) & ethopœïam, quâ alicuius dicta, aut facta, pro perſonæ, & circumſtantiarum ratione, veriſimiliter effingimus.

Çum verò narratio, ut diximus, ſit facti, aut quaſi facti; deſcriptio erit quævis alia ſimplicis rei explicatio. Nec enim refert, utrum quid ſubſtantia ſit, an accidens; univerſale, an individuum; totum, an pars; abſolutum, an relatum; ſimplex, an collectivum; abſtractum, an concretum; poſitivum aliquid, an privatio; ac

denique

denique res vera, an imago rei, uti picturæ, aut ſtatuę; quales ſunt deſcriptiones Calliſtrati.

Quomodo autem res ſimplex, vel deſcriptione, vel narratione explicetur; partim rhetorum præceptis addiſcitur, partim oratorum exemplis. Ac de utroque, quod ſatis eſt, cognoſcere fuit ex progymnaſmatis: quæ repetere, hoc loco nihil attinet. Nam veterum conſilium perplacet, apud quos juventus progymnaſmatis, tanquam juſtę orationis particulis, grandi præludere operi ſolet declamandi. Quia igitur, quæ ad ſimplicem quæſtionem pertinent, ſatis illic explicantur: jure optimo de ſolâ quæſtione conjunctâ agere antiqui ſolent in ſuis de arte oratoria commentariis: ad quos progymnaſmata ſunt manuductionis loco. Quamquam altera etiam ratio acceſſit. Nam ſophiſtis quidem conſtituere orationem integram ſolet deſcriptiuncula quæpiam, ethopœïa, vel aliud ſimile: ſed germani oratores illa potius aſſumunt in tractatione quæſtionis conjunctæ, ad aliquid vel probandum, vel ornandum, aut amplificandum. Quare & , qui juſtum artis σύστημα * perſcriberent, iſta olim inſerebant vel inventionis, vel diſpoſitionis, vel elocutionis doctrinæ; conſiderantes ea, quatenus vel huic, vel illi, vel iſti inſervirent; ac propterea tractantes de illis in ea parte, cujus gratiâ ſolent aſſumi. Nos quoque, etſi juniorum conſilium non penitus damnamus: tamen, quia ratio ſatis gravis non eſt, cur recedamus

* Corpus ſive compagem.

damus ab antiquis, exemplum horum imitabimur. Eſto itaque etiam nobis materies Oratoriæ inventionis Quæſtio conjuncta: & ſuperior Inventionis deſcriptio hunc in modum reſtringatur:

1 §. *Inventio eſt excogitatio argumentorum, quæ ad perſuadendum idonea ſunt.*

Intellige autem, quatenus argumenta iſtæc ſunt iſtiuſmodi. Hoc eſt, quatenus ſunt πιθανά. Nam hac conſiderandi formâ differt Inventio Rhetorica à Dialectica; ut paullo antè diximus.

2 §. *Argumentum eſt probabile inventum ad faciendam fidem:*

Prout Cicero definit 1 de Invent. Sive, ut in Top. ait, eſt *ratio, quæ rei dubiæ facit fidem.* Vel, ut Fabius deſcribit lib. v. cap. x, eſt *ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ, quod eſt dubium, per id, quod non eſt dubium, confirmat.* Iuniorum aliqui laxiùs hac voce utuntur: ut quibus argumentum dicatur, non tantùm quod ad conjunctæ quæſtionis probationem adfertur; ſed etiam quod ſimplicium explicationi inſervit. Nobis cum veteribus, ut ſapere, ita & loqui, animus eſt.

3 §. *Argumenta petuntur è Locis. Loci ſunt ſedes ac notæ argumentorum, quarum admonitu invenitur, quid in quaque re aptè ad perſuadendum dici queat.*

queat. Horum alii ſunt Rhetoricæ cum Dialectica communes: alii vero Rhetoricæ peculiares. Loci utriuſque facultatis communes é Topicis petuntur.

Eſtque locus ambarum communis, vel artificialis, vel inartificialis. Artificialis eſt, vel vocis, vel rei. Locus vocis, vel eſt notationis, vel conjugatorum. Locus rei vel primus eſt, vel ortus è primo. Primus eſt vel internus, vel externus. Internus eſt generis, & ſpeciei; materiæ, & formæ; totius, & partis; ſubjecti, & accidentis. Externus partim eſt cauſſæ efficientis, & finalis, ac effectus: partim circumſtantiæ, objecti, & ſigni. Locus ortus eſt definitionis, quæ οὐσίαν indicat: deſcriptionis, quæ petitur ab accidentibus, effectis, vel partibus: diviſionis, quæ ſpecies exponit, aut partes, ſive per ſe, ſive per accidens inſint: comparationis, quæ eſt majorum, minorum, parium, aut ſimilium: oppoſitionis, quæ eſt diſparatorum, relatorum, contrariorum, privantium, & contradicentium. Atque his ex locis petitur argumentum, quod opinionem pariat, & quandoque etiam ſcientiam. At locus inartificialis, ſive aſſumptus, eſt argumenti gignentis fidem. Eſtque teſtimonii, vel divini, vel humani. Quæ omnia exemplis illuſtraremus, niſi iſtæc notiſſima forent è Logicis: quorũ intelligẽtem prius eſſe oportet, ſiquis ſeriò rhetoricari volet.

Interim ne planè hanc partẽ neglexiſſe videar, illuſtrem apponam Ciceronis locũ, quo de locis Topicis agit, eaque exemplo illuſtrat. Eſt is lib. II de Orat. ubi ſic ſcribit: *Si ſit is, qui & doctrina mihi liberaliter inſtitutus, & aliquo iam imbutus uſu, & ſatis acri ingenio eſſe videatur, illuc eum rapiam, ubi non ſecluſa aliqua aquula teneatur, ſed unde univerſum flumen irrumpat, qui illi ſedes, & tamquam domicilia, omnium argumentorum commonſtret, & ea breviter illuſtret, verbiſque definiat. Quid enim eſt, in quo hæreat, qui viderit, omne quod ſumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex ſua ſumi vi atque natura, aut aſſumi foris? Ex ſua vi, cum aut res quæ ſit tota quæratur, aut pars eius, aut vocabulum quod habeat, aut quippiam rem illam quod attingat. Extrinſecus autem, cum ea, quæ ſunt foris, neque inhærent in rei natura, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione univerſa vis explicanda eſt, ſic: Si neceſſitas eſt amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hoſtibus Po. Romani tradidit, non qui eum qui id feciſſet Pop. Romani poteſtati tradidit. Sin pars, partitione, hoc modo: Aut ſenatui parendum de ſalute Reip. fuit, aut aliud conſilium inſtituendum, aut ſua ſponte faciendum. Aliud conſilium, ſuperbum: ſuum, arrogans: utendum igitur fuit conſilio ſenatus. Sin ex vocabulo, ut Carbo: Si conſul eſt, qui conſulit patriæ, quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo, quod rem attingat, plures ſunt argumentorum ſedes ac loci. Nam & coniuncta quærimus, & genera, & partes generibus ſubiectas, & ſimilitudines, & diſſimilitudines, & contra-*

contraria, & conſequentia, & conſentanea, & quaſi præcurrentia, & repugnantia: & cauſſas rerum veſtigabimus, & ea quæ ex cauſſis orta ſunt: & maiora, paria, minora quæremus. Ex coniunctis ſic argumenta ducuntur: Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moveri, cum Quintum Metellum tam piè lugere videatis. Ex genere autem: Si magiſtratus in Pop. Romani poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas, cuius tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem ea, quæ eſt ſubiecta generi: Si omnes, qui Reip. conſulunt, chari nobis eſſe debent: certe inprimis imperatores, quorum conſiliis, virtute, periculis retinemus & noſtram ſalutem & imperii dignitatem. Ex ſimilitudine autem: Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? At ex diſſimilitudine: Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent. Atque utroque in genere ſimilitudinis & diſſimilitudinis, exempla ſunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis, & fictæ narrationes ſæpe ponendæ. Iam ex contrario: Si Gracchus nefariè, præclarè Opimius. Ex conſequentibus: Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus eius cum gladio cruento comprehenſus es in illo ipſo loco, & nemo præter te ibi viſus eſt, & cauſſa nemini, & tu ſemper audax: quid eſt, quod de facinore dubitare poſſimus? Ex conſentaneis, & præcurrentibus, & repugnantibus, ut olim Craſſus adoleſcens: Non ſi Opimium defendiſti, Carbo, idcirco iſti te bonum civem putabunt: ſimulaſſe te, & aliud quid quæſiſſe perſpicuum eſt, quod T. Gracchi mortem ſæpe in concionibus deploraſti, quod P. Africani

necis ſocius fuiſti, quod eam legem in tribunatu tuliſti, quod ſemper à bonis diſſenſiſti. Ex cauſſis autem rerum ſic: Avaritiam ſi tollere vultis, mater eius eſt tollenda luxuries. Ex iis autem quæ ſunt orta de cauſſis: Si ærarii copiis, & ad belli adiumenta, & ad ornamenta pacis utimur: vectigalibus ſerviamus. Maiora autem, & minora, & paria comparabimus ſic. Ex maiore: Si bona exiſtimatio divitiis præſtat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis eſt expetenda? Ex minore ſic:

-- Hic parvæ conſuetudinis
Cauſſa, huius mortem fert tam familiariter:
Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari ſic: Eſt eiuſdem & eripere contra Rempub. & largiri pecunias. Foris autem aſſumuntur ea, quæ non ſua vi, ſed extranea ſublevantur. ut hæc: Hoc verum eſt: dixit enim Q. Lutatius. hoc falſum eſt: habita enim quæſtio eſt. hoc ſequi neceſſe eſt: recito enim tabulas. de quo genere toto paullo antè dixi. Hæc ut breviſſimè dici potuerunt, ita à me dicta ſunt. Vt enim ſi aurum cui, quod eſſet multifariam defoſſum, commonſtrare vellem, ſatis eſſe deberet, ſi ſigna & notas oſtenderem locorum, quibus cognitis ille ſibi ipſe foderet, & id quod vellet, parvo labore, nullo errore inveniret: ſic has ego argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonſtrant ubi ſint: reliqua cura & cogitatione eruuntur.

4 §. *Quemadmodum autem opus eſt ingenio ad inveniendum: ita etiam iudicium requiritur ad ſeligendum. Nam licet*

licet univerſos locos percurrere animo debeat orator: non tamen utetur omnibus; ſed aptis: non à cauſsâ alienis, non levibus, non illis etiam, quæ parum idonea ſunt ad captum popularem.

Uti inter alia ſunt perfectæ Logicorum definitiones, quales parcè adhibet orator: ut qui non ſubtili, & ſicco; ſed populari, & fuſo, delectetur genere dicendi. Nôſſe tamen eas debet, ne inanibus verbis fruſtra luxuriet oratio.

5 §. *Loci Rhetorum proprii ſunt triplices; alii argumentorum docentium, alii conciliantium, alii permoventium. Græci ea vocant* λόγες, ἤθη, & πάθη*. *rationes, mores, & affectus.

Optimè hanc rem expreſſit Ariſtoteles 1 Rhet. & ex eo Cicero lib. 1. de Orat. ubi inquit: *Ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa; ut probemus vera eſſe ea, quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcunque cauſſa poſtulabit motum, vocemus.* Et ibidem: *Meæ totius orationis, & iſtius ipſius, quam modò Craſſus in cælum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut antè dixi: una conciliandorum hominum; altera docendorum; tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat. Nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſſam adiudicaturus ſit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis*

argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur.

6 §. *Omnis ea de triplici hoc argumentorũ genere doctrina dividitur in partes duas; primariã unã, ac magis ſimplicem; alteram verò ex priori ortam.*

Prior illa ſeorſum exponit λόγους, quibus probatur quæſtio finita: ſeorſum item de ſingulis affectibus agit: ſeorſum quoque ἠθολογίαν tractat. Eſtque hæc pars planè neceſſaria: unde ab Ariſtotele, & veterum aliis, accuratè explicatur. At poſterior applicat ſuperiorem doctrinam ad ſpecies quaſdam minores: ut ſunt gratulatio, gratiarum actio, conſolatio, & ſimiles. Hanc partem Ariſtoteles non tractat ex profeſſo, eò quòd ratio de iſtis agendi, modò uſus aliquis acceſſerit, non ita magno negotio ex iis, quæ dixerat, cognoſcatur. Propterea nos quoque de priori maiori cum curâ dicemus; alteram ſtrictiùs, nec negligenter tamen, exponemus.

7 §. *In parte principe auſpicandum ab argumentis* ἀποδεικτικοῖς *ſive docentibus. Sunt hæc vel* ἔντεχνα, *ſive artificialia: vel* ἄτεχνα, *ſive inartificialia.* Ἔντεχνα, *& invenienda ſunt, & tractanda oratori;* ἄτεχνα *non inveniuntur ab oratore, ſed foris allata tantummodo ab eo tractantur.*

In partit. Artificialia Ciceroni dicuntur *inſita*: inarti-

ficialia autem aſſumpta. Ita cauſſæ inſunt argumenta, quæ probant, aliquem eſſe cædis auctorem, quia habuerit occidendi animum, item vires ad eam rem, atque occaſionem: & quia ſigna exſtent cædis ab eo patratæ. At illa foris aſſumuntur, quæ petuntur à confeſſione ſervi, rumore vulgi, aut ſimilibus.

8 §. *Loci artificialium argumentorum vel generales ſunt, vel ſpeciales.*

9 §. *Loci generales ſunt domicilia argumentorum tribus cauſſarum generibus communium.*

10 §. *Eiuſmodi ſunt duo. Prior eſt poſſibile, & impoſſibile. Nam ſive inſtituatur ſuaſio, vel diſſuaſio; ſive laus, vel vituperatio; ſive accuſatio, vel defenſio: ſemper probandum eſt, aliquid potuiſſe, aut non potuiſſe; poſſe, vel non poſſe fieri.*

11 §. *Alter eſt magnum, & parvum: quo pertinent Comparatorum loci: ut cum oſtenditur, aliud alio eſſe utilius, vel inutilius; honeſtius, vel inhoneſtius; æquius, vel iniquius.*

Hæc planiora fient ex iis, quæ de tribus dicendi generibus infrà, cùm universè, tum ſpeciatim, dicemus.

12 §. *Loci ſpeciales ſunt domicilia ac ſe-*

 des

des argumentorum ſingulis cauſſarum generibus propriorum. Itaque pro varietate eorundem variant.

C A P. III.

DE GENERIBUS CAUSSARUM.

1 §. S*Vnt verò tria genera cauſſarum ſive* ὑποθέσεων, *demonſtrativum, deliberativum, & iuridiciale.*

2 §. *Demonſtrativum eſt, quo laudamus, aut vituperamus: deliberativum, quo ſuademus, aut diſſuademus: iuridiciale, quo accuſamus, aut defendimus.*

3 §. *In docendo demonſtrativum habet finem propoſitum honeſtatem: deliberativum, utilitatem: iuridiciale, iuſtitiam, & æquitatem.*

4 §. *At in movendo, orationis finis eſt affectus, ad quem præcipuè impellit animos auditorum: ut in demonſtrativo eſt delectatio: in deliberativo, ſpes aut reformidatio: in iuridiciali, clementia, aut ſævitia.*

5 §. *Qui laudat, aut vituperat, fere tractat præſentia: qui ſuadet, aut diſſuadet, verſatur circa futurum: qui accu-*

accuſat, aut defendit, conſiderat præterita.

6 §. *In demonſtrativo auditor eſt ὁ θεωρὸς ſive ſpectator: in deliberativo, ſi cauſſa eſt publica, ſenator: in juridiciali, judex.*

7 §. *Sæpe autem fit, ut eâdem in oratione, & laudet, & conſulat, & defendat orator: ſed cuius generis oratio ſit, ſtatui tunc debet ex principali fine, ſive quæſtione eâ, ex quâ aliæ naſcuntur. Aut ſi parilis omnium partium ratio ſit, ut in cauſſa multiplici contingere poteſt: pro diverſis partibus, unde conflatur oratio, ad aliud, atque aliud, dicendi genus pertinebit.*

Atque hæc univerſe naturam aperiunt trium dicendi generum. Deinceps ſpeciatim de iis videbimus.

Ordiemur autem à genere demonſtrativo. Nam etſi dignius eſt deliberativum; unde & ab eo Ariſtoteles cœpit: tamen alterum illud facilius eſt. Adde quòd hoc genere non ingenia tantùm adoleſcentum excoluntur, ſed etiam mores; dum ea, quæ laude digna ſunt, jam primâ illâ ætate à turpibus diſcernere, &, quę honeſta ſunt, laudare probareque adſueſcunt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP. IV.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

1 §. *Ἐπιδεικτικὸν ſive demonſtrativum genus ita dicitur, quia ſolùm demonſtrat perſonæ reíque naturam: nec per ſe intendit auditorum actionem, uti in aliis generibus fit. Vocatur quoque ἐγκωμιαστικὸν, aut πανηγυρικὸν: quæ nomina, à parte nobiliori, univerſo induntur generi.*

Nam propriè ἐγκώμιον eſt laudatio facti inſtituta coram tribulibus ἐν ταῖς κώμαις †. πανηγυρικὸς λόγος propriè laudatio eſt, ac interdum etiam ſuaſio, inſtituta ἐν τῇ πανηγύρει *.

† in vicis.

* totius gentis celebritate.

2 §. *Continet hoc genus, ut diximus, laudationem & vituperationem. Illa exponit bona, quæ alicui inſunt: hæc contrarium facit.*

3 §. *Utraque tam latè patet, quàm rerum natura. Niſi quòd in aliquibus alterum illorum ſolum habet locum. Nam in Deum, aut divina, non cadit vituperatio. Præcipuè verò occupari ſolent oratores in laude, aut vituperatione, perſonæ, facti, aut rei.*

4 §. *In* PERSONA *laudandâ, aut vituperandâ, duplex eſt ordinis ratio.*

Nam

Nam aut temporum gradus ſervantur, aut generum diſtributiones.

5 §. *In temporum ordine orationem dividimus in ea, quæ ſpectant ortum, vitam, & mortem.*

6 §. *In ortu conſideramus genus, & patriam.*

7 §. *Per genus autem intelligo, parentes, avos, conſanguineos, affines. Ac vel honeſtum obtigit genus, vel infame. Infame ſatius eſt præterire. Honeſtum vel illuſtre eſt, vel obſcurum. Si illuſtre ſit, dicemus aliquem reſpondiſſe eius ſplendori:* quomodo agendum eſſet in laudatione Ariſtotelis, qui ex genere erat Aſclepiadarum. *Sin fuerit obſcurum, dicemus, eum illuſtraſſe genus virtute ſuâ. Addemus, hoc eſſe maioris virtutis argumentum, quòd quis ſine commendatione natalium, ſine opibus ullis, ad tantum decus pervenerit.*

8 §. *Patriæ nomine ſigno natale ſolum, ac interdum etiam, ubi diu quis commode accepteque vixit. Ab hac quoque biſariam laudamus. Si enim patria præclara eſt, hoc ipſum in laude*

ponitur: ut quod Xenophon fuerit Athenienſis. *Sin humilis, dicemus patriam ab eo fuiſſe illuſtratam, atque exornatam:* quomodo Stagiram nobilitavit Ariſtoteles.

9 §. *Iſtis ſubjiciemus, ſi quid ſingulare nativitatis tempore acciderit: aut ſi quid in ſomnis viſum, vel auditum, quod de naſcituro infante haberi poſſit præſagium.*

10 §. *In vita ſpectamus, naturam, fortunam, inſtitutionem, actiones, & honores.*

11 §. *Natura vel corporis eſt, vel animi. Corporis ſunt ſanitas, robur, agilitas, & pulchritudo.*

12 §. *Animi ſunt, ingenium, iudicium, memoria, ſtudium: tum etiam mores faciles, ac ſuaves.*

Nam hæc omnia quodammodo naturâ inſunt: non item eruditio, quæ ſtudio comparatur, eoque huius loci non eſt.

13 §. *Fortunæ ſubjiciuntur opes; quæ vel privatæ ſunt, vel cum imperio.*

14 §. *Inſtitutio naturæ fidem facit, & eandem perficit. Huc refer, apud quos educatus quis fuerit, ac quibus ſtudiis,*

diis, & à quibus imbutus, & ſub quo genere Reip.

15 §. *Inſtitutionem verò perficiunt actiones: quæ ſpectandæ ſunt ſecundum ſingulas virtutes.*

16 §. *His ſubiunge honores, quos quis virtutis ergo adeptus fuit.*

17 §. *In morte conſideratur, cùm genus & cauſſa mortis: ut quòd aliquis, pro patria pugnans fortiter, occubuerit: aut quòd defūctus ſit pro ſtudio veritatis, poſt exantlatos maximos labores.*

18 §. *Poſt mortem conſideranda ſunt, pompa funebris, iactura Reipublicæ, luctus bonorum. Potiſſimùm autem commemorari debent honores, ſiqui ſint habiti defuncto.* Ut quòd Ariſtoteli ſtatua fuerit erecta; cum inſcriptione iſtiuſmodi, ARISTOTELES PHILOSOPHORUM OPTIMUS.

19 §. *His omnibus, ſiquis recens defunctus eſt, ſubjicitur conſolatio. Imò &, cùm ea locum non habet, additur de liberis, poſteris, diſcipulis. Item illius, quem laudamus, comparatio cum aliis.* Ut ſi Ariſtotelem confe-

ramus cum Platone, eumque oſtendamus præferri oportere.

Hunc temporis ordinem ſequitur Iſocrates oratione funebri, quâ Euagoram, Salaminis Cypriæ regem, laudavit.

I. Nam primùm explicat genus, quod à Iove, & Æaco uſque arceſſit.

II. Deinde ait, præterire ſe velle omina, vaticinia, ſomnia, quæ anteceſſere eius nativitatem, & oſtenderunt, humanâ illum ſorte fore maiorem.

III. Poſtea exponit, quæ in puero eluxere, formam, modeſtiam, vires.

IV. Hinc virilem ad ætatem accedit; quam excellens fortitudo, ſapientia, & iuſtitia exornavit.

V. Denique magnitudinem rerum geſtarum explicat. nempe quàm piè, & ſtrenuè, recuperarit regnum; quàm præclarè item illud adminiſtrarit; quantâ virtute defenderit contra Perſas. Poſt quæ omnia Nicoclem ad paternæ hujus virtutis imitationem adhortatur.

Alterum etiam exemplum paullo pòſt adducemus in laude & vituperatione Iulii Cæſaris.

Nec ab ordine iſto multum abit Tullius in vituperando Antonio.

20 §. *Eſt vero ordo hic facilis; ſed vulgaris, & ſcholam redolens, ac plerunque languidus nimis, niſi verborum ſententiarumque floribus conſpergatur,*

tur, & acutis excitetur ſententiis: uti factum à Plinio in Panegyrico ſuo.

Ubi Traianum laudaturus, ab adoptione eius orditur, ac deinde provehitur ad virtutes illius, & res præclarè geſtas. Quæ venuſtè adeo, atque argutè, & cum majeſtate quadam tractat, ut pro optimo haberi exemplo ea debeat oratio.

21 §. *Alter ordo erat, cum generum ſequimur diſtributionem, nullâ temporum habitâ ratione.*

Ita Cicero in Manilianá ait, ſummo Imperatori quatuor res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, & felicitatem: atque ad quatuor iſta omnes Pompeii laudes reducit. Hic ordo plus artis habet, quàm prior.

22 §. *Eſt præterea ordo ex duobus his mixtus. Vt ſi à natalibus & pueritiâ exorſus, ubi ad virilem ætatem fuerit perventum, actiones omnes digeras ſecundum proprias virtutes.*

23 §. *In omni autem laudatione perſonæ, quatuor iſta obſervabimus. Primùm, ne ad fictitias & ementitas laudes recurramus. Nam huiuſmodi non decus adferunt orationi; ſed in veris etiam fidem derogant oratori.*

Quod illuſtrare poſſumus Lyſippi exemplo.

* Plutarchus in Iſide & Oſiride.

plo. Apellem is * reprehendit, quia Alexandrum Magnum pinxiſſet fulmen geſtantem. At ipſe eum haſtam manu tenentem effinxit. Nam facilè videbat, poſteros non crediturós de fulmine: imò proprium quoque haſtæ gloriam ignoraturos fuiſſe, niſi ea monumentis fieret teſtata: nunc, tot veram ejus laudem prædicantibus, fore omnino, ut nulla illam ſecula conticeſcant.

24 §. *Alterum eſt, ut ne in meliorum copiâ res conſectemur exiles, factaque leviora. Nam videbimur eius quidem amantes eſſe, quum volumus laudare: ſed reperire vix poſſe, quod laudem magnopere mereatur.*

Propterea ſcitè dicebat Phavorinus philoſophus, *turpius eſſe exiguè, atque frigidè laudari, quam inſectanter, & graviter vituperari.* Vide Gellium lib. XIX. cap. III.

25 §. *In magnis tamen viris quandoque etiam minutias commemorare conducit.*

Fecit hoc in Apollonio ſuo Damis: eoque nomine reprehenſus, argutè reſpondit *, de menſis Deorum, analecta quoque ſedulò colligi debere, ne ambroſiæ illius aliquid depereat.

* Philoſtr. lib. 1. cap. 4.

26 §. *At cavendum tunc, ne exigua quæ ſunt, immodicè extollamus. Satius*

enim eſt, ut quæ parva ſunt, contenti ſimus attigiſſe, dum id prudenter, & loco ſuo fiat.

Siquidem plus valet verbum prudenter dictum, quàm omnes puerilium hyperbolarum ineptiæ.

27 §. *Tertium eſt, ut non tam conſectemur laudes multis competentes, quàm proprias, aut communes cum paucis. Vel ſaltem poſterioribus his magis immorabimur. Interim conceſſum eſt, præſertim ſi argumentum ieiunius ſit, atque aridius, excurrere in locum communem, ac hypotheſin adferre ad theſin.*

Ut ſi in encomio formoſæ, aut caſtæ, laudes bonum formæ, vel caſtitatis. Aut ſi in laudatione artificis extollas artem, quam exercuit.

28 §. *Etiam digredi interdum licet, vel in deſcriptionem aliquam, vel alicuius reprehenſionem.*

Ut ſi deſcribas urbem, aut regionem, cui quis præfuit; aut Senatum, cuius quis pars fuit; aut Academiam, in qua docuit. Item ſi reprehendas, aut eos, qui extollunt laude indignos, atque ita fidem adimunt aliis etiam vera dicentibus: aut eos, qui occupantur in laudandis illis, quos nemo vituperat, aut quorum nomen ſatis eſt clarum: aut qui reprehendunt eos,

quos ipſi laudandos ſuſcepimus : aut qui vitio laborat contrario virtuti, quam in aliquo prædicamus : quæ collatio multum facit ad exaggerandum. Hujuſmodi digreſſionum exemplum non unum ſuggerit Iſocrates in laudatione Helenæ, & Buſiridis. Ac poëtæ multo etiam hac parte ſunt liberiores, non in laudationibus modò, ſed quandocunque materia exilior eſt. Quomodo Maro in Culice minimum habet de culice, longeque maxima carminis pars conſumitur in laudibus vitæ ruſticæ, arborum deſcriptionibus, inferorum argumentis. Et Catullus, Carm. de nuptiis Pelei ac Thetidis, minimùm agit de nuptiis, ac totus propemodum eſt in deſcriptione pulvinaris, querelis Ariadnes, & carmine Parcarum. Sed huiuſmodi non exiguum in imitando judicium deſiderant.

29 §. *Et hæc de laudatione perſonarum, ex quibus ſimul cognoſcere eſt, quomodo inſtitui debeat perſonæ vituperatio : quippe ubi omnia debeant inverti.*

Nempe iiſdem ex locis petitur, & laus, & vituperatio perſonæ; quod luculento illuſtrat exemplo Emporius, Rhetor antiquus. Verba eius, etſi dictio duriuſcula ſit, adſcribam :

I. *Si dicemus in Cæſarem, laudabimus à* genere, *quod Romanus, quòd patricius fuerit, quod uſque ab Aenea, & Iuli gente, deſcenderit.*

Vel

Vel ſi reprehendetur, quod nihil ad laudem attineat ipſius, ſi urbe magnâ, aut genere nobili, procreatus, ſi originem ſuam vitæ flagitiis coinquinaverit.

Quamquam mihi videtur hæc mentio generis tota parciùs eſſe augenda, cùm in cuiuſquam poteſtate non ſit, quemadmodum natus ſit: ſed uſurpanda potius ex intervallo, & pro opportunitate. Alioquin & hoc in vitio contrahemus, ut in diverſis materiis uniformiter auſpicemur.

II. *Exin* nomen *tractabitur, quòd Iulius à familiæ ſuæ principe ipſo, Iulo, ſit nominatus, & Cæſar ex eo, quod uni maiorum ſuorum, hoc nomen adſcitum ſit, occiſo in acie elephanto, qui* cæſar *vocabatur* †.

Vel contra irridebitur tam variæ appellationis aſſumptio; quando æquè ſit nomen hoc totum falſum, ferum, abortivum: cum ipſi, qui defunctarum matrum uteris exſecantur, cæſares * *nominentur.*

*Sed hoc ipſum omne nimium remotum eſt, ac penè ridiculum, & tale certè, ut raròperſonæ reprehendantur, in quibus cauſſas nominum mereri † poſſumus. Ac ſi quid eſt, quod de Cicerone, quod de Cæſare, quod de Servilio fortè dicatur: neſcio quid præbeat diſputationis nomen Numæ, Gracchi, Piſonis *, Cethegi.*

III. *Sequitur* educatio, *quam hoc pacto præferemus in Cæſare, ut illum, cùm eſſet puer relictus à mortuo patre, dicamus cum matre vixiſſe; quæ in eo hoc diligentior, ac ſeverior fuerit, quòd in illa ſola manſerit etiam patris officium.*

Aut è contrario non probabimus educationem in

contu-

† Spartianus in Ælio Vero. Servius in 1 Æn.
* Iidem ibidem, item Plinius lib. 7 cap. 9. Servius in 10. Æn. Nonius, Iſidorus lib. 9. cap. 3.
† fort. leg. *invenire*, vel *mereri*, more ſeculi illius, dixit pro *conſequi*.
* De Piſonis nomine non videtur minus dici aliquid poſſe, quã Ciceronis. Nam uti hoc à cicere, ita illud à piſis. Vide Plinium lib. 18. cap. 3.

contubernio mulieris, & matris.

IV. *Item ab* inſtitutione, *quam plurimùm in facundia & dicendi ſtudio fuiſſe probet; & quòd primam eſt gloriam è forenſi præſtantia conſecutus* †.

Itemque culpabitur, quòd adeò non adeptus ſit formam oratoriæ facultatis, utut eum Græcæ exorationis expertem fuiſſe manifeſtum ſit.

V. *Hinc* forma corporis *prædicabitur, tanquam eminens, & decôra.*

Hinc dicetur, eiuſdem bonum pudicitiæ proſtitutione violatum, quam Nicomedi ſubiecerit, Bithyniæ regi.

VI. *Tum* facta *omnia, quæcunque poterunt, in partem utramque ducentur. Dicetur enim accuſatione Dolabellæ famam magnæ eloquentiæ conſecutus.*

Negabitur eandem meruiſſe, cum is, quem accuſabat, evaſerit *.

VII. *Dicetur* honoribus *per ordinem functus eſſe.*

Intendetur, & quæſturam cruentam, & præturam habuiſſe turbulentam, adeo ut ſenatus conſultis notaretur.

VIII. *Dicetur* conſul *fuiſſe popularis, & benignus in plebem, qui etiam agros putaverit dividendos.*

Idem & cum collega diſſenſiſſe, & hoſtili terrore * *uſus in eundem, & contra morem maiorum in perferendis ſeditionibus perſeveraſſe.*

IX. *Geſſiſſe illum* bella *magnifica, pertinebat ad laudem; uti Gallias ſubegiſſe.*

At in eodem ipſo obijcietur, quòd eaſdem provincias

† Ita hic ſcribere malui, ubi vulgo apud Emporium legitur, *Et quod prima & gloria & forenſis præſtantia conſecuta.*

* Valerius Max. lib. 8. cap. 9. Suetonius lib. 1. cap. 4. Plutarch. in Cæſ. & alii.

* Apud Emporium eſt *hoſtiliter uſus*: unde feci, *hoſtili terrore uſus.* Vel ſcripſerat, *hoſtili viruſus.* Niſi magis placet, poſt *hoſtiliter* deeſſe *viribus*, vel ſimile aliquid.

non civili modo, nec more maiorum, decerni ſibi per quinquennium elaboraverit, & quod tempore potiùs, quàm virtute, ſuperaverit.

X. Bellum civile *quòd geſſerit, inimicis illius obiicietur.* Clementia *verò eius in eodem adeò memorabitur, ut appareat illum minime arma voluiſſe.*

Contrà, nullam unquam fuiſſe cauſſam tam magnam, quæ illum impellere ad bellum civile debuerit.

Vt maximè in eo lenior fuerit, non poſſe videri bellum clemens eſſe, quod tale ſit.

XI. Mors *quoque atrox, & impia, & tanquam ipſis rebus humanis luctuoſa: & tamen ex hoc honeſta dicetur, quòd ſit occiſus in curia, & manibus ſenatorum,*

E diverſo hoſtem humani generis, & tyrannum civitatis, dignum ſceleribus ſuis tuliſſe ſupplicium, multis vulneribus trucidatum, & in ipsâ Pompeiâ curiâ, tanquam Pompeii manibus, iugulatum.

XII. *Poſtea verò declarabitur, quàm* commota illius morte reſpublica; *quàm plane ſtatus civitatis everſus; quàm denique ipſis percuſſoribus ſuis malo fuerit illud parricidium peregiſſe.*

Item contrà uſque eo illius exitum fuiſſe optabilem civitati, ut penè placuerit, eiuſdem acta reſcindi, & hoſtem iudicari, qui eadem tuebatur.

Ad hoc felicitas, quæ in illo poteſt facile laudari, extenuabitur eo, quòd liberos non habuerit.

30 §. *Nunc videamus de laude & vituperatione* FACTORUM; *quæ cum perſonarum demonſtratione coniuncta eſt.*

eſt, quia etiam in facti laudatione perſona à facto laudatur. Locorum autem, unde laus petitur, alii quidem ſunt probationis, alii verò amplificationis.

31 §. *Loci prioris generis ſunt, honeſtum, utile, difficile. Honeſti quatuor ſunt partes: decorum, quod perſonam decet; legitimum, quod legibus & conſuetudini eſt conſentaneum; iuſtum ſive æquum, quod eſt pium in Deum, atque homines; glorioſum, quod cum egregia nominis fama eſt coniunctum.*

32 §. *Vtilis gemina eſt ratio: vel enim prodeſt adferendo aliquid boni; vel depellendo aliquid mali.*

33 §. *Difficilis natura ex facili cognoſcitur: facile verò eſt, quod ſine magno labore, aut ſumtu, & brevi tempore confici ſolet.*

34 §. *Loci amplificationis ſunt octo. Nam ad facti laudem pertinet, quòd quid primus fecerit, vel ſolus, vel cum paucis, vel præcipuè, vel tempore maximè neceſſario, vel ſæpe, vel rem ſpectantem inprimis laudem civitatis,*

tis, vel quòd primus eo novos acquiſiverit honores.

35 §. *Nec propterea ſingulis ex locis iſtis argumenta ſemper peti debent; ſed otioſa reſcindere oportet.*

Exemplo eſto Lucretiæ factum, propter illatum ſtuprum ſe interimentis. Laudare hoc factum poſſumus, partim ab honeſto, partim ab utili. Ad quæ hæc argumenta referuntur.

I. Quia, quod fecit, caſtam decuit feminam. Nam cùm eam oporteat omnia metiri honeſtate; minimè decuiſſe, ut illatam pudicitiæ ſuæ vim contemneret, aut dolorem violati pudoris ferret: ſed poſt huiuſmodi maculam, quá nulla fœdior eſſe poſſet, è vita potiùs excedere debuiſſe, quàm ut deinceps vel puriſſimam Solis lucem adſpiceret, vel in hominis caſti oculos incurreret.

II. Quia facto ſuo oſtendit, quanti facere oporteat caſtitatem: atque ita conſecuta eſt illud, ne impudica ulla Lucretiæ ſe exemplo vivere poſſe dicat.

III. Quia mors non eſt è malorum genere, ſed malorum finis: atque, ut è malis eſſet, tamen fortis animi non ſit, expaveſcere eam, quæ ſine ignominia, imò cum gloria eſt conjuncta. Cumque ea virtus etiam rara inſit viro, tanto magis in femina ſit prædicanda.

IV. Quia in malo tam gravi aliud perfugium, aut ſolatium, quæri non potuit, quàm

mors. Nam honeſtius erat mori, ut pudicam; quàm vivere, ut impudicam. Præſertim quando nemo ſibi craſtinum poſſit polliceri. Imò, cui grave haut foret, poſt iacturam pudoris, ſpiritum ducere, non crederetur invita eſſe perpeſſa. Et poterit Tarquinius, ut adulterorum ſunt mores, culpam omnem derivare in Lucretiam, quaſi ea flagrantiſſimum amorem ſuum aperuiſſet prior. Nunc innocentiam ipſa, quam teſtibus non poterat, ſanguine ſuo comprobavit. Unde vetus epigramma poëtæ incerti:

Cùm foderet ferro caſtum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
Accedant teſtes, me non faviſſe tyranno,
Ante virum ſanguis, ſpiritus ante deos.
Quàm bene, producti pro me pòſt fata loquentur,
Alter apud manes, alter apud ſuperos.

V. Quia ſecuta eſt exemplum aliarum nobilium & fortium feminarum, quæ gloriæ ſuæ hoc dederunt, ut injuriam, aut ignominiam, moriendo, vel vitarent, vel delerent.

VI. Quia fieri potuit, ut adulterinum ſemen viſceribus hæſiſſet. Atqui exſpectandum non fuit, uſque dum ex corruptore ſuo prolem conſpiceret, quæ in matris ac familiæ viveret opprobrium.

VII. Quia atrocitatem illatæ injuriæ magis oſtendit, cùm propter illam ſibi conſcivit mortem.

VIII

VIII. Quia morte ſuâ dum vehementiùs ciet indignationem, ſimul viam patefecit ad vindictam publicam: quâ & tyrannus poſtea regno fuit exutus, & libertas parta eſt Romanis.

IX. Quia dum non pudicitiam ſolùm vindicat fortiter; ſed etiam ad auream libertatem viam munit feliciter: tum apud Romanos, tum etiam nationes omnes, nomen ſibi peperit immortale.

X. Quia non erat, quod ultrà caperetur dulcedine ac illecebris vitæ; cùm iucunda illa caſtæ eſſe matronæ non poſſit poſt ereptum pudicitiæ decus. Eoque niſi nunc ſponte vitam ademiſſet ſibi; poſtea pœnituiſſet vivere, cùm non eſſet tam glorioſum mori.

At idem factum *vituperare* ſi voles; fiet id argumentis iſtis ab inhoneſto, & inutili petitis.

I. Primùm, quia ratio, cur ſe interimeret, idonea non poteſt adferri. Nam libidini adſcribi nequit, quod accidit invitæ: violatum erat corpus, ſed animus fuit innocens: ſufficit caſtitati bona conſcientia.

II. Imò contrà, cur parceret vitæ, cauſſa erat ſatis gravis. Nam iniquum eſt, ut quæ culpâ vacet, ea non ſe abſolvat, ſed nocentum afficiat ſupplicio.

III. Adhæc non tota erat ſua, ſed ex parte etiam patris, ac inprimis mariti. Nunc & patrem invitum carâ orbavit filiâ; & maritum optimum viduavit conjuge, animæ dimidio ſuæ:

imò inſuper dulcibus liberis matrem abſtulit.

IV. Quid etiam quòd ipſa erga Deum pietas avocare eam debuit à tam triſti propoſito? Nam ideo Deus amorem vitæ indidit animis omnium, ut nequis deſerat vitam, priuſquam è ſtatione ſuâ ſummus vocet Imperator. Quare ſi antè innocens fuit, ſaltem facto hoc in culpam, quam fugiebat, incidit. Atque eſt ea culpa tanto major in femina, quanto ſexus ille à ferro eſt remotior.

V. Nec, ut aiunt, animi firmi, ſed impatientis potiùs fuit, manus ſibi adferre. Sanè Romana mulier, Tricipitini filia, eâ animi magnitudine eſſe debebat, ut fortiter ferret injuriam ſceleris alieni, cùm ſapientis nihil ſit præſtare præter culpam.

VI. Adde quòd neque honori, vel ſuo, vel ſuorum, ſatis eſt velificata. Nam ſuſpicio hinc potuit oboriri, quaſi pœnitentia ſtupri ſponte perpeſſi ſolatium ſibi, ac perfugium, quæſierit in morte voluntariâ. Multa enim faciliùs in defunctam potuere confingi, quàm in ſuperſtitem.

VII. Præterea, ſi verè oderat corruptorem, ſerioque ejus vindictam expoſcebat: ſatius fuit exſpectare, uſque dum ſupplicium de eo maritus, ac conjunctiſſimi, ſumerent. Ita enim oculos ſuos paſcere potuiſſet inimici pœnâ: nunc cruore ſuo animum eius ſatiavit, cuius pœnis ipſa potuit exſultare.

VIII. Denique non commoda minùs, ac fortaſſe

fortaſſe etiam facilior, & certior,ad vindictam hæc fuiſſet via. Nam ſuperſtes non ſemel, ſed ſemper, cùm ſuos, tum alienos, plorando, obteſtando, ad ultionem vehementiſſimè potuit inflammare.

36 §. *Ad* RES *præcipuè referuntur, tum loca, ſive naturalia, ſive artificialia: tum animi habitus.*

35 §. *Prioris generis ſunt regiones, & urbes: quæ fere eodem tractantur modo, ac perſonæ. Nam quod in perſonis ſunt parentes, & præceptores, id in his ſunt reges, ac conditores: quod illic forma corporis, id hîc ſitus: quod illic animi virtutes, id hîc fertilitas: quod illic actiones, præmiaque, id hîc incolarum res feliciter geſtæ, ac per ea nominis claritas, & quandoque etiam privilegia, quæ cives univerſi virtutis ergo à principe ſuo ſunt adepti. Multum etiam ad gloriam addit, ſi cum aliis, ſeu regionibus, ſeu urbibus, comparatio inſtituatur. Quod ſi terra aliqua parum fertilis ſit: dicemus, hoc incolarum augere prudentiam, eoſque temperantiam docere. Vel etiam compenſari illud ſitu loci: ut qui percommodus ſit ad ea impetranda, quibus*

ſolum hoc deſtituitur. Omnino autem ad duo potiſſimùm capita in talibus reſpici ſolet, utilitatem, & voluptatem.

Brevis, ſed elegans, Campaniæ laudatio extat apud Florum lib. 1. cap. XVI: *Omnium, non modò Italiâ, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nihil mollius cælo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius ſolo: ideo Liberi Cereriſque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari. Hic illi nobiles portus, Caieta, Miſenus, & tepentes fontibus Baiæ: Lucrinus, & Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuvius, Aetnæi ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipſa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque, numerata.*

Tarenti etiam huiuſmodi laudatiunculam habes eiuſdem libri cap. XVIII. *Tarentus, Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiuſque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis ſitu: quippe in ipſis Adriatici maris faucibus poſita, in omnes terras, Hiſtriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad proſpectum maris poſitum theatrum.*

38 §. *Poſterioris verò generis ſunt, tum dianoëticæ virtutes; ut ſunt eruditio Ariſtotelis, eloquentia Ciceronis: tum*

morales;

morales; ut juſtitia Ariſtidis, caſtitas Ioſephi, vel Hippolyti. Sed rarò huiuſmodi argumentum tractat orator. At ſæpe in laudatione perſonæ, aut facti, digreditur in locum communem de hac, vel illa virtute, aut vitio.

Bifariam virtutis laus tractari poteſt: in individuo: ut ſi dicas de ſapientia Salomonis: vel universè: quomodo ſapientiæ laudem ſcripſit Aphthonius. *Theticam laudem* appellat Sopater. Prior modus propriè huius loci eſt: quatenus nempe genus demonſtrativum, in quo verſamur, ſpecies eſt cauſſæ, ſive ὑποθέσεως, quæ eſt quæſtio ſingularis. Verùm rarò uſu venit, ut iſto modo conſideratum ab oratore tractetur. At ſæpe contingit, ut in laude perſonæ aut facti digrediatur orator in locum communem, de laude juſtitiæ, clementiæ, fortitudinis bellicæ, eloquentiæ, vel alius virtutis. Itaque, ut plenè intelligantur ea, quæ ad perſonæ, aut facti, laudationem pertinent: etiam cognoſci debet ratio universè extollendi ſcientiam, ac virtutem aliquam. Quam iccirco paucis hoc loco exponemus.

39 §. *Laus illa ſcientiæ, aut virtutis, universè ſpectatæ, petitur, tum ab honeſto, quò refer quoque glorioſum, & alia, quæ ſuprà in facti laudatione attulimus: tum ab utili, quò neceſſarium*

etiam, ac iucundum, pertinent: tum à facili, vel difficili.

Exemplo fuerit jurisprudentia, quam laudat Cicero primo de Oratore: idque ex quatuor his locis.

I. A facilitate, quando ait: *Si iſta eſſet cognitio juris magna, ac difficilis; tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Sed Scævola ipſe dicere ſolet, nullius ſibi artis faciliorem cognitionem videri.* Quâ ratione verò facile hoc ſtudium fiat, deinde oſtendit.

II. A jucunditate. *Accedit*, inquit, *quo faciliùs percipi cognoſciq; jus civile poſſit, (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoſcendo ſuavitas, & delectatio.* Hinc docet, ſuavitatem illam inde provenire, quod prodeſt multum ad notitiam antiquitatis, ſcientiæ civilis, philoſophiæ moralis, item quòd magnæ ſit voluptatis, videre, quantum Romani prudentiâ præſtiterint cæteris gentibus.

III. A neceſſitate. *His*, inquit, *de cauſſis dixeram, iis, qui perfecti oratores eſſe vellent, iuris civilis cognitionem eſſe neceſſariam.*

IV. A dignitate, idque his verbis. *Iam verò ipſa per ſeſe quantum adferat iis, qui ei præſunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat?* Et quæ deinceps ſequuntur.

40§. *Et talis quidem eſt laudatio abſoluta. Sed eſt præterea laudatio comparata; qua vel perſona cum perſona, vel*

vel factum cum facto, vel res cum re confertur; unumque alteri eſſe æquale, vel etiam præſtare, oſtenditur. Ut ſi compares Alexandrum Magnum, ac Iulium Cæſarem; Rempublicam Romanam, ac Venetam. *Inſtituitur laudatio talis iiſdem ex locis, quibus laudatio abſoluta.*

Vide, ſi voles, quæ de hoc dicuntur in Progymnaſmatis cap. de Comparatione.

CAP. V.

DE GENERE DELIBERATIVO.

1 §. *Sequitur genus deliberativum: cuius orationes habebantur apud Romanos in curiâ: apud Græços ad populum.*

Unde eſt, quòd genus hoc ab iis vocetur δημηγορικόν: quemadmodum &, quia ἐν ἐκκλησίᾳ, hoc eſt, *concione*, fiebat, ideo iiſdem dicitur ἐκκλησιαστικόν, q. d. *concionale*, ſive, ut Agellius loquitur, *concionatorium*. Latinis rectè *ſuaſorium* vocatur, non quâ ratione ſuadere eſt probare; quomodo ea vox omnibus convenit cauſſis: ſed quâ ſignificat conſilium dare, ut aliquid fiat; quòmodo dicimur ſuadere conjugium, aut pacem.

2 §. *Materia in hoc genere ſunt res contingentes, & poſitæ in noſtra poteſta-*

te:

te: & quidem, quæ ad finem referuntur.

De his enim, non de fine ipſo, conſultatur.

3 §. *Speciatim autem, ſi cauſſa ſit publica, quinque ſunt, de quibus, iuxta Ariſtotelem, ſoleat inſtitui deliberatio: vectigalia, bellum & pax, cuſtodia regionum, ea quæ importantur & exportantur, & ratio ferendarum legum: quæ perſpecta nobis eſſe oportet, priuſquam de conſilio dando cogitemus.*

Optime Tullius ſecundo de Orat. *Ad conſilium de Rep. dandum caput eſt, noſſe Remp.* Quæ verò in ſingulis quinque iſtorum ſcire debeamus, hoc ab Ariſtotele diſce in Rhetoricis *.

* Lib. 1. cap. 4.

4 §. *At in cauſſis privatis certa materies ſpeciatim aſſignari non poteſt: cùm totidem de rebus poſſit conſultari, quot negotia in vita, & re familiari, occurrunt.*

5 §. *Loci in genere deliberativo ab Hermogene ponuntur ſex. Primus eſt* legitimum. *quod petitur, tum à iure ſcripto; ſub quo Chriſtiani ſacras quoque literas comprehendunt: tum à conſuetudine.*

Sed hic locus magis eſt ἄτεχνος *. Nam quid *legitimum* aliud eſt, quàm teſtimonium à lege?

* inartificialis.

lege ? niſi quod ſub lege etiam conſuetudo comprehendatur, quia legis vim habet.

6 §. *Alter locus eſt* æquum, *quo nomine continetur quoque* pium. *Huc igitur refertur, quod promovet cultum divinum; quod parentum, affinium, civium charitatem ſpectat; adhæc omne id, quo gratia bene meritis refertur; quodque ad diſciplinam civitatis pertinet; ut quo improborum frenatur audacia; item quo bonis ſignum ad bene ſperandum oſtenditur; & quæ huiuſmodi ſunt.*

Alii primum ſecundumque hunc locum, atque adeò etiam quinctum, qui, ut poſtea dicam, eſt à glorioſo, honeſti appellatione deſignant: non malè quidem; ſed ad uſum tamen accommodatius eſt, ſi loca iſta diſtinguantur.

7 §. *Tertius eſt* utile. *Quod bifariam accipitur. Nam videndum eſt, tum quid futurum ſit, ſi negotium ſuſcipiatur: tum quid conſecuturum, ſi negligatur. Ad prius pertinent, bonorum partorum conſervatio, & non partorum comparatio; malorum præſentium depulſio, & imminentium evitatio. Ad poſterius referuntur, bonorum*

rum partorum amiſſio, ſperatorum fruſtratio; malorum præſentium continuatio, & imminentium certa exſpectatio.

Exempli gratiâ, ſi de arce propinquâ hoſtibus dedendâ conſultetur, diſſuadere eam poterimus octo his argumentis.

Si arx ſervetur,

I. Commoditas portus retinebitur, & urbs tuta erit præſidio arcis, quæ in noſtra ſit poteſtate.

II. Etiam ex arce eâ propinquam hoſtium civitatem invadendi opportuna ſemper occaſio fuerit.

III. Qui nunc contemnunt, atque etiam inſultant, illi, ubi videbunt conſtantiam animi noſtri, formidare diſcent.

IV. Evitabimus quotidianam hoſtilis militis curſitationem ante urbis noſtræ portas, & mala tot alia, quæ res iſta ſecum trahere ſolet.

Sin arcem dedamus,

I. Amittetur commodus adeò portus: nec ampliùs arcis præſidio tuti erimus.

II. Nec propterea pacem, quam aliqui ſperant, cum hoſte habebimus; aut ſaltem ea diuturna non fuerit.

III. Periculum quoque erit idem: ac paria, vel majora etiam damna nobis dabit hoſtis.

IV. Imò metus eſt, ne occaſione primâ urbem

bem vel armis, vel dolo capiat, ac triſtem nos ſervire cogat ſervitutem.

8 §. *Sub utili autem continetur neceſſarium: quod ita utile eſt, ut ſine eo res* nec eſſe *poſſit: unde & nomen*. Sed priùs aliquid ἁπλῶς utile eſſe oſtēditur: deinde docetur, non utile modò eſſe, ſed etiam neceſſarium.*

* Ita Cæſ. Scaliger de Cauſſis L. L. cap. 166. Sed vetius fortaſſe apud Feſtum Opilius conflari ait ex *ne*, & *ceſſo*, quia ceſſare non liceat. Sic *neceſſarium* propriè valeat *inceſſabile*; quam vocem uſurpat vetus interpres in 2 epiſt. Petri cap. 2. 14. Græcè ibi eſt ἀκατάπαυστοι.

Eſtque ingens hujus loci vis. Multi enim animis ſunt adeò ſegnibus, ut tum quoque, cùm aliquid honeſtum, & utile eſſe, intelligunt; tamen, ſi res cum magno ſit labore conjuncta, facile terreantur. Apud tales neceſſitatis ratio eſt compendioſa ad perſuadendum via. Eiuſmodi eſt argumentum Ciceronis in IV Philippica: *Agitur enim, non quâ conditione victuri; ſed victuri ne ſimus, an cum ſupplicio ignominiaq́ perituri.*

9 §. *Etiam ſub utili comprehendit Hermogenes* iucundum. *Nec peccant tamen, qui diſtinguunt.*

Nempe Hermogeni *utile* eſt omne id, quod propter aliud expetitur: ſive id propter commodum fiat, quod propriè *utile* dici ſolet: ſive ob voluptatem, quod à juvando, hoc eſt, delectando, *jucundum* appellatur. Porrò hoc quoque argumentum multùm eos movet, qui, etſi viderint, honeſtatem cum utilitate eſſe coniunctam, moleſtiâ tamen operis deterrentur. Ac propterea, cùm quid ἁπλῶς utile, vel etiam neceſſa-

ceſſarium eſſe, oſtendimus: expedit, ut ſeorſum quoque probemus, aliquid eſſe jucundum. Ita diſſidentibus, concordes ut eſſe velint, ſuadebimus, non tantùm, quia concordia inter fideles honeſta eſt, atque etiam utilis: ſed quia jucunda ſimul ſit, iuxta illud regii vatis †: *Ecce quam bonum, & jucundum, fratres habitare in unum.* A jucundo etiam eſt argumentum illud Tullii lib. III. epiſt. II. *Hoc velim tibi perſuadeas, ſi rationibus meis à te proviſum eſſe intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem, eſſe capturum.* Et hoc Annæ ad Didonem:

† Pſal. 132.

Solane perpetuâ mœrens carpêre iuventâ,
Nec dulces natos, Veneris nec præmia, nôris?

10 §. *Quartus locus eſt* poſſibile. *Fruſtra enim illud ſuademus, quod creditur fieri non poſſe. Ac propterea, ſi de hoc ſcrupulus animo hæreat, ante omnia eximi is debet. Sub poſſibili autem continetur etiam* facile. *Nam eorum, quæ fiunt, alia facilè*, alia difficulter fiunt. Facilè verò aliquid fieri probatur ab occaſione, & circumſtantiis.*

* Imò *facile* eo dicitur, quia facere poſſis, ac quidem ſine gravi labore.

Cur autem non honeſto tantùm, ac utili, ſed facilitatis quoque argumento pugnemus; liquet ex iis, quæ diximus de jucundo.

11 §. *Sed ſiquid difficile ſit, eo magis huic rei incumbendum, dicemus: quando nihil magni, ſine ſudore, aut periculo, præſtatur.* Huc

Huc pertinet vetus verbum, χαλεπὰ τὰ καλά.

12 §. *Quinctus locus eſt* glorioſum: *quod planè eodem tractamus modo, quo utile. Dicimus enim, ſi res ſuſcipiatur, gloriam præſentem conſervatum iri, nondum acquiſitam poſſe comparari; infamiâ nos præſenti liberatum iri, & imminentem vitaturos. Sin ſecus à nobis fiat, infamiam præſentem permanſuram, imminentem eventuram; præſentem dignitatem amiſſum iri, nec ſperatam nos conſecuturos.*

13 §. *Ad gloriam etiam pertinet, quod idem fecerint alii, qui præclarum eo nomen ſibi pepererint. Sin nulli præiverint, hoc ipſum ad laudem referemus, quòd primi, & ſoli, vel cum paucis, præclarum facinus aggreſſuri ſimus.*

14 §. *Sextus locus eſt* eventus: *qui dilemmáte inſtituitur. Oſtenditur enim, in utramvis partem res cadat, utilitatem nos, ac gloriam propoſitam, adepturos. Ac locus iſte recenſetur poſtremus, non quia cæteris ſit levior; ſed quia pleriſque omnibus eſt firmior.*

Porrò ex univerſis locis iſtis in unâ eâdem-

que cauſâ peti poſſunt argumenta. Ut in cauſsa illâ, an Pompeius bello ſit præficiendus Mithridatico. Ad hoc enim ſuadendum, conducit argumentum *à legitimo*: ut cùm Cicero oſtendit, non eſſe contra conſuetudinem, ut omnia ad unum deferãtur. *Ab æquo* item, quia juſtum erat, ut debitus honor tribueretur Pompeio. *Ab utili*, quia hæc res prodeſſet ad conſervationem vectigalium, & defenſionem ſociorum. *A poſſibili*, quia etſi bellum erat difficillimum, utpote in quo ſe conjungerent duo reges potentiſſimi, ab eo tamen confici poſſet, qui tot, & tanta, terrâ marique geſſerat, quot quantaque in oratione Manilianá cõmemorantur de Pompeio. *A glorioſo*, quia Romani eo ex bello reportaturi erant maximum decus, & honorem, ac deleturi infamiam ſibi à Mithridate antea inuſtam. *Ab eventu*, quia, ſive Romani Mithridatem vincerent, ſive non vincerent, utile & glorioſum ſit futurum Romanis contra eum bellum ſuſcepiſſe.

15 §. *Quemadmodum verò in genere demonſtrativo ei, qui perſonam, aut factum aliquod laudat, digredi licet in locum communem: ita in genere deliberativo non raró fit, ut hypotheſis transferatur ad theſin. Eaque res, tum ad probandum, tum ad amplificandum, plurimùm valet.*

E.G. Si quæſtio ſit ſpecialis ac finita, an Lace-

Lacedæmonii urbem ſuam, Perſis adventantibus, cingere debeant muris: licebit universè agere de quæſtione hac, an urbes muris cingere utile ſit.

16 §. *Cæterùm ut argumentis magis abundemus, tum in theſi, tum in hypotheſi tractandâ, meminiſſe eius oportet, quod ſuperiùs dicebamus*, præter locos Rhetorum ſpeciales, etiam conſuli debere locos Dialecticos. Ex quibus in hoc genere maxime iſti frequentantur, locus à proprio adiuncto; ab effectis, ab antecedentibus; connexis, conſequentibus, à majori vel minori, à contrario, ab exemplo, à teſtimonio. Dici autem vix poteſt, quantam in perſuadendo vim habeant exempla. Interim videndum, ne ita hæc condenſemus, ut iſtis penè ſolis conſtare videatur oratio. Curandum etiam, ut exempla illa ſimilium ſint. Neque enim aut tyranni, bonorum regum; aut plebeii, Patrum moventur exemplis.*

* cap. 2. § 3.

Pleniùs hæc declarat Theo, de Theſi tractans. Nam primùm agit de locis ſpecialibus: ut ſunt honeſtum, ſive laudabile & glorioſum, quod petitur e loco Dialectico proprii adjun-

cti: item utile, & jucundum, quorum utrumque partim ad adjuncta propria, partim ad effecta pertinet: adhæc neceſſarium, quod utilis ſpecies eſt: nec non facile, quod ex circumſtantiis adſtruitur. Ibidem monet, ad locos iſtos etiam pertinere, *quòd tale, ut tutos præſtare poſſit, quódq; in cauſsâ futurũ ſit, ut res meliores fiant; quòd eiuſmodi, ut, niſi fiat, pœnitentia ſit conſecutura; neque facile, quod neglectum fuerit, cõpenſari poſſit.* His ita expoſitis, de generalibus Dialecticorũ locis iſta ſubjungit: *A contrario autem ſic: Nam ſi contrarium fieri non debet, hoc fieri debebit: &, contrarium ſi turpe, hoc honeſtum erit: &, ſi inutile illud, hoc utile. &, contrarium ſi injucundum, hoc jucundum. Ac eodem modo à ſimili quoque. Si enim appetendum eſt ſimile, utique & hoc. Itidem à minore, & à majore; & à parte, & à fine, cuius ratione aliquid appetitur. Si enim finis expetendus eſt, etiam id, quo ad illum pervenitur, appeti debet. Poſt hæc, ex iis, quæ res continet; ut quòd multa complectatur honeſta, aut utilia, aut jucunda. Tum & ab antecedentibus negotium, & ab adjunctis, ac denique à conſequentibus quoque, argumenta ducemus. Quòd ſiquis iam majores fecerit progreſſus, is in ſingulis locis ſupradictis arceſſet quoque teſtimonia virorum illuſtrium; uti poëtarum, politicorum, philoſophorum. Nec non & hiſtoriæ, ſi quæ congruunt, cum iis, quæ memorantur, referendæ erunt: haut ſparſim tamen, nec temere; ſed, ita ut amplificatione inſtituatur oratio; adductis exemplis; primùm eorum, quæ ſinguli privatiq; egerint; deinde, quæ princeps, aut rex; poſtea, quæ civitas;*

poſtremò,

poſtremò, quæ in totis regionibus, aut gentibus, extiterint. In quo & hoc cavebitur, ne oratio hiſtoriis, poëmatiſve repleatur. Hæc de Theſi quidem dicuntur à Theone: ſed par ratio eſt in hypotheſi. Solùm hoc hypotheſis differt, quòd argumentis Theſios univerſalibus aliquid ſuperaddat ex accidentibus perſonæ, vel rei ſingularis, de qua conſultatur, ut ita generalia ad individuum, ac certas loci & temporis circumſtantias reſtringantur. Quamobrem & huic generi deliberativo non parùm lucis acceſſerit ex iis, quæ in Progymnaſmatis de Theſi dicuntur: & viciſſim ex iis, quæ nunc adduximus, illa de Theſi accipient lucem.

17 §. *Quemadmodum autem in genere demonſtrativo præter laudationem abſolutam, altera etiam eſt, quæ comparata vocatur: ita quoque in genere hoc deliberativo, interdum quæritur abſolutè, ecquid honeſtum ſit, aut turpe; utile, an inutile: interdum comparatè, utrùm utilius, honeſtiuſque ſit. At quomodo unum altero utilius, vel honeſtius eſſe, probetur: conſtat ex iis, quæ in Topicis de Comparatione docentur.*

Ubi Ariſtoteles* monet, id quod diuturnius ac ſtabilius eſt, itẽ quod ſapientioribus probatur, aut quod melioribus artibus paratur, aut

* Lib. 1, Top. cap. 1, & ſeq.

quod per ſe & ſimpliciter bonum eſt, aut quod melioribus & honoratioribus ineſt, aut quod maioris boni cauſſa eſt, & ſimilia omnia, præferri illis, quæ non ſunt huiuſmodi.

18 §. *Imò interdum fit, ut ex unâ parte conſilii honeſtas, ex alterâ pugnet utilitas.*

Ut ſi deliberet Scipio, num in Italia permanere, an in Africam cum exercitu tranſmittere velit. Nam utile videbatur, ſi claſſem in Africam tranſveheret: ſed turpe eſſe dicebatur, declinare Hannibalis præſentiam, atque vaſtandam ei Italiam relinquere.

19 §. *In eius generis quæſtione, ſi quod utile eſt, ſuademus, præcipuè laborabimus, ut hoc probemus: deinde oſtendendum, etiam honeſtum, vel ſaltem non inhoneſtum, eſſe. Sin pro honeſto pugnemus, hoc priùs, quantum poſſumus, aſſeremus: ac deinde etiam, utile id eſſe, vel ſaltem non inutile, demonſtrabimus.*

Monet idem quoque Emporius, præceptis de ſpecie deliberativa.

20 §. *Quod ſi negotium nobis ſit cum iis, qui honeſtate parum moveantur, imò nefandum aliquid in animo habeant, ac tale hoc eſſe ipſi ſciant: magnâ omnino prudentiâ opus eſt, ut, apud quos*

dicimus,

dicimus, ſeriò nos ſui curâ tangi arbitrentur. Sanè convitiis nihil proficiemus: neque enim conſilia illorum moramur, à quibus nos credimus contemni.

Atque hæc ſufficiant de genere deliberativo. Cui ſubjiciuntur quoque, oratio petitoria, conſolatoria, ac quædam aliæ. Sed quomodo hæ debeant tractari, libro proximo commodiùs oſtendemus.

CAP. VI.

DE GENERE JURIDICIALI, ac universè de ſtatibus.

1 §. GENERIS δικανικοῦ, *ſive juridicialis, loci variant pro ſtatuum varietate.*

2 §. *Status, qui Græcè* στάσις, *eſt quæſtio ex primâ cauſſarum conflictione proveniens.*

3 §. *Habet autem locum in omnibus cauſſarum generibus: ſed hîc de eo inprimis tractabimus, quatenus pertinet ad genus juridiciale.*

4 §. *Naſcitur verò ex accuſatoris intentione, quæ Græcis* προβολὴ *vocatur, & defenſoris depulſione, quæ iiſdem*

eſt ἀντιπαραβολή. Cæteræ quæſtiones dicuntur incidentes: inter quas primum ſibi locum vindicat τὸ κρινόμενον, ſive iudicatio.

5 §. *Reſultat κρινόμενον ex αἰτίου, ſive ratione defenſoris, & συνέχοντι, ſive continente, hoc eſt, accuſatoris firmamento.*

Exemplo hæc illuſtrabo. Clodianorum intentio eſt, Clodium occidit Milo. Milonis depulſio eſt, Occidi, ſed jure occidi. Status eſt, Jurene, an iniuriâ, Clodium occiderit Milo. Ratio Milonis eſt, Inſidiatorem jure licet interficere. Continens, ſive firmamentum Clodianorum eſt, Clodius non ſtruxit inſidias, nec fas eſt occidere civem indemnatum. Judicatio eſt, An Clodius inſidias ſtruxerit Miloni: &, An quapiam de cauſſa interimi poſſit civis indemnatus.

Quod ſi hinc ſyllogiſmum exſtruamus, cognoſcemus, ſtatum incidere in concluſionem; judicationem, in aſſumptionem.

E. G. Inſidiator jure interficitur.
Clodius fuit inſidiator.
Ergo jure interfectus eſt.

Status eſt, an Clodius iure ſit interfectus, quod concluſione colligitur: Judicatio, an fuerit inſidiator, quod in aſſumptione ponitur. Nec id tantùm in Juridiciali; ſed in aliis etiam cauſſarum generibus locum habet. Ut in

Delibe-

Deliberativo. Magno & neceſſario bello præfici debet optimus Imperator: Bellum Mithridaticum eſt magnum & neceſſarium, & Pompeius eſt optimus Imperator. Ergo Pompeius eſt præficiendus bello Mithridatico.

Eſtque hic primarius ſyllogiſmus orationis pro lege Manilia. Ac ſtatus in ea eſt, an Pompeius ſit præficiendus bello Mithridatico. Judicatio, an Mithridaticum bellum ſit grave adeò: item, an Pompeius tantus ſit Imperator.

Itidem fit in genere Demonſtrativo, cuius ſpecies eſt gratiarum actio. Ut oratione pro Marcello: Ea eſt Cæſaris maxima laus, quæ etiam ſuperat gloriam armis partam. At hæc laus, quam conſequutus eſt ignoſcendo M. Marcello, ſuperat gloriam armis partam. Ergo hæc eſt maxima è Cæſaris laudibus. Ubi itidem concluſio ſtatum indicat, aſſumptio judicationem.

6 §. *Status eſt quadruplex; Conjecturalis, Finitivus, Qualitatis, & Quantitatis.*

Ex quibus malè vulgò prætereunt ſtatum Quantitatis.

7 §. *Status conjecturalis eſt, quo quæritur, ecquid fiat, factum ſit, aut futurum.*

Nec enim ſemper quęri, ecquid factum ſit; ſed etiam an fiat, vel futurum ſit: oſtendit

oratio Hannibalis apud Livium lib. XXXVI: ubi quæſtio eſt apud regem Antiochum, an Romani è Græcia traiecturi ſint in Aſiam. Id omnino fore contendit Hannibal adverſus eos, qui vel errore, vel aſſentatione, ſecuritatem faciebant Antiocho.

8 §. *Finitivus eſt, quo de nomine rei conquiritur.*

9 §. *Qualitatis ſtatus eſt, quo quæritur, quale ſit factum.*

10 §. *Quantitatis ſtatus dicitur, quò de magnitudine rei diſceptatio eſt.*

Ita conjectura eſt, an Cato, cum de conjuratis diſceptaretur, omnium ſe oppoſuerit ſententiis. Finitivus eſt, ſitne ea conſtantia dicenda, an pertinacia. Qualitatis, num laudabile id fuerit factum, an non. Quantitatis, an ſingularem eo laudem mereatur.

11 §. *Eſt autem unius orationis interdum ſimplex, interdum multiplex ſtatus.*

12 §. *Simplex, ut ſi haut aliud quæratur, quàm, jure ne, an injuriâ, Clodium occiderit Milo.*

13 §. *Multiplex verò, vel eſt eiuſdem generis, vel diverſorum.*

14 §. *Eiuſdem, ut cùm quæritur, an Verres pecuniam acceperit à Leonida, ab Apollonio, & à Mamertinis. Eſt*

quippe

quippe hîc triplex conjecturalis.

15 §. *At diverſorum generum eſt, cùm quis fatetur, ſe interemiſſe hominem; at non ſpoliâſſe pecuniâ. Prior enim eſt ſtatus Qualitatis; poſterior Conjecturalis.*

Nam priori quæſtio eſt, an, qui fatetur ſe interemiſſe, jure interemerit. Poſteriori, an ſpoliaverit alterum.

16 §. *Cæterùm, quot modis variat ſtatus, totidem & iudicatio diſtribuitur. Ac utriuſq; eadem eſt tractandi ratio.*

Itaque deinceps, idque non ſine veterum exemplo, laxiùs ſtatûs voce utentes, ſub eâ etiam judicationem comprehendemus, atque adeò quamvis quæſtionem incidentem. Par enim omnium ratio eſt, ut diximus.

Cap. VII.

De statu conjecturali.

1 §. Status conjecturalis *ita dicitur, quia coniectandum eſt judici, numquid factum ſit. Idem alio nomine* inficialis *vocatur, quia reus hîc ſolâ ſe inficiatione tuetur.*

Unde liquet, ratione iudicis *coniecturalem*; ratione rei, *inficialem* nuncupari.

2 §.

2 §. *Status hic vel ἁπλῶς quærit de facto; ut*, an * Cælius parârit Clodiæ venenum : *vel cum modo; ut*, *ecquid eo animo factum ſit: quale fuerit*, cur quis fleverit arcem contemplatus.

* Apud Cic. pro Cæl.

Habet etiam diſtinctio hæc locum, quatenus ſtatus iſte deliberativo generi inſervit. Ut quando, quid facto opus ſit, conſtitui debet pro animo hoſtium, qui, cuiuſmodi ſit, conjecturâ eſt indagandum. Ita vel citra modum quæri poteſt, *an princeps quiſpiam, qui hoſtili in nos animo eſt, exercitum conſcribat:* vel cum modo, hoc pacto, *utrùm id faciat, ut bellum inferat nobis.*

3 §. *Eſt item ſtatus hic, vel ſimplex, vel comparatus. Simplex eſt*, an Roſcius occiderit patrem : *item*, an Milo inſidias ſtruxerit Clodio. *Comparatio autem fit hoc pacto :* Roſciúsne patrem occiderit, an qui accuſant: Clodiúsne Miloni inſidias ſtruxerit, an Milo Clodio. *Tractandi ratio utrobique eadem eſt.*

4 §. *Eſſe verò aliquid factum, trifariam probatur. Primum quia quis voluit, & potuit.*

Conjungit utrumque poëta, ut oſtendat, Helenen à Theſeo violatam fuiſſe *.

* Ovid epiſt. Oenones ad Paridem.

A juvene, & cupido, credatur reddita virgo?

5 §. Vo-

5 §. *Voluntas probatur partim à cauſſis antecedentibus factum, partim à ſignis voluntatis.*

6 §. *Cauſſæ antecedentes ſunt, vel impulſivæ, vel ratiocinativæ.*

7 §. *Impulſio affectiones comprehendit: quæ cauſſæ efficientis locum obtinet: ut ſunt ira, odium, amor, inimicitiæ, invidia, &c.*

Ita veriſimile eſt, nos iis male velle, qui aut majoribus, aut nobis, aut amicis malè fecerunt.

8 §. *Ratiocinatio petitur è cauſſis finalibus: ut à ſpe commodorum.*

Incommodare enim illis homines ſolent, quos ubi damno affecerint, honore vel opibus augentur, aut voluptates ſuas faciliùs poſſunt explere. Uti & quando damnum aliis dando, gratificantur, ſive amicis, ſive iis, quibus ſunt admirationi, ſive amoribus ac deliciis ſuis, ſive dominis, ſive illis, in quorum ſunt poteſtate.

9 §. *Tractatur locus hic ab utili octo iſtis modis, quos aſſignavimus in genere deliberativo.*

Nam quibus argumentis in ſuadendo oſtendimus, utile aliquid eſſe: iiſdem in accuſando mõſtramus, utilitatẽ redundáſſe ad reũ, ac propterea illud, cujus arguitur, facere voluiſſe.

10 §. *Huc*

10 §. *Huc etiam pertinet, quando majus eſt emolumentum, quàm damnum.*

Nam facilè peccant, quibus injuria lucro eſt, ac pœna ignominiæ duntaxat.

11 §. *Item cùm quis opinatur, nihil ſe damni ampliùs facere poſſe.*

Ut qui bona nulla habent, quæ amittant; aut qui exiſtimationis ſuæ jacturam jamdiu fecerunt.

12 §. *Sed inprimis magnum præbet voluntatis argumentum, impunitatis ſpes. Nam iniuriam facere ſolent, qui fore ſperant, ut facinus lateat: vel, ut latere non poſſit, pœnas tamen credunt effugere ſe poſſe; vel ſaltem efficere, ut pœnæ differantur in longum tempus; aut leviores irrogentur, quàm lex imperat.*

Fore, ut facinus lateat, credunt illi, qui antehac flagitia ſua occultarunt ſæpius; quique à criminis ſuſpicione videntur longiùs abeſſe: nec enim facilè creditur, ab inermi occiſum armatum: vel à paupere, & deformi, commiſſum eſſe adulterium, præſertim cum divite, & formoſâ: vel prodere aliquem voluiſſe Rempublicam, in quam cùm ſua, tum majorum, multa magnaque merita exſtarent.

At vel nunquam, vel ſerò, vel non ita graviter, pœnas ſe ſubituros arbitrantur, quibus antehac

tehac deliquiſſe impune fuit: quique facundiâ pollent, aut qui judices habent ſibi addictos, aut corrumpere eos poſſunt, aut amicos habent potentes.

Nec ex nobis tantùm, aut noſtris, impunitatis fiduciam concipimus: ſed etiam ex conditione eorum, quos læſimus. Ut ſi negotium ſit cum iis, quos multi oderunt, aut quibus invident multi, aut qui eodem injuriæ genere afficere alios ſolent; quales, etiam habiti indignè, dignam tamen retuliſſe mercedem exiſtimantur. item ſi amicitiâ iis juncti ſimus, quos læſimus. nam raró amici lite intendunt, eò quod cõmunium ferè amicorum interventu iræ ac jurgia ſopiantur. item quibus non expedit litem proſequi: ut ſunt peregrini, & qui victum ſua ſibi parant induſtriâ. nam tales facilè tranſigunt, & pauxillo placantur. item quos ea pudet referre, qui injuriam acceperunt. nam quotuſquiſque eorum, qui verè poſſint, commemorare velit, ſtuprum eſſe illatum filiæ ſuæ, vel uxori? item ſi vulgò judicetur levis eſſe injuria, & quam ignoſcere omnes ſoleant, niſi qui lites ſerere amant. item qui inertes ſunt, ac deſides, quia judicio eos experiri piget: quique ſunt verecundi, quia tanti illis pecunię non ſunt, ut propterea judicio contendant: vel qui ab aliis injuriâ ſunt affecti, nec eos in jus vocarunt. ſimiliter enim erga nos animatos fore ſperamus. vel qui infamiâ laborant: nam iſtis non creditur. item qui dicendo

nihil

nihil valent, aut qui amicis deſtituuntur, & ſi-qui his ſimiles ſunt.

13 §. *Cùm verò diverſi ſint hominum mores: ut faciliùs fidem inveniamus, ob oculos poni debet qualitas perſonæ, ſive ingenium hominis, tum ejus, qui injuriam fecit, tum qui illâ eſt affectus.*

De iſto judicamus ex *natione;* quia moribus aliis Græci ſunt, quàm barbari; Itali, quàm Germani. Deinde ex *genere,* quia liberi majorũ ſimiles eſſe ſolent. Tum etiam *ſexu;* quia non eodem modo judicant feminæ, ac mares. Item *educatione,* quæ plus etiam, quàm genus, poteſt. Præterea *habitu* corporis, quia in formoſa faciliùs creditur adulterium, in robuſto violentia. Inſuper *vitâ anteactâ*, ubi conſideratur, num quis in idem antea delictum inciderit, aut ſuſpicionem eius ſaltem. Nec non ex *ætate*, quia alia aliis annis conveniunt. Item ex *amicis,* quibus quis utitur. Tum autem ex *vitæ genere,* cùm diſpar ratio ſit agricolæ, ac militis; mercatoris, ac philoſophi. Denique ex *ſtudio*, ſive pecuniæ, ſi ſit avarus; ſive voluptatis, ſi ſit luxurioſus; ſive honoris, ſi ſit ambitioſus.

14 §. *Præter cauſſas voluntatis, etiam ſigna ejus conſiderantur: cujuſmodi ſunt dicta factaque alicujus.*

Ut ſi quis minatus fuerit cædem.

15 §. *Et hæc de loco voluntatis. Facultas*

autem

autē probatur ex circumſtantiis, tum perſonæ, tum rei. Ex perſonæ circumſtantiis id trifariam fit: nempe pro triplicibus bonis, animi, corporis, & externis. Itaque hîc conſiderantur vires corporis, animi promtitudo, copiæ, opes. At rei circumſtantiæ ſunt, locus & tempus, quæ occaſionis nomine comprehendimus: item alia, quæ ad naturam rei pertinent.

Exempli gratiâ, *Potuit hic alterum occidere, quia validior fuit, & armatus, & habuit locum opportunum, ſylvam, & tempus idoneùm, nocturnum.* Eſtque utile hîc conſiderare, quos lædere ſit in proclivi. Sanè magis ſunt obnoxii injuriæ, qui longè abſunt, eò quòd tardè pœnas ſumāt: qui propè habitant, quia vicinitas loci facilitatem inferendæ injuriæ adfert: qui parùm ſunt cauti, quia ſua non cuſtodiunt: qui amici ſunt, quia ſibi non cavent: quos nunquam antea violavimus, quia non metuunt ſibi: quos crebrò violavimus, quia tales non ultrà ſe læſum iri putant: & alii ſimiles iſtorum. Atque hæc de ratione primâ, quæ voluntate, & facultate, tanquam partibus, conſtat.

16 §. *Altera conjecturam adſtruendi ratio petiturà facti ſignis. Quæ triplicia ſunt; alia antecedentia, alia concomitantia, alia conſequentia.*

Ita cædem alicujus, minæ antecedunt, comitatur clamor, conſequuntur fuga, pallor, aliaque. Sed ſignorum iſtorum haut par ratio eſt. Nam ſignum antecedens, (ut quòd quis cædem ſit comminatus) potiùs voluiſſe probat, quàm feciſſe: unde & in voluntatis locis ſuperiùs reponebamus. Ex iis autem, quæ facti ſunt circumſtantiæ, vel effecta, non ſolùm voluiſſe aliquem, ſed etiam feciſſe, colligitur. Ut ſi dicatur quis, poſt horrendum in ædibus exauditum clamorem, ſtatim ſe proripuiſſe domo, ac pallentem & conſternatum deprehenſum eſſe in fuga.

17 §. *Tertia aſſerendi ratio eſt per teſtes, rumores, tormenta, & ſimilia.*

De quibus in locis ἀτέχνοις * dicemus.

* inartificialibus.

18 §. *In defenſione autem hæc omnia refelluntur. Quæ enim adducebantur ad monſtrandum, aliquem voluiſſe: ea aut vera eſſe negabimus, aut contendemus, eſſe levia adeò, ut ex illis de re tanta non debeat judicari.*

19 §. *Sed inprimis magnam habet vim* τὸ ἀπίθανον, *ſive* incredibile: *ut cùm dicitur, fidei abſonum videri, id voluiſſe aliquem loco temporeque alieno, qui id ſæpe potuerit occaſione multis partibus meliori.*

20 §. *At facultatem defuiſſe oſtendimus; quia*

quia non illæ nobis ſuppetant vires, aut quia non fuerit locus opportunus, aut tempus idoneum. Quod ſi, facultatem fuiſſe, negari non poſſit: inſiſtemus argumentis, quibus non voluiſſe comprobetur.

21 §. *Pleraque etiam ſigna, tam ab reo, quàm actore adducta, non difficulter eluduntur. Vt, ſi pro reo adferatur; quòd non extimuerit: dicet adverſarius, ſecum fuiſſe præmeditatum omnia, eoque locutum confidentiùs. Sin actor extimuiſſe dicat; atque id facinoris patrati argumentum eſſe volet: dicere poterit reus, non ſe peccati conſcientiâ, ſed periculi magnitudine, territum fuiſſe.*

Illuſtre conjecturalis ſtatus exemplum hàbemus in Miloniana. Nam etſi principalis ſtatus ſit, jurene Clodium occiderit Milo: tamen incidentem hunc, num Milo inſidias ſtruxerit Clodio, ita luculentè tractat, ut ſtatus is videri poſſit principalis.

Clodium verò Miloni fuiſſe inſidiatum, oſtendit Cicero variis argumentis: ac primùm iis, quæ à voluntate ducuntur. Inter iſta primum obtinent locum cauſſæ ratiocinativæ. Has tractare incipit mox poſt narrationem. Ipſum audiamus Tullium: *Quonam igitur pacto*

probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem, in illâ tam audaci, tam nefariâ belluâ, docere, magnam ei cauſſam, magnam ſpem, in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum, CUI BONO FUERIT, *in his perſonis valet; etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpè parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modò, ut prætor eſſet, non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam, ut his conſulibus prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus certè, ſperâſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus: cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec ſi cuperent, reprimere poſſent, cùm tantùm beneficium ei ſe debere arbitrarentur: &, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam.*

Poſt iſta excurrit orator, ut invidiam conflet adverſario. Quam digreſſionem claudit illis verbis: *Non modò igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam P. Clodii mors Miloni.*

Hinc explicat cauſſam voluntatis impellentem: odium nempe, & vindictæ deſiderium: quas cauſſas à Milone in Clodium retorquet. *At*, inquit, *valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris ſui. Quid ſi hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quàm Milone; ſed in illo maxima, nulla in hoc? Quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat, ut odiſſet primùm defen-*

defenſorem ſalutis meæ: deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum: poſtremò etiam accuſatorem ſuum. reus enim Milonis, lege Plotiâ, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium illius, & in homine injuſto, quàm etiam juſtum?

Tractat hinc tertium voluntatis locum, nempe qualitatem perſonæ, ſive ingenium hominis; quod quale fuerit, oſtendit ex conſuetudine, & vitâ anteactâ, cujus ſcelera plurima enumerat. Incipit hic locus ab illis verbis: *Reliquum eſt, ut jam illum natura ipſius, conſuetudoque defendat: hunc autem hæc eadem coarguant. nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo.* Deſinit autem iſtis verbis; *Quid ſimile Milonis? cujus vis omnis hæc ſemper fuit, ne P. Clodius, cùm in judicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam civitatem teneret.*

Sequitur continuò quartus voluntatis locus, τὸ ἀπίθανον, ſive *incredibile*. Nam oſtendit, parum credibile eſſe, Milonem, tot neglectis occaſionibus, quibus commodè adeò poſſet Clodium occidere, nunc id ſtuduiſſe, iniquo loco, alieno tempore, in tanto capitis periculo; præſertim cùm ampliſſimum conſulatus honorem peteret, & dies comitiorum ſubeſſet; quo quidem tempore (ut Tullii verba reſervem) *omnia non modo, quæ reprehendi palàm, ſed etiam, quæ obſcurè cogitari poſſunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falſam, perhorreſcimus: ora omnia, atque oculos intuemur.* Eâque occaſione digreditur

in locum communem. *Nihil enim*, inquit, *eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, ſenſusque civium: qui non modò improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in rectè factis ſæpe faſtidiunt.* Poſt pauca concludit hoc argumentum iſtis verbis: *Quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui ſe, interfecto Milone, regnaturum putaret?*

Iſtis ſubjungit quinctum argumentum, impunitatis ſpem. *Quid*, inquit, *quod caput audaciæ eſt, judices? quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? In utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari, aut certè neceſſarii: an in Clodio? qui ita judicia, pœnamque contemſerat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret.*

Exinde tractat ſextum argumentum: nempe ſigna voluntatis; ut ſunt dicta factaque Clodii. *Sed quid*, inquit, *ego argumentor? quid plura diſputo? te, Q. Petilli, appello, optimum & fortiſſimum civem: te, M. Cato, teſtor: quos mihi divina quædam ſors dedit judices. Vos ex M. Favonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo. poſt diem tertium geſta res eſt, quàm dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos poteſtis dubitare, quid fecerit?* Qui locus extenditur uſque ad iſta verba, *Quid ſi, ut ille, ſcivit, Milonem fore eo die in via?*

Hinc ſequitur, quam Hermogenes vocat

ἀπαί-

ἀπαίτησιν τῶν ἐλέγχων, id eſt, *probationum poſtula-
tionem.* Ac priùs quidem orator inquirit adver-
ſus ſe: deinde refellit adverſariorum teſtimo-
nia, uſque ad illa verba, *Nunc perſequar cætera.*
Ubi objectioni occurrit, quòd Clodius non
fuiſſet exiturus è villa, niſi nuntiatum ei fuiſ-
ſet de morte Cyri. Ait autem Cicero, illum,
qui dicitur de Cyri morte nuntiâſſe, non id
nuntiâſſe, ſed Milonem appropinquare. Quod
deinceps pluribus adſtruit. Ac veriſimilem
quoque defenſionem adjungit, quòd etiamſi
illud de nuntiatâ Cyri morte verum eſſet; non
tamen eâ horâ profecturus fuerit è villâ, niſi
de inſidiis cogitaſſet. Incipit hæc pars inde:
*Age, ſi ita factum, quæ cauſſa, cur Romam prope-
raret? cur in noctem ſe conjiceret?* Tandem hoc ca-
put de voluntate ſic concludit per ἀνακεφαλαί-
ωσιν, ſive brevem eorum enumerationem, quæ
dixerat: *Video, adhuc conſtare omnia, judices: Milo-
ni etiam utile fuiſſe Clodium vivere; illi ad ea, quæ
concupierat, optatiſſimum interitum Milonis fuiſſe:
odium illius in hunc acerbiſſimum; in illum, huius
nullum: conſuetudinem illius perpetuam in vi inferen-
da; huius tantùm in repellendâ: mortem ab illo denun-
tiatam palàm Miloni, & prædicatam; nihil unquam
auditum ex Milone: profectionis huius diem illi no-
tum; reditum illius huic ignotum fuiſſe: huius iter
neceſſarium; illius etiam potiùs alienum: hunc præ ſe
tuliſſe, ſe illo die Româ exiturum; illum eo die ſe diſ-
ſimulâſſe rediturum; hunc nullius rei mutâſſe conſi-
lium; illum cauſſam mutandi conſilii finxiſſe: huic, ſi*

 inſi-

inſidiaretur, nocte prope urbem exſpectandum; illi, etiamſi hunc non timeret, tamen acceſſum ad urbem nocturnum fuiſſe metuendum.

Sequitur hinc alterum caput, quod eſt de Facultate. Potuiſſe autem Clodium inſidias ſtruere Miloni, trifariam probat Cicero. Ac primùm à loco opportuno. *Videamus nunc*, inquit, *id quod caput eſt: locus ad inſidias ille ipſe, ubi congreſſi ſunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò, judices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum eſt? Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter inſanas illas ſubſtructiones, facilè mille hominum verſabatur valentium*, &c.

Paullo pòſt idem ſic adſtruit à comitibus, ac habitu utriuſque: *Si hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis: tamen appareret, uter eſſet inſidiator, uter nihil cogitaret mali, cùm alter veheretur in rheda penulatus, unà ſederet uxor. quid horum non impeditiſſimum? veſtitus, an vehiculum, an comes? quid minùs promtum ad pugnam? cùm penulâ irretitus, à rhedâ impeditus, uxore penè conſtrictus eſſet.*

Idem ſic oſtendit à tempore; *Videte nunc illum, primùm egredientem è villa ſubitò. Cur veſperi? quid neceſſe eſt? qui convenit, præſertim id temporis? Divertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret? Sciebat in Alſienſi eſſe. Villam ut perſpiceret? millies in eâ fuerat. Quid ergo erat moræ, & tergiverſationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit.*

Continuò iſtis opponit Clodii habitum, ac comi-

comitatum, idque his verbis: *Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore; tum ſine eâ. nunquam non in rheda; tum in equo. comites Græculi, quocunque ibat, etiam cùm in caſtra Etruſca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges. ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper lupas ducebat, tum neminem, niſi ut virum à viro lectum eſſe diceres.* Poſt quæ uni alterique reſpondet, quod contra hæc poſſe objici videbatur.

CAP. VIII.

DE STATU FINITIVO.

1 §. STATU *finitivo*, ut ex iis liquet, quæ ſuperiùs dicebamus, *quæritur, an omnes adſint conditiones, quæ requiruntur, ut nomen quoppiam rei aut facto tribuatur; an verò quippiam etiamnum deſit.*

Ita in oratione pro Cæcinna quæſtio eſt, *num dici poſſit, ei vim factam eſſe, qui tantùm armis fuerit perterritus, quò minùs fundum ingrederetur, an inſuper ad id requiratur, ut quis vi fuerit ejectus.* Similis fuerit ratio in cauſſa M. Bruti, & C. Caſſii, qui Iulium Cæſarem occiderunt. Quæritur enim, *an, cùm illi, qui populo præſunt, debeant*

patres eſſe patriæ, eò, quiſquis principem ſuſtulerit, parricida debeat haberi: an præterea exigatur, ut princeps iſte ſubditorum ſtuduerit commodis. Sin, quà jure, quà injuria, omnia egerit; an non, qui interemerit hunc, veriùs fuerit tyrannicida.

2 §. *Status hic quinque potiſſimùm capitibus tractatur. Primum eſt definitio actoris, & oppoſita ei definitio à reo.*

3 §. *Alterum caput ſimiliter conſtat, tum collectione actoris, qui parem eſſe rationem contendit, ſive quid exprimatur, ſive intelligatur: tum ſolutione rei, qui multum ait referre, ecquid addatur, necne.*

4 §. *Tertium eſt ſententia legislatoris: quanquam hoc caput ſæpius non incidat. Sed ſi locum habeat, aliam actor, aliam reus, legis eſſe ſententiam dicet. Licebit verò ei, qui lege nititur, excurrere in laudem, tum legislatoris, tum legis: quorum utrumque qua ratione fiat, ex octavo, & ultimo progymnaſmate conſtat. Sin lex ſit nulla, videndum, an locum eius ſupplere poſſit conſuetudo.*

5 §. *Quartum caput eſt quantitas, quia accuſator exaggerat, quod eſt commiſſum:*

ſum: reus oſtendit, quanti ſit momenti illud, quod eſt omiſſum.

6 §. *Quinctum caput eſt comparatio, qua conferuntur, id quod factũ, quodque infectum. Actor dicet; eſſe gravius, quod reus fecit, quàm quod non fecit. Reus aſſeret, maioris fieri debere, quod facto deeſt, quàm quod factũ eſt.*

Ut ſi quæratur: ecquis vim commiſerit: ſicuti fit in oratione pro Sextio. Definitio actoris, quæ Græcis ὅρος dicitur, talis erit: *Convocare homines armatos, eoſque in foro collocare contra tribunum plebis, omnino eſt vim facere.* At reus ex eo, quod deeſt, oſtendet, *non eſſe crimen plenum:* nempe quia neminem læſerit. Vocatur hoc ἀνθορισμός.

Sequitur hinc συλλογισμὸς, ſive collectio. Et actor quidem dicet, etiamſi armati illi pulſarint neminem, terrorem tamen injeciſſe: nec multùm inter iſta diſtare. At reus contendet, multùm referre, numquis læſus ſit, an territus duntaxat.

Tertius locus eſt γνώμη νομοθέτου, ſive ſententia legiſlatoris. Fingamus legem fuiſſe ejuſmodi: *Qui militem armârit adverſus magiſtratum, is vim feciſſe damnas eſto.* Eam legem recitari jubebit actor, ſingulaſque ejus particulas excutiet. Etiam licebit, tum legem laudare, tum eum qui tulit. At provocabit reus à verbis ad ſententiam legis. Negabit enim, hanc fuiſſe mentem

tem legiſlatoris, quaſi vim fieri putârit, ſiquis militem cogat vel tuendi ſui cauſsâ, vel ut adverſus ſeditioſum tribunum Remp. defendat. Ac propterea in talibus, quo fine quidque fiat, ſpectari oportere.

Quartus locus eſt ἡ πηλικότης, ſive quantitas. Et actor quidem aſſeret, vehemens eſſe delictum, cogere militem adverſus tribunum. At regeret alter, crimen eſſe atrox tribuno vitam eripere: quod nunquam in animo ſe habuiſſe dicet.

Quinctus locus eſt τὸ πρός τι, ſive comparatio. Dicet actor, gravius eſſe, armatos convocare adverſus tribunum, quàm aliquem lædere; ut Cicero diſſerit pro Cæcinna. Reus contrà pertendet, gravius multo eſſe, manus alicui adferre, quàm cogere armatos. Atque hi potiſſimi ſunt loci ſtatus finitivi. Plura qui volet, Hermogenem adeat in τέχνῃ διαιρετικῇ ſect. VI.

CAP. IX.

DE STATU QUALITATIS.

1 §. SI *in controverſiam veniat, aut rei, aut facti qualitas, dicitur* ſtatus qualitatis.

Idem ob amplitudinem etiam vocatur *ſtatus generis,* aut *generalis.* Item *conſecutio* nominatur, quia

quia eo quæritur, quid conſequatur rei cuiuſque vim ac naturam. Putà, utiliſne ſit, an inutilis; juſta, an injuſta.

2 §. *Eſtque hic ſtatus duplex, Negotialis, ac Iuridicialis.* Negotialis *eſt de re futurâ. Atque ad hunc deliberationes pertinent. Vt,* An utile ſit, Athenienſes opem ferre Olynthiis à Philippo obſeſſis. *Quomodo autem hic ſtatus tractetur, cognoſcitur ex iis, quæ diximus de genere deliberativo.*

Vbi ſex ejus locos enumeravimus. Duo autem ſunt præcipui, quid fieri queat, & quidnam deceat. Ariſtoteles lib. VIII Polit. Ἐισὶ δὲ δύο σκοποὶ, τό, τε δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον. *Duo autem nobis ob oculos ponemus, & quid fieri poſſit, & quod deceat.*

3 §. *Sin de re præterita tractet, appellatur* Iuridicialis. *Atque is vel ratione nititur, qui iccirco* rationalis *vocatur: vel à ſcripto vim capit, qui* legitimus *dicitur, quia lex inter ſcripta præcipuum obtinet locum.*

4 §. *Rationalis eſt vel ſimplex, ſive abſolutus, vel aſſumtivus.*

5 §. *Simplex aliquid ſuâ vi, & naturâ, laudabile eſſe ait.*

6 §. *Capita eius ſex ſtatui ſolent; natu-* ra,

ra, lex, conſuetudo, judicatum, æquitas, pactum.

Ut ſi quis occiderit furem nocturnum, rectè ſe feciſſe probabit.

A natura, quæ docet vim vi repellere.

A lege, quæ eſt †: SEI NOX * FURTUM FACTUM ESIT; SEI IM OCCISIT; IOURE CAISUS ESTO.

A conſuetudine, quia ab omni ſeculorum memoria mos iſte obtinuit.

A judicato, ut ſi dicamus, Titium & Mævium in ſimili cauſſa fuiſſe abſolutos.

Ab æquitate, quæ dictat, ut ne, ſi in vim, aut inſidias inciderimus, ejus vitæ parcamus, cui ſine periculo noſtro parcere non poſſimus.

A pacto, ſi poſſit oſtendi, feciſſe actorem contra datam fidem.

Ad hunc ſtatum pertinet ea Milonianæ orationis particula, quâ oſtendit Tullius, rectè interfici inſidiatorem. *Si*, inquit, *tempus eſt ullum, jure hominis necandi, quæ multa ſunt: certè illud eſt non modò juſtum, verùm etiam neceſſarium, cùm vi vis illata defenditur.* Et mox; *Inſidiatori verò, & latroni, quæ poteſt adferri injuſta nex? Quid comitatus noſtri? quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret. Eſt enim hæc, judices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex naturâ arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut, ſi vita noſtra*

† Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 4.

* Antiquè *nox* vel *nocte*, *eſit* pro *erit*, *im* pro *eum*, *occiſit* pro *occiderit*. De diphthongis *ei*, *ou*, *ai*, antiquitus uſurpatis pro *i*, *u*, *a*, res notior eſt, quam ut monere attineat.

noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet; omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. Silent leges inter arma; nec ſe exſpectari jubent, cùm ei, qui exſpectare velit, antè injuſta pœna luenda ſit, quàm juſta repetenda.

7 §. *Status aſſumtivus, quia factum in ſe laudabile non eſt, extrinſecus aſſumit auxilia. Id, quod aſſumitur,* colorem *Rhetores vocant, quia immutat facti rationem, ut purpura lanam.*

Ita, quòd occidere civem indemnatum in ſe turpe ſit, Milo, extrinſecus colorem quærens, culpam facti in ipſum rejicit Clodium, quem inſidias ſtruxiſſe ait.

8 §. *Dividitur ſtatus aſſumtivus in comparationem, relationem, remotionem, & purgationem.*

9 §. *Comparatio id, quod factum eſt, confert cum deteriori, quod alioqui faciendum fuiſſet.*

Ut, lex Solonis erat*, Ἐάν τις μὴ τρέφῃ τοὺς γονέας, ἄτιμος ἔστω, *ſi quis non alat parentes, infamis eſto.* Quiſpiam detrectat alere patrem: ſed eo ſe excuſat, quòd in ſummâ inopiâ, aut uxorem, aut parentem, deſerere cogatur: ſatius autem videri, ut conſervet uxoris vitam, quàm ut patris ſtudeat ſaluti. Simile exemplum eſt, ſi Imperator majeſtatis accuſatus, quòd paſſus ſit milites ſuos ſub jugum mitti, reſpondeat, id ma-

* Diog. Laert. in Solone.

id magis expediviſſe, quàm ut omnes internecione delerentur.

10 §. *Hìc verò de utroque diſpiciendum, num neceſſe fuerit alterutrum facere; &, an ſatius fuerit iſtoc agere, quod factum eſt.*

11 §. *Relatio eſt, cùm culpam conferimus in eam perſonam, quæ ipſa malum accepit.*

Ita Oreſtes culpam interemtæ Clytemnęſtrę dimovebat ab ſe in matrem ipſam, quæ occiderat maritum ſuum Agamemnona. Par ratiò erit, ſi accuſetur Ulyſſes, quòd ſceptro ſuo percuſſerit *Therſitem. Nam culpam in ipſum conjiciet Therſitem, qui tot convicia regi Agamemnoni ingeſſerat.

* Homerus Il. α.

12 §. *Actor hìc dicet, illum, in quem culpa rejicitur, falsò eius criminis inſimulari, ob quod dicitur malum perpeſſus. Nec tanti fuiſſe crimen iſtud, ut iccirco ita cum eo fuerit agendum. Adhæc, non propterea fuiſſe peccandum, quia alter peccârat prior. Item, ſi alter deliquerat, debuiſſe eum in jus vocari. Etiam judices percontabitur, quid tandem futurum ſit, ſi eandem viam inſiſtant cæteri.*

13 §. *Reus autem atrocitatem criminis, ob quòd*

ob quod alterum mactavit infortunio, exaggerabit; rem, locum, tempus ob oculos ponet; ut videant iudices, illum, qui malum accepit, dignum eo fuiſſe: nempe potuiſſe rem in judicium vocari: vel inutile id fuiſſe.

Exemplum, quod in relatione tractandâ ſequi poſſimus, nullum perfectius ac melius habemus oratione Ciceronis pro Milone: ubi culpa interfecti Clodii in ipſum Clodium refertur: quippe qui inſidias ſtruxerit vitę Milonis, ut diximus.

14 §. *Remotio eſt, cùm culpam rejicimus in perſonam aliam, quàm quæ malum accepit: vel in rem quidem, ſed ſic, ut voluntas ſive intentio facti concedatur.*

Prioris generis eſt, *Occidi, ſed iuſſu dictatoris.* Poſterioris eſt, *Non poſüi ſtatuam ex teſtamento, quia lege prohibebar.* Livius lib. xxx: *Conveniens oratio, non culpam purgantium, ſed transferentium initium culpæ in Annibalem, impotentiæque ejus fautores.*

15 §. *Hîc actor, ſi in perſonam culpa trãsferatur, negabit, eam fuiſſe iſtius rei auctorem: vel non fuiſſe illius auctoritatis, ut detrectare imperium minùs liceret; vel potuiſſe ei reſiſti: vel non tolli eo culpam, quòd ab alio in-*

ductus fecerit. Similiter, ſi in rem cauſſa referatur, vel in totum, quod de ea dicitur, negandum: vel dicendum, id tanti non eſſe, ut propterea facinus ejuſmodi committeretur.

16 §. *Purgatio non factum defendit, quo differt à remotione in rem: ſed voluntatem. Itaque habet excuſationem, aut neceſſitatis, aut fortunæ, aut imprudentiæ.*

*Ioſephus.

Neceſſitatis, ut *, *mater Hieroſolymitana filium interemit. excuſatſe iſtoc, quòd rabie ac fame eo fuerit adacta.*

Fortunæ, ut, *exercitum perdidi, ſed iniquitate fortunæ, non culpâ propriâ.*

Imprudentiâ, ut, *ſumſi ſupplicium de homine libero, verùm liberum eſſe non putavi.*

Exemplo in hoc ſtatu eſto oratio Ciceronis pro Ligario: ubi oſtendit, Ligarium fortunâ, imprudentiâ, ac neceſſitate, fuiſſe pertractum ad bellum.

17 §. *Purgationi ſæpe ſubjicitur Deprecatio; qui ſtatus quidem eſt, ſed ἄχρωμος *. Ἄχρωμος autem, quia non defendit factum: ſed ſtatus tamen, quia rationes adducit, quibus veniam quis facti ſe impetraturum ſperat.*

* coloris expers.

Ita extremâ oratione pro Ligario ait Tullius:

lius: *Erravi, temere feci, pænitet; ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoſcas, oro. ſi nemo impetravit, arroganter: ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem dediſti.* Ingenua etiam eſt illa confeſſio Leporii, ex monacho preſbyteri; qui, cùm à Pelagiano errore ad Catholicam veritatem eſſet converſus, ad Gallicanos epiſcopos ſcribens, hoc pacto eſt exorſus *: *Quid in me primùm, ô domini mei venerandi, & beatiſſimi ſacerdotes, accuſem, neſcio; & quid in me primùm excuſem, non invenio. Sic imperitia, & ſuperbia, ſic ſtulta ſimplicitas cum perſuaſione noxiâ, ſic fervor cum intemperantia, ſic, ut veriùs dicam, cum ſui diminutione debilis fides, ſimul in me omnia recepta viguerunt; ut tot, & tantis, ſimul ſit, & obediſſe, confuſio, & hæc eadem ab animo potuiſſe cedere, mihi ſtupenda gratulatio.*

* Citat Caſſianus lib. 1. de Incarnatione Domini.

18 §. *Eſtque deprecatio ſpecies ſtatus negotialis, quia quæſtio eſt de re futura: puta, num ignoſci expediat, nec ne. Quod autem in doctrinâ de ſtatu juridiciali agi de eo ſolet, id indè eſt, quia purgationi plurimùm ſubjicitur ab Oratore.*

Exempli gratiâ, ſiquis liberum hominem verberârit, priùs per imprudentiam factum dicet; quæ purgatio eſt: ſed quia in imprudentia culpa ineſt, poſtea confugiet ad veniæ poſtulationem, quæ deprecatio eſt. Plura de deprecatione lib. proximo dicemus.

CAP. X.

DE STATIBUS LEGALIBUS.

1 §. STATUS *legalis Hermogeni quadruplex eſt*, περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, ἀντινομίας, συλλογισμοῦ, καὶ ἀμφιβολίας, de ſcripto & ſententiâ, contrariarum legum, ratiocinationis, & ex ambiguo.

2 §. *Status de ſcripto & ſententia, ſive verbo & voluntate, tunc inprimis incidit, cùm ligantium pars una verbis legis, altera eius nititur ſententiâ. Quod de lege dixi, idem judicandum de teſtamento, aut pacto, & ſimilibus.*

Ut, Lex eſt, *Peregrinus, qui mœnia adſcenderit, capitis ſupplicio adficiatur.* Eſt qui in obſidione muros conſcenderit, & hoſtem ſcalis adſcendentem dejecerit. Τῷ ῥητῷ peregrinus accuſatur, τῇ διανοίᾳ defenditur. Eſt & cùm utraque pars, quia certus caſus ſatis expreſſus non eſt, de voluntate contendit. Ut, Quidam, qui primus familiæ nobilitatem intulit, primogenito legavit annulum cum illuſtri gemmâ, regiæ erga ſe dignationis argumentum. Quincta inde ſoboles femina, regii muneris heres, partu priori filiam, altero filium peperit.

rit. Pro puella adfertur naſcendi privilegium; pro filio dignitas ſexus. Etſi autem caſus iſte huc quoque poſſit referri: tamen magis proprius huius loci eſt; cùm unus ad verba aperta; alter provocat ad mentem ſcriptoris; quem ad æquitatem reſpexiſſe eſt veriſimile.

3 §. *In hujuſmodi cauſsâ pars una dicet, ſequi nos oportere, quod breviter adeò aperteque eſt perſcriptum: aliud ſi ſcriptor voluiſſet, fuiſſe illud additurum: rationem etiam ſubjiciet, cur haut aliud voluerit: exempla item ſimilia adferet, & res judicatas: denique, quàm periculoſum ſit à ſcripto recedere, oſtendet.*

4 §. *Pars verò altera ſcriptorem dicet tantum ſcripſiſſe, quantum opus erat: quod autem quilibet per ſe videbat, id ſcribendum non putâſſe: calumniatoris eſſe potiùs, literarum apicibus inſiſtere, quàm voluntati: contrariam ſententiam, vel aliis eiuſdem legis verbis, vel aliis legibus, refelli: ſuam naturæ, & legibus, conſentire: denique exempla adducet, ubi ex voluntate magis, quàm verbis, controverſiam judices deciderint.*

5 §. *Status contrariarum legum voca-*

tur, cùm vel duæ leges (par autem ratio teſtamentorum, pactorum, & ſimilium) pugnant inter ſe, vel pugnare ſaltem videntur: vel unius legis duæ partes colliduntur: aut una eademque caſu aliquo ſecum confligit.

Duarum hoc legum exemplú eſto. Lex una eſt, *Tyrannicidæ ſtatua ponatur in gymnaſio.* Altera eſt, *Ne mulieri ſtatua in gymnaſio collocetur.* At femina eſt, quæ tyrannum ſuſtulit.

Duarum unius legis partium exemplum ſit, *Rapta raptoris mortem eligat, vel nuptias.* Eſt qui duas rapuit, quarum una mortem, altera nuptias eligit.

Eorundem verborum in caſu aliquo ſecum pugnantium exemplum fuerit iſtiuſmodi, *Vir fortis, quod volet, poſcito.* At ſunt duo viri fortes, qui eandem poſtulent virginem.

*Abrogantur leges, quæ totæ tolluntur; derogatur iis, cùm pars tollitur; ſubrogatur, cum pars additur; obrogatur, cum pars mutatur. Vlp. Tit. 1. Reg.

6 §. *In hoc ſtatu duæ ſi fuerint leges, conciliare eas oportet. vel id ſi fieri non poſſit, una rejici debet. Vtram autem alteri cedere conveniat, variè comprobatur. Nam & leges humanæ cedere debent divinis: & veteres leges novis abrogantur*, vel ſaltem iis derogatur, aut ſubrogatur, aut obrogatur. Item maior autoritas eſt legis, quæ præcipit, quàm quæ permittit: quia, quod præcipitur, neceſſarium*

eſt;

eſt; quod permittitur, voluntarium. Item magis parendum legi, quæ particulatim prohibet, quàm quæ indefinitè jubet: quia ei, quod universè videtur mandari, derogatur ſpeciali interdicto. Lex etiam, quæ reip. bonum ſpectat, præfertur ei quæ privatum bonum reſpicit. Interdum quoque conſideramus, utrius legis auctor ſit ſapientior, vel ſimpliciter, vel in re aliqua.

Ut ſi quæſtio ſit de hæreditate poſtumi undecimo menſe nati. Nam ſapiens quidem Hippocrates definit decem menſes utero. At non minùs ſapiens legiſlator hæreditatem etiam undecimi menſis poſthumo decernit.

7 §. *Συλλογισμῷ, ſive ratiocinationis ſtatus eſt, cùm res, de quâ non eſt propriâ lege cautum, colligitur ex re ſimili, de qua ſtatutum eſt lege.*

Ut, lex eſt, *Qui patrem pulsârit, plectatur.* At eſt, qui matrem pulsârit. Dices, nihil intereſſe. Item, Lex eſt, *Tyrannicida præmio afficiatur.* Eſt qui in arcem adſcenderit, ut tyrannum necaret. At tyrannum non reperit, ſed filium ejus; quem & interemit, relicto in vulnere gladio. Adveniens tyrannus, ut filium vidit occiſum, eodem ſe gladio interfecit. Is qui filium ſuſtulerat, præmium petit, tanquam

tyrannicida. Alter legi ſatisfeciſſe negat. Ejus, qui filium peremerat, cauſſam agit Lucianus: contrariam verò agit Eraſmus, declamatione eâ, quâ Lucianeæ illi reſpondit. Sunt qui *ſtatum paris* vocent. Juriſconſultis dicitur *inductio legis*.

8 §. *Qui hoc ſtatu utitur, dicet, lege contineri, quod par eſt, vel etiam, quod minus neceſſe fuerat, lege caveri. Adverſarius autem ſimilia, aut paria eſſe negabit: ac cauſſam adferet, cur diſſimilis eorum ratio ſit.*

Exemplo ſint illæ Luciani & Eraſmi declamationes, quas dixi. Quædam etiam referre huc poſſis ex oratione Ciceronis pro Cæcinna.

9 §. *Status ex ambiguo eſt, cùm diſceptatur, quo accentu vox legi debeat, aut quò verbum aliquod debeat referri, aut quâ ſignificatione ſumatur.*

Ut, *Herus meus vaſorum argenteorum pondo centum novercæ, quæ volet, dato.* Magnifica quæque, & ſcite cælata, petit noverca: petit item filius. Ut ambiguitas tolleretur, addi oportuit, *volet ipſe*, vel *ipſa*. Exemplum etiam gravius dabo. Iubet Apoſtolus Paulus velari mulieres. Quæritur, num mulierum vox preſsè accipiatur, quomodo virginibus opponitur: an laxè, ut virgines comprehendat: qua de quæſtione Tertullianum vide lib. de velandis virginibus.

10 §. In

10 §. *In hujuſmodi ſtatu oſtendit uterque, ſententiam, quam defendit, eſſe manifeſtam, aut ſaltem minimè abſurdam: ac, quod ipſe dicit, æquum bonumque eſſe, & legi, conſuetudini, rectæ rationi conſentaneum. Adverſarium autem ex capitibus contrariis refellet.*

11 §. *His ſubjicit Hermogenes* μετάληψιν, *ſive ſtatum Tranſlativum, qui non eſt de re, ſed de actione: ut cùm judicium, vel à judice transfertur in judicem, vel ab accuſatore in accuſatorem, vel à loco in locum, vel à tempore in tempus, vel denique cùm negatur, agendum hac lege, hac pœna, ob hoc crimen.*

Iuriſconſulti vocant *præſcriptionem juris*, vel etiam *excluſionem actionis*. Eſt verò cum ſtatus iſte ſit principalis. Ut apud Ciceronem in Divinatione; ubi quæritur, num Cicero Verrem debeat accuſare repetundarum, an Q. Cæcilius, Verris quæſtor. Alterum etiam addam exemplum ex Libanio. Lex erat apud Lacedæmonios, ut pœnâ afficeretur, qui ante annum trigeſimum * orationem haberet. Accidit, ut Athenienſes loca quædam à Lacedæmoniis libera reddi ſibi poſtularent. Contradixit Archidamus, licet minor XXX annis, & bel-

* Plutarchus in Lycurgo.

lum perſuaſit. Vicereque eo bello Lacedæmonii. Poſtea accuſatus fuit Archidamus legis violatæ. Reſpondere poteſt, non ſe nunc vocandum in jus, ubi eventus bonitatem conſilii comprobavit: ſed tum id fieri oportuiſſe, cùm ea de re diſceptaretur.

Eſt item, cùm ſtatus iſte non eſt principalis; ſed cauſſa in alio præcipuè conſiſtit. Ut pro Rabirio Poſthumo: ubi primâ orationis parte eſt tranſlatio. Siquidem negat Tullius, Cn. Memmio, qui tum accuſabat, competere actionem in equitem Romanum. At deinde ad ſtatum tranſit conjecturalem, ac nihil pecuniæ ad Poſthumum rediiſſe contendit: inque eo præcipuè pedem figit.

CAP. XI.

DE STATU QUANTITATIS.

1 §. *IN ſtatu quantitatis, quatenus ad genus juridiciale pertinet, cognoſcendæ ſunt majores & minores injuriæ.*

2 §. *Major injuria dicitur ſex modis.*

I. Ratione animi maximè depravati: quomodo gravior injuria eſt, quæ fit ob cauſſas leves.

Ut, ſiquis viatorem ſpoliet ob unum nummum. Pertinet huc locus Ciceronis ad Att. *De Terentia, (mitto cætera, quæ ſunt innumerabilia)*

lia) quid ad hoc addi poteſt? Scripſeras, ut HS XII *permutaret. tantum eſſe reliquum de argento. Miſit illa* CCIↃↃ *mihi, & adſcripſit, tantum eſſe reliquum. Cùm hoc tam parvum de parvo detraxerit, perſpicis, quid in maximâ re fecerit?*

II. Ratione noxæ, in qua majus minuſve detrimentum.

Quomodo major noxa eſt interficere, quàm eripere pecuniam.

Huc pertinet, quando non eſt æqualis pœna. ut in parricidio.

III. Ratione patientis, cùm is judicium obtinere non poteſt: aut, qui paſſus eſt, propterea in ſe ipſum graviter animadvertit.

Prioris exemplum eſt, ſiquis vulneretur à filio principis: poſterioris autem exemplum præbet Lucretia, quæ à Sexto Tarquinio violata, ſibi ipſi manus attulit.

IV. Ratione agentis, ſiquis vel ſolus egit, vel primus, vel cum paucis, vel ſæpe, vel cauſſam dedit novæ legi, vel pœnæ novæ.

V. Ratione adjunctorum, ut ſicui conſultò illata injuria, ſi ab ingrato animo profecta, ſi plures injurias contineat, &c.

VI. Ratione violati juris: quomodo, ſi quis violaverit jus non ſcriptum, ma-

jorem

jorem hanc injuriam eſſe dicemus, quia indicium ſit pejoris animi. Nam ſi melior eſt, qui ſervat jus non ſcriptum, quod adeò neceſſarium non eſt: pejor videtur, qui violat. At ſi quis violârit jus ſcriptum, hanc maiorem eſſe injuriam docebimus, quia qui tranſilire non dubitat illa, quæ pœnæ obnoxia ſunt, multò magis id facturus ſit in iis, quæ pœnæ obnoxia non ſunt. Atque hactenus de ſtatu quantitatis.

In omni verò ſtatus genere, præter claſſicos illos auctores, ſuppeditabunt Quintilianus declamationibus CLXV; quę ex CCCLXXXVII ſuperſunt: & Calpurnius in excerptis X Rhetorum. De argumentis artificialibus ſatis dictum.

CAP. XII.

DE ARGUMENTIS INARTIFICIALIBUS.

1 §. ARGUMENTA *inartificialia ſunt, quæ non quidem parit ars Oratoris; ſed tamen foris ad ſe delata, arte tractat.*

2 §. *Hujuſmodi, in genere Iuridiciali ſunt quinque.*

I, Ex

I. Ex jure civili, ut leges.

II. Ex aliquorum auctoritate, ut teſtimonia.

III. Ex aliquorum conventionibus, ut pacta.

IV. Ex tormentis, ut quæſtiones.

V. Ex conteſtatione divinâ, ut, jusjurandum.

DE LEGIBUS.

3 §. *Aut lex ſcripta facto adverſa eſt, aut conſentit cum eo. Si facto adverſetur, reprehendenda eſt; vel quòd æquo & bono repugnet, vel quòd alteri legi contraria, vel quòd ambigua, vel quòd conſuetudo ſit in contrarium.*

Ad primum iſtorum refer quoque, ſi lex aliqua non componatur ad regulam legis divinæ. Nam, ut Hipponenſis ille antiſtes, B. Auguſtinus, dicebat, *Omnium legum eſt inanis cenſura, niſi divinæ legis imaginem gerat.* Ad ultimum pertinet, quod conſuetudo tranſeat in legem.

Ἔθος γὰρ ἐγχρονίζον εἰς νόμον πέλει.

Nam mos vetuſtus obtinet legis locum:

ut carmine de vita ſua ait Nazianzenus.

4 §. *Sin lex conveniat cum facto, aſſeremus, judicum eſſe, ſententiam ferre ſecun-*

ſecundum leges: alioqui eos perjurio ſe obſtringere: fruſtra illas latas eſſe, ſi non ſerventur: nec debere quemquam ſapientiam ſibi majorem vindicare, quàm inſit legibus.

Sanè, ut ſcite ait Varro Manio, *Lex neque innocenti propter ſimultatem obſtrigillat: neque nocenti propter amicitiam ignoſcit.*

DE TESTIBUS.

5 §. *Teſtimoniorum duo ſunt genera. unum divinum, ut oracula: alterum humanum, quod tum antiquos, tum novos teſtes comprehendit.*

6 §. *Antiqui teſtes ſunt hiſtorici, aliique, qui ante noſtra tempora fuere: ſive ipſis ſcriptis digna conſignarint; ſive eorum dicta factave ab aliis celebrentur.*

Copiam veterum teſtimoniorum ſuppeditabit multijuga lectio. Quia verò hanc à pueritia fruſtra exſpectes; defectum iſtum utcunque ſupplebunt ſylvæ ſententiarum, atque exemplorum, induſtriâ quorundam in juventutis gratiam congeſtæ. Imò plurimi etiam, quos jam ætas firmaſſe debet, ex iſtis ſapiunt ſolis: & hi, quia tot veteres laudent ſcriptores, magni librorum helluones eſſe videntur, ſed imperitis. Nam fieri aliter vix poteſt, quin illi,

qui non ipſos adeunt fontes, multa peccent: præſertim cùm iſti ſententiarum conſarcinatores, non raro ipſi inſcitiâ, ac judicii defectu, fallant fallanturque. Imò etiam, cùm hoc non eſt, tamen haut difficile eſt diſcernere collectionem puerilem, & orationem viri prudentis. Nempe uti haut, ubicunque eſt telum Achillis, ibi eſt manus Achillis: ita, nec ubicunque veterum frequentantur teſtimonia, ea rectè iccirco tractantur. Modus autem rectè tractandi teſtimonia, præcipuè eſt iſte, ut ne vel nimis ea condenſemus, vel adferamus vulgaria, ac quibus vis aut pondus inſit nullum.

7 §. *Novi teſtes ſunt, qui in judicium vocantur, ut veritatem teſtentur.*

8 §. *Hujuſmodi teſtium novorum, alii ſunt participes periculi, alii expertes. Item alii de noſtra, alii de adverſarii perſona. Adhæc alii in cauſſâ, ut de facto: alii extra cauſſam, ut quæ de vita, & moribus, dicuntur.*

9 §. *Diſtinguendum quoque inter teſtes amicos, inimicos, neutros: item probos, improbos, medios.*

10 §. *Si quis non habeat teſtes, contendet, argumentis potiùs, quàm teſtibus agendum eſſe, quia argumenta pretio*

pretio corrumpi non poſſunt, teſtes poſſunt.

11 §. *Sin habeat teſtes, dicet; argumenta non ſubjici pœnæ, uti teſtes; quódque teſtibus opus non eſſet, ſi argumenta ſufficerent.*

12 §. *Ad teſtimonia pertinet quoque rumor, ſive fama: quæ ſi pro nobis ſit, dicemus, temere naſci non ſolere; nec cauſſam fuiſſe, cur fingeretur id; &, ut cæteri rumores ſæpe falſi ſint, hunc non eſſe.*

Pro fama eſt locus iſte Heſiodi in Ἐργ. β. *Φήμη δ᾽ ὄτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα πολλοὶ Λαοὶ φημίζωσι. Non prorſus perit fama, ſiquam multæ gentes diſpergunt.*

13 §. *Sin rumor nobis adverſetur, exemplis comprobabimus, quàm multa ab hominibus inimicis, atque improbis, falsò ſpargi ſoleant. Etiam, quia rumor ſæpe eſt inconſtans, hominibus ferè pro affectu erga quempiam judicantibus, rumorem ideo rumori opponemus.*

Ad falſum rumorem pertinet illud Tullii in Miloniana: *Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: ſed dicam, ut ſentio: nimis multa audire coguntur ii, quibus tota cōmiſſa eſt Reſp.*

DE PACTIS.

14 §. *Si pacta pro nobis faciant, referemus, ea privatæ legis vim habere; pacta legibus corroborari; quòd pleraque eorum, quæ inter homines aguntur, pactis conſtant; eoque, hæc qui auferat, evertere hominum commercia, ac ſocietatem.*

15 §. *Sin pacta obſint cauſæ, dicendum, ſi legibus fraude conditis non pareatur, multo minùs pactis fraude factis obtemperandum eſſe. Præterea, cùm judices ſint juſtitiæ antiſtites, eos non tam quid factum, quàm quid juſtum ſit, ſpectare oportere: juſtum eſſe immutabile; pacta ſæpe vi, aut metu, extorqueri.*

16 §. *Inſuper conſiderandum, an pacta repugnent aliis pactis, ſeu ea antecesſerint, ſeu conſecuta ſint.*

17 §. *Videndum quoque, an aliqua ex parte ejuſmodi pacta judicibus adverſentur.*

DE TORMENTIS.

18 §. *Si tormenta pro nobis faciant, dicemus,*

cemus, quæ dicunt homines torti, ea veritatem ipſam dicere.

19 §. *Sin adverſentur, contendemus, in tormentis nihil eſſe certi, quia nonnulli tormenta tolerant, ne vera fateantur: alii cùm tormenta perpeti non poſſint, facilè mentiuntur, ut citiùs cruciatu liberentur.*

Exemplum habemus in Miloniana. *Quibuſnam de ſervis? rogas? de P. Clodii. Quis eos poſtulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Vnde? ab Appio,* &c. Et mox: *Age verò, quæ erat, aut qualis quæſtio? Heus ubi Ruſcio? ubi Caſca? Clodius inſidias fecit Miloni? Fecit? certa crux. Nullas fecit? ſperata libertas. Quid hac quæſtione certius? Subitò arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur à cæteris,* & quæ ibidem ſequuntur.

DE JUREJURANDO.

20 §. *Iurisjurandi ratio eſt quadripartita. Aut enim quis offert jusjurandum, aut non offert: accipit, aut non accipit.*

21 §. *Qui offert, ſtatuet, pium eſſe, Deo rem committere; nec opus eſſe adverſario, ut alios judices quærat, cùm ipſi judicium offeratur.*

22 §. *Qui judicium offerre non vult, facere*

cere id ſe referet, quia improbi facilè pejerant cupiditate vincendi; eoque ſe malle judicum periculum ſubire, cùm his credat, adverſario nón itèm.

23 §. *Qui accipit juramentum, aiat ſe non adverſario, ſed ſibi ipſi habere fidem.*

24 §. *Qui non accipit, dicat, ſe pró pecunia jurare nolle, & ſi improbus eſſet, facilè juraturum.*

25 §. *Præterea is, qui juramento ſtare nolit, vel accuſatur, vel defenditur.*

26 §. *Si accuſatur, contendemus, eum omnia jura ſubvertere; ipſosque judices idcirco obſervare leges, quia jurati judicent.*

27 §. *Sin defendatur, dicendum, non eo perjurum eſſe; quia non ſuâ ſponte, ſed metu coactus, & fraude circumventus jurarit: perjurium enim mente concipi, non ore.*

28 §. *Dicere quoque liceat, ſatius eſſe, quod male juráris, non ſervare, quàm & jurando, & juratis ſtando, peccare.*

Nam, ut Iſychius ſcribit in Levit. cap. XIX, *Iusjurandum in injuſto eſt, non ſolùm quod prævaricatur, ſed etiam, quod injuſtè cuſtoditur. Quale illud fuit, quod Herodes filiæ Herodiadis jurans, Ioannis*

Baptiſtæ caput abſcidit. Oportebat enim hoc eum jusjurandum non præbere; poſtquam tamen juravit, non cuſtodire: quia talia ſacramenta, nec initium ſumere Deus vult, ſed nec ſumentia ad finem pervenire. Atque hæc de argumentis inartificialibus.

FINIS LIBRI PRIMI.

GERARDI IOANNIS VOSSI
PARTITIONUM ORATORIARUM
Liber Secundus.

CAP. I.

DE AFFECTIBUS GENERATIM.

HACTENUS actum eſt de probationibus, ſive argumentis demonſtrativis, quæ Græci λόγους vocant, ut diximus. Verùm homines non ratione ſolùm, ſed etiam affectu, imò magna pars hoc penè ſolo ducuntur. Quapropter accedemus nunc ad πάθη ſive affectus.

Neque eſt, quod objiciat aliquis, Phyſici, & Ethici eſſe de his tractare. Nam Phyſicus conſiderat πάθη, quatenus ſunt affectiones animalis: ac naturales eorum cauſſas exponit. Ethicus de iis tractat, quatenus ſunt honeſtatis & virtutis capaces: ac, mediocritas ut in iis ſervetur,

vetur, docet. Rhetor autem agit de his, quatenus conducunt ad perſuadendum: atque, ut tum moveantur, tum ſedentur, explicat.

Præcipuè verò in eo conſiſtit eloquentiæ regnum, quòd doctrinâ hac vim animis adferat. Quâ virtute ſi careat orator: ſiccus ac jejunus, ſine ſucco ac ſanguine erit. Neque hoc artificium naturâ ſuâ noxium eſſe propterea putemus, quòd (ut apud Salluſtium Cæſar ait) *omnes homines, qui de rebus magnis conſultant, ab odio, amicitiâ, irâ, atque miſericordiâ vacuos eſſe decet.* Nam de affectibus intelligi Cæſar debet, quatenus rationis judicium præveniunt, uſumque ejus impediunt. Atqui Deus animis noſtris inſevit adfectus, ut ſtimuli ſint ad actiones honeſtas; quod fit, cùm rationi ſunt conſentanei. Quare, utut apud viros ſapientes, & cordatos, haut opus ſit eos ciere; eoque apud Areopagitas lege* cautum fuerit, ut dicerent ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν †: tamen apud rudem populum, qui rationum pondus parùm perpendit, omnino movere animos opus eſt, quò ad honeſtas actiones meliùs perducatur. Imò quia & eorum, qui ſupra vulgus ſapiunt, multi bonum, quod approbant, non amplectuntur, exemplo Medeæ apud Ovidium*, quæ ait,

--- *Video meliora, proboque,*
Deteriora ſequor: ---

omnino apud tales quoque conducibile eſt, ut eorum animis faces & ſtimulos ſubdamus, quò non ſolùm aſſentiant; ſed etiam, id quod bo-

* Quinctilianus pluribus in locis, Lucianus in Anacharſide, Apuleius Met. 10. Pollux lib 8. cap. 10. Themiſt. orat. 16.

† abſque procemio & affectibus.

* Lib. 7. Metam.

num cenſent, agant. Quod rectè fieri, etiam Jeſaiæ, Pauli, & aliorum cæleſtium vatum exemplo docetur, qui non contenti docere, affectus quoque cient:atq; idem à graviſſimis, & ſanctiſſimis quibuſque Eccleſiæ doctoribus, ſeculis omnibus fuit obſervatum.

Affectus eſt appetitus ſenſitivi immutatio ab objectâ rei bonæ vel malæ ſpecie proveniens: ſive, ut ab Ariſtotele* definitur,

* Lib. 2. Rhetor. cap. 1.

1 §. *Affectus eſt, per quem homo immutatus non eodem modo de iiſdem rebus judicat, ſic ut ſequatur voluptas, aut dolor.*

Ita, qui amat, pro delicto aliquid non habet, aut pro exiguo: contra, qui odit, pro magno. Item, qui concupiſcit, id quod jucundum eſt, bonum eſt, bonum etiam eſſe cenſet: at, qui affectu hoc caret, non item.

Affectus, ex Stoïcorum ſententia, ſunt quatuor: ratione boni præſentis, lætitia: ratione boni futuri, ſpes: ratione mali præſentis, dolor: ratione mali futuri, metus. Quos Maro expreſſit in ſexto, cùm ait,

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentq.---

Eoſdem Boëthius his verſiculis eſt complexus*:

* Lib. 1. metr. 7.

Grandia pelle,
Pelle timorem,
Spemq. fugato,
Nec dolor adſit.

Nubila

Nubila mens eſt,
Vinctaque frenis,
Hæc ubi regnant.

Peripatetici verò, uti in eo à Stoïcis diſſentiunt, quòd affectus non exſtirpandos; ſed ratione moderandos cenſent: ita & multo plures ſtatuunt affectus: ſed qui fortaſſe ad quatuor iſtos non incommodè reducantur. Nos præcipuos ſolùm, & quorum potiſſimùm Oratori uſus eſt, hoc loco, Ariſtotelis exemplo, exponemus.

2 §. *Affectuum alii magis locum habent in Deliberativo, alii in Demònſtrativo, alii in Iuridiciali.*

3 §. *Deliberativi magis proprii ſunt, metus, fiducia, pudor, & impudentia.*

CAP. II.

DE METU.

1 §. METUS *eſt animi ægritudo ex imaginatione futuri mali, quod nobis, aut noſtrorum cuipiam, interitum, aut dolorem adferat, præſertim ſi imminere nobis videatur.*

Sive, metus eſt animi motus ex apprehenſione mali magni ac imminentis. Ita Cicero in Orat. pro lege Manil. metum commovet, cùm alibi, tùm in principio narrationis, quando

 ait:

ait: *Bellum grave & periculoſum veſtris vectigalibus atque ſociis à duobus potentiſſimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane*, &c. Grave & periculoſum pertinent ad magnitudinem. At imminere, ex eo cognoſcitur, quia dicitur, jam bellum inferri.

2 §. *Ex allatâ hac definitione cognoſcimus, duas eſſe periculorum conditiones, quæ metum adferant. Vna eſt, ut ſint* φθαρτικὰ καὶ λυπηρά: *hoc eſt, interitum, aut dolorem adferant.*

Quomodo metuimus, ne nos invadat hoſtis, aut ne in morbum incidamus gravem, aut ne ſubeamus infamiam, aut ne liberos, vel opes amittamus. At injuſtitia, ſtultitia, ſimiliaque, quamquam maxima ſunt, tamen ferè non metuuntur: quia non adferunt interitum, vel dolorem magnum.

3 §. *Altera conditio eſt, ut malum immineat.*

Nam non ſolent homines metuere mortem, quia longè eam abeſſe arbitrantur. At timent illam tempore peſtilentiæ, aut gravis morbi, vel etiam in tempeſtate, ubi metus eſt naufragii,

*Præſentemq́; * viris intentant omnia mortem.*

*i. Æn.

4 §. *Vnde conſequitur, ut metum incutiat orator, duo requiri. Prius eſt, ut malum objiciat auditori, ejuſque magni-*

magnitudinem exponat. Deinde, ut hoc imminere oſtendat.

5 §. *Porrò non uno modo magnitudo mali declaratur: quod ob diverſam fit hominum naturam. Vnde ſcito opus, quo quiſque ingenio ſit. Sanè avarus pecuniæ, ambitioſus honoris, amator deliciarum ſuarum jacturam præcipuè reformidat: eoque eâ potiſſimùm parte pungendus, quâ ſenſus eſt mollior, & vis acrior.*

Atque hic magnitudo mali conſideratur ratione perſonæ: ubi ſpectatur, quo hic, quo alius magis moveatur. Nec enim pariter ſunt omnes animati. At ratione rei duo attendimus: utrùm malum ſit commune, an proprium; utrùm ſimplex, an mala multa involvens. Quæ duo proximis duobus canonibus paullo fuſiùs diducimus. De priori prius.

6 §. *Præterea cùm periculorum alia ſint propria, alia communia; & priora magis adficere animos ſoleant: expedit, ut communia ad privata revocentur; quò conſpiciatur, ut publica calamitas etiam privatam illam ſecum trahat.*

Privata enim magis tangunt, quàm publica: etſi vulgò malint videri, publico potiùs dolore moveri, quàm ſuo. Sed plerique hiſtrioniam

agunt, Poli exemplo *; qui Athenis acturus fabulam Euripidis, cùm repræſentandus eſſet dolor Electræ, geſtantis cineres Oreſtis, urnâ clàm in ſcenam detulit oſſa filii defuncti. Lugere viſus eſt mala aliena, deflevit propria.

* Agellius lib. 7. cap. 5.

7 §. *Multum etiam valet, ſi calamitatem imminentem non verbo uno tangamus, ſed κατ' ὑποτύπωσιν ob oculos ponamus.*

Ita ſi deditionem ſuadere civibus velimus: orationis penicillo depingemus arces conflagrantes, cædes civium, lamenta matronarum, ſtuprationes virginum, malaque alia, quæ in urbibus captis contingere ſolent. In cujuſmodi argumento à principe ad ſubditos, à mare ad feminam, à matrona ad virginem itur, & inde ad alia.

8 §. *Atque hæc magnitudinem mali indicant. Imminere verò tantum malum oſtendemus; ſi doceamus, illos, quos metui volumus, tales eſſe, ut interitum adferre, vel damnum ſummum dare poſſint; & cùm poſſunt, velle; & cùm volunt, id promtiſſimè agere: quales inprimis ſunt, qui armatam habent potentiam, & injuſti ſunt, & contumelioſè ſecum actum eſſe arbitrantur.*

Tria hîc conſiderantur, poſſe, velle, agere.

Poſſe

Poſſe comprobatur ex viribus animi, corporis, fortunæ. Velle oſtenditur ex affectibus, & utilitate. Quæ pleniùs intelliguntur ex doctrina de ſtatu conjecturali. In agendo maximè formidabilis eſt celeritas. Citò autem exſequitur, qui naturâ acris eſt, ac vehemens. Præſertim, ſi gravior eſt injuria, quam fuerit perpeſſus.

9 §. *Vtile etiam eſt ad incutiendum metum, ut majorum, vel parium, recenſeamus exempla, qui malum jam ſunt perpeſſi.*

Quomodo Demoſthenes *, ne Athenienſes deſpicere velint Philippum, tanquam viribus multo inferiorem, refert, ut Methone, Apollonia, triginta-duæ Thraciæ civitates, ab eo captæ ſint, aliaque, quæ jam in vicinis populis patrâſſet. * Philip. 3.

10 §. *Plurimùm quoque prodigiis & oſtentis moveri homines ſolent. Nec refert, utrùm verè hujuſmodi ſint, an eſſe exiſtimentur.*

Sanè, ut credulum vulgus mittam, Nicias ipſe, Athenienſium dux, cùm circa Syracuſas haberet exercitum XL millium; & caſtra transferendo (uti plerique ſuadebant) ſervare militem poſſet: deliquio Lunæ territus, id facere non fuit auſus; ac propterea maximâ affectus fuit clade, quæ Athenienſis imperii ruinam mox ſecum traxit.

Cap. III.

De confidentia.

1 §. *Metui opponitur* confidentia. *Eſt ea ſpes, cum rerum ſalutarium imaginatione, quas homines brevi ſe conſecuturos putant; aut horribilium, quas, vel ſublatas, vel remotas eſſe, arbitrantur.*

Siquidem confirmatur animus, cùm vel mala longè abſunt, vel ſpes ſalutis propè adeſt.

2 §. *Hujuſmodi ſpem variè excitamus. Ac primùm quidem, ſi oſtendamus, fieri aliquid poſſe, & in ſimili cauſsâ factum eſſe. Vel in hujuſmodi, aut majori etiam periculo nos antea fuiſſe, & tamen evaſiſſe.*

Quomodo in tempeſtate Trojanis animum addit * Æneas.

* 1. Æn. 7. 202.

3 §. *Eadem ratio eſt, ſi doceamus, pares, vel etiam inferiores, id periculum evitaſſe.*

Ut ſi dicas, non eſſe, quòd Romani metuant Germanos, cùm devicerint Helvetios, à quibus ſæpius victi fuere Germani. Ita Cæſar animum militibus addit in primo de bello Gallico. *Denique*, ait, *hos eſſe eoſdem Germanos, quibuscum*

cum ſæpenumero Helvetii congreſſi, non ſolùm ſuis ſedibus, ſed etiam in illorum finibus, plerumque ſuperaſſent, qui tamen pares eſſe noſtro exercitui non potuerint.

45. *Etiam fiduciam addit orator, ſi per ſingula diſcurrens oſtendat, adeſſe ſubſidia, quæ requiruntur.*

Ut ſiquis ad dignitatem adſpiret, referemus, quantus ſit favor civium, ac eorum inprimis, qui plurimùm poſſint: atque ut competitori hæc deſint. Ita agi potuit, cùm Cicero, conſulatum ambiens, competitorem haberet Hirtium.

Similiter, ut bene omnes de bello ſperent, commemorabimus, cùm pecuniarum vim, militum robur, cæterumque belli apparatum: tum inprimis virtutem, & fortunam Imperatoris. Quod Tullius facit in Manilianâ. Ubi illud inter alia: *Cùm ei Imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima autoritas, egregia fortuna: dubitatis, Quirites, quin hoc tantum bonum, quod à Diis immortalibus oblatum eſt, in Remp. conſervandam, atque amplificandam, cõferatis?*

Contrà hoſtium vires minuemus. Quâ in re Galgacus præit apud Tacitum †: *Ne, inquit, terreat vanus adſpectus, & auri fulgor, atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat: in ipſa hoſtium acie inveniemus noſtras manus. Agnoſcent Britanni ſuam cauſſam, recordabuntur Galli priorem libertatem, deſerent*

† In vita Agricolæ.

ſerent illos cæteri Germani, tanquam nuper Vſipii reliquerunt. Nec quicquam ultrà formidinis, vacua caſtella, ſenum coloniæ inter malè parentes, & injuſtè imperantes, ægra municipia & diſcordantia, &c.

55. *Multùm etiam fiduciæ addit perſuaſio de favore divino.*

Unde Xenophon de Cyro in παιδείᾳ ejus ſcribit, ſolere illum ante prælium animare milites ſuos præſentiâ numinis.

* Lib. 3. & alibi.

Fit verò iſtoc partim oraculis: ut apud Maronem in octavo:

Sed mea me virtus, & ſancta oracula Divûm,
Conjunxere tibi:

partim aliis ſignis, uti voce populi, quæ Dei vox credi ſolet. Utroque argumento pugnat Tullius Philip. IV. *Iam enim non ſolùm homines, ſed etiam Deos immortales, ad Remp. ſervandam arbitror conſenſiſſe. Sive enim prodigiis, atque portentis, Dii immortales nobis futura prædicunt; ita ſunt apertè denuntiata, ut illi pœna, & libertas nobis, appropinquet: ſive tantus conſenſus omnium, ſive impulſu Deorum eſſe non potuit; quid eſt, quòd de cæleſtium voluntate dubitare poſſimus?* &c.

Quàm latè autem ſe ſigna extendant, argumento eſt, quòd, ut Salluſtius in Iugurthina auctor eſt, cùm Romani milites aquæ penuriâ laborárent, ex eo, quòd repentè maximus imber diffunderetur, Deo ſe curæ eſſe judicarũt.

Nihilominus cavendum, ne de favore divino quicquam apud viros graves, & cordatos, ex ſi-

ex ſignis iſtiuſmodi ſtatuamus, quæ riſum his potiùs, quàm fiduciam pariant. Quale illud unius è Pompeianis fuit, qui bellum adverſus Cæſarem eſſe redintegrandum aiebat; optimeque eſſe ſperandum, quia aquilæ ſeptem in caſtris Pompeii eſſent repertæ. *Optime*, inquiebat Tullius, *ſi nobis pugnandum eſſet cum graculis*.

CAP. IV.

DE PUDORE.

1 §. VERECUNDIA, *ſive pudor, eſt animi perturbatio ex malis, ſive præteritis, aut præſentibus, ſive futuris, quæ exiſtimationem offendere videntur.*

Vel brevius hoc pacto, Pudor eſt perturbatio animi ex apprehenſione mali, quod lædat exiſtimationem. Eſt enim pudor, quaſi cuſtos exiſtimationis, eoque ſedulò cuſtodiendus; præſertim, quando, ut apud Senecam † eſt, cùm periit, redire neſcit.

† Agamemn.

2 §. *Pudet præcipuè apud ſeptuplex hominum genus. Primùm eos, quos in precio habemus: ut qui nos admirantur, vel quos ipſi admiramur, vel quibus admirationi eſſe ſtudemus, vel quibuſcum de honore contendimus, vel quorumcunque judicium non aſpernamur.*

mur: ut ſunt ſenes, prudentes, eruditi, omneſque illi, quos putamus idoneos eſſe rerum noſtrarum æſtimatores.

3 §. *Deinde apud eos, in quorum conſpectu ſumus.*

Nam, ut dici ſolet, pudor in oculis habitat. Eoque prudenter Cydias, cùm perſuadere vellet Athenienſibus, ne Samiorum agros inter cives ſuos dividerent; quò faciliùs ingereret pudorem, jubebat eos negotium hoc ita animo concipere, quaſi Græci univerſi, qui rem omnem paullo pòſt audituri erant, ſtarent nunc prò corona, & Athenienſes turpe hoc decretum facientes coràm ſpectarent.

4 §. *Tertiò apud illos pudet, qui eidem crimini non ſunt obnoxii.*

Quippe tales factum noſtrum improbare, veriſimile eſt.

5 §. *Quartò apud illos, qui ſeveri ſunt vitiorum cenſores.*

Qualis olim Cato, qui Cenſorii nomen reportavit.

6 §. *Quinctò apud eos, qui facilè, quæ ſciunt, divulgant. Vt ſunt, quos injuriâ affecimus: item malefici: & qui in aliis taxandis operam ponunt; quales ſunt riſores aliorum, & ſcriptores veteris comœdiæ, vel epigrammatum, vel ſatyrarum, aut mimorum.*

Unde

Unde Horatius in Satyris: * [* Sat. 4. lib. 1.]

Omnes hi metuunt verſus, odere poëtas.
Fœnum habet in cornu: longè fuge. dummodo riſū
Excutiat ſibi, non hic cuiquam parcet amico,
Et, quodcunque ſemel chartis illeverit, omnes
Geſtiet à furno redeuntes ſcire, lacuque,
Et pueros, & anus.

7 §. *Sextò apud illos pudet, qui nobiſcum benignè ſemper egerunt.*

Unde Pamphilus apud Terent. * [* in Andr. Act. 1. Sc. 5.]

Tum patris pudor, qui me tam leni paſſus eſt animo uſque adhuc
Quæ meo cunque animo libitum eſt facere. eine ego ut adverſer?

8 §. *Septimò apud eorum, quos commemoravimus antea, ſervos, vel amicos.*

Quippe unde illi intelligere rem omnem poſſint. Et tales quidem ſunt, apud quos pudet.

9 §. *Pudorem verò incutimus per ea, quæ factu ſunt turpia, vel facti talis ſigna.*

Quomodo timidi, ac ignavi animi nota eſſe cenſetur, vinci ab hoſtibus. Unde pudorem ciet Cicero pro lege Manilia: *Delenda eſt vobis hæc macula Mithridatico bello ſuſcepta, quæ penitus jam inſedit, atque inveteravit, in P. R. nomine.* Item: *Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: ſic vobis turpiſſimum ſit, illud quod accepiſtis, tueri, ac con-*

ſervare non poſſe. Eiuſdem rei ſignum eſt violentia, quam quis perpeſſus ſit invitus: unde Maro in VI:

Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeò agnovit pavitantem, & dira TEGENTEM
Supplicia.

Multoque magis pudorem adferunt, quæ libidinosè ac turpiter patrantur: unde Maro in Eclogis:

Novimus & qui te, transverſa tuentibus hirquis.

Pudori item eſt animus ſtolidus, & incautus: quo refer illud Terentianæ Thaïdis *:

* Eunu. Act. 5. Sc. 1.

Diſpudet ſic verba data eſſe mihi.

Item inſcitia. Sanè Themiſtocles, * cùm lyram recuſaſſet, habitus eſt indoctior. Atque ex his non difficilis eſt conjectatio de ſimilibus, quæ pudorem incutere valent; ſive iis, qui turpe quid egerunt; ſive horum maioribus, poſteris, neceſſariis, aut propinquis; ſive iis, qui ad facti auctores referuntur; ut ſunt eorum præceptores, ac conſiliarii.

* Cic. lib. 1. Tuſcul. quæſt.

10 §. INVERECUNDIA *contrà eſt, cùm non movemur malis, quæ exiſtimationem lædere, ignominiæque eſſe cenſentur. Hunc adfectum gignimus contemtu rerum, quæ turpes factu, vel turpis eſſe rei ſigna creduntur.*

Ita

Ita * Antipho poëta, cùm ipſe unà cum-ſociis morti eſſet deſtinatus; ſed hi, ne in-calamitate iſtâ conſpicerentur, faciem nube-rent; *Quid?* inquiebat, *veremini, nequis horum cras videat vos?* Hactenus de affectibus generis deliberativi magis propriis.

* Ariſtoteles lib. 2. Rhetor. cap. 6.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP. V.

DE LÆTITIA.

1 §. DEMONSTRATIVI *generis affectus eſt geminus, lætitia, & gratia.*

2 §. *Lætitia eſt motus animi proveniens ex imaginatione boni præſentis.*

3 §. *Hujus effectus eſt delectatio: hoc eſt, tranquillitas animi in bono præſenti ſuaviſſimè acquieſcentis.*

Ita in oratione Manilianâ oritur delectatio ex admiratione ampliſſimarum rerum, quas geſſit Pompeius.

4 §. *Paratur autem lætitia non* abſolutè *tantum, conſiderando puta magnitudinem boni, quod res in ſe continet: ſed etiam* comparatè, *nempe oſtendendo, quanto hæc fortuna potior ſit alterâ. Vt ſi referamus priorum temporum calamitates, aut pericula: ac deinde cum iis præſentis felicitatis*

bona conferamus.

Fecit hoc Cicero poſt reditum ad Quirites: *Etſi*, inquit, *homini nihil magis optandum, quam proſpera, æquabilis, perpetuaque fortuna, ſecundo vitæ, ſine ulla offenſione, curſu: tamen, ſi mihi tranquilla, & placata omnia fuiſſent; incredibili quadam, & penè divinâ, quâ nunc veſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruiſſem.* Exinde enumerat bona illa, quæ reſtitutus patriæ recepit: atque ait, ſe voluptatem eorum carendo magis, quàm fruendo intellexiſſe: juxta illud Plautinum *:

* Cap. Act. 1. Sc. 2.

Tum denique homines noſtra intelligimus bona,
Cùm quæ in poteſtate habuimus, ea amiſimus.

Mirificè etiam exultat Cicero ſecundâ in Catilinam invectivâ: quam ab his verbis auſpicatur; *Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audaciâ, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitatem, ex urbe vel ejecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem urbe proſecuti ſumus. Abiit, exceſſit, evaſit, erupit. Nulla jam pernicies à monſtro illo, atque prodigio, mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur.*

5 § *Neque non poteſt lætitiam párere oratio, quæ cogitationi objicit vernum ſolem, ſerta, flores, odoramenta, aurum, gemmas, veſtes pictas, cantus ſymphoniacos, & hujuſmodi alia: quæ vernanti, &, ſi non gravi, at feſtivâ dictione explicantur in natalitiis,*

tiis, epithalamiis, & pompæ ac ludorum tempore.

Exemplum habemus in panegyrico Eumenii *, qui dictus eſt Conſtantio Cæſari. *De te, inquit, mihi, Cæſar invicte, hodiernæ gratulationis exordium, divinus ille veſtræ majeſtatis ortus, ipſo, quo illuxit, auſpicio veris illuſtrior, cui dies ſerenus, atque, ut celebrantes ſenſimus, ultra rationem temporis, Sol æſtivus incaluit, auguſtiore fulgens luminis claritate, quàm cùm originem mundi naſcentis animavit. Siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia, moderatus dicitur, ne noceret: nunc ardentior, ne majeſtate veſtrâ videretur obſcurior. O felix beatumque ver, novo partu, jam non amœnitate florum, nec veriditate ſegetum, nec gemmis vitium, nec ipſis tantum favoniis, & luce ſerenâ lætum, atque venerabile, quantum ortu Cæſarum maximorum! O tempus, quo merito quondam omnia nata eſſe credantur, cùm eodem nunc confirmata eſſe videantur!*

* Quamquam aliqui eſſe Mamertini, vel alius putent, ac dictum Maximiano Imp.

CAP. VI.

DE GRATIA.

15. **G**RATIA *eſt, quâ quis bene facit, non quia ipſe beneficium aucupetur; ſed duntaxat, ut ei commodet, cui beneficium præſtat.*

Uti Terentiana Thaïs ſe facere ait,

Hanc tibi do, neque repeto pro illa quicquam abs te precii.

2 §. *In hac duo potiſſimùm ſpectamus: ut eam, ſi opus ſit, amplificare; ut item extenuare, atque imminuere poſſimus.*

3 §. *Amplificatio fit triſariam. Primùm à perſona, cui quis gratificatur: ut ſi quis exul, & egentiſſimus. Deinde à re, qua gratificatur: ut ſi magna, vel peropportuna. Denique à perſona, quæ gratificatur: ut ſi ſola dederit, vel prima, aut præcipuè.*

A tribus iſtis Didonis beneficium commendant Trojani apud Maronem, 1. Æn.

O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos reliquias Danaûm, terræque, mariſque,
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias.

Nam non ἁπλῶς dicitur Dido miſerata Trojanos; ſed dicitur SOLA miſerata, idque OMNIUM EGENOS; neque leviter miſerata, ut ſi viatico ſolùm juviſſet; ſed, quod verè maximum beneficium fuit, URBE, ac DOMO SOCIASSE.

4 §. *Beneficiorum hæc exaggeratio eò prodeſt, ut excitemus deſiderium illi gratiam referendi, qui præclarè, ſive de nobis, aut noſtris, ſive de Rep. meritus eſt.*

Ita

Ita Cicero in Manilianâ, ut gratiam conciliet Pompeio, maxima eius in Remp. beneficia commemorat, eumque cum ſummis confert imperatoribus, atque adeò iis præfert.

5 §. *Interdum etiam neceſſe eſt, beneficium aliquod imminuere, quod à jactabundis, & μικροψύχοις, nimis exaggeratur.*

6 §. *Fiet hoc, ſi dicamus, aliquem non tam noſtri, quàm ſui cauſſa, benefeciſſe.*

Tale fuit beneficium Pompeii in revocando Cicerone ab exilio. Nam paſſus antea erat in exilium expelli, quò, revocando poſtea, ſibi magis obſtringeret. Hinc Cicero ait, magis *reſtituendi, quàm retinendi fuiſſe ſtudioſum. item, ut beneficium daret, priùs feciſſe injuriam.

* Ad Attic. lib. 8. ep. 3.

7 §. *Dicemus præterea, non ſuâ ſponte benefeciſſe; ſed caſu, aut coactum: ut quod ſummorum virorum poſtulato ultrà obſiſtere non auderet.*

8 §. *Item, non tam beneficium dediſſe, quàm reddidiſſe.*

9 §. *Vel etiam, non mereri aliquid nomen beneficii.*

Uti quòd *Philippus Athenienſibus offerret Haloneſum; quam ille quidem dare, ſed Athenienſes reddere eum, dicebant.

* Demoſthenes, ſive, ut Libanius maluit, Hegeſippus, oratione quæ inſcribitur de Haloneſo.

10 §. *Item, ſi beneficium negemus eſſe tantum, aut tale, quale exigebamus: aut non datum eſſe loco ſuo, & tempore.*

Nam, ut proverbio dicitur, *Bis dat, qui citò dat.*

11 §. *Plurimum etiam de benefici affectu deterit, ſi oſtendamus, aliàs in re minori non ſubveniſſe: vel etiam inimicis par, aut majus contuliſſe beneficium: vel quod dederit, vile & abjectum quid eſſe.*

Ut ſi convivio quidem exceperit; ſed vino jam aceſcente, ferinâ puteſcente.

CAP. VII.

DE IRA.

1 §. AFFECTUS *generis Iuridicialis magis proprii ſunt, tum ira, lenitas; amor, odium: tum quæ vel iram vel odium conſequuntur; ut indignatio, & invidia: tum quæ ſequuntur lenitatem, & amorem; ut miſericordia, & æmulatio.*

2 §. *Ira eſt conjuncta cum dolore cupiditas vindictæ ejus, quam videamur nobis poſſe exſequi, propterea quòd*

quis

quis aut nos , aut noſtrorum quempiam, immeritò parvi feciſſe videatur.

3 §. *Sunt huiuſce contemptus ſpecies tres, deſpectio, incommodatio , & contumelia.*

4 §. *Deſpectio etiam eſt ſine impedimento.*

5 §. *Incommodatio eſt cum impedimento; & fit, non quidem, ut ipſe quis utilitatis aliquid acquirat; ſed ne alius, quod cupit, conſequatur.*

6 §. *Contumelia eſt, cùm quis, voluptatis ſuæ gratiâ, alterum afficit dedecore.*

Quo quis verò gloriæ eſt cupidior, (ut ferè fit, ſiquis vel dignitate, vel eruditione excellat) hoc ob contemtum ſui vehementiùs ſolet iraſci. Ita Hipponax *, cùm deformi & fœdâ eſſet facie, ac effigies ejus à pictoribus quibuſdam publicè expoſita eſſet ad deridendum: tantopere excanduit, ut virulentis verſibus, aliquos eorum ad ſuſpendium adegerit. Memorabile etiam exemplum eſt Narſetis, ducis militari gloriâ florentiſſimi: qui cùm poſt res fortiter geſtas adverſus Totilam, Gothorum regem, invidiâ quorundam à Iuſtino Imperatore exueretur Italiæ præfecturâ; atque etiam ab Imperatrice Sophiâ, impotentis animi fe-

* Plinius lib. 36. cap. 5.

* Paullus Diaconus lib. 2. de geſtis Langobard. cap. 5.

minâ, hujuſmodi impeteretur * convitio, *Narſetem ad gynæceum eſſe relegandum, ut cum puellis lanarum faceret penſa*: opprobrium iſtud adeò indignè tulit, ut dixerit, ſe telam orſurum, quam Imperator, & coniux, dum viverent, retexere non poſſent: ac paullo pòſt Longobardos in Italiam evocârit.

Nec pari artificio in commovendâ irâ ſemper eſt opus. Nam ut corpora humana, quibus temperies eſt mala, ex cæli conſtitutione inſalubri facilè incidunt in morbum: ita, ſi animus jam antè fuerit exulceratus, ac ſiniſtrâ ſuſpicione de eo, quem accuſatum venimus, laborârit; ad iram hunc inflammare difficile non erit. Sed ut tales ſolùm irâ accendamus, minimè ſufficit. Quare iſtoc potiùs artificium, quod univerſos ſpectat, deïnceps aperiendum eſt nobis.

7 §. *Omnis iræ excitandæ ratio in ſex rebus præcipuè conſiſtit.*

Nam narrandum eſt factum, & exaggerandum à perſonis, minoribus, effectis, ſignis: ac modus interim ſervandus, ne odio dicere quicquam videamur. Quæ ſtrictim ita memoriæ cauſsâ dicta, clariori aliquanto luce nunc veſtiemus.

8 §. *Primùm, quàm atrox, atque indignum facinus commiſſum ſit, κατ' ὑποτύπωσιν exponemus.*

Quid autem ὑποτύπωσις ſit, dicetur lib. IV, cap. XVI.

9 §. *Hinc*

9 §. *Hinc ejus, qui læſus eſt, innocentiam, virtutem, dignitatem, vel aliam conditionem, referemus: & contrà commemorabimus vitia eius, qui læſit, & conditionem illius contemtam, vel exoſam, atque inviſam.*

Unde liquet, duas hic perſonas ſpectari; illius, cui facta eſt injuria, & ejus, à quo facta.

10 §. *Poſtea, ut magnitudo injuriæ magis pareat, eam comparatione minorum exaggerabimus.*

11 §. *Etiam oſtendemus, quomodo injuriæ huius malum, non tantùm ad præſens, ſed futurum quoque tempus, ſe extendat.*

12 §. *Vtile inſuper erit, ut ſiqua injuriæ illatæ ſigna oculis objici poſſint, ea ad animos acriùs irritandos adhibeantur.*

Quomodo Antonius, Cæſaris veſtem gladiis perforatam oſtendens, iram populi adverſus Caſſium, & Brutum, & conjuratos, quàm maximè accendit.

13 §. *Hac interea opus eſt cautione, ut ſi metus ſit, ne; privato odio adducti, modum omnem in exaggerando crimine excedere videamur; non tam anxiè labore-*

laboremus de amplificandâ injuriâ, quàm contenti ſimus ſimplici oratione; ſed tali, quæ ſigna atrocis injuriæ, tanquam argumentorum graviſſimorum ſemina, paſſim interſerat. Nam ita, & rem dicemus, & credemur tamen veritati ſtudere, non affectui indulgere.

Exempla huius movendi affectus ſuppeditabit Demoſthenes in iis, quæ adverſus Ariſtogitonem, Midiam, & Æſchinem ſcripſit: item Tullius in illis, quæ habet contra Clodium, Piſonem, Vatinium, & Antonium.

CAP. VIII.

DE LENITATE.

1 §. IRAE *contraria eſt* LENITAS, *quæ eſt ſedatio iræ.*

2 §. *Non tamen omnes ejuſmodi ſunt, ut ſe patiantur deliniri: ſed ut tigres efferantur muſicâ; ita aliqui delenificâ oratione magis irritantur. Quare apud tales plus proficimus, ſi terrorem minis incutiamus.*

3 §. *Ad deliniendam iram maximè adhibendi illi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferendâ cogitare, nulla ſuſpi-*

ſuſpicio eſt. Ejus generis ſunt pueri, & ſenes: item feminæ, præſertim ſi miti facundiâ, & præſtanti forma commendentur.

Ita in ſacrâ paginâ legimus, Davidis * iram ab Abigail; iram Artaxerxis † ab Eſtherâ, eſſe ſopitam. Et Ioab, ut Abſolonem reconciliaret patri, ad hoc uſus eſt operâ mulieris Thecoïtidis *. Romana quoque hiſtoria † teſtatur, interventu Sabinarum, inter Romulum, & Tatium, fœdus eſſe ictum. Item Volumnia, & Veturia *, Marcium Coriolanum, patriæ funus ſpirantem, à noxio propoſito dimoverunt.

* 1. Reg. cap. 25.
† Eſth. cap. 7.
* 2. Sam. 14.
† Livius, Dionyſius, Plutarch.
* Iidem.

4 §. *Multùm etiam poſſunt hac in re ſacrorum antiſtites.*

Quomodo Alexandrum magnum delinivit * Iaddus, pontifex Hieroſolymitanus: Attilam item † Leo Romanus.

* Ioſephus lib. 11. Antiquitatum Iudaïcarum cap. 8.
† Caſſiodorus in Chronic. item Var. lib. 1. ep. 4. Paullus Diac. in Miſcel. lib. 15.

5 §. *Poſtquam diſpeximus de perſonis, quarum opera in irâ leniendâ uſui eſſe poteſt: videndum de tempore maximè accommodo. Primus quidem iræ impetus eſt difficillimus.*

Quo qui veniam impetrare laborant, tantundem agere videntur, quàm ſi conentur

Eſuriente leoni ex ore exſculpere prædam:

ut eſt in Lucillij verſu. Tantum enim abeſt, ut ſupplicium effugere liceat: ut ferè nec ſuppli-

ſupplicii modum tenere homines ſciant. Idcirco Athenodorus, Plutarcho * teſte, monebat Cæſarem Auguſtum, nequid iratus diceret, aut faceret, niſi viginti-quatuor literas ſecum priùs percurriſſet.

* In Apophthegmat.

6 §. *Minùs etiam periculoſa eſt ira, ſi jam de altero ſupplicium ſumtum ſit.*

Unde Philocrates *, proditionis accuſatus, tum demùm, cùm populum vidiſſet ſupplicio quorundam mitigatum, oratione ſe voluit purgare.

* Ariſtot. lib. 2 Rhe. cap. 3.

7 §. *Nec parum refert, ut ſciamus* molles * aditus, & commoda tempora fandi. *Eóque, fieri ſi poſſit, captanda eſt occaſio, cùm lætitia nova jam fel atque amarorem omnem diluerit.*

* 4. Æn.

Ut ſi hoſtem prælio, vel adverſarium judicio vicerit: item ſi honore auctus ſit; ſi ludis, vel conviviis vacet, aut aliter animum remittat.

8 §. *Supereſt oſtendamus, cujuſmodi oratio iræ ſedandæ conducat. Cùm ira oriatur ex opinione contemtus; non aliud melius ei leniendæ remedium eſt, quàm ſi quid oſtendamus non eſſe factum animo malo, aut ex contemtu; ſed vel irâ, vel caſu excidiſſe: ſimiliaque egiſſe aliquando erga ſuos, ubi deſpectûs fuerat nullus.*

9 §. *Præ-*

9 §. *Præterea prodeſt, ſi dicamus, priora benefacta eſſe majora præſenti injuriâ.*

Nam, ut ait Terentius *, *Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum eſt ferre.* * Hec. Act. 5. Sc. 4.

10 §. *Ingenuè autem teſtandum, dolere nobis ob delictum.*

Quomodo Demipho, ut fratrem purget, ad Nauſiſtratam ait *: * Phor. Sc. ult.

Verum quando jam accuſando fieri infectum non poteſt,
Ignoſce: orat, confitetur, purgat: quid vis amplius?

Etiam Pamphilo rogante Davum *, *An non dixi hoc eſſe futurum?* reſpondet ille, *Dixti:* porrò ſubjiciente hic Pamphilo, *Quid meritus es?* ille ſine circuitione ait, *Crucem.* Quæ ingenua confeſſio multum ad ſedandam iram valebat. Nam generoſa mens, quia nihil præter gloriam æſtimat, ferè conquieſcit, ſi is, qui offendit, ſupplex ſe demittat. Pulcrè Ovidius *: * Andr. Act. 3. Sc. 5. * Lib. 3. Triſt. el. 5.

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtrare leoni:
Pugna ſuum finem, cùm jacet hoſtis, habet.

At viles animæ iram non deponunt, niſi par, vel maius dederint malum.

11 §. *Poſtremò oſtendendum, quantum fructûs in poſterum percipi ex eo poſſit, cui poſtulamus ignoſci. Vt ſi dicamus, eum multa magnaque paratum*

tum eſſe facere in læſi ſpem gratiæ: nec ipſum modò, ſed etiam amicos. Item addemus, quantum quis gloriæ ſit relaturus ignoſcendo inimico.

Egregium deliniendæ iræ exemplum præbent tres legati Homerici *, Phœnix, Ulyſſes, & Ajax: qui miſſi erant, ut Agamemnonem conciliarent Achilli. Vide etiam Volumniæ ad Coriolanum orationem apud Dionyſium, * Livium †, & Plutarchum *.

* Il. 1.
* lib. 8. Antiq. Rom.
† lib. 2.
* In Coriolano.

CAP. IX.

DE AMORE.

PROXIMUM eſt, ut de amore agamus: qui duplex eſt; prior amicitiæ, quo afficimur erga amicos; alter concupiſcentiæ, quo amamus pecuniam, vinum, & alia. Hîc loci agitur de priori amore. unde ita definitur:

1 §. *Amor eſt affectus, quo alicui optamus, quæ bona exiſtimantur; eademque pro viribus efficere ſtudemus; non noſtri, ſed ejus cauſsâ, quem diligimus.*

Ubi tres conditiones obſervare eſt. Prima eſt, ut alicui optemus bona vel vera, vel ſaltem, quæ bona eſſe arbitremur. Nec enim ſiquis, dum prodeſſe ſtudet, noceat, propterea inimicus eſt dicendus: quia actiones non æſtima-

æſtimamus ſecundùm eventus, ſed ſecundùm voluntatem.

Altera amoris conditio eſt, ut quæ bona judicamus, ea non optemus tantùm, ſed etiam pro viribus procuremus.

Plautus Trinummo †:

*Nequam illud verbum eſt, Bene vult, niſi qui * bene facit.*

† Act. 2. Sc. 4.

* id eſt, aliquâ re.

Et vir antiquis comparandus; Iulius Scaliger, lib. IV Epidorpidon †:

Tu ſi ex animo forte velis cui benefactum;
Addas operam. Sola cadaver eſt voluntas.

† Sub lemmate, FAC.

Tertia conditio eſt, ut ita animati ſimus, non propter utilitatem propriam: ſed illius cauſa, quem diligimus. Nam, ut ait Cicero primo de Natura deorum, *ſi ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus: non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum. Prata, & arva, & pecudum greges, diligunt iſto modo, quòd fructus ex iis capiantur. Hominum caritas, & amicitia, gratia eſt.*

Differt amor ab amicitia, quòd amor ſit, etſi quis non redamet: in amicitia verò ſit amor mutuus: unde Ariſtoteles rogatus *, quid eſſet amicus, pulcrè reſpondit, *μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα* †.

* Laërtius in vita Ariſt.

† anima una in duobus inhabitans corporibus.

Quo pacto conciliemus amorem, Tullii potiſſimùm verbis oſtendam. Ait ille lib. II. de Oratore:

2 §. Sentimus amorem conciliari, ſi

id velle videare, quod ſit utile ipſis, apud quos agas, defendere: ſi aut pro bonis viris, aut certè pro iis, qui illis boni atque utiles ſint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defenſio caritatem: pluſque proficit, ſi proponitur ſpes utilitatis futuræ, quàm præteriti beneficii commemoratio.

3 §. Enitendum eſt, ut oſtendas in eâ re, quam defendas, aut dignitatem ineſſe, aut utilitatem: eumque, cui concilies hunc amorem, ſignifices, nihil ad utilitatem ſuam retuliſſe, ac nihil omnino feciſſe cauſsâ ſuâ. Invidetur enim commodis hominum ipſorum: ſtudiis autem eorum cæteris commodandi favetur.

4 §. Videndumque hoc loco eſt, ne, quos ob benefacta diligi volumus, eorum laudem, atque gloriam, cui maximè invideri ſolet, nimis efferre videamur.

Hactenus Tullius. Exempla autem conciliandi amoris ſuppeditabunt epiſtolæ commendatoriæ, de quibus inferiùs cap. XXI.

CAP.

CAP. X.

DE ODIO.

1 §. *AMori, & amicitiæ, opponuntur* ODIUM, & INIMICITIA.

2 §. *Differunt odium, & ira: primò, quod ira illis rebus concitatur, quas unuſquiſque ad ſe, aut ſuos pertinere cenſet: odium verò etiam iis, quas ad ſe non judicat pertinere:* quomodo & eum odimus, qui nunquam nobis nocuit.

3 §. *Præterea ira ſemper eſt adverſus ſingularia,* ut Titium, aut Sempronium: *odium autem etiam adverſus genus,* ut contra furem, aut calumniatorem.

4 §. *Ira inſuper tempore ſanabilis eſt; odium inſanabile.*

5 §. *Ira dolorem afferre cupit, qui ſentiatur: odium calamitatem afferre ſtudet, licet non ſentiatur.*

6 §. *Ira eſt cum dolore, ac moleſtia; odium eſt abſque ea.*

7 §. *Iratus ob adverſarii calamitatem tandem miſeretur: inimicus eum,*

 quem

quem odit, exſtinctum cupit.

8 §. *Ratio odium gignendi eſt, ſi commemoremus actiones inimiciter adverſantes bono, quod amamus.* Ut ſi apud libertatis amantes referamus, quàm crudeliter nobiſcum agatur, & quàm miſero habeamur loco.

Quod Galgacus facit apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita: ubi, ut Britannorum ſuorum animos irritet adverſus Romanos, inter alia in eos hujuſmodi invehitur oratione: *Raptores*, inquit, *orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere, terras, & mare, ſcrutantur: ſi locuples hoſtis eſt, avari: ſi pauper, ambitioſi: quos non Oriens, non Occidens, ſatiaverit. Soli omnium opes, atque inopiam, pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus imperium, atque, ubi ſolitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos ſuos, natura cariſſimos eſſe voluit: hi per delectus alibi ſervituri auferuntur. Conjuges, ſororeſque, etſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hoſpitum, polluuntur. Bona fortunaſque in tributum egerunt, in annonam frumentum, corpora ipſa, ac manus, ſylvis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias, conterunt. Nata ſervituti mancipia ſemel veneunt, atque ultro à dominis aluntur: Britannia ſervitutem ſuam quotidie paſcit.*

CAP.

CAP. XI.

DE INDIGNATIONE.

1 §. INDIGNATIO *eſt dolor ob alterius ſecundam fortunam, quia ſit indignus.*

Ut apud Maronem *. * Ecl. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? Item *: * Ecl. 8.
Mopſo Niſa datur. quid non ſperemus amantes?
Junguntur jam gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

2 §. *Excitatur indignatio, ſi vitæ prioris ſordes, ac vilitas, cum præſentis temporis opibus, ac potentia, conferantur.*

Cicero in Vatinium: *Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. licet impune per me parietes in adoleſcentiâ perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberâris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adoleſcentiæ turpitudo obſcuritate, & ſordibus tuis, obtegatur.* Exinde referre incipit, ut homo vilis, & obſcurus, paullatim ad honores acceſſerit. Tandem illa ſubjungit: *Te cognati reſpuunt, tribules exerantur, vicini metuunt, affines erubeſcunt, ſtrumæ denique ab ore improbo demigrarunt, & aliis jam ſe locis collocarunt.* Quaſi nempe adeò ſit impurus,

ut ſtrumæ ipſius averſentur hominem.

Similiter Horatius indignationem concitat adverſus Menam, Pompeii Magni libertum *:

* lib. Epod. od. 4.

Lupis & agnis quanta ſortitò obtigit,
Tecum mihi diſcordia eſt,
Ibericis peruſte funibus latus,
Et crura durâ compede.
Licet ſuperbus ambules pecuniâ,
Fortuna non mutat genus.
Vidéſne, ſacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum togâ,
Vt ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus
Præconis ad faſtidium,
Arat Falerni mille fundi jugera,
Et Appiam mannis terit.

Etiam elegans indignationis exemplum apud Martialem * habes in ſutorem, qui maximas opes erat conſecutus. Epigramma claudit in hunc modum:

* lib 9. epigr. 75.

At me literulas ſtulti docuere parentes.
Quid cum Grammaticis, Rhetoribuſq; mihi?
Frange leves calamos, & ſcinde Thalia libellos,
Si dari ſutori calceus iſta poteſt.

CAP.

Cap. XII.

De invidia.

1 §. Invidia *eſt animi dolor ex alterius bono, quod pari, vel ſimili, obtigit, non quòd eo ipſi careamus, ſed quòd alius id habeat.*

2 §. *Huius doctrinam Ciceronis * verbis complectar.* Haut ſciam, *inquit*, an acerrimus longè ſit omnium metus invidiæ: nec minùs virium opus ſit in eâ comprimendâ, quàm in excitandâ. * Lib. 2. de Orat. p. 405 *

3 §. Invident autem homines maximè paribus, aut inferioribus, cùm ſe relictos ſentiunt; illos autem dolent evolâſſe. Sed etiam ſuperioribus invidetur ſæpe vehementer, & eo magis, ſi intolerantiùs ſe jactant, & æquabilitatem communis juris, præſtantiâ dignitatis, aut fortunæ, tranſeunt. Quibus invideant homines.

4 §. Quæ ſi inflammanda ſunt, maximè dicendum eſt, non eſſe virtute parta; deinde etiam vitiis, atque peccatis. Tum ſi erunt honeſtiora, Triplex ratio ciendi invidiam.

atque graviora: tamen non eſſe tanti ulla merita, quanta inſolentia hominis, quantumque faſtidium.

Quadruplex ratio ſedandæ invidiæ.

5 §. Ad ſedandum autem, magno illa labore, magnis periculis eſſe parta; nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata: ſeſeque, ſi quam gloriam peperiſſe videatur, tametſi ea non ſit iniqua merces periculi, tamen eâ non delectari, totamque abjicere, atque deponere. omninoque perficiendum eſt (quoniam plerique ſunt invidi, maximeq; eſt hoc commune vitium, & pervagatum) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna, cùm laboribus & miſeriis permiſta eſſe videatur.

Hæc Tullius de invidia: quæ quia turpis eſt, eò ab hominibus occultari ſolet nomine æmulationis: de qua inferiùs dicemus. Nunc de miſericordia videamus.

CAP. XIII.

DE MISERICORDIA.

1 §. MISERICORDIA *eſt animi ægritudo ex damno vel malo, quod videtur*

videtur ei dolorem, aut interitum allaturum, qui indignus eſt hac fortunâ, quodque aliquis exiſtimet, aut ſibi, aut ſuorum cuipiam, poſſe contingere, idque cùm imminere videtur.

Definitio hæc quinque conditiones comprehendit.

Prima eſt, ut ſi ægritudo exorta ex eo, quod malum ſit, vel eſſe videatur. Nam etiam miſerentur homines eorum, qui verè felices ſunt, ſed ipſis miſeri videntur. Ita Abderitæ miſerti fuere Democriti ſui, quem inſanire, credebant: ſed Hippocrates, eapropter ab iis arceſſitus, ſtudiis illius perſpectis, judicavit, & ſapere eum, & felicem vitam degere.

Altera conditio eſt, ut malum hoc perdere hominem, vel gravem ſaltem moleſtiam adferre valeat. Hujuſmodi ſunt egeſtas, cruciatus, morbi, mentis alienatio, & ſimilia, quibus vel animi, vel corporis, vel fortunæ bonis privamur. Levior autem dolor miſericordiam nulli movet prudenti.

Tertia eſt conditio, ut qui malum patitur, videatur eâ fortunâ indignus. Ut ſi ſit vir pius: unde ad ciendam miſericoridiam valet hoc Maronis *: * 2. Æn.

---- Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

Aut ſi vir fuerit fortis, & egregiè de patria meritus. Nam ut Cicero ait *, *Quem noſtrum* * Epiſt. ad Lucceium.

ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miſeratione delectat? qui tum denique ſibi avelli jubet ſpiculum, poſteaquam ei percunctanti dictum eſt, clypeum eſſe ſalvum, ut etiam in vulneris dolore cum laude moreretur.*

* Paullo tamen aliter hanc rem ex Trogo narrat Iuſtinus lib. 6.

Quarta conditio eſt, ut quis exiſtimet, ſe, vel ſuorum quempiam, mala illa pati poſſe. Unde idem Cicero*: *Iam miſericordia movetur, ſi is, qui audit, adduci poteſt, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad ſuas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat, aut intuens alium, crebrò ad ſeipſum revertatur.*

* Lib. 2. de Orat.

Ultima conditio eſt, ut credatur, malum illud propè eſſe. Nam quæ multo pòſt temporis intervallo eventura ſunt, ea parum movent.

2 §. *Quò verò malum miſericordiam faciliùs cieat; exaggerare illud oratores ſolent ab adjunctis perſonæ, loci, temporis, finis, modi.*

3 §. *Perſonæ, ut ſi nobilis, ſago vel togâ clarus: ſi innocens, candidus, affabilis.*

4 §. *A loco, ut ſi miſeriæ adſint ſpectatores, quos minimè vellet.*

5 §. *A tempore, ut ſiquis in flore juventutis de medio tollatur.*

6 §. *A fine, ut ſi patiatur, quia bonam Eccleſiæ aut Reip. cauſſam deſerere noluerit.*

7 §. *A modo, ut ſi in hominem dignitate pollentem ſtatuatur ſupplicii genus, quo in viles ſolùm homines ſolet animadverti.*

8 §. *Multum autem movet, ſi miſeri coram adſint, & ſigna edant accommoda iſtis temporibus.*

Unde olim rei ſupplicabant veſte obſoletâ, barbâ capilliſque promiſſis: imò parentes & cognatos adducebant ſordidatos.

9 §. *Valde etiam afficere ſolet comparatio inter fortunæ prioris felicitatem, & miſeriam præſentem.*

Ut cùm Homerus de cadavere Hectoris ad currum alligato ab Achille, ait*: * Il. χ. p. 402.

---- Κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι

Κεῖτο πάρος χαρίεν. *Totum verò caput in cineribus jacebat, olim gratioſum.* Cui geminum hoc Maronis *, * Æn. 2.

---- *Quantum mutatus ab illo*

Hectore. Ubertim autem hoc Comparationis loco miſericordiam Cicero movet in peroratione orationis pro Muræna: *Modò maximo beneficio Populi Romani ornatus, fortunatus videbatur, quòd primus in familiam veterem, primùs in municipium antiquiſſimum, conſulatum attuliſſet: nunc idem ſquallore ſordidus, confectus morbo, lachrymis ac mœrore perditus, veſter eſt ſupplex, Iudices, veſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtram*

veſtram poteſtatem, ac veſtras opes intuetur. Et poſt pauca: *Si (quod Iupiter omen avertat) hunc veſtris ſententiis afflixeritis, quò ſe miſer vertet? domúmne? ut eam imaginem clariſſimi viri, parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſuâ gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominiâ, lugentemque videat? an ad matrem, quæ miſera modò conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſollicita eſt, ne eundem paullo pòſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem nova pœna legis, & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine conſpectuq́ privat? Ibit igitur in exilium miſer? quò? ad Orientiſne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſerit, eodem cum ignominia reverti. An ſe in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſimè viderit, eundem lugentem, mærentem, exſulem videat? in eâ porrò provinciâ, quo animo C. Murænam fratrem ſuum adſpiciet? qui hujus dolor? qui illius mæror erit? quæ utriuſque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque ſermonis? quòd quibus in locis paucis antè diebus factum eſſe conſulem Murænam nuntii literæque celebraſſent, & unde hoſpites atque amici gratulâtum Romam concurrerint, repente eò accedat ipſe, nuntius ſuæ calamitatis?* Vide etiam epilogum orationum pro Quinctio, & L. Flacco.

CAP.

CAP. XIV.

DE AEMULATIONE, ET CONTEMTU. Item epilogus doctrinæ de affectibus.

1 §. S*Vperſunt æmulatio, & contemtus. Eſt autem* AEMULATIO *perturbatio animi ob bona mentis honorata, quæ pares, aut ſimiles, aſſecuti videantur, non quòd ea aliis adſint, ſed quia nos iis careamus.*

Itaque æmulatio bona eſt, & honeſta, contrà quàm in invidia fit. Æmulatio enim hominem excitat, ut ipſe quoque bona conſequatur. Invidia agit, ne alter potiatur bonis.

2 §. *Æmulatio excitatur, quando paribus, aut ſimilibus, bona adeſſe videmus, quibus jure debeatur honos:* ut ſunt virtus, & eruditio: *vel ſaltem, per quæ benefici eſſe poſſumus:* uti magiſtratus, quem qui gerunt, de plurimis bene merendi habent facultatem: *vel denique bona illa, quibus propinqui, & familiares, frui nobiſcum poſſunt:* ut ſunt horti amœni, bibliotheca luculenta, & ſimilia.

3 §. *Æmulationi opponitur* CONTEM-

TEMTUS, *quo alios deſpicimus, quia nihil laude & honore dignum habeant; eorùmque diſſimiles videantur, quorum nos æmuli ſumus.*

Hinc Cicero lib. II. de Off. *Deſpiciunt eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. Non enim omnes eos contemnunt, de quibus malè exiſtimant. Nam quos improbos, maledicos, fraudulentos putant, & ad faciendam injuriam inſtructos, eos haut contemnunt quidem, ſed de iis malè exiſtimant. quamobrem, ut antè dixi, contemnuntur ii, qui nec ſibi, nec alteri proſunt, ut dicitur: in quibus nullus labor; nulla induſtria, nulla cura eſt.*

Ita eos quoque contemnimus, qui opulenti quidem ſunt, ſed deſtituuntur veris bonis. Unde Diogenes *, vel, ut alii volunt, Ariſtippus, cùm in ſplendidâ domo convivio eſſet exceptus, in hominis fortunati faciem exſpuit, atque adjecit, χείρονα τόπον μὴ εὑρηκέναι *.

* Laërtius in Diogenis vita.

* Locum deteriorem non inveniſſe ſe: *puta, quàm eius facies eſſet.*

HACTENUS de Affectibus dictum, in quibus illud universè eſt obſervandum, quod apud Ciceronem monet Antonius *: *Primum,* inquit, *conſiderare ſoleo, poſtuletne cauſſa, ut animi hominum moveantur. Nam neque parvis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicendi faces; neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere poſſimus: ne aut irriſione, aut odio digni putemur, ſi ut tragœdias agamus in nugis; aut convellere adoriamur ea, quæ non poſſunt commoveri.*

* lib. 2. de Orat. p. 404.

Præterea obſervandum, ut (quemadmodum Cicero ibidem ait) *omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipſo oratore impreſſi, atque inuſti eſſe videantur. Neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur, cui tu velis, judex, ſi tu ipſe id lentè ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, niſi te ipſum flagrantem odio antè viderit. Neque ad miſericordiam adducetur, niſi ei tu ſigna doloris tui verbis, ſententiis, voce, vultu, collachrymatione denique oſtenderis. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ niſi admoto igni, ignem concipere poſſit: ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendum vim oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens acceſſeris.* Pulcrè igitur Horatius in Arte:

---- Si vis me flere, dolendum eſt
Primùm ipſi tibi, tum tua me infortunia tangent.

Cap. XV.

De moribus.

15 TERTIA *Inventionis pars conſiderat* τὰ ἤθη, *ſive* MORES: *qui hîc ſpectantur, non quatenus ex vita Oratoris noſcuntur; ſed quatenus ex oratione dicentis elucent: ita ut* ἤθη *hoc loco nihil aliud ſint, quàm naturæ, atque animi indicia ſive notæ, oratione expreſſæ ad ſignificandum virtutes aut*

aut vitia, vel etiam affectus, quatenus illi ad virtutes aut vitia referuntur.

Aliud igitur ἤθη, ſive *mores*, vel *ſenſus*, aliud πάθη, ſive perturbationes. Quæ & Plinius diſtinxit lib. xxxv. cap. x: *Ariſtides Thebanus primus animum pinxit, & ſenſus omnes expreſſit, quos vocant Græci ἤθη: item perturbationes.*

2 §. *Quò morata ſit oratio, ante omnia id agendum eſt oratori, ut in oratione ejus reluceant prudentia, probitas, benevolentia.*

3 §. *Prudentia quidem, quia* * iis fidem habemus, quos plùs intelligere, quàm nos, arbitramur.

* Cic. 2. de Orat.

4 §. *Probitas, quia*, quò † quis verſutior, & callidior eſt, hoc inviſior, & ſuſpectior, detractâ opinione probitatis.

† Ibid.

5 §. *Benevolentia, quia, ut prudens quis, & probus credatur; tamen ſi odiſſe nos, vel alteri parti meliùs velle exiſtimetur, minimè nobis rectè velle conſulere judicabitur. Contrà, ſi ametur Orator, habet quaſi helepolin quandam, quâ, abſque violentia, animos auditorum invadat.*

Ut ſi videamus, virum gravem nullum refugere

fugere periculum, quò conſulat nobis: cujus rei illuſtre exemplum præbet Cicero initio Invectivæ quartæ in Catilinam.

Tria autem hęc etiam Cicero complexus videtur, cùm lib. 11. ad Att. * ait: *Nunc mihi, & conſiliis opus eſt tuis, & amore, & fide.* Nam conſilium ad prudentiam refertur, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

* Epiſt. 22. quæ incipit, *Quàm vellem.*

Quantopere verò opus ſit, ut aliquem benevolum nobis putemus; etiam Maro oſtendit quarto Æneidos; ubi Iunonem ſic inducit loquentem;

Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactoſq́ hymenæos
Exercemus? habes, quod totâ mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſq́; regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſq́ tuæ Tyrios permittere dextræ.

Quid oratione iſtac in ſpecie, vel honeſtius, vel utilius fuit? Et tamen perſuadere haut potuit Veneri. Neque obſcura eſt ratio:

---- *Senſit enim, ſimulatâ mente locutam;*

nec credere potuit, Iunonis animum tantopere eſſe immutatum, ut nunc bene vellet Æneæ, cui ſemper fuiſſet infeſta.

6 §. *Præterea, quò morata ſit oratio, prudentis eſt oratoris, mutare τὸ ἠθικὸν pro naturâ gentis ejus, apud quam dicit.*

Illuſtre ejus rei exemplum habemus in Alexandro Magno apud Curtium lib. III. ubi variâ oratione; ut cuiuſque gentis animis aptum erat, milites alloquitur. Paucis eandem rem complectitur Iuſtinus lib. XI: *Alexander, inquit, circumvectus ſuos, ſingulas gentes diverſâ oratione alloquitur: Illyrios & Thracas opum ac divitiarum oſtentatione; Græcos, veterum bellorum memoriâ, internecivique cum Perſis odii, accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Aſiæ expetitæ; nec inventos illis toto orbe pares viros gloriatur. Cæterùm & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore.*

7 §. *Adhæc prudentis eſt oratoris; videre, utrùm dicat in μοναρχίᾳ, ſive unius principatu, an ἀριστοκρατίᾳ, ſive optimatium imperio, an δημοκρατίᾳ, ſive populi poteſtate.*

8 §. *In monarchia rex imperat. Vbi Orator ſpectat cuſtodiam principis. Atque apud hunc verbis opus eſt byſſinis, ut Paryſatis illa ait apud Plutarchum*.*

* in Apophthegm.

9 §. *In ariſtocratia regit Senatus. Ac valent hic honeſta, & legitima; omniaq; metiri oportet diſciplinâ legum, & divitiis civitatis.*

10 §. *In democratiâ poteſtas eſt penes tribus: eſtque hic difficillimum dicere,* quia

*quia ferè, ut Tacitus * ait*, privata *lib. 1 Hiſt.
eſt cuique ſtimulatio, & vile decus publicum. *Interim libertatis hic præcipuè ratio habetur.*

11 §. *Nec ſatis eſt, finem ſpectare Reip.; ſed, ut oratio noſtra conveniat naturæ atque ingeniis auditorum, attendere opus eſt diverſos eorum mores. Variant autem illi quatuor præcipuè modis.*

12 §. *Primò ratione affectuum: quia aliud eſt* ἦθος *irati, aliud placidi; aliud item verecundi, aliud impudentis; atque ita in aliis.*

13 §. *Deinde ratione habituum bonorum, ac malorum: quomodo aliter affectus eſt juſtus, aliter injuſtus; item fortis aliter ac ignavus; & par ratio in cæteris virtutibus, ac vitiis.*

14 §. *Adhæc ratione ætatis: quia aliis moribus eſt juvenis, aliis ſenex.*

15 §. *Denique ratione fortunæ: quia alii ſunt mores nobilis, quàm ignobilis; alii divitis, quàm pauperis; alii potentis, quàm impotentis; alii fortunati, quàm infelicis.*

16 §. *De affectibus ſatis antea diximus.*

De virtutibus item, ac vitiis, actum in genere demonſtrativo. Quare ſupereſt, ut hoc loco mores ſpectemus ratione ætatis, ac fortunæ.

Ac ætatum quidem mores egregiè deſcribunt Ariſtoteles in Rhetoricis, & Horatius in Arte. Item recentior ille quidem, ſed par antiquis, Iulius Cæſar Scaliger. Cujus verba apponam ex lib. III Poëtices cap. XV. De moribus adoleſcentum inquit:

17 §. Fertur, atque etiam impellitur ætas prima, tum facilè, tum vehementer, ad ea quæ concupiſcit. Concupiſcit autem & ſtatim, & multa potita contemnit: ad alia animum appellit: præceps potiùs animus, quàm magna volvens. Iram, atque animum ipſum, in fronte, atque ore gerunt. Antevertit impetus deliberationi, facta verbis, pœnitentia perfectioni. Honoris, atque prælationis exactores importuni potiùs, quàm ſeduli vindicatores. Contemtus ultores: ipſi contemtores diverſorum à ſuis ſtudiorum. Laudatoribus ſuis favent: odere monitores. Potentiæ ſtudioſi, opum negligentes. Spe

enim

enim alunt fiduciam ſui. Liberalitatem exercent, ignari fortunæ deterioris. Omnino ſimplicitatem, & à ſe profitentur, & ab aliis exigunt. Parùm ſuſpicaces, creduli multùm. Honeſta utilibus anteponunt: nondum enim acuit eos rerum experientia. Sibi ipſis lex ſunt. Sodalitatum, atque ſocietatum ſtudioſi, ſibi ita vivunt, ut credi velint aliis quoque vivere. Denique nihil mediocre. Alienarum miſeriarum pii obſervatores, ſuarum ſecuri. In jocos ſoluti, verecundiæ obnoxii in erroribus, elati in benefactis.

De ἀκμῇ, ſive mediâ ætate, ſcribit hoc modo:

18 §. Omnino autem juvenis, naturâ inter adoleſcentiæ ac ſenectutis tempora, ut media eſt, ita & particeps tum vitiorum, tum virtutum; ſcilicet affectuum, atque propenſionum.

De ætate ſenili ſic idem Scaliger:

19 §. Senilis ætas maximâ ex parte moribus eſt contraria adoleſcentiæ. Ergo, quòd diu vixerint, parùm ſperant, pauca moliuntur: præ-

teritis gaudent; quæ ſola probant præ iis quæ præſentia ſunt; quibus non acquieſcunt. Novarum rerum obtrectatores, ſemper habent quod objiciant. Solliciti officiorum exactores, ad rem attenti; lenti ac difficiles ad perſuaſiones; cauti, atque etiam ſuſpicioſi. Multa enim indignè, aut ſe, aut alios, perpeſſos meminere. Ac quēadmodum adoleſcentes ſpe, ita ſenes memoriâ metiuntur omnia. Rarò adfirmant ea, quorum non habeant exemplum in memoriâ; rariùs dejiciuntur de ſententiâ; rariſſimè ſibi alias anteferri patiuntur ætates. Meticuloſi, pertinaci ulterioris vitæ exſpectatione queruli. Odia hoſtiliter exercent, atque etiam convitia. Garruli, triſtes, importuni interpellatores, ſemper etiam quippiam imminentis mali minitantur. Quamobrem exercent frequentiſſimas comparationes. *Et hæc de ætate.*

20 §. *Præterea variant mores ratione fortunæ.*

Juxta illud Euripidis in Hippolyto:

Πρὸς τὰς τύχας γὰρ τὰς φρένας κεκλήμεθα. †. † Fortuna prout eſt, quilibet animũ gerit.

Et illud Terentii Hecyrâ *: * Act. 3. ſc. 3.

Omnibus nobis, ut res dant ſeſe, ita magni atque humiles ſumus.

21 §. *Fortuna quatuor præcipuè modis ſpectatur: nempe quatenus nobiles, aut ignobiles; potentes, vel impotentes; divites, aut pauperes; fortunati, vel infelices.*

Quæ quatuor etiam Terentius hoc verſu complexus eſt in Adelphis *: * Act. 3. ſc. 5.

Potentes, dites, fortunati, nobiles.

22 §. *Nobilitas eſt dignitas majorum. Sunt autem nobiles honoris maximè ſtudioſi. Quiſque enim bona, quæ poſſidet, ſtudet augere.*

23 §. *Nec ſolùm deſpicere eos ſolent, qui nullos conſecuti ſunt honores; ſed etiam homines novos, quorum parentes nullâ in dignitate fuerint.*

Ita Metellus contemnebat C. Marium, ac conſulatum ei invidebat: unde de eo ſic Salluſtius †; *Inerat contemtor animus, & ſuperbia, commune nobilitatis malum.* † belli Iugurth. cap. 64.

24 §. *Imò etiam præ ſe aſpernantur eos, qui nobili ſunt domo nati, ſed minùs antiquâ.*

Nam nobilitatis vetuſtas generis ſplendorem ac gloriam auget: unde Horatius *, * lib. 1. od. 1.

Mæcenas atavis edite regibus.

* lib. 3. od. 17.

Item *,

Aeli vetuſto nobilis ab Lamo.

25 §. *Differunt nobiles, & generoſi,* εὐγενεῖς, καὶ γενναῖοι: *quòd nobilitas ſit in virtute generis ac majorum; generoſitas in eo, quòd à virtute majorum non deficiant. Vnde liquet, nobiles quidem, at non item generoſos eſſe, qui generi ſuo opprobrio magis ſunt, quàm ornamento.*

Rectè Sophocles:

* Eſt turpe, vivere turpiter natos bene.

Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσι *.

Et Horatius †.

† lib. 5. od. 4.

* id eſt, ubicunque.

*Vtcunque * defecere mores,*
Dedecorant bene nata culpæ.

26 §. DIVITES *habent mores huiuſmodi. Contumelioſi ſunt, ac ſuperbi. Nempe facilè ſibi perſuadent, præſtare ſe cæteris, quia divitias poſſident, quibus venalia ſunt omnia.*

27 §. *Præterea ſunt molles; adeò ut luxuriâ ſæpe diffluant. Nec enim in vita illa delicata fieri aliter poteſt; præſertim cùm ament oſtentare felicitatem ſuam.*

28 §. *Adhæc jactabundi ſunt, quia ob divitias omnibus ſe admirationi eſſe arbi-*

arbitrantur.

29 §. *Etiam imperio dignos ſe putant, quia habent illa, ob quæ multi honores publicos ſuſpiciunt, atque etiam affectant.*

30 §. *Ut paucis abſolvam, ferè ita divitiis ſuis excæcantur, ut ſimiles ſint inſipientibus, qui bona habent, nec uti illis ſciunt.*

31 §. *Cumque ejuſmodi fere ſint divitum mores: deteriores tamen ſunt, qui nuper divitias demum ſunt conſecuti. Quales rationem iis utendi ignorant. Tales injuriam inferre gaudent, non tam malitiâ, quàm ob petulantiam; ut cùm cædunt homines liberos: vel ob intemperantiam; ut cùm ſtupris domos honeſtas dedecorant.*

Hoc ἦθος tangit Cicero, cùm de T. Roſcio ait †: *Qui in ſuâ re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut fit, inſolens in alienâ.* Et Maro, cujus illud de Numano *:

† Orat. pro Roſc. Amer.

* Æn. 9.

Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno.

32 §. POTENTES *partim divitibus ſimiles ſunt, partim paullo meliores. Nam magis ſunt honoris ſtudioſi, magiſque virili animo. Nam ea negotia adfectant, quæ ſolis adminiſtrare*

licet propter potentiam.

33 §. *Sunt etiam magis induſtrii, quia cogitare ſemper coguntur de iis, quæ ad opes & potentiam conſervandam, vel etiam augendam, pertinent.*

34 §. *Præterea, quia ob dignitatem, quam habent, in oculis omnium verſantur; ita ut, quæ dicunt, vel faciunt, latêre minimè poſſint: eò in inceſſu, veſtitu, & vitâ omni, modeſtè ſe gerunt; quod multùm eorum gloriam auget.*

35 §. *Quod ſi alios mactare injuriâ velint; id potiùs faciunt in rebus magnis, & quæ illorum potentiæ reſpondeant.*

36 §. *Superſunt* FORTUNATI. *Quo nomine etiam cenſentur nobiles, divites, & magnâ in poteſtate conſtituti. Sed tamen latiùs ea vox patet: quia fortunati etiam dicimur, ſi valetudine utamur bonâ, ſi liberi nobis ſint probi, & egregiis animi ac corporis dotibus ornati: itemque ab aliis bonis, quæ ad ſecundam pertinent fortunam.*

37 §. *Quod ad eorum mores attinet, ſolent*

lent tales quoque ſuperbi eſſe, atque inſolentes.

Quippe, ut ait ille *, * Ovid. 2. de Art.

Luxuriant animi rebus plerumq; ſecundis:
Nec facile eſt æquâ commoda mente pati.

38 §. *Sed uno tamen nomine commendabiles ſunt, quòd Deum plerique omnes magis metuant, ac colant. Quod inde contingit, quia vident, benignitate numinis bona iſta ſibi obtigiſſe.*

Exemplo eſt Cyrus apud Xenophontem, & Theſeus apud Euripidem in Supplicibus.

39 §. *Ex contrariorum verò natura ſatis cognoſcitur, quibus moribus ſint, qui his opponuntur: ignobiles, dico, pauperes, abjecti, & infelices.*

Aliquid ejus attingit Menander his verſibus:

Πρὸς ἅπαντα δειλὸς ὁ πένης ἐστὶ πράγματα,
Καὶ πάντας αὐτοῦ καταφρονεῖν ὑπολαμβάνει *.

*Formidoloſus pauper eſt ad omnia, Et eſse contĉtis ſe putat contemni.

Et Terentius in Adelphis †, ubi ait:

† Act. 4. ſc. 3.

Omnes, quibus res ſunt minùs ſecundæ, magis ſunt neſcio quomodo
Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
*Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi *.*

* vel calvier. Faërnum vide in notis ad eum locum.

40 §. *Atque hæc ſufficiat dixiſſe de Inventione generali & ſimplici, tum probationum, tum affectuum, tum*

morum,

morum, quorum quia non par ubique eſt momentum; ſed quædam interdum ſe efferunt, vel levia, vel à cauſſa aliena, vel parùm utilia: magno ſemper in argumentis, quæ ex locis iſtis hauriuntur, delectu opus eſt: quemadmodum ſuperiùs ‡ etiam diximus.

‡ lib. 1. cap. 2. §. 4.

Hoc non attendunt, qui pati non poſſunt, ut pereat eorum quicquam quæ invenerunt: quaſi ſatis foret, ut magnam in molem excreſcat oratio. Atqui quod de magno poëmate dicebat Callimachus, magnum librum magnum eſſe malum: id de orationibus talium jure poſſumus dicere. Merito etiam his occentare liceat illud Nazianzeni *, Κέντει τὸν πῶλον περὶ τὴν νύσσαν †. Quare ita potiùs orationem inſtituit prudens orator, ut elogium illud mereatur, quo Caſſium Severum proſequitur M Seneca *: *Timebamus, ne deſineret.*

* Orat. 38. quæ panegyrica eſt in Chriſti natalem.
† Stimula equum ad metam.
* Præfat. lib. 3. controverſ.

CAP. XVI.

DE INVENTIONIS PARTE SPECIALI universè: ac diſtinctè de orationibus panegyricis, & aliis, quæ iis ſunt adfines.

1 §. ACCEDAMUS *nunc ad alteram Inventionis partem: quæ magis ſpecialis eſt, & minùs ſimplex. Hæc docet,*

docet, ut ea, quæ de probationibus, moribus, ſeorſum antea expoſuimus, in materia particulari coëant, ac miſceantur.

2 §. *Spelialis iſta materies, uti, ratione affectuum morumque, pertinet ad affectuum & morum locos: ita ratione probationum, vel generis eſt demonſtrativi, vel deliberativi, vel juridicialis.*

3 §. *Orationes illæ, quæ demonſtrativo generi ſubjiciuntur, videntur nobis non incommodè digeri poſſe in quatuor claſſes. Earum prima continebit panegyricas; & illas, quæ proximè ad has accedunt.*

4 §. Panegyricae *propriè dicebantur, quæ haberentur, cùm in certis celebritatibus unum in locum conveniſſent Græci univerſi.*

5 §. *Harum initium, quò ſplendidius eſſet, ſumi ſolet ab laude ejus Dei, qui ludo ac panegyri præeſſet.*

Ut Olympii Iovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico.

6 §. *Laus illa petebatur à genere, à muneris dignitate, ab inventis atque effectis.*

Ita

Ita Iovem laudabant, quia Deorum hominumque rector eſſet: Apollinem, quia Muſicen inveniſſet, & quòd idem eſſet ac Sol, cui, quicquid ſunt, debeant mortales: Herculem item, quia eſſet Iovis filius, monſtrorum domitor. & ita in aliis. Sed hæc, quia pervulgata ſunt, parcè dicebantur: niſi forte aliquid depromi ſimul poſſet de reconditæ eruditionis penu.

7 §. *Deinde ſequebatur laus gentis, vel urbis, ubi fierent ludi.*

Quomodo laus iſta inſtitui debeat, dictum eſt lib. 1. cap. 1 v. §. 37.

8 §. *Tertio loco agebant de certamine. Cuius ortus atque initium primò exponebatur. Atque hîc fabula, vel priſca aliqua narratio, adferri ſolet. Tum conferebatur hoc certamen cum aliis, vel loci ratione, vel temporis; vel utriuſque.*

A loco quidem, ut ſi certamen eſſet Delphis, qui orbis credebatur umbilicus.

A tempore verò hunc in modum. Si ver eſſet, dicebatur, id tempus eſſe maximè temperatum: ſi hiems, laudabatur inde, quòd tum magis vegeto ſimus corpore: ſi æſtas, negabatur, tempus eſſe ullum magis idoneum, vel ad exercendum ſe, vel ad ſpectandum: ſi auctumnus, commendabatur, quia fructibus abundet.

9 §. Sed

9 §. *Sed inprimis inde certamen laudabatur, quia plura, aut maiora, in eo ſpectarentur.*

Ut ſi & gymnicum, & muſicum foret, laudabatur certaminis perfectio: quia gymnicum adauget vires, & muſicum reficit & recreat animum. Sin gymnicum tantummodo eſſet, dicebatur, muſico illo concentu animum maſculum emolliri; eoque, hoc omiſſo, illud eſſe reſervatum, quod vires auget, & præparat ad bellum.

10 §. *Item tractabant de præmio certantium.*

Quale erant lebetes, pelles, coronæ; ut ex Pindaro conſtat. Coronarum verò materies erat diverſa. Ad quernæ laudem pertinebat, quòd quercus ſummo Iovi ſit dicata, quódque ea olim locuta feratur, & antiquis etiam præbuerit cibum. Oleaginæ hæc laus, quòd olea ſacra ſit Palladi; quæ & ejus frondibus, Neptuno victo, ſeſe coronavit: quòd item ſumma ſit utilitas ejuſce arboris inter mortales. Sin, ex qua decerpta erat corona, ſterilis eſſet arbor; ut picea, quæ Cybelæ dicata; & cypreſſus, quæ Diti ſacra: dici potuit, virtutem ſibi ſufficere, eoque, laudabili inſtituto, præmium tale conferri, ubi non precium rei attendatur, ſed virtutis teſtimonium duntaxat.

11 §. *Poſtremum obtinebat locum laus ejus*

ejus qui certamini præeſſet, aut principis. item votum, atque exhortatio, ut bonis omnes avibus decedant, memores tam felicis diei; utque virtutem ſibi eorum, qui certarant, imitandam proponant; vel, ſiquid offenderit, ignoſcant; tantoque alacriùs ipſi ad virtutem inſiſtant viam.

Fuſiùs paullo de his Dionyſius Halic. in Arte. Adi & Menandrum lib. I. cap. XV. item Cæſarem Scaligerum, qui in his, licet diſſimulet, potiſſimùm inſiſtit veſtigiis Dionyſii. Vide eum lib. III. de re poët. cap. CIX.

12 §. *Ac talis plurimùm methodus eſſe ſolet orationum earum, quæ in panegyri recitarentur. Sed poſterioribus temporibus non illæ ſolùm vocatæ ſunt panegyricæ, quæ in ſolemnibus dicerentur ludis; ſed etiam, quæ coram nobili aliquo conſeſſu, qualis eſt ſenatus, in principis laudem haberentur: ſive id fieret, ut ei agerentur gratiæ; ſive ut publico aliquid nomine poſtularetur; ſive aliâ de cauſsâ.*

Quare de tractatione illarum proximè dicemus.

13 §. *Commodè in iſtis auſpicamur à rei difficultate.*

Ut ſi

Ut ſi dicas, quemadmodum nulli datum eſt, menſuram pelagi immenſi intuitu oculorum complecti; ſimiliter regias laudes à nemine oratione poſſe comprehendi.

14 §. *Vel ordiemur à cauſſa, quæ ad dicendum nos compulit.*

Ut, quòd hominis ſit improbi, tot beneficiis ornari à principe, nec gratum velle animum teſtari. Vel, quòd duæ ſint res præcipuæ in hominum vitâ, religio in Deum, inque principem pietas.

15 §. *Porrò in λαλιᾷ, ſive declamationis genere ad voluptatem comparato, etiam ſomnium comminiſci, átque inde incipere, ſolent ſophiſtæ.*

Ut ſi in ſomnis dicas adſtitiſſe tibi Mercurium, & mandâſſe, ut laudares imperatorem. Imitari poſſis in hujuſmodi initio orationem Ariſtidis ſecundam, quæ eſt in Minervam: item quartam, quæ in Bacchum: & quinctam, in Aſclepiadas.

16 §. *Hinc accedimus ad principis laudationem, à patria, genere; ortu, indole ac naturâ, educatione, ſtudiis, rebus pace aut bello geſtis, & virtutibus, quæ in iis eluxere: item fortunæ ſplendore, liberorum præſtantiâ, civium benevolentiâ. Quæ illuſtriora fient, ſi inſtituatur comparatio cum*

aliis principum ; non quidem ut hos vituperemus; quin potiùs eos admirationi nobis eſſe dicemus; ſed verò ut liqueat, laudes eas inferiores non eſſe in principe noſtro.

Partem hanc non incurioſè tractat Menander lib. II. cap. I. & II. Atque exemplo eſſe poſſunt Plinius, & panegyriſtæ alii, cùm Latini, tum Græci.

17 §. *Poſt laudationem iſtam prædicabimus temporum noſtrorum felicitatem: negabimus, eſſe quicquam, quod ſollicitè adeò à numine oporteat poſtulare, quàm incolumitatem principis: nec ſolùm pro eo rogabimus Deum, ut ſerus in cœlum veniat, & diu populo ſuo lætus interſit: ſed etiam, ut imperium in liberos ac nepotes feliciter propaget. Aliter quoque deſinere licebit: nempe ſi cives ad principis obſequium adhortemur, atque ad concordiam mutuam. Vel iis, quæ antea diximus, hæc adjungemus.*

18 §. HUC *ètiam orationem referre poſſumus, quâ Vrbs aliqua principem donarat coronâ. In eâ Vrbs munus ſuum cum modeſta laudatione ſui proponebat.*

Nempe

Nempe in hunc, ſimilemve modum: *Venit ad te civitas noſtra, earum, quæ imperio tuo ſubſunt, nulli vel gloriâ, vel amplitudine, vel amœnitate ſecunda: venit autem, ut ſacrum caput tuum hac coronâ condecoret.*

19 §. *Hinc principis laus ſequebatur.*

Puta à genere, fortunâ, quódque magno mortalium bono datus ſit terris; à liberis, & felici eorum educatione, à rebus geſtis, & aliis, quæ antea expoſuimus.

20 §. *Poſt iſta dicebant, ut virtutibus tantis compulſa civitas, ac præterea beneficia ſibi præſtita grato æſtimans animo, coronam amoris ſui indicem ac teſtem offerat, ſeſe totam ei dedat, ac viciſſim ab eo exſpectet omnia, quæ à bono principe proficiſci poſſunt.*

Vide de hujuſmodi oratione Menandrum lib. II. cap. X.

21 §. ADFINE *etiam eſt illud orationis genus, quod haberi ſolet, ubi novus Vrbis præfectus adveniſſet. Ejus pars prima teſtabatur lætitiam civium inde obortam, quòd ſibi laudatus adeò obtigiſſet præfectus; ſive quòd ſalvus in Vrbem adveniſſet; ſive quòd eum nunc conſpiceret civitas, quem diu adeò ſummis exſpectâſſet votis.*

22 §. *Pars altera è priori præfecto occaſionem arripit. Qui ſi iniquè ſe geſſit, exponi ſolent mala, quæ Vrbi dedit: atque adjungitur, nunc ea omnia diſcuti virtute novi præfecti, haut aliter ac ſol exoriens tenebras noctis fugat. Sin bene ſe geſſerit, dicendum, & bono nos præſide nuper eſſe orbatos, & bonum, vel etiam meliorem, nunc conſecutos: nec poſſe dignas principi gratias haberi, qui tantâ Vrbis noſtræ tangatur curâ, ut optimos ſemper præfectos mittat.*

23 §. *Tertia pars continere ſolet luculentam præfecti laudationem.*

Uti à gente, quòd ſit Athenienſis, aut Romanus: vel à genere, ut ſi ex Æacidis ſit, aut Heraclidis. item à virtutibus, ut temperantiâ, fortitudine, prudentia.

24 §. *Inde verò conjecturam faciemus de felicitate, quæ urbem manet.*

Negabimus, metum eſſe, ne nunc pauperes à facilè agentibus opprimantur: præfectum enim fore Minoëm aliquem, vel Æacum, aut Rhadamanthum. Ac ſimiliter in cæteris agemus virtutibus.

25 §. *Poſtremo loco dicendum, ut pueri, ſenes, magiſtratus, cives, præfecto obviam*

obviam ierint, quò ſuum complecterentur ſervatorem. Vrbis mœnia, & templa, ſi loqui poſſent, prædicatura eſſe felicitatem civium: ſolem ipſum præ lætitiâ nunc puriùs & ſplendidiùs lucere. Addendum, ut præfectus mox ſtatuis ſit condecorandus: poëtas, oratores, hiſtoricos, virtutem ejus celebraturos. Etiam gratiæ ſunt agendæ Deo pro cura hujuſmodi erga Vrbem, & vota facienda pro ſalute præfecti.

Hæc quoque potiſſimùm expreſſa ſunt de fonte Menandri. q̃uem vide.

CAP. XVII.

DE ORATIONE NUPTIALI, item de epithalamiis.

1 §. ALTERA *claſſis orationum, quæ ad genus demonſtrativum referuntur, occaſionem capit ex conjugio, vel ortu, aut abitu hominis. Hujuſmodi ſunt oratio nuptialis, epithalamium, & natalitia, ac funebris oratio.*

2 §. *In* NUPTIALI *oratione primitus*

tus aliquid de Iove ac Iunone, tanquam conjugii auctoribus, dici ſolet.

Chriſtianis Adami & Evæ hiſtoria impleverit eorum locum.

3 §. *Deinde dicendum de naturâ ipſâ, à qua in animalibus, imò & plantis, eſt, quòd ſimile producant.*

4 §. *Tertio loco comparatio inſtituenda eſt inter homines, cæterorumque animalium congreſſus.*

Nam horum vagi ſunt concubitus; hominis verò certus, & legitimus: eóque, quaſi ex lumine accepto lumine alio, conſervatur generis ac familiarum immortalitas.

5 §. *Quarto loco commemorantur commoda conjugii. Quæ tria potiſſimùm ſunt. Primum eſt bona exiſtimatio. Nam qui uxorem ducunt, illegitimâ venere abſtinent, ſolâque uxore contenti vivunt. Hinc alterum emanat, quia liberos eorum patria habet tanquam obſides quoſdam: unde & tales meritò ſuis civibus ſunt fideliores, cariores, magiſque honorati. Tertium eſt, quia conjugium, & multas humanæ vitæ miſerias abſterget, & res lætas reddit lætiores.*

Unà ſiquidem gaudent maritus, uxor, liberi, affi-

ri, affines: ut ea ſit velut lux quædam ex multiplici luce ſplendidiùs efflorefcens. Quid enim tam commendat dies feſtos, quàm quòd multi unà lætentur?

6 §. *Quartum eſt, quòd conjugiale illud contubernium occaſio fuerit extruendi ædes: ex ædibus autem coaluerint pagi: ex pagis conſtitutæ ſint civitates. Item quòd conjugia concilient affinitates externas: quæ res multum valet ad ſocietatem ſervandam in genere humano. Item quòd multi conjugio immortale nomen ſint conſecuti.*

Uti Menelaus, conjugio Helenæ; Peleus, Thetidis. Admetus quoque matrimonio cum Alceſtide fatalem dicitur mortem effugiſſe.

7 §. *Quinctum locum obtinent vota, quibus ſponſo ſponſæque fauſta omnia comprecamur.*

8 §. *Sexto loco κατ' ὑποτύπωσιν fingemus liberos coram parentibus luſitantes, balbutientes, cantillantes; & ætate creſcenti jam majora majoraque meditantes.*

9 §. *Denique figmentum hoc comparabimus cum pueritiâ ſponſi.*

Nam magnam adferre omnibus volupta-

tem ſolet primæ illius ætatis recordatio. Atque iſtiuſmodi hîc ſimilitudine uti licebit: Si cuique jucundum eſt ſuam intueri picturam; quanto magis delectabit, vivam ſpirantemque cernere imaginem ſui?

10 §. *Etiam exempla eorum poterimus adferre, qui parentibus ſuis decus immortale, vel etiam ſalutem attulere.*

Ita Anchiſes flammis Trojæ ereptus fuit operâ Æneæ.

11 §. *Poſt illa inſtituitur ſponſi laudatio, & ſponſæ: ſed tum ea hîc locum habet, ſi & ille, & illa, obſcurioris ſint nominis. Sin clari fuerint, laus iſta magis conveniet initiis.*

12 §. *Inter ea verò, quæ ad laudem pertinent, etiam eſt ſimilitudo generis, patriæ, ætatis, facultatum.*

Notum illud Pittaci, τὴν κατ' σαυτὸν ἔλα *.

* Tu tibi junge parem.

13 §. *Imò ex diſſimilitudine quoque elicere erit laudis occaſionem. Nam patriæ diverſitas illuſtrius eſt divinæ providentiæ argumentum. Affinitas cum diverſo genere pertinet ad generis incrementum. Si ſtudia fuerint diverſa, ut ſi alter ſit è domo forti, alter è ſapienti; hæc res dicetur efficere admirabilem concentum: & addemus,*

quales futuros credibile ſit, qui ex tali conjugio naſcentur.

Atque hanc quidem methodum ex fontibus hauſi Dionyſii Halicarnäſſ. Sed videndum, ne ſemper, quod dicitur, eâdem oberremus chordâ. Propterea alteram etiam rationem præſcribam, quam à Menandro Rhetore accepi. Ita ad excogitandam aliam, atque aliam, expeditior erit junioribus via.

14 §. *Alter modus tractandi orationem nuptialem eſt iſtiuſmodi. Initio aliquid afferes de argumenti difficultate: quæ augetur, ſi ſponſo, & ſponſæ, genus obtigerit illuſtre. Adde cauſſam, cur ad dicendum acceſſeris.*

Ut quòd affinitate, vel amicitiâ, ſponſo, ſponſæve, ſis conjunctus: vel, quòd hortati ad hoc officium illi ſint, quibus nihil poſſis negare: vel quòd in tantâ celebritate abſurdum ſit, non teſtari gaudium ſuum: vel ſimili modo.

15 §. *Etiam initiis convenit hiſtoria, vel fabula vetus de aliquo heroici temporis conjugio, & honore ſummo, quo illud Dii vel homines ſunt proſecuti.*

Ut quòd, cùm ὁ Διόνυσος, ſive Liber pater Ariadnam duceret, Apollo aderat, lyramque percutiebat. Vel quòd, Peleo nuptias cele-

 brante

brante cum Thetide, item Cadmo cum Harmoniâ, Muſæ ac Dii præſentes fuere, & alius lyram feriebat, alius tibiam inflabat, Mercurius autem hymnum canebat. Similiter quoque nunc alium choreas agere, alium ad tripudia excitare: nos verò orationem habere. Vel, quòd, Megacle Agariſtam ducente, convenerit flos Græciæ, & alius carmine, alius oratione, alius aliter nuptias decorarint.

16 §. *Pars altera continet nuptiarum laudationem.*

Ut, quòd ſtatim poſt chaos digeſtum, Natura, ſive Amor, nuptias induxerit: ac Iovi quoque conciliârit cum Iunone conjugium: ac aliis item majorum gentium Diis nuptias perſuaſerit: imò & auctor fuerit ſemideis, ut nymphas ſibi jungerent: Dionyſum etiam inter mortales conjugium induxiſſe, atque eo beneficio meliùs eſſe meritum de genere humano, quàm Prometheum, cùm monſtraret ignem ſurreptum. Nuptiis plenum eſſe mare, plenas terras: abſque illis non philoſophiam, non leges atque urbes, non humanum genus ſtare diu poſſe. In fluviis etiam connubia eſſe: quomodo Alpheus, Elidis amnis, occultis ſub mari viis in ſinum Arethuſæ ſuæ, Siculi fontis, influit, eique permiſcetur. Volatilia quoque huic legi ſubjici à Venere: item feras efferas, ut leones, ac pardales. Quin neque

arbores

arbores ipſas conjugii eſſe expertes, ut diligentiſſimi naturæ * obſervarunt.

* Plinius lib. 13. cap. 3. & alii.

17 §. *Tertia pars ſponſum, & ſponſam, extollit.*

Ubi genus amborum conferemus, non ut alterius imminuamus, ſed ut ſimili ſimilem jungi conſtet. Etiam amborum virtutem comparabimus; ut ſi ille à Mercuriali, aut Martio ſtudio; hæc à Palladis, aut Gratiarum operibus, commendetur. A formâ etiam laudabimus: ac illum roſæ, hanc malo pulcherrimo; illum olivæ, hanc palmæ ſimilem eſſe, dicemus.

18 §. *Pars quarta laudat eos, qui ad nuptias convenere: item thalamum, etiam domum, atque urbem, ubi nuptiæ fiunt: ac denique voto orationem claudit.*

Dicemus autem, quàm multi, quàm præſtantes, hoc feſtum celebrent: quàm pulcrè thalamus picturis & floribus ſit ornatus: videri hîc quaſi domicilium Veneris, atque Amorum, & Gratiarum. Hymenæum etiam, qualis à veteribus deſcribebatur, orationis penicillo depingere ſolent, atque eum lampada nuptialem geſtare fingebant. Similiter alia nuptiarum numina commemorabant. Quæ inter ferè poſtrema erat Lucina. Hanc aiebant intra decem menſes obſtetricis functuram operâ, & ſuſcepturam pueros, qui parentes

tes ore exprimant, & virtute iis futuri ſint ſimillimi. Eâ occaſione commodè ſe ad preces convertebat ſermo. Atque hæc de oratione nuptiali.

19 §. *Huic generi vicinum eſt illud, quod* EPITHALAMIUM *dicitur. Eſtque oratio, quæ ad thalamum habetur.*

Differt à nuptiali, quòd perfectis nuptiis hymenæi loco recitetur. Ab hymenæo verò diſtinguitur, quòd hic ligata eſſet oratio; epithalamium, proſa. Quamquam & Latini carmine epithalamium cecinere; ut Statius Papinius: ſed aliter Græci ſolent.

20 §. *In hoc inde initium fiebat, quòd pro tibiâ, vel barbito, orationem habituri eſſent in honorem eorum, qui thoro ſociarentur.*

21 §. *Hinc ea ſequi ſolent, quæ de nuptiali diximus.*

Ut ſunt conjugii neceſſitas, laus ſponſi & ſponſæ. quò & pertinent ſimilitudo generis, ætatis, & aliorum.

22 §. *Poſtea cohortabimur ad mutuum amorem: atque addemus, quantum ea res gaudii allatura ſit amicis; quantum doloris, inimicis.*

Pulcherrimè hanc rem expreſſit poëta Odyſſ. z:

---- Οὐ

---- * Οὐ μὲν γὰρ τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον,
Ἢ ὅθ᾽ ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή· πόλλ᾽ ἄλγεα δυσμενέεσσι,
Χάρματα δ᾽ εὐμενέτῃσι.

23 §. *Orationem clauſuri optabimus ſponſis, ut dulcia tori pignora citò conſpiciant, diuque felicem degant vitam: imò & annis volventibus videant diem, quo & ipſi interſint liberorum ſuorum nuptiis, & nos fortaſſe illis hymenæum cantemus.*

Cum his, quæ de epithalamio diximus, conferre juvabit, quæ de eodem argumento ſcribit Scaliger lib. III. de re poët. cap. CI. Quamquam enim poëtæ, & oratoris conceptus, non parùm differant, ut optimè monet Dionyſius *: tamen nec pauciora ſunt, in quibus conveniant.

* Non enim eo quicquam præſtantius, aut melius, Quàm cũ animis concordibus domũ adminiſtrant Vir ac mulier. multi dolores ſunt malevolis, Gaudia autem benevolis.

* Præceptis de epithalam.

CAP. XVIII.

DE ORATIONE NATALITIA, AC FUNEBRI.

NUPTIARUM finis ſunt liberi. Itaque poſt orationem nuptialem, & epithalamium, ordo requirit, ut de natalitiâ dicamus.

1 §. *Natalitia eſt oratio, quæ habetur in alicujus natalem.*

Græcis λόγος γενεθλιακὸς vocatur.

2 §. *Eſtque*

2 §. *Eſtque duplex. Nam vel fit, cùm quis prole recens auctus eſt: vel in ejus natalem, qui ætate jam eſt provectior.*

3 §. *In utroque genere primùm dici ſolet de tempore nativitatis. ubi conſiderantur annus, menſis, dies, hora.*

Ut ſiquis natus eſſet Calendis, dicebatur, principium menſis vivendi principium dediſſe, inque omnibus bonis principium eſſe optimum, imò eſſe dimidium totius, atque adeò plus toto. Si eſſet dies ſextus, ſeptimuſve, affirmabant, dies iſtos ſacros, eóque hujuſmodi nativitatem ſignificare communionem quandam cum Diis. Si dies eſſet nonus, quia is Soli ſacer erat, colligebatur, aliquem Solis inſtar illuſtrem, & beneficum fore. Si eſſet decimuſquartus, ajebant, hunc eſſe Minervæ dicatum: & quia tunc plenilunium ſit, augurabantur, nihil ei defore. Etiam ſpectabant anni horam: uti an tempus eſſet hibernum, quod omnium fortiſſimum: an vernum, quod amœniſſimum: an æſtivum, quod fructibus commendatur: an auctumnale, quod in regionibus calidis quiete eſt gratiſſimum. Similiter ſi Dionyſia fuiſſent, aut Eleuſinia, vel aliud feſtum, hæc res dicendi præbebat argumentum. Aliqua ex his quidem, quæ ſic præcipiuntur à Græcis, ad gentilem pertinent religionem. Sed operoſum nulli erit, eorum loco reponere non abſimilia, Chriſtianæ interim

terim hiſtoriæ ac religioni convenientia.

4 §. *Hinc videndum de loco; ubi ſpectatur natio, ac civitas.*

Natio quidem, ut, num quis Græcus ſit, an barbarus; Italuſne, an Pœnus. Atque hic minimè illud prætereundum, ſi ea gens vel ſapientiâ, vel fortitudine, vel re aliâ celebretur. In urbe item conſiderandum, num ea metropolis ſit, aut proximæ ſaltem dignitatis: item num ampla ſit, & florens: num ingeniis fœcunda, & ecquid ſtrenuè geſſerit.

5 §. *Poſt illa in pueri natali duo capita tractabimus, quæ in hoc argumento præcipua ſunt. Prius eſt virtus parentum, & majorum. Alterum verò ſpes, quam de puero concipimus ex genere, facie, futurâque educatione. In adulto autem commemorantur omnia iſta, à quibus perſona poteſt laudari.*

Ut ſunt virtutes, honores, aliaque; de quibus in genere demonſtrativo ſatis diximus.

6 §. *Poſtremò Deum precabimur, ut puero annos multos largiatur; faciatque, ut ſuis, & patriæ, aliquando ornamento eſſe poſſit. Similiter in adultis optabimus, ut ſæpe hunc natalem celebrare contingat; utque lætior lætiorque ſemper revertatur.*

De Genethliacâ quædam etiam Menander habet.

habet. Exemplo autem fuerit Genethliaca Ariſtidis in Apellam. Quod ſi in argumenti hujus tractatione admiſcere aliqua viſum eſt de ſacrariis philologiæ: multùm eâ parte juvabit Iul. Scaliger lib. III. de re Poët. cap. CII. Inter ea, quæ attingit, ſunt honores, qui die natali Genio fiebant. Nam *pulte fritillâ conficiebant ſacra natalium*; ut eſt apud Plinium lib. XVIII cap. VIII. Lacte etiam Genio libabant, teſte Probo in III Georg. Etiam

---- Piabant
Floribus, & vino, Genium memorem brevis ævi;

ut ait Horatius lib. II epiſt. I. At hoſtiis abſtinebant. Unde Varro apud Cenſorinum cap. II: *Id moris, inſtitutiq́, majores noſtri tenuerunt, ut, cùm die natali munus annale Genio ſolverent, manum à cæde ac ſanguine abſtinerent, ne die, quâ ipſi lucem accepiſſent, aliis demerent.*

A natalitiâ accedamus nunc ad funebrem: quando, ut illa fit homine nato, ita hæc denato.

7 §. ORATIO FUNEBRIS *propriè dicitur, quæ in funere habetur. Sed latiùs ea vox extenditur, cùm etiam anniverſariæ eſſe poſſint.*

Ut quas ad Mauſoli ſepulchrum quotannis recitari juſſit Artemiſia. Item quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidiſſent: qualis illa Periclis apud Thucydidem, item tres Ariſtidis.

8 §. *Anniverſariæ, atque omnes, quæ multo poſt obitum haberentur, vix aliud erunt, quàm encomium.*

Ut illa Iſocratis in Euagoræ laudem.

9 §. *Hoc loco potiſſimùm de oratione agemus quæ dolorem habet recentem. Triplex in ea ſpectamus tempus, præſens, præteritum, futurum. Præſens quidem, ut ſi ordiamur à ſignis doloris præſentis.*

Velut, quòd convenerimus ad triſtes exſequias. Item ſi deſcribas faciem defuncti miſerabilem, genas pallentes, cincinnos jacentes, linguam contractam, oculos contortos. Sed hæc vix aliis, quàm matrum, vel amatorum planctibus, videntur convenire.

10 §. *Hinc exponimus, qualis quantuſque fuerit, quem amiſimus: quæ ad præteritum tempus pertinent.*

Ut quàm facilis ac comis fuerit, quàm hilaris inter adoleſcentes, quàm gravis inter ſenes, & ſimilia.

11 §. *Ad futurum refertur, quòd magnam ſui ſpem excitârat, quâ nunc ſimus orbati.*

Ut quæ beneficia in nos fuerit collaturus, ſi diutiùs fuiſſet ſuperſtes: quàm præclarè item meriturus de patria. Vide apud Cicer. lib. III. de Orat. perelegantem & brevem orationem

in mortem Craſſi. ubi hæc inter alia: *O fallacem hominum ſpem, fragilemq́ fortunam, & inanes noſtras contentiones; quæ in medio ſpatio ſæpe franguntur, & corruunt, & antè in ipſo curſu obruuntur, quàm portum conſpicere potuerunt.*

12 §. *Eſt verò, cùm magis præterito inſiſtimus, quàm futuro: eſt item, cùm contrà fit. Prius locum habet, ſiquis geſſerit honores publicos, & præclarè meritus ſit de multis. Poſterius fit, ſicujus meſſis adhuc in herba fuerit.*

13 §. *Et iſtis quidem partibus conſtabit oratio, ſi viſum erit paucis defungi. At ſi juſtam inſtituere orationem velimus, hanc potiùs inſiſtemus viam. Auſpicabimur à querimonia, vel exclamatione, aut interrogatione.*

Ut ſi dubitare nos fingamus, num ſilere velimus, an eloqui: illud enim dolorem jubere, hoc dictare officium.

14 §. *Quod ſi maritus lugeat obitum uxoris; commodè ordietur à mutis animantibus; quæ & ipſæ, conjuge amiſſâ, dolorem ſuum teſtantur.*

Ut quòd cygnus, compare ereptâ, alas ad zephyrum extendat, ſortemq́ue ſuam deploret: quòd hirundo querulo cantu triſtitiam ſuam ſignificet: quòd bos, & equus, non ſine dolore abſtrahantur ab eâ, quicum ſueverint.

15 §. *Hinc*

15 §. *Hinc ſequitur laus defuncti. Quæ unde petatur, dictum eſt in genere demonſtrativo.*

Vide &, quæ de eo tradit Menander lib. II. cap. IX. quod de funebri oratione inſcribitur.

16 §. *Inprimis autem ſpectatur hîc genus mortis: ut ſiquis occubuerit pro patria pugnans.*

Hoc mortis genus eleganter laudat Cicero Philip. XIV. *Maximè*, inquit, *proprium ſenatus ſapientis eſt, gratâ eorum virtutem memoriâ proſequi, qui pro patria vitam profuderunt.* Et mox: *O fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria eſt potiſſimùm reddita! Vos verò patriæ natos judico: quorum etiam nomen à Marte* * *eſt: ut idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuiſſe videatur. In fuga, fœda mors eſt: in victoria, glorioſa. Etenim Mars ipſe ex acie fortiſſimum quemque pignerari ſolet.*

* Milites Martiæ legionis alloquitur.

17 §. *Poſt laudationem dicimus, quantum damnum morte alicujus fecerit Reſpublica, doloremque exinde excitamus.*

Sanè ex boni amiſſi prædicatione oritur deſiderium ejus: eoque omnino poſt laudationem proximum eſt, ut jacturam, quam fecimus, demonſtremus. Ex cognitione autem jacturæ provenit luctus: ut omnino hinc locus debeatur querimoniæ, & lamentis.

18 §. *Interdum tamen non ſeorſum inſtituitur laudatio, ſeorſum verò dolorem ciemus: ſed ſingulis laudationis locis querimonia admiſcetur.*

Nempe, ut ſingulæ encomii partes ſint materies luctus.

19 §. *Lamentationi ſive luctui ſubjicitur conſolatio. Vel, ſi lamentis non fuerit opus, ut ſiquis pro patria ceciderit, ea proximè laudationem ſequetur.*

Obſervat hoc Cicero Philipp. XIII. ubi continuò poſt illa, quæ paullo antè citavimus, ita eos compellat, qui ceciderant bello ad Mutinam geſto: *Illi impii, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti. Brevis autem vobis vita data eſt: at memoria bene redditæ vitæ, ſempiterna: quæ ſi non eſſet longior, quàm hæc vita, quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad ſummam laudem gloriamq́ contenderet? Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis, nunc verò etiam ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus, nec oblivione eorum, qui nunc ſunt, nec reticentiâ poſterorum inſepulta eſſe poterit; cùm vobis immortale monumentum ſuis penè manibus ſenatus, populuſq́ Romanus exſtruxerit.* Et poſt pauca: *Sed quoniam, patres conſcripti, gloriæ munus optimis & fortiſſimis civibus monumenti honore perſolvitur; conſolemur eorum*

eorum proximos: quibus optima eſt hæc quidem conſolatio parentibus, quòd tanta Reip. præſidia genuerunt: liberis, quòd habebunt domeſtica exempla virtutis: conjugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præſtabit: fratribus, quòd in ſe, ut corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident. Atque utinam his omnibus abſtergere fletum ſententiis noſtris, conſultiſq́ poſſemus; vel aliqua talis his adhiberi publicè poſſet oratio, quâ deponerent mœrorem, atque luctum; gauderentq́ potius, cùm multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod eſt pulcherrimum, ſuis obtigiſſe; eoſque nec inhumatos eſſe, nec deſertos, (quod tamen ipſum pro patriâ non miſerandum putatur) nec diſperſis buſtis humili ſepulturâ crematos, ſed contectos publicis operibus atque muneribus, eâque exſtructione, quæ ſit ad memoriam æternitatis ara virtutis. Quamobrem maximum quidem ſolatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem ſuorum, & pietatem, & ſenatus fidem, & crudeliſſimi memoriam belli: in quo, niſi tanta militum virtus exſtitiſſet, parricidio M. Antonii nomen populi Rom. occidiſſet. Hactenus cœleſti illo ore M. Tullius. Et quanto tamen fortius ſolatium habent Chriſtiani! qui ſciunt, ſe non aliter, quàm moriendo, felicitatis æternæ fieri compotes. Sed diſcrimen hoc fuſiùs perſequi, non hujus loci. Porrò etiam ſolatii genus eſt, ſi dicas, poſſe damnum defuncti reſarciri morte ſucceſſoris. Pluraque eodem pertinentia dicemus infrà; ubi ſpectabimus con-

ſolationem, non ut orationis funebris pars eſt, ſed quatenus conſtituit orationem juſtam.

20 §. *Imò eſt, ubi conſolatio etiam fuerit importuna. Vt ſi longinquitas temporis dolorem jam omnem abſterſerit.*

Hoc in anniverſariâ ferè contingebat; ubi laudabantur ſæpe, qui ante annos multos eſſent defuncti. Hîc ſiquis ſolatio opus eſſe putet; is quoque Ilienſes ſoletur, quòd olim fortiſſimum civem, Hectorem, amiſerint. Sin tantùm ſex ſeptemve menſes ſint, ex quo obiit aliquis, & is, ad quem dicimus, mortuo fuerit conjunctiſſimus, ut ſi filius ſit, vel conjux; quia luctum in talibus durare veriſimile eſt; etiam querimonia tunc, & conſolatio habebit locum.

21 §. *Conſolationi ſubjicitur non rarò adhortatio, quæ incitet præſentes, ut animo retinerē perpetuò velint virtutem defuncti, eamq́ue ſibi ad imitandum proponant.*

Vide hoc in genere præter ea, quæ antea commemoravi, etiam Lyſiæ orationem in laudem cæſorum eo bello, quo Athenienſes opem tulere Corinthiis: item Menexenum Platonis; Demoſthenis orat. in illorum laudem, qui prælio ad Chæroneam ceciderant; & Dio-

& Dionis Chryſoſtomi in Melancomam.

Atque hæc ſufficiant de orationibus ſecundæ claſſis.

CAP. XIX.

DE GRATIARUM ACTIONE, ORATIONE GRATULATORIA, ET LAMENTATORIA.

1 §. *Tertia orationum claſſis, quæ referantur ad genus demonſtrativum, occaſionem ſumit ex bono, quo quis auctus; vel malo, quo ſit adfectus. Hujuſmodi ſunt gratiarum actio, gratulatoria, & lamentatoria.*

2 §. GRATIARUM ACTIO *vel recta eſt, vel obliqua.*

3 §. *Recta eſt, quâ apertè, & ſine circuitione aliquâ, gratias agimus.*

4 §. *Hujus partes ſunt tres. Primâ ſignificamus lætitiam ex beneficio accepto obortam.*

5 §. *Alterâ exaggeramus beneficium illud, ut magnitudinem ejus intelligere videamur. Eſt enim præcipua grati animi virtus, & ſcire quantum debeas, & debere libenter.*

Quo pacto autem beneficium amplificetur,

 oſten-

oſtendimus ſuperiùs, cùm de gratiæ affectu ageremus.

6 §. *Tertia pars animum gratum pollicetur. Quod biſariam fit. Nam vel dicimus, nos parem, aut etiam majorem gratiam relaturos: vel, ſi id vires ſuperet noſtras, ſaltem animum ſpondemus gratum, ac memorem: Deumque rogamus, ut, cùm nos ob virium tenuitatem id minimè poſſimus, ipſe condignas gratias rependat.*

7 §. *His interdum accedit commendatio nova, qua petimus, ut is, qui nos beneficio hoc affecit, porrò etiam amore ſuo complecti velit. Item votum, quo pro ſalute illius Deum rogamus.*

Exemplo in hoc genere ſunto duæ orationes Ciceronis: una poſt reditum ad Quirites: altera poſt reditum in Senatu. Priori tria præſtat:

I. Extollit beneficium populi Rom, quòd ſe reſtituiſſent: atque id confert beneficio parentum, nec non Deorum immortalium: item cum reditu P. Popollii, Q. Metelli, & C. Marii.

II. Amicorum prædicat operam, qui in ſe revocando laboraſſent.

III. Pollicetur ſe beneficii hujus memoriam benevolentiâ colere velle ſempiternâ, omnia-

omniaque ſua compoſiturum ad Reip. utilitatem.

Poſteriori hæc ſimiliter facit:

I. Gratias agit pro beneficio, atque id vehementer effert.

II. Invehitur in eos, quorum invidiâ fuerat ejectus.

III. Amicorum beneficium prædicat.

IV. Studium ſuum erga Remp. promittit.

Exemplo itidem fuerit oratio Ciceronis, quâ Cæſari gratias agit pro reſtituto Marcello. Illuſtris quoque eſt illa Æneæ ad Didonem *: * 1. Æn.

O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos relliquias Danaûm, terræq; mariſq;
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quidquid ubique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Di tibi, ſiquà pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet;
Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt:
Quæ me cunque vocant terræ.

Hæc de gratiarum actione rectâ.

8 §. *Obliquè verò gratias agimus, cùm*
 dici-

dicimus, non acturos nos gratias, & ea interim proferimus, quibus gratum abunde animum teſtemur.

Velut ſi tantum eſſe beneficium profiteamur, ut ſatius videatur, illud tacitum animo æſtimare, quàm proletario more gratias verbis agere. Vel ſi dicatur, arctum adeò neceſſitudinis vinculum eſſe, ut illo gratiarum agendarum more liceat ſuperſedere.

9 §. GRATULATORIA *oratione, vel alteri gratulamur, vel nobis ipſis. Agemus propriè de priori, quia majoris eſt uſus, & ex ea alterius tractandæ ratio ſatis cognoſcitur.*

Græcis συγχαρητικὴ vocatur,

10 §. *Partes gratulatoriæ ſunt tres. Primâ ſignificamus, quantam ceperimus voluptatem ex proſpero alterius ſucceſſu. Nec noſtrum tantùm, ſed ſæpe aliorum etiam gaudium teſtamur. Interdum & cauſſam hanc adteximus, quòd res amici eſſe noſtras ducamus. Ac faciliùs id fidem invenit, ſi is ſanguine, affinitate, vel aliter, nobis junctus ſit.*

11 §. *Parte alterâ, ut juſtam tantæ fuiſſe lætitiæ cauſſam intelligatur, oſtendimus magnitudinem boni, quo quis*

quis auctus eſt. Vt quòd non caſu, non prenſatione, aut largitione, honorem iſtum adeptus ſit; ſed virtute & meritis præclaris: quòd honos ſit tantus, ut eo nomen ſuum ab oblivione poſſit vindicare: quódque multis expetitus, obtigerit paucis.

12 §. *Tertia pars continet votum, ut Deus hoc bonum eſſe perpetuum velit. item ut honos iſte ſit ipſi, & Reip. inprimis, ſalutaris. Quandoque etiam adhortatio talis habet locum, ut quis jam non cum aliis, ſed ſecum certare velit, quò per honoris hunc gradum ad majores poſſit adſcendere.*

Exemplo in hoc genere fuerint, cùm orationum aliæ multæ, tum Ariſtidis παλινῳδία, quæ eſt de Smyrnâ inſtauratâ. Atque idem in προσφωνητικῷ Σμυρναϊκῷ, quæ oratio habita eſt coram Imp. Commodo Smyrnam ingreſſo recens inſtauratam. Item illa Themiſtii, quâ Conſtantio Imp. quamquam abſenti, gratulatus fuit ob res feliciter geſtas. Incipit ea, Αἰγύπτιοι. Par ratio eſt epiſtolarum. Nam gratulatoriæ ſunt Iſocratis quincta, & ſeptima; quarum illa ad Philippum regem; hæc ad Timotheum. Apud Tullium quoque ingens talium copia eſt: imò ſuperſunt etiam aliorum quædam ad Tullium; uti illa Trebonii,

* Lib. 15. Epiſt. 16. nii *, quâ Tullio de indole filii gratulatur.

13 §. *Eſt & obliqua gratulandi ratio. Vt cùm dicimus; non tam amico gratulari nos velle, quòd honore illo affectus ſit; quàm Vrbi, quòd eiuſmodi acceperit ſenatorem, vel conſulem.*

Nam ad Remp. quidem multum inde emolumenti acceſſurum: ad amicum verò non minus oneris, quàm honoris: juxta illud vetus †,

† Apud Varronem lib. 4. de L. L.

Honus eſt honos, qui ſuſtinet Rempublicam.

Ad alterius generis gratulationem, quâ nobis ipſis, patriæque inprimis gratulamur, referendæ ſunt orationes, quæ die feſto habentur ob creatum novum regem, aut principem. Feſtum hoc ἀνακλητήρια dixere: ut liquet ex Polybii lib. XVII, & Legat. Eclog. LXXXVIII.

14 §. LAMENTATORIA *minùs artis eget, cùm dolor quemvis reddere ſoleat diſertum.*

15 §. *Duabus autem partibus ſolet abſolvi. Primùm ſignificamus, in quod malum inciderimus; & magnitudinem eius exaggeramus. Deinde, ſi malevoli eo nos mactarint infortunio, odium excitamus eorum, qui nos perdiderunt.*

16 §. *Inter-*

16 §. *Interdum etiam aliis injicitur metus, quaſi & ipſis poſſit contingere, quod nos paſſi ſumus.*

Vide in hoc genere Ariſtidis orationem Eleuſiniam, quá ob templum Cereris incenſum lamentatur. Item μονῳδίαν ἐπὶ Σμύρνῃ, quâ nobilem adeò urbem terræ motu obrutam deflet. Item Syneſium in Cataſtaſi, ubi Pentapolitanam deſcribit calamitatem. Item Anonymi μονῳδίαν *, quâ deplorat Conſtantinum juniorem Conſtantini Magni filium, inſidiis fratris ſui Conſtantis interemtum.

* Græcè, Latineque primus edidit ea Fredericus Morellus.

CAP. XX.

DE ORATIONE, QUA DISCEDENTES, vel domum redeuntes utimur, vel alium diſcendentem proſequimur.

1 §. QUARTAE *orationum claſſi occaſionem præbet alicuius abitus, vel adventus. Huiuſmodi ſunt* λόγος ἀποβατήριος, ἐπιβατήριος, καὶ προπεμπτικός.

2 §. Ἀποβατήριος *dicitur, quo utimur diſcedentes è patria, vel urbe aliâ, ubi diu, commodéque viximus.*

Aliàs ἐπιτακτικὸς vocatur: cujus nominis

caussam

cauſſam ignorare ſe fatetur Iul. Scal. lib. III. de re poët. cap. CV.

3 §. *In hoc genere primùm teſtabimur dolorem noſtrum, quòd ab urbe, & amicis divellamur. Ac temperatiùs quidem id faciemus, ſi diſcedamus ſtudiorum cauſsâ, poſtea reverſuri. Vel ſi patriæ cauſsâ legatio obeunda ſit in terris longinquis. Sin ſolum vertere cogamur, tantopere miſericordiam ciebimus, ut videamur lapides ipſos poſſe commovere.*

4 §. *Hinc laudabimus populi, unde abimus, fidem, clementiam, pietatem. Item urbis ſitum ſalubrem, atque amœnum. Quibus & ſacra eius feſta addi ſolent.*

Ut, ſi ex Atticâ diſcedamus, hoc, vel ſimili modo, dicere jubet Menander: *Quis poſſit ſine lachrymis relinquere Eleuſinia ſacra? quis Dionyſia? quis Arcem Athenienſium pulcherrimam? aut tot viros ſapientiâ, & virtute præcellentes?* Ac pariter omnia accommodabimus, quæ in civitate poſſint allicere.

5 §. *Præterea beneficiorum, quæ iſtic accepimus, ſemper nos memores fore dicemus.*

6 §. *Denique, ſi nobis ſit uxor, liberi, adfines,*

adfines, eos commendabimus: beneque iis ominabimur, & precabimur, à quibus diſcedimus.

Exemplo in hoc genere eſt declamatio edita ſub nomine Ciceronis ad Quirites, priuſquam iret in exilium.

7 §. ΕΠΙΒΑΤΗΡΙΟΣ λόγος *habetur, cùm quis, poſt diutinam peregrinationem, poſtliminiò domum redit.*

8 §. *In huiuſmodi oratione primùm lares patrios ſalutabant: Diiſque gratias agebant, quòd ſalvos reduxiſſent.*

Uti Neptuno, & diis marinis, ſi mari redirent: vel, ſi terrâ, Mercurio Enodio, aut Hegemonio, & aliis.

9 §. *Hinc exponebant, quantum abſentes tenuiſſet deſiderium Vrbis. Eâque occaſione accedebant ad laudationem eius. Hæc petitur à conditore, fertilitate, ſalubritate, atque aliis, quæ ſuperiori libro expoſiti ſunt nobis.*

Iſtis, ſi voles, adde, quæ præclarè hac de re notavit Scaliger lib. III. de poët. cap. CVII.

10 §. *Denique bene Vrbi precabantur, ac totos ſe ei devovebant.*

Non pauca, quæ eiuſmodi orationi aptari poſſint, legas apud Ciceronem oratione eâ, quam in Senatu habuit, cùm ab exilio rediret.

11 §. ΛΟΓΟΣ

11 §. ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΟΣ *eſt, quo alios proſequimur, quando diſcedunt à nobis.*

12 §. *In hoc incipere ſolent à querimonia, vel indignatione in fortunam, quòd nihil tale promeritum divellat ab amico. Vel etiam increpabant amicum, quòd deſerere eum ſuſtineat, à quo non minùs ametur, quàm Theſeo Hercules, Euryalus Niſo dilectus fuit. Ac acerbus ille caſus eo exaggerandus eſt, quòd armenta etiam, & volucres, graviter moleſtéque ferant, ſi à mutua conſuetudine abſtrahantur.*

13 §. *Hinc in memoriam revocabimus palæſtram, & exercitia alia, quæ hactenus communia habuimus. Quæremus, an retinere eum non poſſint myſteria, Academia, inſigne opus arcis, * & tot alia Vrbis bona?*

*Ita exemplo Græcorum rhetorum loquimur, quaſi Athenis viveremus. Sed talia pro temporibus, ac locis, variare, apertius eſt, quàm ut monere ſit opus.

14 §. *Poſthæc interrogabimus, ubi nunc illa ſint promiſſa, quòd alter alterum nunquam eſſet deſerturus? Conferemus priorem felicitatem cum miſeria præſenti. Antea nos amico fuiſſe munitos, tanquam forti aliquo præſidio: nunc eo haut aliter ſpoliari, quam ſi Aiaci in bello clypeus ſubduceretur.*

Quarè

Quare nihil ſupereſſet aliud, quàm ut, Timonis alicuius inſtar, deſerta poſthac loca incolamus. Nec enim ex re videri, ut nova cum quoquam amicitia ineatur, cùm eadem & illam manere poſſit fortuna: nec ſemel navem frangenti iterum mare eſſe tentandũ.

15 §. *Haut ſemper tamen gravis adeò querimonia, vel accuſatio, locum habet. Non ſanè ſi legatus cum imperio, vel exercitu, aliò mittatur. Vbi potiùs gratulandum illi. Laudabimus quoq; eum à genere, virtute, fortunâ. Neque ipſum duntaxat extollemus; ſed etiam collegas, ſocios, comites: quorum honos dignitatem legati auget, atque illuſtrat.*

16 §. *Neque in eiuſmodi ſolùm argumento, ſed in omni* προπεμπτικῷ, *laudatio diſcedentis adhibetur.*

17 §. *Hinc orandus is, ut abſens etiam noſtri ſemper memor eſſe velit.*

18 §. *Multum autem ornatus accedet orationi, ſi locum, quò iter inſtituitur, celebres paucis. Inprimis verò, ſi, per quas Vrbes eundum, per quæ loca navigandum, referas, & eorum ſi-*

mul præſtantiam, atque amœnitatem, delibes.

195. *Atque ubi oratione hac quaſi ad portum deduxerimus, ad preces convertemur, optimaque ei omnia à Deo optabimus.*

Horatius προπεμπτικὸν ſuum, quod Virgilio Athenas proficiſcente ſcripſit, ab eiuſmodi voto orditur:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida ſidera,
Ventorumq; regat pater,
Obſtrictis aliis præter Iapyga,
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium: finibus Atticis
Reddas incolumem precor,
Et ſerves animæ dimidium meæ.

Poſtea autem deteſtatur poëta eorum audaciam, qui primi ſe commiſerunt mari. Et hæc, ſimiliſve ratio, ut commoda eſt, ſi paucorum verſiculorum res ſit: ita, ut in juſtam orationem argumentum excreſcat, plus juvabunt ea, quæ ex Menandro ſumus mutuati. Vide & Cæſarem Scaligerum lib. III. de re poët. cap. CIV.

Cap. XXI.

De monitione, et commendatione.

1 §. Excussimus *arculas argumentorum, quæ inſerviunt quatuor claſſibus orationum ad demonſtrativum genus pertinentium. Nunc agamus de iis, quæ referuntur ad genus deliberativum. Quas ipſas ſimiliter ad quatuor claſſes revocabimus. Prima eſt earum, ubi dominantur affectus iræ, odii, vel amoris. Hujuſmodi ſunt, monitio, commendatio, concitatio, & conciliatio.*

2 §. Monitio *præcipuè artis eget, cùm vitia quidem caſtigare: at offenſam tamen effugere ſtudemus. Id verò hujuſmodi artificio conſequemur.*

3 §. *Laudabimus primùm ejus, qui monendus eſt nobis, præclaras animi dotes: & ſignificabimus, quanti eum propterea æſtimemus, & diligamus.*

4 §. *Hinc dicemus, ut nihil undique perfectum invenitur, ita laudes iſtas*

non leviter labe aliquâ depreciari.

Ut quòd in ſuos ſit durior, vel quòd ſuorum avaritiam non compeſcat, vel quòd novis amicis nimis fidat, vel quòd plus æquo ſit liberalis, vel alio quopiam. Nam innumera ſunt, quibus peccari ſolet.

5 §. *Quodſi ne hæc quidem ratio ſatis tuta videbitur; poterimus dicere, aliorum id judicium eſſe, qui cætera eum magni faciant.*

6 §. *Subjiciemus, in alio nos, ſive hoc noſtrum, ſive alienum judicium, planè diſſimulaturos fuiſſe: ſed minimè potuiſſe pati, ut quiſpiam tam laudatus, & quem tantopere amemus, in partem duntaxat laudibus ornetur.*

7 §. *Poterimus quoque aliquid delibare è loco communi de officio veri amici.*

Uti enim medicus ſanat corporis morbos: ita ſinceri eſt amici, corrigere animi vitia, non ſupparaſitando ea laudare. Vide Plutarchi librum de diſcernendo adulatore ab amico.

8 §. *Etiam affirmabimus, ſperare nos, pari eum erga nos libertate uſurum, niſi minùs fortaſſe ab eo amemur.*

9 §. *Interim conjiciemus vitii culpam in ætatem, vel gentem, vel convictum hominum minùs idoneorum. Eodem*

dem laborâſſe dicemus viros aliquot magni nominis. Sed parvo negotio correcturum. Nam ubi ſolùm peccatur exceſſu virtutis, facilè aliquid poſſe ad mediocritatem revocari.

10 §. *Addemus argumenta ab honeſto, utili, glorioſo: quibus vitii odium, contrariæ virtutis amorem gignamus. Hortabimur, ut quàm maximè ſe excitet ad omnes præſtantis viri laudes implendas.*

Monitionis, ſed quæ principem virum deceat, inſigne apud Livium * exemplum præbet Scipionis oratio ad Maſaniſſam; cùm hic reginam Sophoniſbam, Syphacis uxorem, Aſdrubalis Pœni filiam, eodem quo captam vidiſſet die, matrimonio ſibi iunxiſſet. Quia brevis eſt, apponam. *Aliqua te exiſtimo, Maſaniſſa, intuentem in me bona, & principio in Hiſpaniam ad jungendam mecum amicitiam veniſſe, & poſtea in Africa te ipſum, ſpesq́ omnes tuas in fidem meam commiſiſſe. atqui nulla earum virtus eſt, propter quam appetendus tibi ſim, quâ ego æquè atque temperantiâ, & continentiâ libidinum, gloriatus fuerim. Hanc ego te quoque ad cæteras tuas eximias virtutes, Manſaniſſa, adjeciſſe velim. nam non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculi, quantum ab circumfuſis undique voluptatibus. qui eas ſuâ temperantiâ frenavit, ac domuit, multo*

* Lib. 30.

multo maius decus, majoremque victoriam, ſibi peperit, quàm nos, Syphace victo, habemus. Quæ, me abſente, ſtrenuè ac fortiter feciſti, libenter & commemoravi, & memini: cætera te ipſum reputare tecum, quàm, me dicente, erubeſcere malo. Syphax populi Romani auſpiciis victus captúſque eſt: itaque ipſe, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani eſt: & regem, conjugemque eius, etiamſi non civis Carthaginenſis eſſet, etiamſi non patrem ejus imperatorem hoſtium videremus, Romam oporteret mitti: ac ſenatus populique Romani de eâ judicium, atque arbitrium eſſe, quæ regem nobis ſocium alienâſſe, atque in arma coëgiſſe præcipitem, dicatur. Vince animum, cave, deformes multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpâ, quàm cauſſa culpæ eſt, corrumpas. Adi & epiſtolam ſecundam Iſocratis ad Philippum regem, quâ eum monet, ne porrò temere adeò in bello maximis ſe periculis exponat. Initium epiſtolæ eſt: Οἶδα * μὲν ὅτι πάντες εἰώθασι πλείω χάριν ἔχειν τοῖς ἐπαινοῦσιν, ἢ τοῖς συμβουλεύουσι· ἄλλως τε καὶ ἂν μὴ κελευσθείς τις ἐπιχειρῇ τοῦτο ποιεῖν.

* Novi equidem, plus gratiæ haberi ſolere laudatoribus, quàm monitoribus: præſertim ſi, nullo jubente, monere ſint aggreſſi.

II §. *Sequitur* COMMENDATIO. *Cujus hæc potiſſimùm capita ſunt. Primùm cauſſas commendationis exponimus.*

Ut, quòd bene quis de nobis ſit meritus, aut noſtris: item, quòd cum illo, vel parente eius, aut majoribus, aut propinquis, vel ſanguine,

guine, vel affinitate, vel amicitiâ ſimus conjuncti: item quòd ejuſdem ſimus patriæ, eorundem ſtudiorum, & quæ ſimilia ſunt.

12 §. *Subjicitur eius, quem commendamus, laudatio à probitate, fide, humanitate, eruditione, genere, aliis. Sed modus tamen hic tenendus eſt, ut ne ex amore hoc iudicium profectum videatur.*

13 §. *Dicere autem poſſumus, ſcire nos Horatianum illud*,* *Lib. 1. epiſt. ad Lollium.

Qualem commendes, etiam atque etiam adſpice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed integritatem, ac præclaras animi dotes, adeò nobis eſſe perſpectas, ut nihil divini, vel humani, credi nobis poſthac velimus, ſi eâ parte fallamus.

14 §. *Multùm etiam proderit, ſi, quem laudamus, dicatur honeſtè præclareq́; de eo, cui commendatur, & ſentire, & loqui apud omnes ſolere.*

15 §. *Addemus, ſi complecti hominem velit, & honori eam rem fore; & multùm inde utilitatis percepturum: nec unum hominem, ſed ſimul alios multos ſibi poſſe devincire.*

16 §. *Denique vehementer orabimus,*

atque obteſtabimur. Vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, ne de humanitate videamur diffidere. Etiam noſtro, & ejus nomine, quem commendamus, omne grati animi officium pollicebimur.

Commendationis exempla longè plurima ſuppeditat Tullius in epiſtolis. Imò illæ libri decimitertii prope omnes ſunt συςατικαὶ*: ut eas Græci appellant. Sed illuſtris inprimis eſt ſexta libri ſecundi, quâ Curioni Milonem in petitione conſulatus commendat. Nam vel ſola prope univerſum hujus argumenti artificium comprehendit. Longiuſcula eſt, & liber ille etiam pueritiæ manibus teritur, ut eam adſcribere nihil ſit opus. Adi etiam Iſocratis epiſtolam quartam, quâ Diodotum, ac filium eius, regi Philippo de meliori commendat notâ. Item B. Baſilii epiſt. XI, qua Euſebio ſodali Cyriacum preſbyterum commendat: & Nazianzeni epiſt. XLIV, ac XLV; quibus Nicobulum commendat Gregorio Præſidi, & Ecebolio.

* Commendatitiæ.

17 §. *Eſt & obliquæ commendationis genus, quo ſimulamus, nos commendare nolle, quem interim vel maximè commendamus.*

Ut ſi dicas, non quidem commendare te alteri Sextium velle; ſed orare ſolùm, ut propiùs

piùs hominem noſſe ne gravetur. Sperare enim, futurum, ut, cùm gratias agere ſoleant, qui commendarunt; alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam ſit conſecutus. Et hæc de commendatione.

Cap. XXII.

De concitatione, et conciliatione.

1 §. Nunc *videamus de concitandi & conciliandi artificio. Ac prius quidem illud, ut rarò laudem meretur, ita nec multum artis requirit: præſertim ſi negotium ſit cum multitudine imperitâ. Nam quotuſquiſque non maximopere commovetur, ſi ſibi, vel ſuis, atrocem fieri injuriam intelligat? Quare hic ſola ſuffecerint, quæ de iræ & odii affectibus ſuprà diximus.*

Exemplum tantummodo adferam ex graviſſimo ſcriptore, Tacito *: *Erat*, inquit, *in caſtris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax linguâ, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus. Is imperitos animos, &, quænam poſt Auguſtum militiæ conditio, ambigentes, impellere paullatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, &, dilapſis melio-* * Lib. 1. Annalium.

ribus, deterrimum quemque congregare : poſtremò, promtis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus, interrogabat: CUR PAUCIS *centurionibus, paucioribus tribunis, in modnm ſervorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi novum, & nutantem adhuc principem, precibus, vel armis, adirent? ſatis per tot annos ignaviâ peccatum, quòd tricena, & quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent.* Et mox: *Enimvero gravem, infructuoſam, denis in diem aſſibus, animam & corpus æſtimari. hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſævitiam centurionum, & vacationem munerum redimi. at hercle verbera & vulnera, duram hiemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna,*&c. Seditioſæ iſti concioni faces ſubdidit oratio Vibuleni, quam paullo pòſt refert. Hujuſmodi autem virulentæ linguæ artificia, ſeu veneficia malis, nôſſe convenit, non ut utamur, ſed ut meliùs ab iis caveamus nobis.

2 §. *Concitationi opponitur* CONCILIATIO. *Quæ bifariam fit. nam vel nobis amorem alicuius conciliamus: vel in gratiam reducimus partes diſſidentes.*

3 §. *In priori duo hæc præſtamus. Primùm exponimus, quâ fiduciâ, & quibus de cauſſis, alicuius benevolentiam, & favorem ambiamus. Vbi laus eius, quem amicum volumus, habet locum.*

Spectan-

Spectandum autem, quâ quiſque re inprimis velit æſtimari. Humanitatis laus quaſi communis omnium videtur. At aliæ magis ſunt propriæ. Vt philoſophus gaudet laudari ab ingenio perſpicaci, & multarum diſciplinarum cognitione: ſenator à prudentiâ ſingulari, & benevolentiâ erga cives: imperator à fortitudine, & rebus geſtis. Ac juvenem quidem laudare licebit apertiùs: in ſene id faciemus cautiùs. In utriſque adulationis ſuſpicionem, quantum licet, amovebimus.

4 §. *Pars altera oſtendet, favore non eſſe nos indignos, amicitiam noſtram nec inutilem fore, nec indecoram. Quare hîc noſmetipſos laudabimus. Sed eâ opus eſt prudentiâ, ut nequis laudis ſuæ nimis videatur buccinator.*

Vide epiſtolam Ciceronis ad Metellum Nepotem, quæ eſt quarta libri quincti. item nonam eiuſdem libri, quæ Vatinii eſt ad Ciceronem. At luculentè inprimis hoc artificium aperit illa recentis, ſed politiſſimi ſcriptoris, Angeli inquam Politiani epiſtola ad Matthiam, Pannoniæ regem, quæ prima eſt libri noni.

5 §. *Patres diſſidentes conciliamus hoc pacto.*

pacto. Oſtendimus, offenſam omnem obliterari debere: partim quia utilius tutiuſque eſt: partim etiam quia honeſtius. Ex affectibus hîc regnant ſpes & metus.

6 §. *Quemadmodum verò concitare homines facile eſt: ita difficile eſt eoſdem conciliare. Sunt enim plerique omnes iræ, atque offenſæ, nimis tenacès. Ac *nuſquam faciliùs opera luditur, quàm apud multitudinem concitatam. Vbi haut multum valet diſerta oratio, niſi eam duplex muniat præſidium, benevolentia popularis, & dicentis maieſtas.*

Unde Maro, cùm ſeditionem populi deſcripſiſſet, ita † canit:

† 1. Æneid.

Tum pietate gravem, & meritis, ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſq; auribus adſtant.

Sanè Iul. Cæſar * exercitum compeſcuit, *Quirites* appellando pro militibus: quâ unâ voce ita eos circumegit, & flexit, ut ſe milites eſſe reſponderint, &, quamvis id recuſantem, ultro in Africam ſint ſecuti. Etiam ex Tacito † videre eſt, quàm paucis verbis, ſeditionem à Percennio & Vibuleno motam, de qua antea diximus, compeſcuerit Clemens centurio. Verùm, ut præſtantiſſimus hiſtoricus ait, bonis

* Suetonius in Cæſare cap. 70. & Tacitus lib. 1. Annal. in Germanici oratione. Item Dio hiſt. lib. 42.

† Lib. 1. Annal.

bonis artibus gratus erat in vulgus. Adhæc ſeditionis culpa & ipſe tenebatur: ſed animum in meliùs mutârat.

7 §. *Porrò multum etiam refert, ut nequis efferatæ plebi ſtatim ſe credat, utcumq; & innocentiæ, & autoritatis præſidio tutus ſibi videatur. Nam primus ille multitudinis impetus planè eſt belluinus, ut ratione regi non poſſit. At ubi is deferbuit, idoneum magis orandi tempus erit. Sed prius conſtare oportebit, quæ origo ſit mali tanti. Nam qui ignorat, quâ parte ſit vulnus, quomodo ei faciet medicinam? Etiam temperamento iſtoc in oratione opus erit, ut priùs amicè deliniamus; hinc verbis caſtigemus ſeveriùs. Atque interim modus ille in utroque hoc remedio tenendus, quem res, & tempus poſtulabunt.*

Non ignoravit hoc Cæſar Germanicus, qui ut obortam ſeditionem ſopiret, *à veneratione Auguſti orſus*, (quemadmodum Tacitus* narrat) *flexit ad victorias, triumphoſque Tiberii; præcipuis laudibus celebrans, quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet: Italiæ inde conſenſum, Galliarum fidem extollit, nil uſquam turbidum, aut diſcors.* Atque ab his ſenſim ad illa verba *Lib. 1. Annal.

perdu-

perductus eſt: *Vbi modeſtia militaris? ubi veteris diſciplina decus? quonam tribunos? quonam centuriones exegiſtis?* Quamquam parùm quidem oratione eâ flexit: ſed, quod nec facundia viri, nec autoritas potuit, id, cùm ducis uxor, parvulum ſinu filium geſtans, & unà amicorum uxores, miſerabili agmine, ad Treviros fugerent, partim pudor & miſeratio, partim invidia in Treviros, extorſit.

Cap. XXIII.

De adhortatione, et dehortatione.

1 §. A*ltera claſſis orationum, quæ ad deliberativum genus referuntur, eo à cæteris diſtinguitur, quòd hîc præcipuè excitatur fiducia, aut metus. Eiuſmodi ſunt adhortatio, & dehortatio.*

Græci orationes, vel epiſtolas adhortatorias vocant προτρεπτικὰς, νουθετικὰς, παραινετικάς.

2 §. *Differt* ADHORTATIO *à ſuaſione, quòd hæc conſilii ſit, illa motus: hæc, ut in re incertâ, docet, eoque plus habet argumentorum; illa inflammat, ac propterea plus habet caloris.*

Exhor-

Exhortatio, ut ſuaſione latiùs acceptâ continetur, ita, ſi preſſiùs vox ſumatur, differt ab ea trifariam, objecto, fine, tractatione.

Objecto, quia ſuademus ignaris quod facto opus eſt: hortamur gnaros, non quidem omnes, ſed ceſſantes, aut etiam currentes.

Fine, quia ſuadens hoc agit, ut velis: adhortans, ut magis velis, facereque aliquid auſis.

Tractatione, quia ſuademus probationibus: exhortamur metum tollendo, ac fiduciam pariendo.

3 §. *Ferè autem in oratione juſta ſuaſio ad Confirmationem pertinet: exhortatio verò Concluſioni reſervatur.*

Sanè qui adhortari velit, priuſquam, quid fieri oporteat, conſtet, is tantundem agit, ac ſi ex viridibus & humidis lignis confeſtim ſe ignem facere poſſe ſperet. Primùm igitur animus argumentis eſt præparandus: ut quibus probetur rei utilitas, neceſſitas, facilitas. Poſtquam autem, quid ex re ſit, viderint auditores: faces ſtimulique animo ſubdentur, ne terreantur periculo, aut ignaviâ ceſſent.

4 §. *Interdum tamen, quia, quid uſus exigat, ſatis conſtat; princeps orationis pars eſt exhortatio: argumenta verò ſuaſoria tantummodo attinguntur.*

5 §. Ac

5 §. *Ac unde quidem ſuaſoria hæc petantur, ſatis conſtat ex iis, quæ in genere deliberativo diximus. Affectus autem, quos ciere oportet, hi potiſſimùm ſunt.*

6 §. *Primùm amor excitandus, tum rei, quam ſuademus: tum perſonæ, cuius ſtudemus commodis. Etiam miſericordiam erga eum commovebimus. Atque odium concitandum erga illum, qui hac parte adverſatur.*

7 §. *Hinc æmulationi erit locus. Eoque aliorum induſtriam ad imitandum proponemus.*

8 §. *Poſtremo ſpes fit bonorum, ut quis cupit: & malorum incutitur metus, ne ceſſet.*

Exemplo eſto oratio Scipionis apud Livium*: quâ milites Romanos adhortatur ad Carthaginem novam omnibus viribus oppugnandam.

* Lib. 26.

9 §. *Cæterùm, eſt ubi parciùs hos moveamus affectus: eſt ubi maiori id fiat curâ. Parciùs quidem apud viros in dignitate conſtitutos: quia hæc † potentiſſimum eſt ad feriendos animos telum: item apud mentes ſulphuratas,*

† Tacit.

tas, quales facilè flammam concipiunt.

Ut ſi Alexandri Magni ſimilem accendere velis ad pugnam. Quippe Timotheus tibicen, cùm bellicum caneret, ita regem eum inflammabat, ut ad arma proſiliret: quemadmodum auctor eſt Dio Pruſæus *. Verùm, inquit idem, non hoc tam numeris Timothei, quamvis præſtantibus, tribuere convenit: quàm acri, & planè vivido Alexandri ingenio. Sanè frigidum aliquem Daretem nunquam commoviſſet: uti nec Sardanapalum, cui neque Apollo, aut Mercurius, ullis numeris animum iſtum inſpiraſſent.

* Orat. 1. de regno. ac ſimiliter ſcholiaſtes Heſiodi Θεογονίας verſ. 918. Φασὶ γὰρ, ὡς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ἐσθίοντος, κρούσας τὴν μουσικὴν, Τιμόθεος ὁπλίζεσθαι τοῦτον ἀνέπεισε.

10 §. *Quia autem rari omnino ſunt, qui alieno ſe conſilio, vel hortatu, credant indigere: eò in ipſo orationis ingreſſu dicere expedit, nos ad verba facienda officii potiùs ratione eſſe inductos, quàm quòd adhortatione ullâ auditoribus ſit opus: quippe qui, quid fieri oporteat, per ſe videant, &, quod rectum ſciunt, ſponte agant.*

Hoc artificiosè facit Dio Chryſoſtomus orat. ad Trajanum. Item Cicero Philipp. IV. ubi ait: *Faciam igitur, ut Imperatores inſtructâ acie ſolent; quamquam paratiſſimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur: ſic ego vos ardentes, & erectos ad libertatem recuperandam, adhortabor.*

O   11 §. Plu-

11 §. *Plurimùm etiam prodeſt, ſi initio virtutem eius extollas, quem hortari voles. Nam hoc pacto vehementiùs ille ſuſcitabitur ad præſtandum quod requires.*

Atque eâ etiam parte præivit nobis idem Tullius epiſtolâ ad Licinium Calvum, nobilem oratorem. Etſi iſtoc ſummi viri conſilium non ſatis aſſequeretur C. Trebonius; qui Ciceronem in eo extollendo modum exceſſiſſe arbitrabatur. Verùm reſpondet noſter, laudatione eâ voluiſſe ſuſcitare atque acuere animum Calvi, cui ad perfectam eloquentiam non multa deeſſent. Sed ipſum potius oratorem noſtrum audiamus: qui Trebonio, quem dixi, ita ſcribit lib. XV. epiſt. ult. *Ingenium eius melioribus extuli laudibus, quàm tu id verè potuiſſe fieri putas.* Et mox: *Multæ erant, & reconditæ literæ: vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem, & in acuendo, plurimùm valet, ſi laudes eum, quem cohortere.* Adjungit continuò: *Habes de Calvo judicium, & conſilium meum: conſilium, quòd hortandi cauſsâ laudavi: judicium, quòd de ingenio eius valde exiſtimavi bene.* Tantum de adhortatione.

12 §. *Huic* DEHORTATIO *opponitur: quæ tum contrariis rationibus utitur, ut diſſuadeat: tum ardorem animi, quaſi ingeſtâ frigidâ, exſtinguit.*

13 §. *In*

13 §. *In hac dicimus, rem eſſe malam, aut vilem, etiam quæ vires excedat; aut ſaltem laborioſam; aut cuius exitus ſit incertus; &, ut ſuccedat, parum tamen utilem fore.*

14 §. *Ridemus, neque aliud, quàm fumum, eſſe oſtendimus montes illos aureos, quorum ſpes facta eſt. Exempla quoque allata diſſimilia eſſe comprobatur.*

15 §. *Culpamus animos auditorum nimis credulos, quòd fucum ſibi fieri non ſenſerint. Adverſariorum autem veteratorium ingenium perſtringimus, quòd dolis ac fraudibus alios circumvenerint.*

16 §. *Denique periculorum ſummorum metu terrorem animis incutimus.*

Egregium dehortationis exemplum habemus apud Titum Livium * in oratione Calavii, civis Campani, quâ filium ſuum Perollam ab Hannibalis cæde dehortatur: *Per ego te*, inquit, *fili, quæcunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quæſoque, ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. paucæ horæ ſunt, intra quas jurantes per quicquid deorum eſt, dextras dextræ jungentes, fidem obſtrinximus, ut ſacratis de menſis eſſemus; digreſſi à colloquio exemplo in eum armamur? ſurgis ab hoſpitali menſa, ad quam ter-* * Lib. 23.

tius Campanorum adhibitus ab Annibale es; eam ipſam menſam cruentare vis hoſpitis ſanguine? Annibalem modo pater filio meo potui placare, filium Annibali non poſſum? Sed ſi nihil ſancti, non fides, non religio, non pietas; audiantur infanda, ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Unus aggreſſurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorum, ſervorumque? quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpeſcentne in amentiâ illâ? vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Romanus, tu ſuſtinebis? & ſi alia auxilia deſint, me ipſum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Annibalis, ſuſtinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigenduſque eſt. Deterreri hic ſine te potiùs, quàm illic vinci. valeant preces apud te meæ, ſicut pro te hodie valuerunt.

CAP. XXIV.

DE CONSOLATIONE.

1 §. P*Ervenimus ad tertiam claſſem, cujus orationes verſantur circa dolorem alienum: ut ſunt conſolatoriæ.*

2 §. CONSOLATIO *eſt oratio, qua animum mœrentis reddimus tranquillum.*

3 §. *Dolor verò, qui abſtergendus eſt, vel provenit ex bono jam amiſſo, vel ex amittendi metu.*

4 §. Con-

4 §. *Conſolatio, cui prioris generis dolorem lenire propoſitum eſt, diverſimodè inſtituitur, pro diversâ naturâ, vel mali, quod obtigit; vel perſonæ; ſive ejus, quæ conſolatur; ſive illius, cui conſolatione opus eſt.*

5 §. *In re ipsâ videndum; num malum leve ſit, vel tale ſaltem, quod corrigi poſſit.*

6 §. *Si leve ſit, licebit jocos admiſcere, dum is ferre eos poſſit, quem compellamus.*

7 §. *Si corrigi poſſit, canjecturas adferemus, unde veriſimile fiat, malum hoc non fore diuturnum.*

8 §. *Conſolator vel minor eſt, vel æqualis, vel maior. Minori agendum circumſpectiùs. Amorem ſuum inprimis teſtabitur: & , ne de ſuo ſapere plùs altero velle videatur, ea, quæ dictu opus, ex parente grandævo, vel quopiam philoſopho, vel alio ſummæ prudentiæ viro, ſe aliquando audiiſſe profitebitur. Æqualis pro communi ſe amicitiæ jure facere dicet. Maior utrisque aget liberiùs, adeò ut, ſi quis immode-*

moderatiùs dolorem ferat, etiam increpet graviter.

Scitè hac de re Scaliger lib. III. de re poët. cap. XXIII. *Conſolator*, inquit, *aut eſt major, aut minor, aut æqualis. Magnitudinem intelligo, aut imperio, aut dignitate, aut opibus, aut ſapientiâ, aut ætate. Aliter enim conſolabitur Naſonem Livia, aliter Liviam Naſo. hoc ſpectat ad imperium. Dignitas autem etiam ſine imperio eſſe poteſt. Veluti ſi pater filium, Ciceronem Pompeius. Opibus, ut ſi è plebe quempiam clientem ſuum Craſſus. Sapientiâ, quemadmodum Polybium aut matrem Seneca. De ætate non opus eſt exemplis. Major interponet autoritatem, etiam objurgabit. Sapiens apponet etiam diſputationem. Sententiæ huic crebriores. Minor oſtendet affectum: ſeſe id à ſapientibus accepiſſe. Aequalis teſtabitur amicitiam: jus commune benevolentiæ.*

9 §. *Is, qui conſolandus eſt, vel videri vult fortior, quàm ut egeat conſolatione: vel animo eſt infirmiori, quàm ut, recenti adeò dolore, ſolatium admittat.*

10 §. *Prius ſi fuerit, dicemus, quamquam is caſus eſt, qui alium quemvis de conſtantiæ gradu dejicere poſſet, tamen ejus ſapientiam & eximiam fortitudinem, ita nobis eſſe perſpectam, ut non dubitemus, quin in iſtis*

malis

malis animo ſit futurus planè infracto. Quippe qui ſalutaribus philoſophiæ præceptis hoc iamdiu fuerit conſetutus, ut ſciat, hanc communem eſſe mortalium legem, ut pati neceſſe ſit multa adverſa: & ſapientis nihil eſſe præſtare præter culpam: nèque lædi quemquam poſſe, niſi à ſe ipſo. Denique magnitudini huic animi gratulabimur.

11 §. *Sin animus eſt infirmus, & dolor ita recens, ut reſpuere videatur medicinam; bipartita erit oratio. Priori parte animum dolentium in nos tranſferemus, ut noſtro magis dolori obſequi, quàm alienum mitigare velle, videamur.*

12 §. *Affirmabimus, nos parùm eſſe idoneos, qui ſolemur alios, cùm tantopere animi diſcruciemur, ut conſolatione ipſi egeamus.*

13 §. *Atque, ut ex animo hoc dicere credamur, cauſſas doloris noſtri afferemus: nempe gravitatem mali, quo quis eſt affectus; & indignitatem perpetientis; ubi & laus eius admiſcetur.*

14 §. *Addemus, non nos modò propterea*

dolere, ſed omnes bonos.

Et talis erit prima pars. Quâ conſequimur hoc, ut faciliùs perſuadeamus alteri, adverſam fortunam magno fortique eſſe animo ferendam: quippe qui videat, multùm quidem affici nos caſu tam triſti: verumtamen æquo cum animo tolerare. At illos, qui non commoventur malis noſtris, etiam odimus: quo nihil ad perſuadendum noxium eſt magis.

15 §. *Alterâ verò orationis parte adferemus ea, quæ idonea ſunt dolori leniendo. Quale fuerit, ſi affirmes, malum grave quidem eſſe; ſed quod patientiâ poſſit mitigari.*

Secundùm illud Venuſini poëtæ *:

* Lib. 1. Od. 24.

Durum, ſed levius fit patientiâ,
Quicquid corrigere eſt nefas.

16 §. *Imò nec grave adeò eſſe, quàm videtur. Nam non futurum hoc diuturnum. Vel, bono alio poſſe reſarciri. Vel, graviora multo alios perpeti.*

17 §. *Argumenta hîc inprimis ſumemus ab honeſto, utili, neceſſario, iucundo, poſſibili.*

18 §. Ab honeſto, *quia hæc divina eſt voluntas, hoc ratio dictat, hoc virtutis exigit natura, ut animi dolorem rectè factorum conſcientiâ mitigemus.*

19 §. Ab utili, *quia virtus rebus adver-*

ſis redditur illuſtrior clariorque : ac præterea iiſdem erudimur, & prudentiores, ac meliores evadimus.

Iure ſanè Alexander Magnus hoc uno nomine infelicor fuiſſe jure cenſetur, quòd ſemper fuerit felix. Nec enim vina eum magis, quibus ſe tantopere ingurgitabat, quàm dulcis inebriabat fortuna.

20 §. A neceſſario, *quia, quæ effugere non licet, ea lugendo non corrigimus, ſed exaſperamus.*

Eóque, ut ait Publius Mimus,

Feras, non culpes, quod vitari non poteſt.

21 §. A jucundo, *quia, utcunque nunc ingrata ſors iſta ſit; tamen veniet tempus, quo voluptatem gignet præteritorum malorum memoria cum honeſto nomine conjuncta.*

22 §. A poſſibili, *quia nulla eſt calamitas tanta, quin patiendo vincatur.*

23 §. *At poſtremo iſti argumento multum roboris acceſſerit ab illuſtribus eorum exemplis, qui adverſa conſtanter pertulere. Quæ ſi domeſtica fuerint, multo etiam ampliùs movebunt.*

24 §. *Denique exemplis illis ad priſtinam adhortabimur virtutem, atque animum fortem, ne fruſtra ſe maceret,*

ret, ac nominis ſui honorem, ſi impatientiùs ſe gerat, offuſcet, atque imminuat, ſuiſque hoſtibus gaudium creet.

Quid verò prohibet, quo minùs & alteram methodum præſcribamus?

25 §. *Poſſumus autem hanc etiam viam inire. Primùm quidem cauſas adferemus, quæ nos ad conſolandi officium impulerint.*

Ut ſunt cognatio, amicitia, miſericordia, hortatus amicorum, & alia.

26 §. *Deinde agemus de naturâ mali. quod fatebimur grave quidem eſſe, & tale, ut propterea ipſi etiam doleamus non mediocriter: ſed negabimus, durum adeò iudicandum, ut ejus moleſtiâ quiſquam animum ſuum debilitari ac frangi patiatur.*

27 §. *Poſt illa ex perſonæ eius, quæ malum patitur, quadrifariam argumentabimur. Primùm monebimus, ut cogitet, hominem ſe eſſe, eóque humanam conditionem ferre conſtanter oportere.*

Ut ſicui immoderatè lugeatur mors mariti, vel uxoris, affirmabimus, hanc fuiſſe, eſſe, fore ſortem omnium, ut ſeriùs, ociùs, vita hæc deſera-

deſeratur; nec cauſſam fuiſſe, cur ille, illave eximeretur communi hominum legi, atque adeò omnium, quæ ortum habent; quando omnia, quæ ejuſmodi ſunt, occidunt. Pulcrè Statius Papinius *:

--- Omnia functa,
Aut moritura vides. obeunt noctesq́; dies q́;,
Aſtraq́;, nec ſolidis prodeſt ſua machina terris.
Nam populos, mortale genus, plebiſq́; caducæ
Quis fleat interitus? Hos bella, hos æquora poſcunt,
His amor exitio, furor his, & ſæva cupido.
Ut ſileam morbos; hos ora rigentia brumæ,
Illos implacido letalis Sirius igni,
Hos manet imbrifero pallens auctumnus hiatu.
Quicquid habet ortus, finem timet. ibimus omnes,
Ibimus.

* Lib. 2. Sylvar. in Epicedio Glauciæ.

28 §. *Huic in viro ſuccedet, quòd non homo ſolùm ſit, ſed etiam mas: eóque non debeat eſſe animo molli, & effeminato.*

Cicero epiſt. XI lib. V: *Rogaremque, ut & hominem te, & virum eſſe meminiſſes: id eſt, communemq́ue, incertumq́ue caſum, quem nec vitare quiſquam noſtrum, neque præſtare ullo pacto poteſt, ſapienter ferres.*

Sanè quid turpius, quàm ut, viri qui eſſe volunt, animos gerant muliebres? Et tamen in luctu nihil pervulgatum magis. Quod cùm videret Lyciorum legiſlator; voluit, ut mares lugen-

lugentes femineo uterentur habitu. quo ſignificarat, luctum eſſe quid muliere magis dignum, quàm viro liberaliter inſtituto: tum etiam, ut ſchemate tali animus ad tranquillitatem citiùs reduceretur. Auctor Plutarchus Conſolatione ad Apollonium.

29 §. *Tertium eſto, quòd non vir modò ſit, ſed etiam habeatur, & ſit, vir prudens. Qualis cogitare debet, quicquid extra ſe eſt, ex adventitio fulgere: ut liberos, honores, opes: imò vitam ipſam χρήσει* ſolùm noſtram eſſe, κτήσει† verò naturæ, vel Dei potiùs.*

* Vſu.

† Poſſeſſione.

Quod eleganti hoc verſu indicat Lucretius*:

* Lib. 3.

Vitaque mancupio nulli datur, omnibus uſu.

30 §. *Quartum, nobis quidem Chriſti Soſpitatoris cultoribus, illud eſt, quòd non modò quis civili eſt prudentiâ inſtructus; ſed Chriſtianâ etiam religione ſit imbutus. Atqui eâ Chriſtiani conditione facti ſunt, ut calamitatibus hujus ſeculi exerceantur, ne cum mundo pereant†. Delibari quoque hîc poterit locus communis de providentia divina in malo.*

† 1. Cor. 11.32.

31 §. *Quodſi quis non Chriſtianus tantummodo ſit, ſed etiam doctor Chri-*

ſtianus;

ſtianus: jam quinctum inde petetur argumentum.

Ut qui non homo duntaxat ſit, ſed etiam vir; nec vir modò, ſed inſuper prudentiâ commendabilis; nec talis modò, ſed ſimul Chriſtianus, atque adeò, quem Chriſtianis aliis patientiæ & fortitudinis exemplo præire oporteat; ne quod unâ manu exſtruit, id alterâ deſtruat. Nôtum eſt illud Dionyſii Catonis:

Turpe eſt doctori, cùm culpa redarguit ipſum.

Atque hæc dicta ſunto de conſolatione primi generis: in qua præſtare aliquid ſi voles, è recentioribus quidem juvabunt duo ſummi viri; Eraſmus commentatione illâ, quam inſcripſit de epiſtolis conſcribendis; ac Iulius Scaliger lib. III. de re poëticâ cap. CXXIII: è veteribus autem, cùm Rhetores, & hos inter Menander lib. II, cap. VIII; tum oratores & philoſophi, ut Tullius tot epiſtolis; ac præterea Servius Sulpitius epiſtolâ ad Ciceronem de morte Tulliæ; item Seneca ad Polybium, Marciam, Helviam; Plutarchus ad Apollonium, & uxorem; Ariſtides ad Etonei parentes, atque alii.

32 §. *Alterum genus ſolatur mœrentes, eò quòd jam malum ſibi putent imminere.*

Ut ſiquis apud tyrannum venerit in ſuſpicionem conjurationis. Quomodo hujuſmodi conſolationem tractari conveniat, non meliùs poſſum

poſſum dicere, quàm Iulii Scaligerii verbis. Sic vero ſcribit ſummus vir:

33 §. Consolatio talis in duas partes erit dividenda. In primâ pones ſpem, quâ vel opinio deleri, vel ira placari poſſit. In ſecundâ addes animos, eventum contemnes, cariſſima quæque oſtendes eſſe viliſſima: denique à philoſophis, mundi vitæque contemtoribus, omnia mutuanda. Quæ ſi vulgata ſint præcepta, ſententiæ, proverbia: aliis omnino verbis, numeris, figuris, exprimenda ſunt. nihil enim minùs movet, quàm familiaria, nota, atque quotidiana. Sin à vulgi opinionibus uſuque maximè abhorrent, ac propterea ægrè animum ſubire valent: tum verò non tam rationibus, atque argumentis, fides extorquenda, quàm exemplorum perſuaſione inſinuanda. *De conſolatione ſatis.*

Cap. XXV.
De petitoria.

1 §. In *quarto genere orationum dominatur gratiæ affectus. Vti ſunt petitoriæ.*

2 §. Peti-

2 §. PETITIONE *aliquid poſtulamus; vel pro nobis, vel pro alio. Poſterior hæc* Interceſſio *vocatur.*

Utriuſque artificium paucis complexus eſt Servius; ubi Iunonis ad Æolum orationem enarrat. *Rhetorum*, inquit, *eſt, in omni petitione hoc obſervare, ut poſſit præſtari, quod petitur, id eſt, ut ſit poſſibilitas: & ſit res juſta quæ petitur: ut habeat modum petitio: ut ſequatur remuneratio. Et ſciendum, ſecundum hunc ordinem omnes petitiones formare Virgilium. Vt in hoc loco poſſibilitas eſt:*

Aeole, namque tibi Divûm pater, atque hominum rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.

Juſta petitio eſt:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victoſq́ penates.

Omne enim, quod contra inimicos petimus, juſtum eſt.

Modus eſt petitionis:

Incute vim ventis, ſubmerſaſq́ obrue puppes,
Aut age diverſas, & disjice corpora ponto.

Remuneratio:

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ.
Qudrum, quæ formâ pulcherrima, Deïopeam
Connubio jungam ſtabili, propriamq́ dicabo:
Omneis ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchrâ faciat te prole parentem.

Hactenus Maro, Serviuſque. Sed cùm non unum ſit petitionum genus, diſtinctiùs vide-

videtur de utroque eſſe dicendum.

3 §. *Petitio alia recta eſt, alia obliqua. In illâ apertè aliquid petimus: in hac, inſinuatione opus eſt.*

4 §. *Aperta petitio locum habet in re planè honeſta, & apud eum, qui bene nobis vult.*

5 §. *In hac primùm aliquid præmittitur ad amorem magis conciliandum nobis.*

6 §. *Etiam, ſi opus fuerit, modum oſtendimus, quo negotium confici poſſit.*

7 §. *Denique remunerationem pollicemur.*

8 §. *Obliquâ verò petitione utimur, ſi vel parùm ſit honeſtum, quod poſcimus: vel is parùm eſt amicus, quem poſcimus.*

9 §. *In hac primùm exponimus, quàm noxius ſit egenti pudor, quantæque videatur eſſe audaciæ, poſtulare à quoquam rem tantam, de quo nunquam ſis bene promeritus; vel cui ſaltem nihil præſtiteris magnopere gratiâ dignum.*

10 §. *Addemus, nos nihilominùs ſpem maximam concepiſſe, fore, ut repulſam non feramus. Et ne temere videamur confidere, afferemus fiduciæ*

cauſſas;

cauſſas: ut quòd aliis etiam beneſecerit, quibus iuſtiùs poterat negare: item quòd divina quædam ſit bonitas viri, qua prodeſſe omnibus gaudeat.

11 §. *Quòd ſi iam antè de nobis bene meritus ſuerit, affirmabimus, cùm multùm ei ſimus devincti, tamen velle eſſe obſtrictiores. Referemus etiam, ut eum parentis loco coluerimus ſemper, omnémque in eo collocemus fiduciam, neque cuiquam debere malimus, quàm illi.*

12 §. *Sin ipſi aliquando præſtiterimus beneficium, id ſolùm attingemus modeſtè, ne, quaſi debitum, flagitare improbè videamur.*

13 §. *Habet hic etiam locum laudatio parentum, & maiorum utriuſque: ac, ſi neceſſitudine inter ſe conjuncti fuerint, illud ipſum, ac mutua juvandæ augendæque dignitatis officia, commememorabimus. Indicabimus etiam, quàm pulchrum ſit, ut hæredes opum paternarum, ſimul amicitiæ ſint hæredes.*

14 §. *Oſtendemus præterea, petere nos rem honeſtam, piam, juſtam; illi facilem, quem rogamus; nobis verò perutilem,*

utilem, vel etiam neceſſariam. Atque hic miſericordiam ab inopia, vel miſeria noſtra, ciebimus.

15 §. *Quòd ſiquid incommodi videatur ad alterum poſſe redundare: vel hoc refellemus, vel extenuabimus. Dicemus, commune nobis eſſe negotium cum iis, quos ille odit, aut timet.*

16 §. *Etiam preces addemus, & obteſtationes per res illas, per perſonas, quibus eum nihil habere carius conſtat.*

17 §. *Denique promittemus animum gratum: &, quamvis facultas referendi gratias, vel nulla ſit, vel exigua; tamen ſummam fore animi noſtri propenſionem, & prolixam ſemper voluntatem. Totos etiam nos fidei illius conſecrabimus.*

Petitionis exemplum eſt apud Iſocratem epiſtolâ VIII, quâ poſcit à Mitylenæis, ut ab exilio revocent Agenorem, nepotum ſuorum magiſtrum. Victoriæ aram ut inſtauret Theodoſius Imp., petit Symmachus relatione eâ, quæ eſt lib. x. epiſt. LIV. At non minori facundiâ diſſuadet B. Ambroſius epiſtolis duabus ad eundem Symmachum ſcriptis. Multa etiam exempla ſuppeditabunt epiſtolæ Cice-

Ciceronis. Eas inter, ſideris inſtar, relucet elegans illa ad Lucceium *, quá Tullius petit, ut quæ in conſulatu ſuo geſſerat, literis velit conſignare. * Lib. 5. Epiſt. 12.

Porrò ad petitoriam refer quoque orationem legati, qui miſſus eſt, ut auxilium adverſus hoſtes, vel quid aliud, expoſcat. Item eam, quâ rogatur princeps, ut in urbem noſtram, ſive ad ſolemne feſtum, ſive aliâ de cauſsâ, venire dignetur. De priori agit Menander lib. II. cap. XI. de poſteriori tractat cap. ſeq.

CAP. XXVI.

1 §. SUPERSUNT *orationes, quæ generi ſubjiciuntur Iuridiciali. Vt ſunt invectiva, obiurgatio, expoſtulatio, exprobratio, & deprecatio.*

Quamquam invectiva videtur non rectè minùs poſſe referri ad genus demonſtrativum: ut quæ contineat vituperationem perſonæ, aut vitii. Sed qui maluerunt de illâ tractare hoc loco, eo attenderunt, quòd non tantùm aſſumatur in genere demonſtrativo; ſed etiam in tractandi modo imitetur forenſem accuſandi formam.

2 §. *In* INVECTIVIS *argumenta ad probandum ſuppeditant ea, quæ de vituperatione, in juridiciali genere*

dicta ſunt. Ordo non eſt hîc uniuſmodi. Nam interdum invehimur in vitam omnem à puero uſque ad ætatem provectam: interdum certis vitiorum capitibus inſiſtimus. Affectus autem quos movere in eo convenit, quem exagitamus, ſunt duo inprimis, pudor facti, & metus ignominiæ, aut pœnæ: apud alios autem concitantur ira, odium, invidia, affectus alii: de quibus in παθολογίᾳ egimus.

Exemplo hic eſſe poſſunt Demoſthenes in Ariſtogitonem, & quæ idem adverſus Æſchinem, vel hic adverſus Demoſthenem ſcripſit. Item Cicero in Catilinam, Vatinium, Piſonem, Antonium: item quæ illum in Salluſtium dixiſſe, vel Salluſtium in Ciceronem, vulgò eſt perſuaſum.

3 §. *Nec in perſonam habetur tantum, ſed etiam ſenatum, vel populum univerſum.*

Cujuſmodi eſt oratio Pontii Herennii in Romanos, cùm dedidiſſent fœderis Caudini auctores, bellumque indixiſſent Samnitibus. Livium vide lib. IX.

4 §. *Vtrobique cavendum, ne frena laxemus maledicentiæ: idque eo magis, quia ne ſummi quidem viri ſatis hac*

parte

parte cavere ſibi potuerunt.

Nunquam ſanè homines magis eſſe diſerti ſolent, quàm ſi alios exagitare liceat. Sed canina hæc plurimùm facundia eſt.

5 §. OBIURGATIO *eſt reprehenſio ob delictum, quæ emendationem alterius ſibi proponat.*

Differt ab invectivâ, quòd hæc ferè circa inimicos verſetur, & id ſpectet, ut noceat: illa inſtituatur ergà amicos, & hoc ſtudeat, ut proſit. Adde, quòd objurgatio plurimùm eſt ſuperioris; ut imperatoris erga militem, patris adverſus filium.

6 § *In hac ante omnia diſpicere oportet, quo ingenio is ſit, quicum nobis negotium eſt. Sunt enim non pauci adeò duræ cervicis, ut nihil proficias, niſi graviter intones, & minas etiam addas. Sunt alii ingenii adeò mitis, ut, hanc ſi viam inire velis, perdas eos potiùs, quam corrigas.*

7 §. *De methodo ita ſtatuimus. Primùm ob oculos delictum ponitur. Vbi videndum, ne graviori illud nomine vocemus, quàm convenit: præſertim apud eos, qui rerum momenta judicii trutinâ norunt ponderare. Sin crimen fuerit planè atrox, ferè ſatiùs eſt, ut*

ſcapham vocemus ſcapham, & ficum ficum.

8 §. *Hinc, quod peccatum eſt, exaggerabimus à circumſtantiis perſonæ, loci, temporis, modi. Item ab aliorum comparatione.*

9 §. *Et quidem apud homines duros, quos aliter flectere non poſſis, ſequitur gravis expoſtulatio, atque etiam comminatio. Ac deſinere expedit oratione conciſâ, ut major injiciatur terror..*

Quomodo in tempeſtate homines magis fulmen extimeſcunt, quando, quâ parte erupturum ſit, non vident.

10 §. *At eos, qui dociles ſunt, non nimis exaſperabimus: ſed orationis acrimoniam paullo mellis temperabimus. Hoc fiet, ſi initio laudemus.*

Nam ſi meritam tribuerimus laudem, videbimur non odio, aut malevolentiâ reprehendere, ſed amore. Vide, quæ de hortatoria diximus ſuperiùs cap. XXIII. §. XI. Propterea utile interdum eſt, potiſſimùm in epiſtolis, ſi initio quædam afferantur ex loco communi de diſcrimine adulatoris, & veri amici.

11 §. *Prodeſt quoque, ſi affirmemus, nos neceſſitate adactos ad reprehendendum acceſſiſſe.* Uti

Uti de monitoria diximus cap. XXI. §. 6.

Vocant Græci προσποίησιν ἀνάγκης, *ſimulationem neceſſitatis.*

12 §. *Valet etiam, ſi non tam ipſi vitium hoc in amico obſervâſſe videamur: quàm ab aliis in eo id requiri dicamus.*

Quemadmodum & in monitoria fit: ut retuli cap. XXI. §. 5.

Nuncupant προσώπου ὑπαλλαγήν, *commutationem perſonæ.* Atque hæc duo in epiſtolis præcipuè habent locum.

13 §: *Multum etiam refert, ſi, quos reprehendimus, ſentiunt, nos dolere eorum vicem. Vt &, ſi poſtremo eos loco commoneamus virtutis priſtinæ, &, quam de illis habeamus ſpem, proponamus. Quæ duo non epiſtolis modò ad amicos exaratis conveniunt: ſed etiam orationibus de rebus graviſſimis ad ſenatum, populum, vel exercitum, inſtitutis.*

Exemplo in hoc genere eſto inter alias oratio Germanici * ad milites rebelles. Ubi de genere criminis ſunt iſta: *Quod nomen huic cœtui dabo? militeſne appellem? quòd filium imperatoris veſtri, vallo & armis circumſediſtis? An cives? quibus tam projecta ſenatus auctoritas? hoſtium quoque jus, & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis?* &c.

* Apud Tacitum lib. 1. Annal.

 A cir-

A circumſtantiis mox exaggerat: *Primáne & vigeſima legionis, illa ſignis à Tiberio acceptis, tu tot præliorum ſocia, tot præmiis aucta, egregiam duci veſtro gratiam refertis?* Hinc comminatio ſequitur: *Hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram?* Poſt aliqua concluſurus, vide ut ad ſpem, atque amorem excitet: *Tua, dive Auguſte, cælo recepta mens, tua, pater Druſe, imago, tui memoria, iiſdem iſtis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, iraſque civiles in exitium hoſtibus vertant.*

15 §. *Sed ſi is fuerit, in quem vel jure, ac beneficio naturæ, vel aliter, penè nihil non liceat nobis: jam laudis, vel diſſimulationis lenimento vix unquam erit opus.*

Ut in oratione Veturiæ ad Coriolanum apud Livium *: *Sine, priuſquam complexum accipio, ſciam, ad hoſtem, an ad filium venerim; captiva, matérve in caſtris tuis ſim. In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit, ut exulem te, deinde hoſtem viderem? potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? non tibi, quamvis infeſto animo, & minaci perveneras, ingredienti fines, ira cecidit? non, cùm in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit, intra illa mœnia domus, ac penates mei ſunt? mater, conjux, liberíque? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur? niſi filium haberem, libera in liberâ patriâ mortua eſſem? Sed ego nihil jam pati nec tibi*

* Lib. 2.

tibi turpius, quàm mihi miſerius poſſum: nec, ut ſim miſerrima, diu futura ſum. De his videris, quos, ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſervitus manet.

CAP. XXVII.

DE EXPOSTULATIONE, EXPRObratione, & deprecatione.

1 §. EXPOSTULATIO *eſt querimonia de injuriâ acceptâ.*

2 §. *Ea vel levior eſt, vel gravior. Levior, vel laude, vel loco, vel diſſimulatione, temperanda eſt: niſi fortè ſummæ autoritatis apud alterum ſimus. Ac factum quidem improbabimus: excuſabimus verò voluntatem, quantum licet. Dicemus, nos mirari, quòd officium neglexerit: ſed quidvis tamen malle ſuſpicari, quàm eò hoc factum eſſe, quia noſtri, vel amicorum, vel Reip. amore minùs tangatur, quàm ſolet.*

3 §. *In graviori expoſtulatione videndum, ne ob leves cauſſas fiat: & , ut gravis ſubſit cauſſa, tamen ita eſt inſtituenda oratio, ut ne injuriam nimis videamur exaggerare: ſed potiùs*

credamur multo plura tuliſſe, quæ ſilentio hactenus preſſerimus: nunc autem eò proceſſiſſe malum, ut diſſimulari ultrà non poſſit: præſertim cùm majora etiam timeantur.

Nihil ſanè fidem magis adſtruit querimoniæ noſtræ, quàm ſi reluceat in eâ animus patiens. Nam ita conſequimur, ut videatur illā extorſiſſe neceſſitas. Itaque opera danda eſt, præſertim perſonæ gravi; nequid abjectum ac muliebre habeat ſermo. Attamen adflictis planè, atque oppreſſis, miſerabili oratione uti licet apud ſuperiores, & omnes, quorum in manu eorum ſita eſt ſalus. Diſpar verò ratio erit, ſi apud æquales dicamus; nec eum, de quo querimur, perditum ire velimus, ſed ad mentem revocare ſaniorem.* Eaque in re præit nobis Tullius ipſe Philip. 1. *Priuſquam*, inquit, *de Rep. dicere incipio, pauca querar de heſternâ M. Antonii injuriâ, cui ſum amicus: idque nonnullo eius officio debere eſſe, præ me ſemper tuli. Quid tandem erat cauſſæ, cur in ſenatum heſterno die acerbè cogerer? ſoluſne aberam? an non ſæpe minùs frequentes fuiſtis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam cauſſam etiam Appium illum & cæcum, & ſenem, delatum eſſe, memoriæ proditum eſt. De ſupplicationibus referebatur: quo in genere ſenatores deeſſe non ſolent. Coguntur enim, non pignoribus, ſed eorum, quorum de honore agitur, gratiâ:*

gratiâ : quod idem ſit, cùm de triumpho refertur. Ita ſine curâ conſules ſunt, ut penè liberum ſit ſenatori non adeſſe. Qui cùm mihi mos notus eſſet, cúmque de viâ languerem, & mihimet diſplicerem: miſi pro amicitia, qui hoc ediceret. At ille, vobis audientibus, cum fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit. Nimis iracundè hoc quidem, & valde intemperanter. Cuius enim maleficii iſta pœna eſt, ut dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publicè ex ſenatus ſententiâ ædificatam domum? quis autem unquam tanto damno ſenatorem coëgit? aut quid eſt ultra pignus, aut multam? qui ſi ſciſſet, quam ſententiam dicturus eſſem, remiſiſſet aliquid profectò de ſeveritate cogendi.

4 §. *Sequitur* EXPROBRATIO. *quæ eo differt ab expoſtulatione, quòd illa etiam fiat adverſus amicos; exprobratio adverſus inimicos; neque hos quoſvis, ſed ingratos.*

5 §. *Conſtat partibus duabus. Prior eſt beneficii noſtri commemoratio, & exaggeratio. Quia verò parùm liberale videtur beneficia ſua objectare, eaque extollere multùm: eò affirmabimus, id nos facere invitos; ſed alienis compelli injuriis. Atque hîc & conſcientiam adverſarii teſtari licebit.*

6 §. *Altera pars eſt expoſitio, nec non amplificatio maleficii alieni.*

7 §. *Quan-*

7 §. *Quandoque & ab hypotheſi ad theſin adſcenditur, univerſéque aliquid dicitur de vitio criminis ingrati.*

Exemplo ſit epiſtola Ciceronis ad Antonium, quæ quincta eſt libri quincti. item epiſtola ſcholaſtici, ſeu rhetoris cujuſdam, ſub nomine Ciceronis ad Octavium. Ut & oratio Ariadnæ ad Theſeum apud Catullum *, cujus initium,

* Carmine de nuptiis Pelei & Thetidis.

Siccine me patriis abvectum perfide ab oris?

Et oratio Didûs ad Æneam †, quæ incipit,

† Lib. 4.

Nam fletu ingemuit noſtro, &c.

Item apud Ovidium epiſt. Medeæ ad Iaſonem.

8 §. DEPRECATIO *tractanda eſt in hunc modum. Primùm opera danda eſt, ut tempore fiat oportuno. Item per eos, qui gratiâ & autoritate pollent: quippe quibus nihil facilè negetur. Vel per homines miſeros, & luctu ac ſquallore confectos: quorum infelici conditioni ultrà mali quicquam accudere velle, durum videatur.*

Vide, quæ de tempore commodo, & perſonis idoneis, ſuperiùs * diximus, cùm de affectu Lenitatis ageremus.

* Cap. 8. §. 3. & quatuor ſeqq.

9 §. *Hinc demonſtrabimus, crimen non eſſe malitiâ commiſſum. Ubi loci Purgationis adhibentur. Sed ſi color ejuſmodi non habeat locum: ſatius eſt, ut inge-*

ingenuè culpam fateamur, quàm ut frivolis nos ratiunculis defendamus. Siquidem illud turpis cauſſæ patrocinium offendere magis viros principes ſolet. Præterea, ſi crimen tantoperè imminuamus, clementiæ ſuæ detrahi exiſtimant, quaſi leviculam tantummodo culpam condonent.

10 §. *Poſthæc tractandus eſt locus communis de clementiâ: ſed non evagandum nimis: eaque præcipuè afferri debent, quæ cauſſæ magis propria ſunt.*

11 §. *Exinde adjungemus rationes à qualitate perſonæ, pro quâ dicitur: ut quæ petuntur à nobilitate ejus, eruditione, anteactæ vitæ innocentiâ, meritis erga Remp. item oſtendemus, ut, ſi ignoſcatur, nihil quidem incommodi inde ad Remp. poſſit redundare; hominem verò ipſum magnopere utilem fore Reip.*

12 §. *Poſtremò adhibentur* ἀπορία*, *querimonia, obſecratio: in quibus tamen omnibus* τὸ πρέπον † *eſt ſervandum: quia, ſi gravis ſit perſona, nihil pro eâ muliebriter ac demiſſe nimis eſt poſcendum.*

* Dubitatio de eo, quid miſer ſit acturus.

† Decorum.

Exemplum deprecationis apud Ciceronem

nē habemus in peroratione orationis pro Muræna: *Fidem veſtram, vel defenſoris, & amici officio adductus, oro, atque obſecro, judices, ut ne hominis miſeri, & cùm corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murænæ, recentem gratulationem novâ lamentatione obruatis,* &c. Cæterùm vix in judicio deprecationi eſt locus; niſi cùm pro eo dicimus, cujus magna ſunt merita. Ac tum in loco communi per amplificationem injicitur: ut ait ſcriptor ad Herennium lib. 1. At apud parentem vel Imperatorem, diſpar eſt ratio: unde Cicero pro Ligario: *Cauſſas, Cæſar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo. Ignoſcite, judices, erravit, lapſus eſt, non putavit: ſi unquam poſthac. Ad parentem ſic agi ſolet. ad judices; Non fecit, non cogitavit. falſi teſtes, fictum crimen.* Atque hæc dicta ſunto de Inventionis doctrinâ, tum primariâ, & magis ſimplici; tum alterâ ex priori ortâ: quibus duabus eam partibus abſolvi, ſuperiùs * dicebamus.

* Lib. 1. cap. 2. §. 6.

FINIS LIBRI SECUNDI.

GERAR-

GERARDI IOANNIS VOSSI PARTITIONUM ORATORIARUM Liber Tertius.

CAP. I.

DE DISPOSITIONE universè.

1 §. *Accedamus nunc ad alteram Rhetorices partem, quæ* DISPOSTIO *vocatur. Eſt ea partium orationis idonea ad perſuadendum collocatio.*

Ex qua definitione paret, quantopere aberrent, qui Diſpoſitionem hanc Logicæ eſſe partem contendunt, cum Logica Diſpoſitio longè alia ſit. Quippe ſi eo nomine intelligant θέσιν ſyllogiſmi: hæc ſolùm attendit ordinem terminorum in ſyllogiſmo. Sin methodum ſic appellant: ea conſiderat, vel artium, & diſciplinarum conſtitutionem; vel tractationem quæſtionum, ſed nudam, citra exordium, aut epilogum; citra mores, & affectus; quæ ad perſuadendum adhibentur. Ut etiam diximus lib. 1. cap. 1.

2 §. *Partes orationis duæ ſunt ſimpliciter neceſſariæ; propoſitio, & fides, ſeu probatio, quæ & contentio dicitur.*

Quem-

Quemadmodum enim in omni ſyllogiſmo concluſio eſt, quæ probetur, & argumentum, per quod probetur: ita in omni quoque oratione eſt principalis quædam controverſia, quam propoſitio aſſignat; & rationes ſunt cauſſam noſtram probantes, adverſarii refellentes, quæ in fide, ſeu contentione collocantur.

3 §. *Sunt præterea duæ partes neceſſariæ κατά τι, h. eſt, propter hominum infirmitatem; qui, cùm rationibus ſæpè non moveantur, affectibus ſunt trahendi. Eæ partes ſunt exordium, & peroratio: illud ad conciliandum, hæc ad concitandum inprimis adhibetur.*

4 §. *Interdum quincta pars accedit, narratio, idque potiſſimùm in genere Iuridiciali. Quin etiam ſex orationis partes ſtatui poſſunt, quia fides ſeu contentio confirmationem & confutationem comprehendit.*

CAP. II.

DE EXORDII duplici officio, & utriuſque locis generatim.

1 §. EXORDII *munus eſt duplex: indicat enim ſcopum orationis, & præparat auditorem ad reliquam dictionem.*

Ac Cice-

Ac Cicero quidem priùs ſolet animos parare, & deinde exponere, quâ de re ſit dicturus. Sed veterum multi contrarium facere ſolent, ac quandoque etiam Cicero ipſe.

2 §. *Biſariam verò à priori munere incipimus. Interdum quidem ſimpliciter exponimus, quâ de re dicendum ſit. Quamvis autem Ariſtoteles ejuſmodi exordium minùs probet, quia oratio ſic quaſi ἀκέφαλος* ſit: conſtat tamen, præſtantes etiam oratores ita ordiri.* *Trunca & capite carens.

Ut Gregorium Leontinum, qui de Elienſium laude dicturus, ita cœpit: Ἦλις, πόλις εὐδαίμων†. Nec multùm abit illud Gregorii Nazianzeni in laudem Athanaſii, Ἀθανάσιον ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινέσομαι*. †Elis, beata civitas. *Athanaſium laudans virtutem laudabo.

3 §. *Sed ſæpiùs auſpicamur à generali pronunciato ex intimis cauſſæ viſceribus ducto: cui tanquam fundamento mox ſuperſtruitur quæſtio particularis.*

Ut ſi Elienſes laudaturus inde ordiatur, quòd utile ſit præclaras urbes laudibus ornari: aut ſi Athanaſium celebraturus, inde inchoët, quòd viros virtute præcellenti præditos oratione extolli oporteat, quò ita ad imitationem eorum alii incitentur. Similiter adverſus adulterum, vel meretricem dicturus, incipere

poterit à laude caſtitatis, aut vituperatione vagæ libidinis.

4 §. *Porrò eum, qui vel ſolum hoc artificium ſatis attenderit, non facilè deficiet commodè ordiendi ratio. Attamen ne eandem ſemper incudem tundamus, neceſſe eſt, etiam nôſſe alias vias, quæ ſimiliter ad ſcopum orationis ducant. Hujuſmodi eſt initium* ἐξ ὑπολήψεως, *ſive ab opinione eorum, apud quos dicemus.*

Quomodo Demoſthenes adverſus Midiam orditur: Τὴν * μὲν ἀσέλγειαν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ τὴν ὕβριν, ᾗ πρὸς ἅπαντας ἀεὶ χρῆται Μειδίας, οὐδένα οὔθ' ὑμῶν, οὔτε τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἀγνοεῖν οἴομαι. Item Cicero Invectivâ IV in Catilinam: *Video P. C. in me omnium veſtrum ora atque oculos eſſe converſos. Video vos, non ſolùm de veſtro, ac Reip., verùm etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos.*

* Qua petulantia, Iudices, & contumelia in omnes ſemper utatur Midias, neminem aut veſtrum, aut aliorum civium, arbitror ignorare.

5 §. *Item initium* ἐκ περιουσίας, *ſive ex abundanti: cùm, antequam dicamus, de quo agere propoſitum ſit, præmittimus, nos eo contentos fore, etſi afferre poſſimus alia non leviora, imò etiam graviora.*

Ut ſi agendum eſſet adverſus Phyam, mulierem tribus digitis minòrem, quàm quatuor cubitorum, cæteroquin formoſam: quæ à Piſiſtra-

Piſiſtrato exule, conſcio Megacle, adornata habitu Minervæ, & Athenas curru invecta, ſeſeque Palladem ſimulans, dictitarat, tyrannum, quem ejecerant, reduci debere; atque ita rudi populo os ſublevarat; ut autor eſt Herodotus lib. 1; * In cauſsâ iſtiuſmodi ſic incipere aliquis potuiſſet †: *Audax mulier jure optimo horrendi poſſit ſacrilegii accuſari: quippe quæ Minervæ honores, quam Athenienſium civitas tantopere ſemper coluit, ſibi impiè vindicarit. Verùm enimvero atrox hoc crimen Deorum volo relinquere vindictæ: qui ſoli pœnas meritis haut minores repetere ab ab eâ poſſunt. At mihi ſatis in præſentiâ erit, ſi ea in medium adferam, quæ commiſit contra populi majeſtatem.*

* Vti & Athenæus lib. 13.

† Hermogenes de inventione lib. 1. cap. 3.

Exemplum ſimile eſt, *Quamquam non adulterii minùs, quàm furti crimen poſſim intentare: non tamen tam durus ero accuſator, quàm vicinus impiis fuiſti.* Item, *Cum majora etiam in Socrate poſſint commendari, tamen nunc ſolam ejus patientiam laudabo.* Sed fruſtra hujuſmodi exordium anquirit orator, utcunque arte valeat, niſi res ipſa ſuggeſſerit.

6 §. *Etiam ab rei, de qua dicendum, amplificatione ordimur. Cujuſmodi eſt iſta*, Si unquam aliàs, nunc de maximo negotio dicendum nobis eſſe.

Ita Cicero incipit pro domo ſuâ ad Pontifices: *Cùm multa divinitus, pontifices, à majori-*

bus noſtris inventa, atque inſtituta ſint; tùm nihil præclariùs, quàm quòd eoſdem, & religionibus immortalium, & ſummæ reip. præeſſe voluerunt; ut ampliſſimi, & clariſſimi cives Remp. bene gerendo, Religiones ſapienter interpretando, remp. conſervarent. Quòd ſi ullo temporè magna cauſſa in ſacerdotum populi Rom. judicio ac poteſtate verſata eſt: hæc profectò tanta eſt, ut omnis Reip. dignitas, omnium civium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, dii, penates, bona fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei, poteſtatiq́ue commiſſa creditaq́ue eſſe videantur. Vobis hodierno die conſtituendum eſt, utrùm poſthac amentes ac perditos magiſtratus, improborum ac ſceleratorum civium præſidio nudare, an etiam Deorum immortalium religione armare malitis. Simile exemplum ſit, *Cùm multa in hujus laudem* (vel vituperationem) *dici poſſint, familiam tamen ducit illud, de quo nunc agere propoſitum eſt nobis.* Vocant aliqui exordium ἀπὸ διαιρέτιος *. Atque hæc de primo exordii officio, quo docilis redditur auditor.

* A diviſione.

7 §. *Alterum exordii munus erit, ut auditoris animus, velut medicamentis quibuſdam, ad benevolentiam, & attentionem, præparetur. Sed hujuſmodì proluſio non ſemper eſt neceſſaria. Nam ſi auditor nos amet, ac ſuſpiciat; neque animus ejus ullâ ſuſpicione ſit præoccupatus: quid attinet benevolentiam aucupari? Si item libenter*

benter audimur, quid opus fuerit laborare, ut attentè audiamur? præſertim in orationis initio, ubi omnes auribus maximè arrectis eſſe ſolent. Quare prudentis eſt oratoris diſpicere, quando res, & tempus, medicamenta iſta requirant: ne, ſi puerorum more, πάρεργα eiuſmodi, ubi opus non eſt, conſectemur, auditorem minùs etiam benevolum, atque attentum, reddamus.

8 §. *Quibus argumentis benevolentia paretur, partim in Amoris loco oſtendimus libro ſuperiori*: partim ex iis colligere erit, quæ de locis Exordii in genere juridiciali inferiùs† dicemus.*

* Cap. 9.

† Cap. ſeq. §. 12. & deinceps.

9 §. *Paratur autem benevolentia, vel apertè, vel occultè. Quando apertè hoc agimus, Ἀρχὴ, ſive Principium, vocatur: atque ejuſmodi exordium in genere honeſto plurimùm adhibetur.*

Ut ſi contra parricidam dicatur.

10 §. *Sin idem occultè fiat, vocatur Inſinuatio, Græcè ἔφοδος.*

Inſinuatio quidem, quia quaſi in ſinum, hoc eſt, in pectus, atque animum, clàm irrepat: ἔφοδος autem à ſimilitudine clandeſtini ingreſſus, quo urbes capi ſolent. Tale eſt ini-

tium orationis ejus, quam Cæſar apud Salluſtium habet pro conjuratis.

11 §. *Habetque iſtiuſmodi exordium præcipuè locum in genere turpi, vel ancipiti, vel παραδόξῳ, ſive admirabili.*

Turpi, ut ſi pro parricida orandum ſit: *ancipiti*, quæ partim honeſta, partim turpis; ut in cauſſa Oreſtis, qui matrem interemit, ſed ut patris mortem ulciſceretur: in *admirabili*, ut ſiquis laudet paupertatem, exilium, mortem, injuſtitiam, &c.

12 §. *In honeſtâ cauſſâ ferè utimur Principio.*

Uti Cicero facit pro lege Manilia: ubi cùm locum & tempus dicendi ex ſententia ſibi obtigiſſe dixiſſet, iſta ſubjungit. *Atque illud inprimis mihi lætandum jure eſſe video, quod in hac inſolitâ mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſſa talis oblata eſt, in quâ oratio nemini deeſſe poteſt. Dicendum eſt enim de Cic. Pompeii ſingulari, eximiâque virtute: hujus autem orationis difficilius eſt exitum, quàm principium invenire.*

13 §. *At tum demum in hujuſmodi cauſſâ Inſinuatione eſt opus, ſi auditor, vel defeſſus ſit audiendo; vel perſuaſus ab iis, qui priores dixerunt.*

Nam quid refert, utrùm cauſſa noſtra ſit honeſta, ſi audire nos gravetur judex, vel non habeat cauſſam pro honeſta?

14 §. *Atque horum alterum cùm ſit, etiam*

iam attentionem parabimus. Idem facimus in genere turpi, & ancipiti, atque etiam humili. Nam quia hoc eſt de re vili & abjectâ, eò facile negligitur.

15 §. *Attentio paratur, partim promiſſione, partim petitione. Promiſſione quidē, ſi polliceamur, nos dicturos de rebus novis, magnis, utilibus, vel jucundis.*

Hoc, ut Servius, & Victorinus, obſervant, egregiè præſtitit Maro, quando, de apibus ſcripturus, ita cecinit:

Protinus AERII *mellis* CÆLESTIA *dona*
Exſequar. Et mox:
ADMIRANDA *tibi levium ſpectacula rerum,*
MAGNANIMOSQUE *duces, totiuſque ordine gentis*
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor: at tenuis non GLORIA.

16 §. *Quamquam profectò, ſi ſatis pareat, rem eſſe abjectam, plus efficiet orator verbo commodè &* ἐνεργητικῶς *prolato, quàm ſi ſpondeat aureos montes.*

Ut Cicero Philipp. VII. *Parvis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis, conſulimur, P.C., de Appiâ viâ, & de moneta.* Item ſi acturus cauſſam pauperis, idque in re puſillâ, dicat, damnum exiguæ rei non minus grave eſſe pauperi, quàm diviti rei

maximæ. Quo artificio apud Quinctilianum
* Orat. 13. * pauper utitur, divitem accuſans, qui veneno per flores pauperis ſparſo, apes ejus interemerat. *Unum*, inquit, *oro, ne cui minor dignitate veſtrâ videatur cauſſa litis meæ. Ante omnia enim non debetis exſpectare, ubi pauper magna perdiderim: ſed, quantulum ſit, quod abſtulerit mihi dives, minus eſt, quod reliquit.*

17 §. *Petitione autem paratur attentio, cùm auditores, attendere ut velint, rogamus.*

Ut apud Cic. pro Sex. Roſc. *Quapropter vos oro atque obſecro, judices, ut attentè, bonâque cùm veniâ, verba mea audiatis.*

18 §. *Petitur id quidem in mediâ quoque oratione; ſed ferè in initio orationis ſollicitè magis fit.*

Quomodo id facit Tullius in Milonianâ: *Quamobrem adeſte animis, judices, & timorem, ſiquem habetis, deponite. Nam ſi unquam de bonis & fortibus viris, ſi unquam de bene meritis civibus, poteſtas vobis judicandi fuit, ſi denique unquam*, &c.

19 §. *Genus* δυςπαρακολούθητον, *ſive obſcurum, quale eſt in quo difficulter cauſſam percipit auditor, maximè exigit docilitatem. Quare cum alibi ad docilitatem parandam ſufficiat, generatim indicâſſe, qua de re acturus ſis; quod prius eſſe Exordii munus*

nus ſuprà diximus : hoc in genere etiam diſtributione opus eſt ; ſed quam brevitas commendet ; ne, dum dociles facere vis auditores, eos magis confundas.

Verùm de hoc accuratiùs infrà dicemus, in Propoſitionis doctrinâ.

20 §. *Si in Exordio accuratè cauſſam conſtituerimus, ac diviſerimus ; propoſitione poſtea nihil erit opus.*

Nec obſtat, quòd ſuperiùs ex Ariſtotele dicebamus, Propoſitionem eſſe neceſſariam orationis partem. Neque enim ita hoc accipi debet, quaſi ſemper diſtinctum ſit orationis membrum: ſed quia neceſſarium eſt, ut quomodocunque proponatur, ſive id in Exordio fiat, ſive in fine Narrationis, ſive ſeorſum.

21 §. *Quòd ſi in exordio ſufficiat, ſimpliciter aſſignare ſcopum orationis ; eóque iſtis benevolentiæ & attentionis parandæ medicamentis opus non ſit: videndum tunc, an non ordiendi argumentum præbeat cauſſa, vel occaſio, quæ nos impulit ad dicendum.*

Hujuſmodi exordio utitur Tullius oratione pro C. Rabirio: *Etſi*, inquit, *non eſt meæ conſuetudinis, initio dicendi rationem reddere, quâ de cauſâ quemq; defendam ; propterea quòd cum omnibus civibus, in eorum periculis, ſatis juſtam mihi*

cauſſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur eſſe officii mei; propterea quòd, quæ juſtiſſima mihi cauſſa ad hunc defendendum eſſe viſa eſt, eadem vobis ad abſolvendum debet videri, &c. Eſt quoque hujus generis exordium, quod ſumitur à lege, vel conſuetudine: ut in Rullum pro lege agrariâ; *Eſt hoc in more poſitum, Quirites, inſtitutoque majorum, ut ii, qui beneficio veſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii veſtri cum ſuorum laude conjungant*, &c. Idem ſic Philippicam ultimam incipit à ſcripturâ: *Si, ut ex literis, quæ recitatæ ſunt, P. C., ſceleratiſſimorum hoſtium exercitum cæſum fuſumque cognovi*, &c.

22 §. *Locus etiam ſæpe initium dicendi ſuggeret.*

Nam & vilitas ejus generoſis animis dicendi aufert voluptatem (unde Scopelianus * à Clazomeniis rogatus, ut dicere apud ſe vellet, reſpondit, luſciniam non canere in cavea) & contrà majeſtas ejus conſternat animum etiam non vulgaris oratoris: ut ſi dicendum fuiſſet Babylone in dicaſterio regis, non ſapphiro & auro tantùm conſpicuo, ſed etiam cæli imaginem cum Diis referente: prout Philoſtratus illud deſcribit in Apollonii vita lib. 1, cap. XVIII.

* Philoſtratus in vitis Sophiſt.

CAP.

CAP. III.

DE SPECIALIBUS EXORDIORUM locis.

1 §. *Utiliter verò obſervat Ariſtoteles, variare Exordiorum locos pro tribus cauſſarum generibus.*

2 §. *In genere Demonſtrativo ſunt loci tres. Primus eſt à laude, vel vituperatione.*

A laude ſic incipit Plinius divinum panegyricum: *Bene ac ſapienter, patres conſcripti, majores inſtituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initia à precationibus caperentur.* A vituperatione contrà panegyricum ſuum orditur Iſocrates. Quippe reprehendit eos, qui celebritates publicas inſtituêre, quòd virtutibus corporis præmia ſtatuerint, illis animi non item. Similiter in funebri oratione, Dionis exemplo *, incipere poſſumus à reprehenſione conſuetudinis ejus, qua dicere jubentur, quos flere magis conveniret; atque eloquentia ab iis exigitur, quibus recens dolor ingenium, ac facundiam omnem eripit. * Orat. 39.

3 §. *Alter locus eſt à ſuaſione, vel diſſuaſione.*

Ut ſi is, quem laudare voles, vir quidem fuerit egregius; ſed cui in omni vita placuerit illud

illud vetus, Λάθε βιώσας *: dicere licebit, non eos ſolùm eſſe laudandos, quorum nota eſt virtus; ſed etiam, quorum eſt ignota.

* Late in vita, ſeu latenter vive.

4 §. *Tertius locus aſſumitur è genere Iuridiciali: idque à perſona auditoris. Vt ſi nobis agendum ſit de re vel incredibili, vel arduâ, vel pervulgatâ. Tunc enim petimus, ut ignoſcere velint auditores, ſiquid protulerimus, quod vel parum delectet, vel incredibile videatur.*

5 §. *Atque eleganter in hoc genere ab hiſtoriâ, fabulâ, vel ſimilitudine ordimur: dummodo ἀποδόσει ſive redditioni, de quâ mox dicam, commodè adaptemus.*

Ut ſi laudare Scipionem Africanum velis, ſic licebit auſpicari: *De Lucio Aemilio legimus*, *cùm Iovis Elæi imaginem conſpexiſſet, attonitum aliquantiſper hæſiſſe, exinde in hæc erupiſſe verba: Solus profectò Phidiæ Iupiter Homerici Iovis † majeſtatem expreſſit. Idem ego non verear affirmare de Scipione Africano, in quo uno divinarum virtutum illuſtris effigies effulget. Sed nullius tantum eſt flumen ingenii, quod oratione diſertâ virtutes eas condignè poſſit exponere.*

* Apud Suidam voce Φειδίας. Auctorem verò laudat Polybium: apud quem fruſtra hodie quæras.

† Phidias expreſſit Iovem, ſecundum verſus Homericos: ut eſt apud Strabonem lib. 8.

Neque hæc ordiendi ratio in perſonis duntaxat, ſed etiam in rebus locum habet. Ita laudare volenti caſtitatem, in hanc ſententiam proœ-

procemium ſe obtulerit: *Fabulantur poëtæ *, Pygmalionem ex ebore virginem affabrè adeò feciſſe, ut ipſe operis ſui conceperit amorem, atque adeò Deam rogârit, ut animam ei inſpirare vellet, quò cum unâ hac vitam omnem dulciter tranſigere poſſet. Opto, ut ſimiliter, dum orationis meæ penicillo formoſiſſimam & caſtiſſimam depingo virginem, ipſam nempe caſtitatem, amor ejus in me tantus accendatur, ut præ una hac voluptates turpes contemnam: neque id ſufficit mihi, ut medullitus inflammer ego; ſed velim, ut idem contingat omnibus vobis.* *Ovid. 10. Met. Fab. 8.

Item à perſonæ noſtræ tenuitate ordiri poſſumus tali ſimilitudine: *De Antiochenis narrat Lucianus †, ut cùm apud eos puſilli corporis hiſtrio in ſcenam prodiiſſet, quò Hectorem ſaltaret: dicax ille populus exclamârit continuò, Aſtyanactem ſe videre; Hectorem autem requirere. Multùm ipſe etiam vereor, ne cùm dignitas argumenti hujus quaſi Hectora aliquem, hoc eſt, magnum oratorem, exigat: magnopere miremini, quòd ego vix Aſtyanax aliquis, hoc eſt, tenuis ingenui homuncio, in conſpectum veſtrum prodire ſim auſus.* † περὶ ὀρχήσεως.

Quòd ſi inſinuatione ſit opus, ut ſi inveteratam ſententiam eximere animo velimus: dicemus, *nihil eſſe difficilius, quàm evellere animis opinionem, quæ jam evaluerit. Nam uti illi, qui ab oculis laborant, ægrè lumen conſpiciunt; in tenebris verò cum voluptate verſantur: ita eos, qui errorem aliquem, quaſi cum lacte, imbiberunt, difficulter perpeti eum ſe dedoceri.* Affirmabimus, *ſimile quid etiam videri in illis, qui alienos fœtus alunt pro ſuis.*

Nam

Nam ſi initio ea ſc.ſſent, quæ poſtea cognoſcunt; nunquam in animum fuiſſe inducturos, ut pueros tollerent: ſed poſt longi temporis educationem, invitos ea audire, quæ dicuntur; ac ſibi etiam vim facere, ut ne credant. Vide in hanc ſententiam illuſtre exordium orationis ejus, quâ Dion Chryſoſto-
* Orat. 11. mus * conatur probare, Ilium à Græcis non fuiſſe everſum.

Et ſanè in aliis etiam Dionis exordia valde
* Florida. ſunt ἀνθηρὰ *, ac luculenta. Subinde tamen, & longiora ſunt, & picta magis, quàm conve-
† cod. 209. niret; quod Photius † etiam obſervat. Tale eſt argumentum orationis Olympicæ, ſive de prima Dei cognitione; ubi ab exilio recens reverſus, in Olympicâ panegyri ita ſe ab omnibus cingi ait, quomodo, ex vulgari Græcorum opinione, noctuam circumſtant, & admirantur aves reliquæ; etiam pavo, qui magis, quàm noctuâ, admirationem meretur. Atque hæc ſcitè quidem tractat: ſed & prolixiùs, & floridiùs, quàm gravi adeò conveniat argumento. Quare cautè eâ parte imitandus eſt juventuti. Et hæc de exordiis generis demonſtrativi: de quibus etiam Menander ſcripſit: ſed hodie nihil ejus exſtat præterquam
* Lib. 2. cap. ult. de procemiis * hymnorum.

6 §. *Genus* DELIBERATIVUM *in publicâ quidem cauſâ exordium naturâ ſuâ olim non requirebat. Nam ſciebat antea auditor, qua de re eſſet conſul-*

conſultandum. Incidebant tamen tum quoque tempora, cùm proœmio uti deberet orator: idque vel propter ſe, vel adverſarium, vel auditores, vel ob ornatum.

7 §. *Ac tunc quidem ob ornatum (ut de hoc primùm loquar) exordio uti dicitur, cùm vix alio fine adhibetur, quàm ne oratio videatur abruptum quid, eoque rude & inconcinnum; quale quod eſt, minùs allicit ac demulcet auditorem.*

Vide exordium orationis Manilianæ: quod præcipuè conformatum eſt ad ornatum, ac dignitatem.

8 §. *At propter ſe exordium adhibet orator, quando diſſolvendum eſt crimen: ut ſi oſtendat, non debere conſilium ſuum contemni; ſive ob ætatem juvenilem, quia necdum ſit judicio firmato; ſive ſenilem, quaſi jam deliret; ſive ſimilem ob cauſſam, ut quòd prudentiâ, aut dignitate, longè minor ſit iis, apud quos dicendum eſt.*

Licebit tum hoc, vel ſimili modo, exordiri: *Quamquam non tantum mihi arrogem, ut exiſtimem, me cum quoquam veſtri prudentiâ poſſe conferri: tamen cùm gubernatores etiam à vectoribus quan-*

quandoque moneantur utiliter; confido, quæ veſtra humanitas eſt, non gravatè vos laturos, ſi de re neceſſariâ nunc pauca verba fecero.

Vel hunc in modum: *Glaucum aiunt* *, *cùm admodum adoleſcens adjutaret patrem in opere ruſtico, & vomer fortè excidiſſet aratro; mallei loco ſolâ manu uſum eſſe, atque ita priſtino eum loco reddidiſſe. Hoc robore juvenis perſpecto, à patre perductum eſſe ad Olympiacum certamen: ubi dum fortis, ſed novitius pugil, ab adverſario premitur vehementiùs, acclamaſſe parentem, ut ictum inferret, qualem intuliſſet antea aratro* †. *Eâque voce, licet ab homine artis ignaro profectâ, tantopere tamen accenſum fuiſſe pugilem hunc, ut adverſarium feriret fortiter, ac victoriam mox reportaret. Vtinam & ipſe, iſtius inſtar agricolæ, quandoquidem & olitores interdum opportunè aliqua loquuntur, incitare vos ad rem præſtantiſſimam poſſem.*

* Suidas in Γλαῦκος.

† Græcè ſonat elegantiùs, παῖε τὴν ἐπ' ἀρότρου, *illum infer, qualem aratro.* Nam intelligitur πληγὴν: ut oſtendunt quæ Suidas præmiſit. Non deſunt tamen, qui arbitrentur, dixiſſe, παῖ, τὴν ἀπ' ἀρότρου: *fili, illam ab aratro:* ſupple, *manum admove.*

9 §. ***Propter adverſarium utimur exordio, cùm reprehendi is debet, quia turpe aliquid, vel noxium ſuaſerit.***

Eo pacto orditur Cicero Philipp. VIII. *Confuſiùs heſterno die eſt acta res, C. Panſa, quàm poſtulabat inſtitutum conſulatus tui. parùm mihi viſus es eos, quibus cedere non ſoles, ſuſtinere. Nam cùm Senatûs ea virtus fuiſſet, quæ ſolet; & cùm re viderent omnes, eſſe bellum; quidamque id verbum removendum arbitrarentur: tua voluntas in diſceſſione fuit ad lenitatem propenſior. Victa igitur eſt propter aſperitatem, te auctore, noſtra ſententia.*

10 §. *Quam-*

16 §. *Quamquam non ab auditorum duntaxat reprehenſione ordiri licet: ſed aliorum etiam, qui aliquid non ſunt aſſecuti, atque etiam alios in errorem induxerunt.*

Ita ſuaſurus, ut ſcholæ erigantur, vel inſtaurentur, hoc, vel ſimili modo, incipere poſſis: *Memoriæ proditum eſt**; *cives Atticos olim quæſiviſſe ex Apolline, quâ ratione conſequi poſſent, ut virtute, ac patriis legibus, urbs maximè floreret: oraculum autem conſilii illud dediſſe, ut, quod omnium pulcherrimum foret, liberorum auribus immitterent. Quo cognito, tradunt, cœpiſſe cives, Aſiaticorum more, pertundere aures puerorum, eaſque onerare inauribus aureis: eò quòd aurum cæteris præſtare perſuaſum haberent. Ego verò, auditores, non illud, quod effeminare animos poterat, ſed quiddam longè excellentius ab oraculo fuiſſe intellectum planè cenſeo. Nam quid præſtabilius eſt ſalutaribus virtutis præceptis? aut quod dignius Deo conſilium excogitare poſſimus; quàm ut parentes liberorum ſuorum auribus virtutem ſollicitè inſtillarent: vel eos præficerent liberis, à quibus illam à pueris haurirent?*

* Dio Chryſoſtomus orat. 32. quæ eſt ad Alexandrinos

11 §. *Propter auditores ordimur, quando res ab iis major minórve habetur, quàm reverâ eſt. Prius ſi ſit, imminutione; ſin poſterius, amplificatione opus eſt. Huc pertinet, quando bonæ auditorum parti videtur ſupervaca-*

 neum,

neum, de aliquo dicere, quia res nota ſit.

Ut ſi de virtute ſit orandum, cujus præſtantiam nemo diffitetur. Ordiemur tum à reprehenſione *hominum curioſorum, qui ſubtiliter diſputando, quàm piè vivendo, ætatem tranſigere malunt. Vnde & ea ſemper in ore habent, quæ etiam inter doctiſſimos ſunt controverſa: illa verò negligunt in vitâ, quæ apud omnes ſunt in confeſſo. Atqui non ſufficit ea nôſſe, quæ recta ſunt; quando & illi, qui ab oculis laborant, probè ſciunt, manus iis admovendas non eſſe, & ægre tamen abſtinent; multi etiam, quos minimè fugit, quantum damnum det incontinentia, non propterea ſe à voluptatibus avelli patiuntur. Quare apud tales imitandi ſunt medici, qui ſæpe eadem inculcant: non quia iſtæc ægroti ignorant, ſed quia negligunt.* Vide in hanc ſententiam præclarum exordium Dionis Chryſoſtomi orat. XVII. Quod ſi ſalubre quidem conſilium dare volumus, ſed parùm jucundum: affirmabimus, *nos imitari velle medicos bonos.* Item referemus, *ut olim Ilienſes à nobili tragœdo popoſcerint, ſibi veterem urbis ſuæ fortunam repræſentari: ille autem viciſſim eos rogârit, ut ne ea in re moleſti ſibi eſſe vellent. nam, inquiebat, quanto ego meliùs egero, tanto vobis infeliciores videbimini; ut qui ſitis viſuri, cujuſmodi excideritis fortunâ.* Dicemus, *ſimiliter metuere nos, ne, quanto in conſulendo boni publici erimus amantiores, tanto eos magis offendamus.*

Ab hoc non multùm recedit iſtoc exordium, quali fuerit locus apud homines ſegnes,

gnes, & ſocordes: *Sapiens ille è Phrygia* refert, ut noctua, avis ingrati cantus, ſed prudentis conſilii, cæteris ſuaſerit avibus, ne quercum creſcere paterentur, unde viſcus proveniret, quo caperentur. item, inquit, cum linum ſereretur, autor fuit, ut ſemen erutum aſſumerent: quippe è quo illud naſceretur, unde retia necterentur. adhæc, cùm quendam ſagittis utentem conſpexiſſet, ita locutam, ait; Iſte homo veſtris vos pennis antevertet, pedes ipſe alatas vobis ſagittas immittens. Sed ſurdis cecinit; imò eam, tanquam malè ſanam, aſpernabantur. Idem ego hodie metuo, ne mihi contingat apud pleroſque veſtri.*

* Dionem vide in Olympica, ſive de prima Dei cognitione.

Apud eos autem, qui animo ſunt generoſo, atque alacri, dicemus, *nos imitari velle bonos imperatores. Nam ut illi paratiſſimos etiam milites ad pugnandum adhortantur: ita nos hortari illos velle eam ad rem, cujus amore maximè ardeant.* Vide, quæ adduximus lib. II. cap. XXIII. §. 10.

Atque iſta ſufficiat nunc dixiſſe de exordiis generis deliberativi: quæ non eo animo attulimus, quaſi putemus, ſufficere juventuti, ut hinc aliquod exordium oratiunculæ appingat: (ſunt enim hæc jam à Dione, & aliis occupata, etiam indicata à Rhetorum uno alteroque, ac pleraque jam pervulgata) ſed ut ii, qui etiamnum apud Scholaſticos exercentur, ſimilia iſtis apud oratores, atque etiam ſophiſtas obſervent: imò & illis gemina excogitent ipſi: quod difficile non erit, niſi quis plane hoſpes fuerit in ſtudiis humanitatis.

12 §. *In genere* IURIDICIALI, *quinque ſunt loci: à perſonâ rei, vel noſtrâ, vel auditoris, vel adverſarii, vel à re ipsâ.*

13 §. *A rei perſona benevolentia captatur, ſi ab anteactâ vitâ, quantum principii ratio ſinit, commendetur; iiſque dicatur indignus, quæ perpetitur.*

Vide orationem Ciceronis pro Flacco; item pro Sylla.

14 §. *A perſonâ noſtrâ idem fit; ſi ita ſermonem inſtituamus, ut videamur viri boni. Vt ſi pareat, nos ex officio ad dicendum veniſſe; quia, cujus cauſſam ſuſcepimus, ſanguine ſit, vel affinitate nobis conjunctus; vel quia bene de nobis, aut Rep. meritus fuerit.*

Adi exordium orationis pro Rabirio; item illius ad Quirites poſt reditum.

15 §. *Ac quia ſæpiùs accidit, ut aliquid hîc de nobis proferendum ſit: ſedulò curandum, ut ſervemus modeſtiam. Fiet hoc, ſi extenuemus virtutes, & eloquentiam noſtram: ut ſi dicamus, plus voluiſſe nos, quàm præſtitiſſe. item ſi honores, & commoda noſtra, Deo immortali, tum & judicum,*

cum ipſorum auxilio, ac gratiæ, tribuamus. Expedit quoque ſic loqui, quaſi promamus ea inviti, quæ ad laudem noſtram pertinent. Prodeſt etiam orationem in adverſarium convertere, hoc, ſimilive modo: Quæ nos Dei, bonorumque virorum auxiliis effecerimus, cum tuis facinoribus conferantur.

16 §. *A judicum perſonâ captatur benevolentia admiſcendo eorum laudes. Quod ſi vel amici fuerint, vel inimici: affirmabimus, plus apud eos poſſe æquitatem, quàm odium, aut gratiam: eóque non eſſe metuendum, ne vel amicorum commodis ſtudeant nimis; vel etiam obſint amicis, ſtultâ quâdam verecundiâ injuſtè agentes, ne injuſtè agere videantur.*

A perſona judicum incipit Tullius pro domo ſuâ ad pontifices.

17 §. *A perſona adverſarii captatur eadem, trahendo illum in invidiam, odium, & contemtum. Invidiam gignunt opes, gratia, eloquentia: odium concitant libido, faſtus, nequitia: in contemtum adducunt generis vilitas,*

vitæ ſordes, inertia, ſtultitia, & ſimilia.

Conſule Ciceronem initio orat. pro Quinctio: item in Vatinium.

18 §. *Denique etiam benevolentia captatur à re ipſa; idque extollendo bonitatem cauſſæ noſtræ, & adverſarii deprimendo.*

Vide Ciceronis orationem pro Cælio. Uti & illam, quam habuit pro domo ſuâ ad Pontif.

19 §. *Cæterùm minimè exiſtimandum, in una oratione ſolùm ab uno iſtorum benevolentiam parari. Eſt enim cùm ab omnibus, vel penè omnibus, id fiat.*

Exemplo eſto exordium Milonianæ: uti & orationis pro Deiotaro. Utrumque planè eſt luculentum; imò ex iis vel ſolis hoc parandæ benevolentiæ artificium ſatis poſſit cognoſci. Exſcribere ea quid attinet, cùm & longiora ſint, & in omnium manibus verſentur?

20 §. *Atque ita exordia variare ſolent pro tribus cauſſarum generibus. Porrò interdum orator σχεδιάζει, ſeque ſimulat ex tempore, & abſque multa præmeditatione loqui. Vt ſi incipiat ab re aliqua, quam non videatur ſcire potuiſſe, cùm pedem domo efferret. Cujuſ-*

Cujuſmodi eſt frequentia eorum, qui convenerunt, & vultus alacritas in omnibus. Item ſi gaudium teſtemur, quia eos videamus judicaturos, quos maximè optabamus.

Græci hujuſmodi exordium vocant ἀπὸ καιροῦ *. alii *ab affectione* appellant. Tale eſt pro Cn. Plancio: *Cùm propter egregiam, & ſingularem Cn. Plancii, judices, in mea ſalute cuſtodienda fidem, tam multos, & bonos viros, ejus honori viderem eſſe fautores: capiebam animo non mediocrem voluptatem, quòd, cujus officium mihi ſaluti fuiſſet, ei meorum temporum memoriam ſuffragari videbam. Cum autem audirem, meos partim inimicos, partim invidos, huic accuſationi eſſe fauturos; eandemque rem adverſariam eſſe in judicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuiſſet adjutrix: dolebam, judices, & acerbè ferebam, ſi hujus ſalus ob eam ipſam cauſſam eſſet infeſtior, quòd is meam ſalutem, atque vitam, ſuâ benevolentiâ, præſidio, cuſtodiâque texiſſet. Nunc autem veſter, judices, conſpectus, & conſeſſus iſte reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquemque veſtrûm. Video enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit: cujus non exſtet in me ſuum meritum: cui non ſim obſtrictus memoriâ beneficii ſempiternâ. Itaque non extimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meæ ſalutis apud eos obſit, qui me ipſum maximè ſalvum videre voluerunt.* Hujus quoque generis exordium fuerit, ſi ante nos dixerit vir eloquens, quod non

* Ab occaſione.

præſcieramus fore: eàque occaſione auſpicemur, ſimilem nobis, ac habuit ille, eloquentiam optando. Sanè Polemo olim*, cùm Scopeliano, viro diſertiſſimo, in legatione ſucceſſiſſet, dicere aggreſſus, Scopeliani ſibi Suadam optavit, ac honoratum ſenem iſto compellavit verſu, quo apud Homerum † Patroclus affatur Achillem:

* Philoſtratus in Scopeliani vitâ.

† Iliad. π.

Δὸς δέ μοι ὤμοιιν τὰ σὰ τεύχεα θωρηχθῆναι *.

* Da autem mihi hoc, ut humeros armis tuis armem.

In dialogis verò etiam initium capimus ex amici adventu, vel ex umbrâ arboris, ubi conſideatur, aliiſque id genus ſexcentis. Ac ejuſmodi eſſe Platonis exordia ſolent.

CAP. IV.

DE EXORDII οἰκονομίᾳ, & vitiis.

1 §. PROXIMUM *eſt, ut exponamus quoque œconomiam ſive ſtructuram exordiorum: quæ iſtiuſmodi eſſe ſolet. Primo loco ponenda eſt* προέκθεσις, *quæ viam munit ſequentibus. Hinc ratio ejus, quæ* κατασκευὴ *vocatur. Tum* ἀξίωσις *ſive* ἀπόδοσις, *quæ nova eſt propoſitio rem inprimis tangens. Hinc* βάσις *ſive fundamentum, quod* ἀποδόσεως *cauſſam adducit, remque omnem planiùs exponit.*

Exemplum illuſtre habemus in oratione pro

pro lege Maniliâ : ubi πρόθεσις eſt iſta : *Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multò jucundiſſimus ; hic autem locus ad agendum ampliſſimus , ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus , Quirites ; tamen hoc aditu laudis , qui ſemper optimo cuique maximè patuit , non mea voluntas, ſed meæ vitæ rationes , ab ineunte ætate ſuſceptæ , prohibuerunt.*

Sequitur κατασκευὴ, ſive ratio ; *Nam cùm antea per ætatem nondum hujus autoritatem loci contingere auderem ; ſtatueremque , nihil huc , niſi perfectum ingenio , elaboratum induſtriâ , adferri oportere : omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putavi. Ita neque hic locus vacuus unquam ab iis , qui veſtram cauſſam defenderent : & meus labor in privatorum periculis caſtè integrèque verſatus , ex veſtro judicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. Nam cùm propter dilationem comitiorum ter prætor primus centuriis cunctis renunciatus ſum , facile intellexi , Quirites , & quid de me judicaretis , & quid aliis præſcriberetis.*

Hinc incipit ἀπόδοσις : *Nunc cùm , & autoritatis in me tantum ſit , quantum vos honoribus mandatum eſſe voluiſtis ; & ad agendum facultatis tantum , quantum homini vigilanti , ex forenſi uſu , prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre : certè & , ſiquid etiam dicendo conſequi poſſum , iis oſtendam potiſſimùm , qui ei quoque rei fructum ſuo judicio tribuendum eſſe cenſuerunt.*

Βάσις verò iſtis continetur verbis : *Atqui illud in primis mihi lætandum jure eſſe video , quod in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi , cauſſa*

talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeii ſingulari eximiâque virtute: hujus autem orationis difficilius eſt exitum, quàm principium, invenire. Itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo, quærendus eſt.

Similis eſt ratio orationis Milonianæ: ſed ne longior ſim, pauca ſolùm inde excerpam.

In eâ πρότασις eſt, *Non poſſum non timere, judices, viſa hac nova judicii forma.*

Κατασκευὴ eſt, *Nec enim ea corona conſeſſus veſter cinctus eſt, qua ſolebat.*

Ἀπόδοσις eſt, *Sed me recreat Pompeii conſilium; cuius ſapientiæ non fuerit, quem ſententiis judicum tradidit, telis militum dedere.*

Βάσις eſt, *Quamobrem adeſte animis, judices, & timorem, ſiquem habetis, deponite.*

2 §. *Sunt interim exordia non pauca, in quibus omittatur pars aliqua: aut etiam alio partes iſtæ ordine collocentur: vel planè alia ſit exordii facies. Quod quando fieri oporteat, non tam præceptis tradi poteſt, quàm prudentis eſt diſpicere oratoris.*

Itaque meritò eos ridet Fabius *, qui velut legem omnibus dedêre prooemiis, ut intra quatuor ſenſus terminentur.

* Lib. 4, cap. 1, ubi de modo proœmii.

3 §. *Extremo loco aliquid addamus de vitiis exordiorum. Vitioſa autem ſunt proœmia* longa, *quia tollunt oratio-*

nis

nis συμμετρίαν, & , cùm præparare debeant ad dictionem reliquam, potiùs ſatigant auditorem. Modus verò pro cauſſa ſtatui debet. Brevius exordium cauſſæ ſimplices: longius requirunt perplexæ, ſuſpectæque, & infames.

4 §. *Vitioſa etiam ſunt exordia* vulgaria, *quæ pluribus accommodantur cauſſis.*

Unde gladio comparantur Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & ſacras mactarent victimas, & ſupplitio afficerent nocentes.

5 §. *Item* communia, *hoc eſt, quæ adverſæ etiam parti convenirent.*

6 §. *Adhæc* commutabilia, *quæ, paucis commutatis, ab adverſario poſſunt uſurpari.*

7 §. *Idem judicandum de exordiis* ſeparatis, *quæ nihil ad cauſſam pertinent:*

Unde ſimiliter ſe habent, ac

*Humano * capiti cervicem pictor equinam* * Horat. in Arte.
Iungere ſi velit.

8 §. *In genere tamen demonſtrativo, atque in quæſtionibus infinitis, quandoque iis uti licet.*

9 §. Et-

9 §. *Etiam improbantur, quæ nimis ſunt magnifica: uti & quæ tumidæ ſunt, atque arrogantia.*

Prudenter hoc de vitii genere præcipit Horatius epiſtolâ ad Piſones:

Non ſic incipies, ut ſcriptor cyclicus olim,
,, *Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.*
Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus.

10 §. *Denique videndum, ne ſint contra fines exordiorum: ut ſi, ubi attentione opus, benevolentiam parent, aut contrà; vel ſi nec benevolum, nec docilem, nec attentum reddant auditorem.*

De exordio ſatis.

CAP. V.

DE NARRATIONE.

1 §. NUNC *videamus de narratione, quæ rem geſtam, uti geſta eſt, à principio ad finem uſque exponit.*

Græci διήγησιν appellant.

2 §. *Hanc interdum antecedit narrationis quoddam præludium: cùm nempe rei geſtæ ſummam exponimus ante iuſtam ac plenam narrationem.*

Græcis dicitur προέκθεσις, quaſi dicas, præcedens

cedens expoſitio. Exemplum ejus habemus oratione pro Roſcio Amerino: *Forſitan*, inquit, *quæratis, qui iſte terror ſit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros, impediat, quò minus pro capite, & fortunis alterius, quemadmodum conſueverunt, cauſſam velint dicere. quod adhuc vos ignorare, non mirum eſt, propterea quòd conſultò ab accuſatoribus, ejus rei, quæ conflavit hoc judicium, mentio facta non eſt. Quæ res ea eſt? Bona patris hujuſce Sex. Roſcii, quæ ſunt ſexagies:* & quæ ſequuntur, uſque ad illa verba: *Atque ut faciliùs intelligere poſſitis, ea, quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quàm hæc, quæ diximus, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus.*

3 §. *Rarò autem hac prævia narratione utendum, cùm ſæpius iterata tædium ſoleant adferre. Nempe tum demum illi eſt locus, cùm metuimus, ne illico cauſſam noſtram damnet auditor: ac propterea narratiunculâ tali injicienda eſt qualiſcunque ſuſpicio æquitatis.*

4 §. *De juſtâ narratione quatuor hæc explicabimus: an ea ſemper requiratur, quæ ejus ſint ſpecies, quæ partes, quæ virtutes.*

5 §. *De primo ita ſtatuendum, ſæpe illam locum non habere. Nam quæ narratio ſit, ſi quæratur*, num pubertas judi-

judicetur annis potiùs, quàm habitu corporis? fratérne ex inteſtato ſit hæres, an pater? *Quorſum etiam adhibeatur illa, ſi eodem referremus modo, quo adverſàrius? aut ſi judicibus res ſit notiſſima?*

6 §. *Dividitur autem hunc in modum: Narratio omnis vel cauſſæ propria eſt, cujuſmodi eſt ſedes argumentorum, & cauſſæ ſeminarium: vel eſt arceſſita, qualis ſervit quidem cauſſæ, non tamen ex naturâ ejus reſultat.*

Prioris generis eſt narratio orationis Milonianæ: poſterioris verò illa de raptu Proſerpinæ in Verrinis.

7 §. *Narratio prioris generis dividitur in continuam, & interciſam.*

Continuæ exemplum eſt apud Tullium in Ligarianâ: *Quinctus Ligarius*, inquit, *cùm eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum proconſule C. Conſidio profectus eſt. quâ in legatione, & civibus, & ſociis, ita ſe probavit, ut decedens Conſidius provinciâ ſatisfacere hominibus non poſſet, ſi quemquam alium provinciæ præfeciſſet. Itaque Q. Ligarius, cùm diu recuſans nihil profeciſſet, provinciam accipit invitus: cui ſic profuit in pace, ut & civibus, & ſociis, gratiſſima eſſet ejus integritas, & fides. Bellum ſubitò exarſit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quàm parari. quo audito, partim*

tim cupiditate inconſideratâ, partim cæco quodam timore, primò ſalutis cauſsâ, pòſt etiam ſtudii ſui, quærebant aliquem ducem. Tum Ligarius, domum ſpectans, & ad ſuos redire cupiens, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. Interim P. Actius Varus, qui prætor Aſricam obtinuerat, Vticam venit. Ad eum ſtatim concurſum eſt. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium: ſi illud imperium eſſe potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico conſilio, deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale conſilium cuperet effugere, paullùm adventu Vari conquievit.

Ejuſdem generis eſt narratio hæc in Manilianá: *Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſſa ducitur; Bellum grave, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis, à duobus potentiſſimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. Equitibus Romanis, honeſtiſſimis viris, adferuntur ex Aſia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in veſtris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſſam reip. periculaque rerum ſuarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc noſtra provincia eſt, viros exuſtos eſſe complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt veſtris vectigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum, magnis rebus geſtis, ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſociis, & civibus, ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti:*

peti: eundem hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem.

At narrationem intercîdit Cicero oratione pro A. Cluentio. Ejus initium eſt: *A Cluentius Avitus fuit pater hujuſce*, &c. Cùm poſteà longiuſculam retuliſſet narrationẽ de Cluentii matre, iſta interſerit: *O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc unam, in omni vitâ inauditum! ô libidinem effrenatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem! non timuiſſe, ſi minùs vim deorum, hominumq́ue famam, at illam ipſam noctem, faceſq́ue illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? perfregit ac proſtravit omnia cupiditate, ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Hinc reliquam narrationem pertexit: *Tulit hoc commune dedecus jam familiæ, cognationis, nominis, graviter filius:* & quæ ſequuntur.

8 §. *Vtimur narratione intercisâ in genere demonſtrativo: ſed talis ad confirmationem pertinet: quia omnis ibi cauſſa è rebus geſtis ſtabilitur; ita ut confirmatio eo in genere vix aliud ſit, quàm narratio quædam per amplificationes atque exaggerationes interrupta.*

9 §. *Habet & locum in cauſſa juridiciali, idq́ue cùm res geſtæ nobis obſunt.* Tunc

Tunc enim ſatius eſt, rem per partes exponere, ut ſingulis, quæ objici poſſunt, per partes quoque reſpondeatur.

10. §. *Item eam uſurpamus, ſi res ſingulæ invidiam adſerant adverſario. Nam ſingulis tum partibus immorando conſequimur, ut ſæpiùs adverſario iraſcatur iudex.*

11. §. *Quando nihil eſt horum, continuâ narratione uti expedit. Et hæc de narrationis ſpeciebus.*

12. §. *Habet verò narratio quoque partes ſuas. Nam qui ſimpliciter, Clodium Miloni inſidias ſtruxiſſe, & ab eo interemptum eſſe, ait; is quidem omnia dicit; ſed nunciat potiùs, quàm narrat. Vera autem propriéq; dicta narratio refert rei geſtæ principium, medium, finem: item quæ principium rei antecedunt, ut ſunt cauſſæ; quæque finem ſunt conſecuta, ut effectus.*

Illuſtre eius rei exemplum habemus in Milonianâ. Principium rei geſtæ, & inſidiarum, fuit in profectione Clodii. Medium erat occurſus, & conflictus cum Milone. Finis, mors Clodii. Poſt finem quid ſecutum ſit, non refert Tullius; ſed tantummodo exponuntur ab eo, quæ rem antecedunt; ut ſunt

cauſſæ, dicta, facta. Cauſſa eſt, quòd Milo conſulatum eo tempore petebat contra Clodium. Facta, ut ſervorum deductio ex Apennino in urbem. Dicta, ut quòd Clodius retulerat, conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe. Item, non diu victurum Milonem. Atque hæc eâdem narratione cernere eſt in illis, quæ rem geſtam præcedunt. Nam principium eſt, quòd Clodius, relictâ præturæ petitione ſui anni, contulerit ſe ad annum proximum. Medium, quòd competitores Milonis juverit operâ ſuâ. Finis, quòd Milonem decreverit occidere. Secuta ſunt hæc duo, ut ſervos adduceret ex Apennino, & diceret, occidi poſſe Milonem; quemadmodum antè retulimus.

Hinc eſt, quòd Rhetores in narratione jubeant ſeptem illa conſiderare, perſonam tum principalem, tum ſociam, factum, cauſſam, modum, locum, tempus; quæ vulgari hoc verſiculo continentur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Porrò ad perſonam quoque pertinet ejus deſcriptio: item ſub facto continetur non factum, & cauſſa, cur quid non fecerit: item λογισμός. Et iſta quidem ſufficiat hoc loco dixiſſe de partibus narrationis. Pleniùs verò ea excutiuntur in Progymnaſmatis. Supereſt videamus de virtutibus narrationis: de quibus poſtremo me loco dicturum receperam.

13 §. Pri-

13 §. *Prima narrationis virtus eſt, ut ſit perſpicua. Id conſequimur, tum verbis uſitatis, & fugâ hyperbatorum; tum ordine diſtinctéque narrando, omnibuſque iis, quæ rem ob oculos ponunt, & διατύπωσιν gignunt. Quòd ſi res obſcurior ſit, inprimis fugienda erit obliquitas, potiúſque per rectum progrediemur caſum, & verba indicativi modi.*

14 §. *Altera eſt narrationis virtus, ut ſit veriſimilis. Talis erit, ſi omnia perſonis, locis, temporibus, cauſſis, conſentiant.*

Ita veriſimile eſt, à temerario patratam cædem; à libidinoſo adulterium.

15 §. *Quòd ſi quid minùs videatur probabile, affirmabimus, ut minùs veriſimile videatur, verum tamen eſſe; & quanto magis cauſſa, ac modus facinoris lateant, tanto maius eſſe habendum ſcelus. Fulciri quoque poteſt relatione, ut quòd ſic vulgò dicant.*

16 §. *Tertia eſt virtus, ut ſit ſuavis. Quod conſequimur, ſi, quæ narramus, ſint magna, nova, inexſpectata. Suavitatem quoque gignunt mores, dolores, metus; modò ſine dicentis pertur-*

batione proferantur. Alioqui enim amplificatio fuerit potiùs, quàm narratio.

Iucundæ narrationis exemplum præbet Heliodorus in Æthiopicis. Sed in tanta rerum varietate, effugere non potuit, quin ſæpe ſit affectatus.

17 §. *Addunt quidam quartam narrationis virtutem, ut ſit brevis. Talis erit, in qua, cùm nihil deſit, nihil tamen poſſit adimi.*

Peccant eâ in re, qui ab ovo Ledæo ordiuntur omnia; eoque etiam narrant, quæ ex ſequentibus ſatis cognoſcuntur. Nam quid opus dicere, *concepiſſe fœminam*, ſi dicas, *peperiſſe*?

18 §. *Poſt narrationem ſæpe, velut ſpiritu erumpente, digredimur. Non tamen digreſſio, vel ſolam ſequitur narrationem, vel ſemper: ſed, ſi opportunè aptéque fiat, plurimùm illuſtrat orationem.*

Quomodo verò inſtituatur, in Schematologia dicturi ſumus.

CAP. VI.

DE PROPOSITIONE.

1 §. POST *digreſſionem, ſiqua ſit; ſin minùs, poſt narrationem; aut, hæc quoque ſi abſit, poſt exordium, ſequitur propoſitio. Hac proponitur ſumma totius orationis.*

Ac orationem habituro, primò illa animo debet obverſari: quia prout ea erit, vel hæc, vel alia, & argumenta, & ornamenta adhibentur. Hinc Iſocrates epiſtolâ VI, quæ eſt ad Iaſonis liberos: Εἴθισμαι λέγειν πρὸς τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡμετέραν διατρίβοντας, ὅτι τοῦτο πρῶτον δεῖ σκέψασθαι, τί τῷ λόγῳ καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ λόγου διαπρακτέον ἐστίν. ἐπειδὰν δὲ τοῦθ' εὕρωμεν, καὶ διακριβωσώμεθα, ζητητέον εἶναί φημι τὰς ἰδέας, δι' ὧν ταῦτα ἐξεργασθήσεται, καὶ λήψεται τέλος, ὅπερ ὑπεθέμεθα. *Conſuevi diſciplinæ noſtræ ſectatoribus dicere, ante omnia iis conſiderandum eſſe, quid oratione, & partibus eius efficiendum ſit: poſtquam verò id repererimus, & collegerimus accuratè, quærendas eſſe aio orationis ideas, ſive argumenta, & ornamenta, quibus id, quod primarium eſt, conficimus, finemque adipiſcimur, quem nobis propoſuimus.*

2 §. *Eſt autem propoſitio triplex, ſeiuncta, ſimplex, & digeſta.*

3 §. *Propoſitio ſejuncta, ſive per ſejunctionem*

9 §. *Etiam improbantur, quæ nimis ſunt magnifica: uti & quæ tumida ſunt, atque arrogantia.*

Prudenter hoc de vitii genere præcipit Horatius epiſtolâ ad Piſones:

Non ſic incipies, ut ſcriptor cyclicus olim,
,, *Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.*
Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus.

10 §. *Denique videndum, ne ſint contra fines exordiorum: ut ſi, ubi attentione opus, benevolentiam parent, aut contrà; vel ſi nec benevolum, nec docilem, nec attentum reddant auditorem.*

De exordio ſatis.

CAP. V.

DE NARRATIONE.

1 §. NUNC *videamus de narratione. quæ rem geſtam, uti geſta eſt, à principio ad finem uſque exponit.*

Græci διήγησιν appellant.

2 §. *Hanc interdum antecedit narrationis quoddam præludium: cùm nempe rei geſtæ ſummam exponimus ante iuſtam ac plenam narrationem.*

Græcis dicitur προέκθεσις, quaſi dicas, præcedens

cedens expoſitio. Exemplum ejus habemus oratione pro Roſcio Amerino: *Forſitan*, inquit, *quæratis, qui iſte terror ſit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros, impediat, quò minus pro capite, & fortunis alterius, quemadmodum conſueverunt, cauſſam velint dicere. quod adhuc vos ignorare, non mirum eſt, propterea quòd conſultò ab accuſatoribus, ejus rei, quæ conflavit hoc judicium, mentio facta non eſt. Quæ res ea eſt? Bona patris hujuſce Sex. Roſcii, quæ ſunt ſexagies:* & quæ ſequuntur, uſque ad illa verba: *Atque ut faciliùs intelligere poſſitis, ea, quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quàm hæc, quæ diximus, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus.*

3 §. *Rarò autem hac prævià narratione utendum, cùm ſæpius iterata tædium ſoleant adferre. Nempe tum demum illi eſt locus, cùm metuimus, ne illico cauſſam noſtram damnet auditor: ac propterea narratiunculâ tali injicienda eſt qualiſcunque ſuſpicio æquitatis.*

4 §. *De juſtâ narratione quatuor hæc explicabimus: an ea ſemper requiratur, quæ ejus ſint ſpecies, quæ partes, quæ virtutes.*

5 §. *De primo ita ſtatuendum, ſæpe illam locum non habere. Nam quæ narratio ſit, ſi quæratur*, num pubertas judi-

judicetur annis potiùs, quàm habitu corporis? fratérne ex inteſtato ſit hæres, an pater? *Quorſum etiam adhibeatur illa, ſi eodem referremus modo, quo adverſàrius? aut ſi judicibus res ſit notiſſima?*

6 §. *Dividitur autem hunc in modum: Narratio omnis vel cauſſæ propria eſt, cujuſmodi eſt ſedes argumentorum, & cauſſæ ſeminarium: vel eſt arceſſita, qualis ſervit quidem cauſſæ, non tamen ex naturâ ejus reſultat.*

Prioris generis eſt narratio orationis Milonianæ: poſterioris verò illa de raptu Proſerpinæ in Verrinis.

7 §. *Narratio prioris generis dividitur in continuam, & interciſam.*

Continuæ exemplum eſt apud Tullium in Ligarianâ: *Quinctus Ligarius*, inquit, *cùm eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum proconſule C. Conſidio profectus eſt. quâ in legatione, & civibus, & ſociis, ita ſe probavit, ut decedens Conſidius provinciâ ſatisfacere hominibus non poſſet, ſi quemquam alium provinciæ præfeciſſet. Itaque Q. Ligarius, cùm diu recuſans nihil profeciſſet, provinciam accipit invitus: cui ſic profuit in pace, ut & civibus, & ſociis, gratiſſima eſſet ejus integritas, & fides. Bellum ſubitò exarſit: quod, qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari. quo audito, partim*

tim

tim cupiditate inconſideratâ, partim cæco quodam timore, primò ſalutis cauſsâ, pòſt etiam ſtudii ſui, quærebant aliquem ducem. Tum Ligarius, domum ſpectans, & ad ſuos redire cupiens, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. Interim P. Actius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad eum ſtatim concurſum eſt. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium: ſi illud imperium eſſe potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico conſilio, deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale conſilium cuperet effugere, paullùm adventu Vari conquievit.

Ejuſdem generis eſt narratio hæc in Maniliana: *Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſſa ducitur; Bellum grave, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis, à duobus potentiſſimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. Equitibus Romanis, honeſtiſſimis viris, adferuntur ex Aſia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in veſtris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſſam reip. periculaque rerum ſuarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc noſtra provincia eſt, viros exuſtos eſſe complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt veſtris vectigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum, magnis rebus geſtis, ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſociis, & civibus, ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti:*

peti: eundem hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem.

At narrationem intercîdit Cicero oratione pro A. Cluentio. Ejus initium eſt: *A Cluentius Avitus fuit pater hujuſce*, &c. Cùm poſteà longiuſculam retuliſſet narrationē de Cluentii matre, iſta interſerit: *O mulieris ſcelus incredibile, & , præter hanc unam, in omni vitâ inauditum! ô libidinem effrenatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem! non timuiſſe, ſi minùs vim deorum, hominumq́ue famam, at illam ipſam noctem, faceſq́ue illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos, ſuperiorum teſtes nuptiarum? perfregit ac proſtravit omnia cupiditate, ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Hinc reliquam narrationem pertexit: *Tulit hoc commune dedecus jam familiæ, cognationis, nominis, graviter filius:* & quæ ſequuntur.

8 §. *Vtimur narratione intercisâ in genere demonſtrativo: ſed talis ad confirmationem pertinet: quia omnis ibi cauſſa è rebus geſtis ſtabilitur; ita ut confirmatio eo in genere vix aliud ſit, quàm narratio quædam per amplificationes atque exaggerationes interrupta.*

9 §. *Habet & locum in cauſſa juridiciali, idq́ue cùm res geſtæ nobis obſunt.*

Tunc

Tunc enim ſatius eſt, rem per partes exponere, ut ſingulis, quæ objici poſſunt, per partes quoque reſpondeatur.

10. §. *Item eam uſurpamus, ſi res ſingulæ invidiam adferant adverſario. Nam ſingulis tum partibus immorando conſequimur, ut ſæpiùs adverſario iraſcatur iudex.*

11. §. *Quando nihil eſt horum, continuâ narratione uti expedit. Et hæc de narrationis ſpeciebus.*

12. §. *Habet verò narratio quoque partes ſuas. Nam qui ſimpliciter, Clodium Miloni inſidias ſtruxiſſe, & ab eo interemptum eſſe, ait; is quidem omnia dicit; ſed nunciat potiùs, quàm narrat. Vera autem propriéq; dicta narratio refert rei geſtæ principium, medium, finem: item quæ principium rei antecedunt, ut ſunt cauſſæ; quæque finem ſunt conſecuta, ut effectus.*

Illuſtre eius rei exemplum habemus in Milonianâ. Principium rei geſtæ, & inſidiarum, fuit in profectione Clodii. Medium erat occurſus, & conflictus cum Milone. Finis, mors Clodii. Poſt finem quid ſecutum ſit, non refert Tullius; ſed tantummodo exponuntur ab eo, quæ rem antecedunt; ut ſunt

cauſſæ, dicta, facta. Cauſſa eſt, quòd Milo conſulatum eo tempore petebat contra Clodium. Facta ut ſervorum deductio ex Apennino in urbem. Dicta, ut quòd Clodius retulerat, conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe. Item, non diu victurum Milonem. Atque hæc eâdem narratione cernere eſt in illis, quæ rem geſtam præcedunt. Nam principium eſt, quòd Clodius, relictâ præturæ petitione ſui anni, contulerit ſe ad annum proximum. Medium, quòd competitores Milonis juverit operâ ſuâ. Finis, quòd Milonem decreverit occidere. Secuta ſunt hæc duo, ut ſervos adduceret ex Apennino, & diceret, occidi poſſe Milonem; quemadmodum antè retulimus.

Hinc eſt, quòd Rhetores in narratione jubeant ſeptem illa conſiderare, perſonam, tum principalem, tum ſociam, factum, cauſſam, modum, locum, tempus; quæ vulgari hoc verſiculo continentur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Porrò ad perſonam quoque pertinet ejus deſcriptio: item ſub facto continetur non factum, & cauſſa, cur quid non fecerit: item λογισμός. Et iſta quidem ſufficiat hoc loco dixiſſe de partibus narrationis. Pleniùs verò ea excutiuntur in Progymnaſmatis. Supereſt videamus de virtutibus narrationis: de quibus poſtremo me loco dicturum receperam.

13 §. Pri-

13 §. *Prima narrationis virtus eſt, ut ſit perſpicua. Id conſequimur, tum verbis uſitatis, & fugâ hyperbatorum; tum ordine diſtinctéque narrando, omnibuſque iis, quæ rem ob oculos ponunt, & διατυπωσιν gignunt. Quòd ſi res obſcurior ſit, inprimis fugienda erit obliquitas, potiúſque per rectum progrediemur caſum, & verba indicativi modi.*

14 §. *Altera eſt narrationis virtus, ut ſit veriſimilis. Talis erit, ſi omnia perſonis, locis, temporibus, cauſſis, conſentiant.*

Ita veriſimile eſt, à temerario patratam cædem; à libidinoſo adulterium.

15 §. *Quòd ſi quid minùs videatur probabile, affirmabimus, ut minùs veriſimile videatur, verum tamen eſſe; & quanto magis cauſſa, ac modus facinoris lateant, tanto maius eſſe habendum ſcelus. Fulciri quoque poteſt relatione, ut quòd ſic vulgò dicant.*

16 §. *Tertia eſt virtus, ut ſit ſuavis. Quod conſequimur, ſi, quæ narramus, ſint magna, nova, inexſpectata. Suavitatem quoque gignunt mores, dolores, metus; modò ſine dicentis pertur-*

batione proferantur. Alioqui enim amplificatio fuerit potiùs, quàm narratio.

Iucundæ narrationis exemplum præbet Heliodorus in Æthiopicis. Sed in tanta rerum varietate, effugere non potuit, quin ſæpe ſit affectatus.

17 §. *Addunt quidam quartam narrationis virtutem, ut ſit brevis. Talis erit, in qua, cùm nihil deſit, nihil tamen poſſit adimi.*

Peccant eâ in re, qui ab ovo Ledæo ordiuntur omnia; eoque etiam narrant, quæ ex ſequentibus ſatis cognoſcuntur. Nam quid opus dicere, *concepiſſe fœminam*, ſi dicas, *peperiſſe*?

18 §. *Poſt narrationem ſæpe, velut ſpiritu erumpente, digredimur. Non tamen digreſſio, vel ſolam ſequitur narrationem, vel ſemper: ſed ſi opportunè aptéque fiat, plurimùm illuſtrat orationem.*

Quomodo verò inſtituatur, in Schematologia dicturi ſumus.

Cap. VI.

De propositione.

1 §. *Post digreſſionem, ſiqua ſit; ſin minùs, poſt narrationem; aut, hæc quoque ſi abſit, poſt exordium, ſequitur propoſitio. Hac proponitur ſumma totius orationis.*

Ac orationem habituro, primò illa animo debet obverſari: quia prout ea erit, vel hæc, vel alia, & argumenta, & ornamenta adhibentur. Hinc Iſocrates epiſtolâ VI, quæ eſt ad Iaſonis liberos: Εἴθισμαι λέγειν πρὸς τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡμετέραν διατρίβοντας, ὅτι τοῦτο πρῶτον δεῖ σκέψασθαι, τί τῷ λόγῳ καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ λόγου διαπρακτέον ἐστίν. ἐπειδὰν δὲ τοῦθ' εὕρωμεν, καὶ διακριβωσώμεθα, ζητητέον εἶναί φημι τὰς ἰδέας, δι' ὧν ταῦτα ἐξεργασθήσεται, καὶ λήψεται τέλος, ὅπερ ὑπεθέμεθα. *Conſuevi diſciplinæ noſtræ ſectatoribus dicere, ante omnia iis conſiderandum eſſe, quid oratione, & partibus eius efficiendum ſit. poſtquam verò id repererimus, & collegerimus accuratè, quærendas eſſe aio orationis ideas, ſive argumenta, & ornamenta, quibus id, quod primarium eſt, conficimus, finemque adipiſcimur, quem nobis propoſuimus.*

2 §. *Eſt autem propoſitio triplex, ſeiuncta, ſimplex, & digeſta.*

3 §. *Propoſitio ſejuncta, ſive per ſejun-*

ctionem vocatur, cùm definitur, in quo conveniat cum adverſario, & quid in controverſia relinquatur.

Ut pro Milone: *Sin autem nemo veſtrûm ita ſentit; illud in judicium venit, non, occiſus ne ſit, quod fatemur: ſed, juréne, an injuriâ; quod multis antea in cauſſis quæſitum eſt.*

4 *§. Propoſitio ſimplex eſt, in qua unum aliquid proponitur.*

Ut in eâdem orat. *Nunc quid igitur aliud in judicium venit, niſi uter utri inſidias fecerit?*

5 *§. Propoſitio digeſta, ſive per enumerationem, fit, cùm quot, & quibus de rebus, dicturi ſimus, oſtendimus. Hæc* Partitio *appellatur.*

Ut Philipp. VII. *Cur pacem nolo? quia turpis eſt, quia periculoſa, quia eſſe non poteſt. Quæ tria dum explico, peto à vobis, P.C., ut eâdem benignitate, quâ ſoletis, verba mea audiatis.* Luculenta quoque eſt illa pro P. Quinctio: *Faciam, quod te ſæpe animadverti facere, Hortenſi: totam cauſſæ meæ dictionem certas in partes dividam. Tu id ſemper facis, quia ſemper potes: ego in hac faciam, propterea quòd in hac videor poſſe facere. Quod tibi natura dat, ut ſemper poſſis, id mihi cauſſa dat, ut hodie poſſim. Certos mihi fines terminoſque conſtituam, extra quos egredi non poſſim, ſi maximè velim: ut & mihi ſit propoſitum, de quo dicam: & Hortenſius habeat expoſita, ad quæ reſpondeat: & tu, C. Aquilli, jam antè animo proſpicere poſſis, quibus de rebus auditurus ſis.*

Nega-

Negamus, te bona P. Quinctii, Sexte Nævi, poſſediſſe ex edicto prætoris. In eo ſponſio facta eſt. Oſtendam primùm, cauſſam non fuiſſe, cur à prætore poſtulares, ut bona P. Quinctii poſſideres: deinde, ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremò, non poſſediſſe. Quæſo, C. Aquilli, voſq́, qui eſtis in concilio, ut, quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mandetis. etenim rem faciliùs totam accipietis, ſi hæc memineritis: & me facilè veſtrâ exiſtimatione revocabitis, ſi extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipſe circumdedi. Nego, fuiſſe cauſſam, cur poſtularet: nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe. hæc tria cùm docuero, perorabo.

6 §. *Partitio verò inſtitui ferè ſolet, ut Græci loquuntur, διστακτικῶς*.*

*q. d. dubitativè.

Ut pro lege Manilia: *Primùm mihi* VIDETUR *de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo, eſſe dicendum.* Item pro Roſcio: *Tres ſunt res, de quibus me dicere* ARBITROR *oportere.*

7 §. *Sed hoc inprimis locum habet, quando ipſi priores dicimus. Nam cùm ad argumenta adverſarii reſpondendum eſt, certa magis partitio probatur, quàm incerta.*

Ut pro Muræna: *Intelligo, judices, tres totius excuſationis partes fuiſſe: & earum unam in reprehenſione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus fuiſſe verſatam.* Similiter orat. pro Quinctio, cujus verba jam adduxi.

 8 §. *Etſi*

8 §. *Etſi autem interpretibus, artiumque profeſſoribus, conceſſa eſt diviſio in minutiſſimas partes: damnatur tamen in oratore, ſi, quæ naturâ ſingularia ſint, ſecare velit.*

Quippe ea res, ut ſubtilioribus ingeniis lucem, ita populo, & ineruditis, (quales maximam partem eſſe illi ſolent, apud quos dicendum) potiùs parit obſcuritatem: contra quam partitio inventa eſt.

9 §. *Quare in totum partitione abſtinendum, niſi cauſſa vel multiplex ſit, vel obſcura: & quando eâ utendum eſt, cùm perſpicua, tum etiam brevis eſſe debet; hoc eſt, non major, quàm trium, vel ſummùm quatuor partium.*

De propoſitione hactenus.

CAP. VII.

DE CONFIRMATIONE.

1 §. DEVENTUM *nunc ad contentionem, quam Ariſtoteles* πίςιν * *appellat. Hæc quaſi viſcera vitamque orationis continet.*

* Fidem.

2 §. *Eſtque partim* κατασκευαστικὴ, *cùm ſententiam noſtram probamus argumentis: partim* ἐλεγκτικὴ, *cùm adverſarii*

ſarii opinionem argumentis convellimus: partim ἀνασκευαστικὴ, cùm ad argumenta ejuſdem reſpondemus. Prima pars propriè dicitur confirmatio: ſecunda, tertiaque, refutationis nomine continentur.

3 §. *Vt plurimùm autem, qui prior dicit, priùs & ſuam ſententiam probat, & alienam impugnat: poſteriùs reſpondet iis, quæ objici poſſunt. At qui poſteriùs dicit, ferè priùs ſolvit alterius partis argumenta: ac poſtea ſuam ſententiam confirmat.*

4 §. *In confirmatione duo ſpectantur, argumentum, & argumentatio; quæ differunt, ut pars, & totum. Nam argumentum ſola ratio eſt: at argumentatio præter argumentum etiam concluſionem comprehendit.*

5 §. *Quod ad ordinem argumentorum, firmiora partim in principio collocanda, quia tum maximè attendit auditor: partim in fine, quia, quæ poſtremò dicuntur, maximè inhærent. Imbecilliora verò collocanda ſunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas. At ſi cauſſa duobus tantùm ar-*

gumentis nitatur, quorum unum fortius, alterum infirmius ſit: tum imbecillius quidem ſubjiciemus validiori, ſed mox ad validius recurremus.

6 §. *Argumentationes præcipuæ, ſunt Syllogiſmus, Enthymema, Inductio, & Exemplum.*

7 §. *Syllogiſmus eſt oratio tribus conſtans pronuntiatis, quorum poſtremum è duobus prioribus conſequitur. Primum enuntiatum* propoſitio major, *vel ſimpliciter* propoſitio, *aut* major *vocatur. Alterum dicitur* propoſitio minor, *vel ſimpliciter* minor, *aut* aſſumptio. *Tertium eſt* complexio, *ſive* concluſio. *Sed orator plurimùm naturalem hunc partium ordinem immutat, ita ut interdum aſſumptio primum obtineat locum. imò nonnunquam etiam contrario planè ordine à concluſione per aſſumptionem ad propoſitionem adſcendit.*

8 §. *Neque in ordine ſolùm differunt ſæpe ſyllogiſmus dialecticus, & oratorius: ſed etiam numero pronunciatorum. Nam orator non rarò apponit,*

nit, & majoris, & minoris probationē, ita ut fiat ſyllogiſmus quinquepartitus: cujus prima pars ſit propoſitio, altera propoſitionis ratio, tertia aſſūptio, quarta eius probatio, poſtrema concluſio. Quod ſi alterutra propoſitio fuerit perſpicua, ratio ejus omittitur, ita ut ſyllogiſmus ſit quadripartitus.

Exemplis hæc planiora fient. A concluſione ad præmiſſas accedit Tullius pro Milone, cùm ait: *Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem, in illâ tam audaci, tam nefariâ belluâ, docere, magnam ei cauſſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum,* CUI BONO FUERIT, *in his perſonis valeat. etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modò ut prætor eſſet, non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam, ut his conſulibus prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus certè, ſperâſſet, ſe poſſe Remp. eludere in illis cogitatis furoribus. cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, ſi cuperent, reprimere poſſent, cùm tantùm beneficium ei ſe debere arbitrarentur: &, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam.* Incepit Tullius à complexione hac: Clodius inſidias fecit Miloni. Huic ſubje-

ſubjecit propoſitionem: Is enim fecit cui profuit mors alterius. Quod Caſſii dicto confirmat. Definit verò in aſſumtione: Atqui Clodio proderat mors Milonis. Quod eo comprobat, quia mortuo Milone eos habiturus erat conſules, quibus vel conniventibus, vel etiam juvantibus, turbare in præturâ ſuâ poſſet Remp.

Atque, ut hîc finit in aſſumtione, & ejus probatione: ita pro Cælio definit in propoſitione, & ejus ratione. Nam juſtus ac naturalis ſyllogiſmi ordo hujuſmodi foret: Non eſt veriſimile, eum, qui ſtudiis bonarum artium eſt addictus, vivere luxuriosè. Atqui Cælius bonarum artium ſtudiis eſt addictus. Sed Cicero priùs oſtendit, Cælium honeſtis artium ſtudiis vacare: hinc probat, in iſto hominum genere non facilè luxuriem inveniri. Audiamus ipſum Ciceronem: *At verò in Marco Cælio (dicam enim jam confidentiùs de ſtudiis eius honeſtis, quoniam audeo quædam, fretus veſtrâ ſapientiâ, liberè confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli ſumtus, nullum æs alienum, nulla conviviorum ac luſtrorum libido. quod quidem vitium ventris, & gutturis, non modò non minuit ætas hominibus, ſed etiam auget. Amores autem, & hæ deliciæ quæ vocantur, quæ firmiore animo præditis diutiùs moleſtæ non ſolent eſſe, (maturè enim, & celeriter defloreſcunt) nunquam hunc occupatum, impeditumq́ tenuerunt.* Hæc ſic paucis comprehendas: Cælius optimarum artium ſtudiis vacat. Quod ita eſſe deinceps probat

probat ab effectis: *Audiſtis, cùm pro ſe diceret: audiſtis antea, cùm accuſaret, (defendendi hæc cauſſâ, non gloriandi loquor) genus orationis: facultatem, copiam ſententiarum, atque verborum, quæ veſtra prudentia eſt, perſpexiſtis. Atque in eo non ſolùm ingenium elucere eius videbatis; quod ſæpe, etiam ſi induſtriâ non alitur, valet tamen ipſum ſuis viribus: ſed inerat, niſi me propter benevolentiam fortè fallebat, oratio & bonis artibus inſtituta, & curâ, & vigiliis elaborata.* Et talis eſt aſſumtionis probatio. Propoſitio autem hujuſmodi eſt: Parùm eſt veriſimile eum luxurioſè vivere, qui bonarum ſe artium ſtudiis addixit. Quam deinceps ſubjicit Tullius: *Atqui ſcitote, Iudices, eas cupiditates, quæ objiciuntur Cælio, atque hæc ſtudia, de quibus diſputo, non facilè in eodem homine eſſe poſſe.* Hanc propoſitionem confirmat argumento ex impoſſibili ducto: *Fieri enim non poteſt, ut animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe nimiâ copiâ, inopiâ etiam nonnunquam impeditus, hoc quicquid eſt, quod nos facimus in dicendo, non modò agendo, verum etiam cogitando, poſſit ſuſtinere.* Quod ipſum deinde adſtruit è raritate oratorum. *An,* inquit, *vos aliam cauſſam eſſe ullam putatis, cur in tantis præmiis eloquentiæ, tantâ voluptate dicendi, tantâ laude, tantâ gloria, tanto honore; tam ſint pauci, ſemperque fuerint, qui in hoc labore verſentur? Omittendæ ſunt omnes voluptates: relinquenda ſtudia delectationis: ludus, jocus, convivium, ſermo etiam penè omnium familiarium deſerendus.*

lis eſt Reip. adminiſtratio, quàm domus, belli, aut navigii.

16 §. EXEMPLUM *eſt inductio imperfecta: cùm nempe unum ex altero colligitur ob ſimilitudinem, quæ in utroque reperitur.*

Ita Cicero probat, Clodium, hominem ſeditioſum, à Milone jure interfici potuiſſe, quia Scipio Naſica Tiberium Gracchum, itidem ſeditioſum, jure interemerit. Græcè παράδειγμα appellatur.

17 §. *Et hæc de argumentatione, quatenus ad probandum inſtituitur. At quà ea adhibetur ad ciendum affectum, aliud nomen obtinet. Nam dicitur* AMPLIFICATIO.

Nec tamen eo nomine intelligitur hoc loco quævis ratio augendæ orationis; ſed ea tantummodo, quæ in rei exaggeratione conſiſtit.

Quibus verò modis aliquid exaggeretur, dicemus in ſchematibus διανοίας.

CAP. VIII.

DE CONFUTATIONE.

1 §. CONFUTATIO *diluit argumenta adverſarii: idque bifariam. Interdum enim, ſi ſolvere non poſſimus, ſyllo-*

ſyllogiſmum ſyllogiſmo opponimus; quod ἀντισυλλογισμὸς vocatur. interdum ad argumentum ipſum reſpondemus; quod ἔνστασιν appellant.

Hoc eſt, quod antea *diximus, confutationem eſſe, vel ἐλεγκτικὴν, vel ἀνασκευαστικήν. * c. 7. §. 2.

2 §. *Ἔνστασις vel fit inficiando, quod ad probandum adfertur; vel negando conſequi, quod ex eo colligit adverſarius.*

3 §. *Ad priorem ἐνστάσεως modum refer, cùm vel falſa ſumuntur pro veris, vel dubia pro certis.*

Ut, ſiqua veneficio dicatur filiam ſuſtuliſſe, quòd amoribus ſuis obſtaret; tueaturque ſe eo, quòd omnis mater diligat liberos: opponentur ei Medea, & aliæ.

4 §. *Ad alterum ἐνστάσεως modum pertinet βίαιον, ſive violatio, cùm argumentum retorquetur in adverſarium.*

Ut, *Sepeliiſti, quia adſtitiſti interfecto.* *Imò,* inquit alter, *quia adſtiti interfecto, non interfeci. nam id ſi eſſet, in fugam me conjeciſſem.*

5 §. *Præter verò ἀντισυλλογισμὸν, & ἔνστασιν, alii etiam ſunt confutandi modi. Uti ἐξουθενισμὸς, ſive contemtus.*

Quomodo Cicero videri vult, accuſationem Cælii magis fuiſſe iras, & querimonias

8 §. *Etſi autem interpretibus, artiumque profeſſoribus, conceſſa eſt diviſio in minutiſſimas partes: damnatur tamen in oratore, ſi, quæ naturâ ſingularia ſint, ſecare velit.*

Quippe ea res, ut ſubtilioribus ingeniis lucem, ita populo, & ineruditis, (quales maximam partem eſſe illi ſolent, apud quos dicendum) potiùs parit obſcuritatem: contra quam partitio inventa eſt.

9 §. *Quare in totum partitione abſtinendum, niſi cauſſa vel multiplex ſit, vel obſcura: & quando eâ utendum eſt, cùm perſpicua, tum etiam brevis eſſe debet; hoc eſt, non major, quàm trium, vel ſummùm quatuor partium.*

De propoſitione hactenus.

CAP. VII.

DE CONFIRMATIONE.

1 §. DEVENTUM *nunc ad contentionem, quam Ariſtoteles* πίστιν * *appellat. Hæc quaſi viſcera vitamque orationis continet.*

* Fidem.

2 §. *Eſtque partim* κατασκευαστικὴ, *cùm ſententiam noſtram probamus argumentis: partim* ἐλεγκτικὴ, *cùm adverſarii*

ſarii opinionem argumentis convellimus: partim ἀνασκευαστικῶς, cùm ad argumenta ejuſdem reſpondemus. Prima pars propriè dicitur confirmatio: ſecunda, tertiaque, refutationis nomine continentur.

3 §. *Vt plurimùm autem, qui prior dicit, priùs & ſuam ſententiam probat, & alienam impugnat: poſteriùs reſpondet iis, quæ objici poſſunt. At qui poſteriùs dicit, ferè priùs ſolvit alterius partis argumenta: ac poſtea ſuam ſententiam confirmat.*

4 §. *In confirmatione duo ſpectantur, argumentum, & argumentatio; quæ differunt, ut pars, & totum. Nam argumentum ſola ratio eſt: at argumentatio præter argumentum etiam concluſionem comprehendit.*

5 §. *Quod ad ordinem argumentorum, firmiora partim in principio collocanda, quia tum maximè attendit auditor: partim in fine, quia, quæ poſtremò dicuntur, maximè inhærent. Imbecilliora verò collocanda ſunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas. At ſi cauſſa duobus tantùm ar-*

gumentis nitatur, quorum unum fortius, alterum infirmius ſit: tum imbecillius quidem ſubjiciemus validiori, ſed mox ad validius recurremus.

6 §. *Argumentationes præcipuæ, ſunt Syllogiſmus, Enthymema, Inductio, & Exemplum.*

7 §. *Syllogiſmus eſt oratio tribus conſtans pronuntiatis, quorum poſtremum è duobus prioribus conſequitur. Primum enuntiatum* propoſitio major, *vel ſimpliciter* propoſitio, *aut* major *vocatur. Alterum dicitur* propoſitio minor, *vel ſimpliciter* minor, *aut* aſſumptio. *Tertium eſt* complexio, *ſive* concluſio. *Sed orator plurimùm naturalem hunc partium ordinem immutat, ita ut interdum aſſumptio primum obtineat locum. imò nonnunquam etiam contrario planè ordine à concluſione per aſſumptionem ad propoſitionem adſcendit.*

8 §. *Neque in ordine ſolùm differunt ſæpe ſyllogiſmus dialecticus, & oratorius: ſed etiam numero pronunciatorum. Nam orator non rarò apponit,*

nit, & majoris, & minoris probationẽ, ita ut fiat ſyllogiſmus quinquepartitus: cujus prima pars ſit propoſitio, altera propoſitionis ratio, tertia aſſũptio, quarta eius probatio, poſtrema concluſio. Quod ſi alterutra propoſitio fuerit perſpicua, ratio ejus omittitur, ita ut ſyllogiſmus ſit quadripartitus.

Exemplis hæc planiora fient. A concluſione ad præmiſſas accedit Tullius pro Milone, cùm ait: *Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem, in illâ tam audaci, tam nefariâ belluâ, docere, magnam ei cauſſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum,* CVI BONO FUERIT, *in his perſonis valeat. etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modò ut prætor eſſet, non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam, ut his conſulibus prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus certè, ſperâſſet, ſe poſſe Remp. eludere in illis cogitatis furoribus. cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, ſi cuperent, reprimere poſſent, cùm tantùm beneficium ei ſe debere arbitrarentur: &, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam.* Incepit Tullius à complexione hac: Clodius inſidias fecit Miloni. Huic

ſubje-

ſubjecit propoſitionem: Is enim fecit cui profuit mors alterius. Quod Caſſii dicto confirmat. Deſinit verò in aſſumtione: Atqui Clodio proderat mors Milonis. Quod eo comprobat, quia mortuo Milone eos habiturus erat conſules, quibus vel conniventibus, vel etiam juvantibus, turbare in præturâ ſuâ poſſet Remp.

Atque, ut hîc finit in aſſumtione, & ejus probatione: ita pro Cælio deſinit in propoſitione, & ejus ratione. Nam juſtus ac naturalis ſyllogiſmi ordo hujuſmodi foret: Non eſt veriſimile, eum, qui ſtudiis bonarum artium eſt addictus, vivere luxuriosè. Atqui Cælius bonarum artium ſtudiis eſt addictus. Sed Cicero priùs oſtendit, Cælium honeſtis artium ſtudiis vacare: hinc probat, in iſto hominum genere non facilè luxuriem inveniri. Audiamus ipſum Ciceronem: *At verò in Marco Cælio (dicam enim jam confidentiùs de ſtudiis eius honeſtis, quoniam audeo quædam, fretus veſtrâ ſapientiâ, liberè confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli ſumtus, nullum æs alienum, nulla conviviorum ac luſtrorum libido. quod quidem vitium ventris, & gutturis, non modò non minuit ætas hominibus, ſed etiam auget. Amores autem, & hæ deliciæ quæ vocantur, quæ firmiore animo præditis diutiùs moleſtæ non ſolent eſſe, (maturè enim, & celeriter deflorеſcunt) nunquam hunc occupatum, impeditumq; tenuerunt.* Hæc ſic paucis comprehendas: Cælius optimarum artium ſtudiis vacat. Quod ita eſſe deinceps probat

probat ab effectis: *Audiſtis, cùm pro ſe diceret: audiſtis antea, cùm accuſaret, (defendendi hæc cauſſâ, non gloriandi loquor) genus orationis: facultatem, copiam ſententiarum, atque verborum, quæ veſtra prudentia eſt, perſpexiſtis. Atque in eo non ſolùm ingenium elucere eius videbatis; quod ſæpe, etiam ſi induſtriâ non alitur, valet tamen ipſum ſuis viribus: ſed inerat, niſi me propter benevolentiam fortè fallebat, oratio & bonis artibus inſtituta, & curâ, & vigiliis elaborata.* Et talis eſt aſſùmtionis probatio. Propoſitio autem hujuſmodi eſt: Parùm eſt veriſimile eum luxurioſè vivere, qui bonarum ſe artium ſtudiis addixit. Quam deinceps ſubjicit Tullius: *Atqui ſcitote, Iudices, eas cupiditates, quæ objiciuntur Cælio, atque hæc ſtudia, de quibus diſputo, non facilè in eodem homine eſſe poſſe.* Hanc propoſitionem confirmat argumento ex impoſſibili ducto: *Fieri enim non poteſt, ut animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe nimiâ copiâ, inopiâ etiam nonnunquam impeditus, hoc quicquid eſt, quod nos facimus in dicendo, non modò agendo, verum etiam cogitando, poſſit ſuſtinere.* Quod ipſum deinde adſtruit è raritate oratorum. *An,* inquit, *vos aliam cauſſam eſſe ullam putatis, cur in tantis præmiis eloquentiæ, tantâ voluptate dicendi, tantâ laude, tantâ gloria, tanto honore: tam ſint pauci, ſemperque fuerint, qui in hoc labore verſentur? Omittendæ ſunt omnes voluptates: relinquenda ſtudia delectationis: ludus, jocus, convivium, ſermo etiam penè omnium familiarium deſerendus.*

Atque

Atque hæc ſatis oſtendunt, non tantùm, uti oratores naturalem in ſyllogiſmo partium ordinem immutent, atque adeò planè invertant: ſed etiam, ut ſyllogiſmus iis interdum ſit quinquepartitus. Quamquam profectò, accuratè loquendo, nullus ſyllogiſmus plura habet pronuntiata, quàm tria: ſed ſi propoſitioni, & aſſumtioni, probationes addantur; ſit ſyllogiſmus integer cum duobus enthymematis. Atque hæc de ſyllogiſmo.

9 §. ENTHYMEMA *eſt mutilus ſyllogiſmus: hoc eſt, in quo, vel major, vel minor propoſitio, omittatur, tanquam manifeſta: cujuſmodi ſi ponat orator, videbitur diffidere prudentiæ auditorum.*

10 §. *Optima autem ſunt enthymemata ex contrariis, quæ iccirco ſola à quibuſdam enthymemata appellantur.*

Hujuſmodi eſt apud Salluſtium illud Micipſæ ad Iugurtham: *Quem alienum fidum invenies, ſi tuis hoſtis fueris?*

11 §. *Porrò & in hujuſmodi, & in alio quovis enthymemate, ſæpe præmittitur concluſio antecedenti. Imò quâ ratione ſyllogiſmus ſtatuitur quadripartitus, vel quinquepartitus: eâdem & enthymema tripartitum eſſe poteſt:*

poteſt: puta, quando antecedenti ſua ratio adjicitur.

Verùm hoc quoque pinguiori dicitur Minervâ: cùm propriè, quod enthymema vocatur tripartitum, nihil aliud ſit, quàm geminum enthymema. Nempe idem pronunciatum eſt unius quidem enthymematis antecedens, alterius verò concluſio.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

12 §. INDUCTIO *Rhetoribus nominatur, cùm quid ex pluribus rebus propter ſimilitudinem infertur.*

Græcè ἐπαγωγὴ vocatur.

13 §. *Conſtat perfecta inductio partibus tribus. Prima eſt ſimilium enumeratio.*

Ut, *Domus ea meliùs adminiſtratur, in qua ſapiens eſt pater materque familias: exercitus meliùs regitur, cui ſapiens præeſt imperator: navis ea tutiùs feliciùſque curſum conficit, quæ peritum habet gubernatorem.*

14 §. *Altera pars eſt concluſio.*

Ut, *Quare ſtulti ſunt, qui ſapientes, ac diu in regendâ Rep. verſatos, ab ejus adminiſtratione repellunt.*

15 §. *Tertia eſt ἀξίωσις, quæ concluſionem ex ſimilibus conſequi probat comparatione majoris, minoris, æqualis, vel contrarii.*

Ut, *Non enim periculoſa minùs, minùſve difficilis*

lis

lis eſt Reip. adminiſtratio, quàm domus, belli, aut navigii.

16 §. EXEMPLUM *eſt inductio imperfecta: cùm nempe unum ex altero colligitur ob ſimilitudinem, quæ in utroque reperitur.*

Ita Cicero probat, Clodium, hominem ſeditioſum, à Milone jure interfici potuiſſe, quia Scipio Naſica Tiberium Gracchum, itidem ſeditioſum, jure interemerit. Græcè παράδειγμα appellatur.

17 §. *Et hæc de argumentatione, quatenus ad probandum inſtituitur. At quà ea adhibetur ad ciendum affectum, aliud nomen obtinet. Nam dicitur* AMPLIFICATIO.

Nec tamen eo nomine intelligitur hoc loco quævis ratio augendæ orationis; ſed ea tantummodo, quæ in rei exaggeratione conſiſtit.

Quibus verò modis aliquid exaggeretur, dicemus in ſchematibus διανοίας.

CAP. VIII.

DE CONFUTATIONE.

1 §. CONFUTATIO *diluit argumenta adverſarii: idque bifariam. Interdum enim, ſi ſolvere non poſſimus, ſyllo-*

ſyllogiſmum ſyllogiſmo opponimus; quod ἀντισυλλογισμὸς vocatur. interdum ad argumentum ipſum reſpondemus; quod ἔνστασιν appellant.

Hoc eſt, quod antea *diximus, confutationem eſſe, vel ἐλεγκτικὴν, vel ἀνασκευαστικήν. *c. 7. §. 2.

2 §. *Ἔνστασις vel fit inficiando, quod ad probandum adfertur; vel negando conſequi, quod ex eo colligit adverſarius.*

3 §. *Ad priorem ἐνστάσεως modum refer, cùm vel falſa ſumuntur pro veris, vel dubia pro certis.*

Ut, ſiquá veneficio dicatur filiam ſuſtuliſſe, quòd amoribus ſuis obſtaret; tueaturque ſe eo, quòd omnis mater diligat liberos: opponentur ei Medea, & aliæ.

4 §. *Ad alterum ἐνστάσεως modum pertinet βίαιον, ſive violatio, cùm argumentum retorquetur in adverſarium.*

Ut, *Sepeliiſti, quia adſtitiſti interfecto. Imò,* inquit alter, *quia adſtiti interfecto, non interfeci. nam id ſi eſſet, in fugam me conjeciſſem.*

5 §. *Præter verò ἀντισυλλογισμὸν, & ἔνστασιν, alii etiam ſunt confutandi modi. Uti ἐξουθενισμὸς, ſive contemtus.*

Quomodo Cicero videri vult, accuſationem Cælii magis fuiſſe iras, & querimonias

amantium, quàm vera crimina.

6 §. *Item ἀποπλάνησις, ſive deductio, quando judicem, ſive auditorem, aliò abducimus, pollicentes, nos de eo, quod objicitur, poſtea dicturos, ut ita, premente nos adverſario, elabamur.*

Quâ arte ſæpiùs utitur Cicero.

7 §. *Etiam confutamus interrogatione: quæ adjuvatur τῇ ὑποκρίσει, ſive actione & vocis ſono.*

Ut; *Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cerâ*
Juncta fuit?

Vide infrà lib. IV. cap. XXI. §. 25.

8 §. *Item increpatione, ubi crimen aliquod cum indignitate rejicitur.*

Pertinet huc execratio: ut, *Dî te perdant, fugitive, qui iſta objicis.* Vide eodem cap. §. 33.

9 §. *Plurimùm autem refert, quam confutandi rationem potiſſimùm ineamus. Nam multa ſunt, quæ indignatione, vel interrogatione aculeatâ, aut ioco urbano, meliùs eludantur; quàm argumentis multis impugnentur. Aliquibus etiam reſellendis ſi nimis inſiſtas, altiùs ſuſpicionem criminis animis judicum defiges.*

10 §. *In confutandis adverſarii argumentis*

mentis non ſemper idem ſervatur ordo. Sed prudens orator non difficulter diſpiciet, num in primâ quaſi acie levioris armaturæ milites velit concidere, ut deinde vim omnem in fortius agmen convertat: an à fortioribus malit incipere, ut, iis expugnatis, quod reliquum eſt, vel ſpiritu liceat difflare. Quòd ſi ab uno capite omnia dependeant, planè inde ordiendum, ut, eo ſublato, ſimul omnis annulorum nexus diſſolvatur.

11 §. *Sed cuncta hæc exilem adferunt fructum, niſi iuventus ſibi ob oculos ponat illuſtria quædam Confutationis exempla, quæ deinde imitetur.*

Hujuſmodi eſt illa pro S. Roſcio, pro Milone, pro Cælio, pro Plancio, item in Piſonem.

12 §. *Inque iis ſpectare convenit, quomodo ad confutationem accedatur; quâ ratione capita accuſationis proponantur: ut item gravibus argumentis inſiſtatur, acriterque pondere argumentorum urgeatur adverſarius: & contrà quaſi tranſvolentur levia multa, ne, ſi diutiùs in iis mora ducatur, frigeſcat oratio: ut item ſales*

 inter-

interdum admiſceantur, quò in hac palæſtra etiam delectetur iudex: denique ut per Interrogationem, Subjectionem, & ſimilia ſchemata (de quibus in Elocutione dicemus) non modò ornatus multum, ſed etiam γοργότητος, *atque acrimoniæ, accedat orationi.*

Tantum de Contentione.

CAP. IX.

DE EPILOGO.

1§. SUPEREST *poſtrema pars, quæ Græcis* ἐπίλογος, *Latinis* Peroratio dicitur.

Ubi *Per* vim eam habet, quam in *Perficere*, & ſimilibus. Cicero I V. Acad. Quæſt. *Et quoniam multa dixi, eſt mihi perorandum.* Pro Quinctio: *Mihi perdifficile eſt, contra tales oratores, non modò tantam cauſſam perorare, ſed omnino verbum facere conari.* At in Græco ἐπίλογος, ἐπὶ idem valet, ac in ἐπίμετρον, & ἐπίκυκλος: quomodo & Horatius, cùm quatuor odarum libros ſcripſiſſet, quem iis ſuperaddidit, Epodon appellavit. Quamquàm aliter de hoc Grammatici antiqui *, atque etiam Turnebus †.

* Vetus Horatii interpres, Diomedes lib. 3, cap. de poëmatum generibus. Marius Victorinus lib. 3. &c.

† Lib. 21. Adverſ. cap. 6. & lib. 28. cap. 38.

2§. Eſt

2 §. *Eſt verò epilogus totius orationis clauſula.*

Nam poſt res ſingulas confirmatas epilogis quidem utimur; ſed hic ſermo eſt nobis de epilogo univerſæ orationis: qui inter omnes regnum obtinet.

3 §. *Interdum tamen epilogo opus non eſt: ut ſi vel brevicula ſit oratio, vel cauſſa admodum tenuis.*

Ubi luculentum velle epilogum addere, tantundem fuerit, ac ſi caſæ ruſticæ ſtudeamus apponere poſticam aulæ convenientem. Quare hìc ſolùm opera danda eſt, ut maſculè, & expeditè deſinamus. Ita Lucianus encomium muſcæ claudit his verbis: Πολλὰ * δ' ἔτι ἔχων εἰπεῖν, καταπαύσω τὸν λόγον, μὴ καὶ δόξω, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖν. Itidem, qui volet laudare apes, ſcitè his verbis clauſerit orationem: *Quid* † *non divinum habent, niſi quod moriuntur?*

4 §. *Epilogi munus eſt duplex. Prius eſt* ἀνακεφαλαίωσις, *ſive enumeratio potiſſimorum argumentorum.*

Nempe, quæ ſparſim totâ diximus oratione, ea hìc ſimul ob oculos ponimus, præſtantis inſtar pictoris, qui ingentem hiſtoriam exiguâ proponit tabellâ. Exemplo eſto epilogus iſte in Maniliana; qui tamen partis eſt, non verò totius orationis: *Quare videte, num dubitandum vobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbe-*

* Habeo multa præterea dicere, ſed deſinam, ne videar, quod in veteri verbo eſt, ex muſca facere elephantum.

† Quinctilianus declamat. 13.

cumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum Rep. defenduntur. Et alter in eâdem, multo pòſt: *Quare cùm & bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit; ita magnum, ut accuratiſſimè ſit adminiſtrandum; & cùm ei imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum eſt, in Rempub. conſervandam, atque amplificandam conferatis?* Enumerationis autem, quæ univerſæ ſit orationis, luculentum habemus exemplum oratione pro Cluentio. Quâ in oratione peroratio incipit ab iſtis verbis: *Quod hoc portentum, Dii immortales? quod tantum monſtrum in ullis locis? quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut unde natum eſſe dicamus? Iam enim videtis profectò, judices, non ſine neceſſariis me, ac maximis cauſſis, principio orationis meæ de matre dixiſſe. nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio voluerit, optaverit, cogitaverit, effecerit.* Hinc enumeratio ſequitur: *Mitto illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiuſce vitæ periculum, ſed ad commune familiæ dedecus pertinebant. nihil de alteris Oppianici nuptiis queror; quarum illa cùm obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familiæ luctum, atque in privignorum funus nupſit. Prætereo, quòd, Aurium Melinum, cuius illa quondam ſocrus, paullo antè*

uxor fuiſſet, cùm Oppianici eſſe operâ proſcriptum, occiſumque cognoſceret, eam ſibi domum, ſedemque conjugii delegit, in qua quotidie ſuperioris viri mortis indicia, & ſpolia fortunarum videret. Illud primùm queror, de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt, Fabriciani veneni: quod jam tum recens, ſuſpicioſum cæteris, huic incredibile, nunc verò apertum jam omnibus, ac manifeſtum videtur. Et quæ ſequuntur.

5 §. *In enumeratione duo obſervare oportet. Vnum eſt, ut ea tantùm repetamus, in quibus cauſſa potiſſimùm conſiſtit, quæque propterea maximè velimus auditorum animis inhærere.*

Omnia enim ſi minutatim repetere velimus: aut ſubtiliter nimis dicere cogemur; aut non peroratio erit, ſed nova conſurget oratio.

6 §. *Alterum eſt, ut eadem cum pondere aliquo dicantur, & aptis excitentur ſententiis; figuris etiam varientur, ne videatur crambe repetita.*

Nam illâ rectâ repetitione nihil eſt odioſius. Quippe quæ inſtitui videatur, quaſi diffidamus auditorum memoriæ.

7 §. *Alterum epilogi munus eſt παθοποιία, ſive commotio affectuum. Quos verò affectus ciere potiſſimùm oporteat, non eſt operoſum videre ex na-*

 tura

tura cauſſæ. Nam cum gratulatione, admiratione, æmulatione perorandum eſt, ſi laudemus: ſin vituperemus, odium, invidia, contemptus, moveri debent.

8 §. *In conſiliis ſpes excitanda, ſive explendæ cupiditatis, ſive ulciſcendæ iniuriæ. Interdum etiam timorem ex periculi metu injici expedit.*

9 §. *In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, invidia; inprimis autem indignatio, & miſericordia: illam accuſator, hanc reus aucupatur.*

10 §. *Hac in parte orator inprimis aperire debet fontes eloquentiæ: ſic ut non ſolùm incendere judicem, ſed ardere ipſe videatur. Atque ad hoc plurimùm confert, ut ita complectatur animo imagines rerum abſentium, quaſi eas oculis coràm cernere videatur. Nam quo quis meliùs eas conceperit, hoc potentior erit in affectibus commovendis.*

Indicant hoc perorationes Ciceronis. Ut pro Milone, ubi ait: *Sed finis ſit. neque enim præ lachrymis jam loqui poſſum: & hic ſe lachrymis defendi vetat.* Et Pro Rabirio Poſtumo: *Sed jam, quoniam, ut ſpero, fidem, quam potui, tibi præſtiti, Poſtume;*

Poſtume; reddam etiam lachrymas, quas debeo. Et paullo pòſt; *Iam indicat tot hominum fletus, quàm ſis charus tuis, & me dolor debilitat, includitq́ue vocem.*

Scitè verò dicebat magnus ille Galliarum Rex, idemq́ue optimus ingeniorum cenſor, Henricus Quartus *, non aliunde ſe meliùs præſtantem dignoſcere oratorem, quàm ex peroratione. Nam etiam, qui naturâ parùm poſſunt, tamen artis beneficio ſæpe ordiuntur eleganter; atque aliquamdiu etiam in orationis ſuæ curſu provehuntur feliciter: ſed poſtquam deventum eſt ad epilogum, ubi maximè deſideratur vis oratoris, ibi penitus flacceſcunt, & nihil laude dignum ampliùs poſſunt: quod inde ferè contingit, quia jam omnes artis ληκύθους † exhauſerint: aut quia temporis anguſtiâ excludantur, quo minùs orationem pari arte, atque induſtriâ pertexant. Imò interdum etiam hic opera eorum claudicat, quibus & ingenium, & ars, & otium, abunde ſuppetit: nempe quia animus jam diutinâ curâ laſſatus, eo, quod ſupereſt, citò nimis ſtudeat defungi. Nequid hujuſmodi uſu veniat nobis, ita in tornando exordio, & proximis limandis, verſabimur: ut ſubinde cogitemus, quâ portâ ſit exeundum.

ATQUE hæc dicta ſunto de Diſpoſitione, quatenus reſpondet Inventioni, quam generalem, magiſq́ue ſimplicem, vocabimus. Naturæ nunc ordo exigebat, ut deinceps tractaremus

* Nicol. Cauſſinus in ſacræ humanæque eloqu. parallelis.

† Arculas pigmentarias.

mus de diſpoſitione earum orationum, quarum argumenta excuſſimus in doctrina Inventionis ſpeciali, magiſque mixtâ. Ut ſunt conſolatoriæ, conciliatoriæ, gratulatoriæ, monitoriæ, nuptiales, funebres, natalitiæ, & ſimiles. Nam inventionis quidem eſt, earum argumenta quocunque ordine aſſignare: ſed argumenta illa digerere, hoc verò munus eſt diſpoſitionis proprium. Verumtamen in ſpeciali hujuſmodi materia aliud nobis ordo doctrinæ exigere viſus eſt. Nam cùm ſtatim poſſis argumenta eo commemorare ordine, quo plurimùm in oratione ſolent collocari: quid profectò attinebat, priùs illa rudi indigeſtâque ſylvâ proponere; mox eadem repetere, licet ordine meliori? Quare cùm earum οἰκονομία ſatis ex iis cognoſcatur, quæ in ſpeciali, Inventionis doctrinâ diximus: non eſt profectò, quòd in iis nunc teramus tempus. Illud tamen conſilium non videtur poſſe improbari, ſiquis omnem iſtam de talibus orationibus doctrinam, quam nos propoſuimus poſteriori parte libri ſecundi, hoc demum loco tradat: nempe tanquam ſuperioris doctrinæ de inventione, & diſpoſitione, appendicem juſtam, quæ in ſpecialibus quibuſdam materiis, tum argumenta propria, tum eorum ordinem, oſtendat. Non diſceptabo, uter ordo præſtet, quando res illa profectò tanti non eſt. Verùm de eo quiſque judicio ſuo fruatur, ut lubet.

Cæterùm

Cæterùm ex iis, quæ de orationibus iſtis expoſuimus, judicium etiam ferre poſſumus de ordine epiſtolari. Nam pleræque omnes epiſtolæ ad iſta genera revocantur. Aut ſiquæ, eò referri non poſſe videantur, hæ ferè, quod ad ordinem, non egent artificii ullius. Quales ſunt illæ, quę narrant: in quibus rei geſtæ ordinē ſervamus. Item quibus alteri reſpondemus, ubi illi plurimùm ordini inſiſtimus, quo alter epiſtolam pertexuit. Id ſe facturum ait Tullius lib. VI. ad Att. epiſt. I. *Accepi tuas literas ad quinctum milliare Laodiceæ. quas legi libentiſſimè, pleniſſimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ. Iis igitur reſpondebo. Sic enim poſtulas. nec οἰκονομίαν meam inſtituam: ſed ordinem conſervabo tuum.* Nec tamen id perpteuum eſt. Sanè lib. I. ad Att. epiſt. XIII, *Reſpondeo*, inquit, *tibi ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς.* Nempe quia Homerus ſæpe media priùs narrat, quàm initium rei. Alibi etiam ſe purgat de ordine turbatiori, ſcripſiſſeque dicit *quicquid in buccam veniret.* Et ad Quinctum fratrem ait, *hallucinari interdum epiſtolas.* Quare non eſt, quòd iſtis immoremur.

FINIS LIBRI TERTII.

GERARDI IOANNIS VOSSI

PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Quartus.

CAP. I.

DE ELOCUTIONE universè, ac particulatim de priori Elegantiæ parte, quæ in Latinitate conſiſtit.

1 §. CUM *oratori videndum ſit, & quid, & quo loco, & quomodo unumquodque dicat: duoque priora (quorum unum Inventionis eſt, alterum Diſpoſitionis) expoſuerimus: proximum eſt, ut de tertio agamus; quod, quatenus in dictione quidem cernitur, Elocutionis; quà autem extra eam ſpectatur, Pronunciationis eſt, ſive Actionis.*

2 §. *Elocutio alia philoſophica eſt, alia oratoria, alia poëtica. Hoc loco proximè agemus de oratoriâ; de cæteris non*

non niſi obiter quædam adſpergemus.

3 §. *Etſi verò elocutio, Ariſtotele* * *teſte, à poëtis profecta ſit ad oratores: multùm tamen horum illorumq́ elocutio diſtant. Nam poëtica longiùs abit à vulgari conſuetudine loquendi: unde Cicero* † *poëtas ait quaſi aliâ* * *quâdam linguâ loqui.*

* Lib. 3. Rhetor.

† Lib. 2. de Orat.

* Ita cum Lambino legere malim, quam cum vulgatis codd. aliena.

4 §. *Elocutio oratoria eſt rerum inventarum, & diſpoſitarum, per verba ſententiaſque expoſitio ad perſuadendum idonea.*

Quâ in definitione elocutio jure non tantùm verborum eſſe dicitur, verùm etiam rerum. Nec enim ſolùm orationem veſtit flore verborum, ſed & lumine ſententiarum. Neque obſtat, quòd inventio ſententias ſuppeditat. Nam nihil prohibet, quò minùs hæ ad utramque poſſint partem referri: ad inventionem quidem, quatenus probant; ad elocutionem autem, in quantum ornant.

5 §. *Elocutionis præcepta, quà verba, quà rem ſpectes, partim ſunt generalia, neque reſpiciunt certam materiam, aut characterem: partim ſunt ſpecialia, & ad hanc, illámve materiam, ac characterem, reſtricta, atque accomodata.*

6 §. *Elo-*

6 §. *Elocutio communis dividitur in Elegantiam, Dignitatem, & Compoſitionem.*

7 §. *Elegantia efficit, ut unumquodque tum purè, tum apertè dicatur.*

8 §. *Puritas Latinis dicitur Latinitas. Ea, ut placet Maximo Victorino*, nihil eſt aliud, quàm* obſervatio incorruptè loquendi ſecundùm Romanam linguam.

*Lib. de re Grammatica.

9 §. *Quare oratio non Grammaticis duntaxat præceptionibus; ſed etiam bonorum ſcriptorum conſuetudini conformis eſſe debet.*

10 §. *Nec tamen hæc pars tam oratorem conſtituit, quàm urbis alumnum; eoque, qui commendat quemquam ob elegantiam, non tam eum laudat, ut oratorem, quàm ut civem Romanum.*

11 §. *Habet enim ſermo urbanus nativum quid, quod peregrinis aſſequi difficile eſt; adeò quidem, ut Aſinius Pollio in Livio etiam quandam agnoverit Patavinitatem* †.

† Fabius lib. 1. cap. 5. Nempe ornatè quidem; ſed interdum tamen non ſatis Latinè huic Critico ſcripſiſſe videbatur.

12 §. *Atque eò magis nunc, deſitâ Latinè loquendi conſuetudine, opera nobis danda eſt, ut quàm minimùm abſimus*

mus ab ſermonis Romani elegantiâ.

13 §. *Sed fieri illud nequit, niſi conſtet priùs, in quibus conſiſtat Latinitas, & quomodo comparetur.*

14 §. *Conſiſtit autem ea, tum in verbis ipſis, tum in modo pronunciandi.*

15 §. *In verbis delectu opus eſt, quem originem eloquentiæ eſſe, jure optimo dicebat Cæſar*†.

† Lib. 1. de analogia, ut teſtatur Cicero in Bruto.

16 §. *Delectus is non ob elegantiam ſolùm adhibetur; ſed etiam ob dignitatem, & compoſitionem.*

Ad dignitatem pertinet, quatenus vocabula ſunt propria, vel modificata: hæc rurſum, vel molliter, vel durè tranſlata. Ad compoſitionem verò refer, quatenus quædam præ aliis ſuavia ſunt, aut ſonora. Verùm de diſcrimine, ac judicio, ratione dignitatis, aut compoſitionis, ſuis infrà locis dicetur.

17 §. *Nunc agendum de eo, quatenus elegantiam gignit. In quo delectu diſtinguuntur vocabula ratione ortus, ſignificationis, & uſus.*

18 §. *Ratione ortus, vel Latina ſunt, vel peregrina. Peregrina verò, vel Græca ſunt, vel aliarum gentium. Græcis abſtinebit orator. Quod ſiquid*

Lati-

Latinè dici non poſſit, idem pluribus exponet.

Cicero lib. III. de Fin. bon. & mal. *Equidem ſoleo etiam, quod uno Græci, ſi aliter non poſſum, idem pluribus verbis exponere.* Vide etiam, quàm ejuſce rei ſtudioſus fuerit Tiberius: de quo ita Tranquillus *: *Sermone Græco, quamquam alioqui promptus & facilis, non tamen uſquequaque uſus eſt, abſtinuitque maximè in ſenatu: adeò quidem, ut,* MONOPOLIUM *nominaturus, priùs veniam poſtularit, quòd ſibi verbo peregrino utendum eſſet: atque etiam in quodam decreto patrum, cùm ἔμβλημα recitaretur, commutandam cenſuit vocem, & pro peregrinâ noſtratem requirendam: aut, ſi non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum, rem enunciandam.* Ac meminit ejuſce rei etiam Dio in LVII. Βουληθεὶς † καὶ περὶ τούτου τι δόγμα ποιῆσαι, ἐκώλυσεν ἐς αὐτὸ τὸ ὄνομα τὸ τοῦ ἐμβλήματος, ὡς καὶ Ἑλληνικὸν, ἐμβληθῆναι· καίτοι μὴ ἔχων ὅπως ἐπιχωρίως αὐτὸ ὀνομάσῃ. Narrat idem aliquanto pòſt, ut, cùm ſtrenam à quibuſdam oblatam non accepiſſet, eâdem de re propoſuerit edictum, in quo voce non Latinâ uteretur. Hoc cùm in mentem ei veniſſet noctu, ut erat elegantiæ in loquendo perquam diligens, vocâſſe ad ſe omnes, qui linguæ Latinæ proprietatem ſtudioſè obſervarent. Ibi Atteium Capitonem dixiſſe, tametſi nemo ante eum iſto vocabulo uſus fuiſſet, hoc nihilominùs in Tiberii gratiam inter antiqua eſſe referendum. At Marcellum

* In Tiberio cap. 71.

† Facturus de hac re decretum, emblema tum vocabulum in eo poni, quia Græcum eſſet, prohibuit: quanquam Latinum, quo id interpretaretur, haberet nullum.

cellum quendam * ſubjeciſſe tum, *Hominibus, Cæſar, civitatem dare potes, verbis non potes.*

* Apud Dionem legitur Πομπήλιος, pro Μάρκελλος. Eſt is M. Pomponius Marcellus, ut liquet ex Suetonio de claris Grammaticis: ubi rem eandem narrat.

19 §. *Si Græci ſcriptoris verſus ſit adducendus, ſatius fuerit eum Latinè transferre.*

Quod Cicero etiam obſervat in oratione pro Deiotaro, ubi ſententiam Latinè exprimere, quàm Græcum referre verſum maluit. Imò idem facit in iis, quæ de philoſophia ſcripſit. Ut penè initio Tuſculanarum quæſtionum; ubi itidem Epicharmi verſiculum iſtum convertere, quàm Græcè recitare, maluit:

Ἀποθανὲν, οὐ ἢ τεθνᾶμεν, οὔ μοι διαφέρει †.

† Ita, ut alibi monuimus, apud Sextū Empiricum legendus is verſus: de quo minimè audiendus doctiſſimus Simo Boſius animadverſionibus in epiſt. 3. lib. 1. ad Att.

Ita enim apud eum Marcus, & alter, colloquuntur. *M. Dicam, ſi potero, Latinè. Scis enim, me Græcè loqui in Latino ſermone non plus ſolere, quàm in Græco Latinè. A. Et rectè quidem. ſed quæ tandem eſt Epicharmi iſta ſententia.*

M. Emori nolo, ſed me eſſe mortuū, nihili æſtimo.

Atque hæc ſatis oſtendunt, quantum recedant ab antiquis, qui, venti atque oſtentationis cauſsâ, paſſim inferciunt Græca, atque ita, chimæræ inſtar, monſtroſam reddunt orationem. Sanè tantùm abeſt, ut probari hæc res poſſit in ſemidoctis, ut in Lucilio ipſo (quem Græca Latinis miſcuiſſe, reliquiæ oſtendunt) reprehenderit illud Horatius *:

* Lib. 1. ſer. ſat. 10.

At magnum fecit, quòd verbis Græca Latinis
Miſcuit. O ſeri ſtudiorum, quine † putetis
Difficile, & mirum, Rhodio quod Pitholeonti

† οἵγε, qui utique. Vide Priſcianum lib. 16.

Contigit. An ſermo linguâ concinnus utrâque
Suavior, ut Chio nota ſi commiſta Falerni eſt?

20 §. *Nec tamen hæc ita accipi debent, quaſi in totum abſtinendum ſit Græcis. Nam iis uti licet, quæ uſu jam ſunt recepta.*

Cicero lib. III. de Fin. Bon. & Mal. *Quamquam ea verba, quibus ex inſtituto veterum utimur pro Latinis, ut ipſa* philoſophia; *ut* rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, muſica, *quamquam Latinè ea dici poterant, tamen, quoniam uſu recepta ſunt, noſtrâ ducamus.* Imo Cicero orat. in Piſonem, non refugit Græcum verbum οἴχεται*: ſed cum Plauti † citaret verſum illum, jam ore omnium pervulgatum:

* Abiit, ſive evanuit.
† Trinum. Ac. 2. ſc. 4.

Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται.

21 §. *Imò in epiſtolis eorum etiam eſt uſus, quæ in vulgus recepta non ſunt, dummodo ſcribamus ad illum, qui Græcè ſciat. Nam ſi neſciat Græcè, quid aliud, quàm ignaviam ei exprobemus; atque inſcitiam? Imprimis autem iis fuerit locus, occultare ſiquid velimus.*

Hujus quoque rei exempla paſſim habemus in epiſtolis ad Atticum: ubi eâpſe de cauſsà multa dicit ἐν αἰνίγμασι, καὶ ἀλληγορίαις*. Quod ipſe agnoſcit lib. II. epiſt. XIX: *Poſthæc*, inquit, *ad te, ſi aut perfidelem habebo cui dem, ſcribam omnia planè: aut ſi obſcurè ſcribam, tu tamen intelli-*

* Ænigmaticè. & allegoricè.

intelliges. in his epiſtolis, me Lælium, te Furium faciam: cætera erunt ἐν αἰνίγμασι.*

*Obſcurè, & per ænigmata.

22 §. *Præterea loca Græcè adducere expedit iis, qui commentarios, aut animadverſiones ſcribunt in veteres ſcriptores.*

Nam collatio Græcorum Latinorumque, multùm ut voluptatis, ita etiam utilitatis adfert.

23 §. *Item cùm de veterum mente controverſia eſt.*

Nam cùm multa adeò perperam vertantur, facilius inveniemus fidem, ſi ipſa ſcriptoris verba adducamus.

24 §. *Imprimis verò iis apud peritos utemur, ſi deſtituamur Latinis: ut fit in multis nominibus partium humani corporis, animantium, plantarum, gemmarum, medicamentorum, inſtrumentorum: item vocibus, quas technici, aut philoſophi cuderunt.*

Cicero lib. III. de Fin. *Puto, concedi nobis oportere, ut Græco verbo utamur, ſi quando minùs occurret Latinum. ne hoc* ephippiis, & acratophoris *potiùs, quàm* proëgmenis, & apoproëgmenis, *concedatur. quamquam hæc quidem* propoſita *rectè, &* rejecta *dicere licebit.*

25 §. *Adhæc non eſt, quòd apud doctos refugiamus Græca, ſi Latinis fuerint*

ſignificantiora, vel elegantiora.

Ut ſi φιλαυτία malis dicere, quàm *amor ſui ipſius.* Item ἀπειροκαλία, quàm *ignorantia decori*, vel etiam *ineptia*. Nec enim hæc idem ſignificant: etſi id magni viri putarint. Accedo potiùs Tullio, qui lib. 11. de Oratore, de Inepti vocabulo agens, *Vim*, inquit, *huius mali Græci non vident: ne nomen quidem ei vitio impoſuerunt. Vt enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent, non reperies*; ſcio hac parte à Budæo * reprehendi Tullium; ſed Ciceronis cauſſam fortiter agit Cæſar Scaliger oratione de verbo *Inepti* ad Arnoldum Ferronum. Nec in ſingulis modò verbis, ſed etiam conjunctis, id locum habet. Certè perierit venuſtas, ſi Latinè efferre velis illud Diogenis Cynici †; Κρεῖττον εἰς κόρακας ἀπελθεῖν, ἢ εἰς κόλακας *. Vel illud Solonis †, aut, ut alii volunt, Xenophanis *: Τοῖς τυράννοις ἐντυγχάνειν δεῖ, ἢ ὡς ἥκιστα, ἢ ὡς ἥδιστα †. Suntque ejuſmodi innumera. Et hæc de Græcis.

26 §. *Quemadmodum verò in Græcis fecimus, ita in aliarum etiam gentium vocabulis diſtinguere convenit inter illa, quæ civitate ſunt donata, & ea, quæ peregrinitatem nondum exuêre.*

Poſterioris generis eſt MASTRUGA *, Sardum vocabulum. Scio uti Tullium †: ſed ita, ut Fabius * ait, *illudens Cicero ex induſtria dixit.*

* Lib. 1. de Aſſe.
† Apud Laërtium.
* Satius eſt in corvos incidere, quàm in adulatores.
† Plutarch.
* Heſychius Illuſtris.
† Cum tyrannis aut nihil ſermonis habendum, aut ſuaviſſime.
* Vel *maſtruca*.
† Pro Scauro, apud Iſidorum lib. 19. cap. 23. Etiam orat. de provinciis conſular. legas, *cum maſtrucatis latrunculis*.
* Lib. 1. cap. 5.

dixit. Tale quoque Prænestinum *conia* pro *ciconia:* cujus meminit Plautus Truculento*. Sanè & *Prænestinorum ſermone utentem Vettium Lucilius inſectatur:* ut ibidem ait Fabius. Tale quoque *parlamentum* pro ſuprema curia in Galliis, præcipuè Pariſienſi. Item *guerra* pro bello, etſi ne in verſu quidem id refugit Baptiſta Mantuanus.

* Act. 3. ſc. 2.

At prioris generis eſt *camelus*, quod à Syris eſſe agnoſcit Varro lib. IV. de L. L. itidem *eſſedum*, quod à Gallis eſt, ut indicat Iunius Philargyrius*, ſuntque multa ejuſmodi.

* In 3. Georg.

27 §. *A ſignificatione dividuntur vocabula bifariam. Nam vel conſideramus ſignificationis aptitudinem, vel rei ſignificatæ honeſtatem.*

28 §. *E priori conſiderandi modo reſultat vocabulorum diſtributio in magis, & minùs ſignificantia: è quibus potiora ducuntur æquantia rem, de quâ ſermo eſt.*

29 §. *E poſteriori oritur altera diviſio, in honeſta, & inhoneſta; cujuſmodi ſunt obſcena, & ſordida.*

30 §. *Obſcena ſunt, quæ res Veneris nudis enunciant vocabulis.*

31 §. *Verùm cùm voces obſcenæ æque Latinæ ſint; imò ſcriptores Romani κατ' ἀντονομασίαν per* verba Latina *intel-*

* Turnebum vide lib.24. Adverſ. cap. 5.

ligant * *obſcena, tanquam quibus Latina ſive Romana inſit ſimplicitas: profectò non tam, qui his utitur, contra Latinitatem, quàm bonos mores peccat: neque tam imperitiam detegit ſermonis Romani, quàm animi impuritatem.*

32 §. *Quare qui hoſtis naturæ non eſt, is aut in totum iſtis abſtinebit, aut ſi qua eſt rei enunciandæ neceſſitas, eam potiùs verborum teget involucro, naturam hac in parte imitans, quæ partes obſcenas maximè ab oculis removit.*

33 §. *Etiam abſtinendum ſordidis. Ejuſmodi ſunt, quæ notant res immundas.*

Qualia Stercutio relinquemus.

34 §. *Denique ab uſu diſtinguuntur vocabula, idque bifariam. Nam vel uſus is ſpectatur in populo, vel in ſcriptoribus illis, quorum aliqua hodie habemus.*

35 §. *Ratione popularis conſuetudinis diſtribuuntur vocabula in vetera, & nova.*

36 §. *Veterum alia in uſu ſunt, alia non ſunt.*

37 §. Prio-

37 §. *Priora vel ſoli uſurpantur vulgo: vel etiam doctis.*

38 §. *Quibus ſolum vulgus utitur, ea etſi de rebus ſordidis non ſint, tamen pro ſordidis habentur.*

Nempe ſordes contrahunt, quæcunque uſu hominum elegantium haut niteſcunt. Unde Gellius *ea vocat *maculantia ex ſordidiore vulgi uſu.* Hujuſmodi quædam apud Laberium inveniri ait, ut, *homo levenna* pro levi, *malas malaxare, gurdus, cocio, botulus* pro farcimine, & alia: quamvis de quibuſdam rigidè nimis exerceat cenſuram: ut cum ejuſmodi facit *planum* pro ſycophanta, quo tamen uſum agnoſcit Ciceronem in orat. pro Cluentio. Ac videtur non minùs falli de *obba*, quod nec Perſius refugit. Interim rectè Gellius, cùm diſtinguit inter vulgi uſum, & conſuetudinem doctorum. de quo elegans etiam eſt Fabii locus lib. I. cap. VI. *Conſtituendum imprimis idipſum, quid ſit, quòd conſuetudinem vocemus. Quæ ſi ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculoſiſſimum dabit præceptum, non orationi modò, ſed, quod maius eſt, vitæ. Unde enim tantum boni, ut pluribus, quæ recta ſunt, placeant? Igitur, ut velli, & comam in gradus frangere, & in balneis perpotare, quamlibet hæc invaſerint civitatem, non erit conſuetudo; quia nihil horum caret reprehenſione; at lavamus, & tondemus, & convivimus ex conſuetudine: ſic in loquendo, non ſiquid vitioſè multis inſederit,*

* Lib. 16. cap. 7.

pro regulâ ſermonis accipiendum eſt. Nam, ut tranſeam, quemadmodum vulgò imperiti loquantur, tota ſæpe theatra, & omnem circi turbam, exclamâſſe barbare ſcimus. Ergo conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum: ſicut vivendi, conſenſum bonorum. Soſipater Chariſius lib. 1. ut Fatuum, & ſordidum damnat quoque *ſecus* pro *ſecundùm*, vel *iuxta*. Sic tamen locuti etiam Sempronius Aſellio lib. 1. Hiſtor. & Plin. lib. XXIV. cap. XV.

39 §. *Eorum, quæ neque docti refugerunt, alia fuere his uſitata, alia rara.*

Uſitata, ut *urbs*, *murus*, *cœlum*, &c. Rara, ut *oppidò* pro *ſtatim*, *actutum*, pro *valdè*, omniaq; quæ antiqua ſunt, nec tamen planè antiquata.

40 §. *At quæ in uſu eſſe deſierunt*, obſoleta *dicuntur.*

Ut ſunt, *topper* pro *citò*, *manus* pro *bonus*, *iduare* pro *dividere*, ſimiliaque.

41 §. *Quæ florente ſermone Romano viris præſtantibus in uſu fuere, hæc nobis etiam conſtituere debent orationis corpus.*

Neque enim in epiſtolâ ſolùm, ſed in oratione etiam, illud locum habet:

Munda, ſed è medio, conſuetaq; verba, Iuventus,
Scribite: ſermonis publica verba placent.

42 §. *Obſoleta omnia vitanda.*

Quibus qui utuntur, perinde agunt, quaſi cum Evandri matre loquantur: ut Phavori-

rinus

rinus dicebat *. Cujus & illud eſt apud Gellium †: *Id, inquit, quod à Caio Cæſare, excellentis ingenii ac prudentiæ viro, in primo de Analogiâ libro ſcriptum eſt, habe ſemper in memoria, atque in pectore, ut, tanquam ſcopulum, ſic fugias inauditum atque inſolens verbum.*

* Apud Gellium lib. 1. cap. 10.
† Ibidem.

43 §. *Rara & ipſi rarò uſurpabimus. Nam inſipientis eſt putare, paſſim hoc licere nobis, quod fortaſſe uno alteroque in loco ſibi ſcriptor aliquis permiſerit.*

Hujuſce etiam rei nos Seneca admonet epiſt. CXIV. *Arruntius, vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium:* Exercitum argento fecit, *id eſt pecuniâ paravit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco:* Fugam noſtris fecere. *Alio loco;* Hiero Rex Syracuſanorum bellum facit. *Et alio loco:* Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. *Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & penè continua: nec ſine cauſâ. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem, quid ſequatur, ubi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius:* Aquis hiemantibus. *Arruntius in primo belli Punici ait:* Repentè hiemavit tempeſtas. *Et alio loco, cum dicere vellet, frigidum annum fuiſſe, ait,* Totus hiemavit annus. *Et alio loco;* Inde ſexaginta oneraV 5 rias

rias leves præter militem,& neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone, miſit. *Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit:* Inter arma civilia ęqui boni famas petit. *Arruntius non temperavit, quo minus primo ſtatim libro poneret:* Ingentes eſſe famas de Regulo.

Hac in re peccari imprimis ſolet à juventute. Nam in lectione auctorum plurimùm non tam attendit ad vultum ac lineamenta ſermonis nativi, quàm tantummodo exſtantia quæque excerpit, ac recondito eorum uſu famam poſtea eruditionis aucupatur. Hujuſcemodi tamen modicè uſurpata, neque affectata, dignitatem tribuunt orationi; quia non quilibet iis fuerat uſurus. Et hæc de veteribus.

44 §. *Novorum quædam ab aliis confiСta ſunt, & vel à paucis, vel etiam à vulgo recepta; cujuſmodi, generali vocabulo,* nova *appellantur: alia verò à dicente primùm finguntur, quæ, diſcriminis cauſſâ,* novata *nuncupamus.*

45 §. *Eorum, quæ preſsè* nova *vocantur, non una eſt ratio: quia, quæ aliquando fuere nova, poſtea facta ſunt vetera; eoque videndũ eſt, quando recipi quidque cœperit. Quæ Ciceronis, aut Maronis ævo irrepſere. ea, quin*

tutò

tutò uſurpentur à nobis, nemo fere ambigit.

Iſtiuſmodi eſt *noviſſimus* pro ultimo, *cervix* pro cervicibus:

46 §. *Major eſt dubitatio de iis, quæ proximo ſeculo, decreſcente jam puritate, in uſu eſſe cœperunt.*

Ut *interim* pro *interdum*, *ſubinde* pro *identidem*. Nam priori ſeculo valuit *deinde*.

47 §. *Hujuſcemodi non eſſe vocabulis utendum, multorum opinio eſt. Et puerili quidem ætati his rectè interdici, agnoſcimus. In iis verò, quibus iudicium firmavit ætas, feram potius, quàm vel laudem, vel culpem.*

48 §. *At illis, quæ collapſo prope ſermone Romano, ac decrepitâ quaſi ætate, inventa ſunt, qualia apud Symmachum, & Sidonium ſunt multa, in totum cenſeo abſtinendum.*

49 §. *Ac multò magis damnanda arbitror, quæ proximis ſunt inventa ſeculis, aut noſtro: præſertim ſi neque nitantur neceſſitate, neque facta ſint ἀναλόγως ſive congruè: quorum ſi alterutrum abſit, omnino, tanquam barbara, averſer.*

Ita nulla neceſſitas fuit, cur dicerent *prædicatum*,

catum pro *attributo*, & *principaliter* pro *maximè*. At contra Græcæ compoſitionis leges peccat οὐτοπία *, quod finxit Thomas Morus, alludens ad Homericum οὔτις †.

50 §. *Novatorum quatuor ſunt genera: alia imitatione fiunt, alia derivatione, alia compoſitione, alia novæ ſignificationis impoſitione.*

Imitatione, ut ſi à ſono animalis verbum effingas ad inſtar veterum *balare*, *baubari*, & aliorum quæ habes apud Philomelæ *ſcriptorem.

Derivatione, quomodo Gaza ab hirundine fingit *hirundinaria*, quæ Græcis χελιδόνιον †. item à corniculo *cornicularia*, ut iiſdem eſt κερατίτις *. Simile ſit, ſi à capitio, quod veteribus † feminarum mamillare erat, aliquam dicas *capitiatam*, quòd pectus capitio texerit.

Compoſitione, quomodo à *bombo* & *ardeo* conflarunt *bombardam*. Sic Gaza ad exemplum Græcorum ἁλίφλοιος *, κυνόσβατον †, τριόρχης *, effinxit *ſalſicortex*, *canirubus*, *triteſtiger*: ſuntque apud eum hujus generis longè plurima.

Denique *novæ ſignificationis impoſitione*, ut qui *clepſydram* vocant, quod veriùs eſt, *clepſammium*, ſeu *clepſammidium*. Nec enim aquâ nunc, ut olim; ſed arenulis, tempus metimur.

Ex his quatuor modis primus κατ᾽ ὀνοματοποιΐαν fit, ultimus κατὰ μεταφορὰν: de quarum utrâque poſtea dicetur.

* Non-locus, ſive potius ne locus, aut terminatione etiam mutatâ *nelocia*. Ita ficto nomine regionem vocabat, quæ foret nuſquam. Vnde, qui volet, æquè ridiculè *nuſquamiam* appellet, vel *nuſquamam* cum Eraſmo Epiſtola ad Morum.

† Nullus.

* Inter Ovidio perperam tributa.

† Plantæ genus.

* Itē plantæ genus.

† Varro lib. 4. de L. L. & de vita populi Rom. etſi aliter Nonius. ſed non intellexit Varronem.

† Species eſt roboris. * Canina ſentis. † Accipitris genus.

51 §. No-

51 §. *Novata uſurpare licet, cum deeſt verbum vetus, aut id, quod habemus, non ſatis idoneum eſt. Ac imprimis locum habent in rebus amœnis jucundiſque. Aliàs utendum iis verecundiùs.*

Ita uſurpat Tullius lib. de Senectute: *Terra ſemen tepefactum complexu ſuo diffundit, & elicit* HERBESCENTEM *ex eo viriditatem.* Et ibidem: NE SYLVESCAT *ſarmentis.* Hactenus de uſu verborum, quatenus in populo conſiſtit.

52 §. *Præterea uſus ſpectatur ratione ſcriptorum; unde vocabulorum alia poëtica ſunt, alia hiſtorica, alia oratoria, alia iis propria, qui artes, aut ſcientias, tractant.*

15 §. *Poëtica dicuntur, non quibuſcunque utuntur poëtæ: ſed quæ apud ſolos inveniuntur poëtas, vel ſaltem poëtis* * *ſint in uſu, oratoribus non item.*

* Etſi non ſolis, ſed etiam hiſtoricis: de quorum dictione §. ſeq.

Ut, *olli* pro *illi*, *grates* pro *gratias*, *altum* pro *mari*, *pugnare alicui* pro *cum aliquo.* Nec quia alia poëtarum, quàm oratorum, dictio eſt, eò poëtarum lectione abſtinere debet pedeſtris eloquentiæ candidatus. Nam, ut nihil dicam de liberali delectatione, quæ ex iis percipi poteſt: multum hoc ſtudio ipſa alitur eloquentia. De delectatione quidem ita Tullius pro

Archia: *Quæres à nobis, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures convitio defeſſæ conquieſcant.* Et mox: *Si ex his ſtudiis delectatio ſola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animadverſionem humaniſſimam, ac liberaliſſimam, judicaretis.* Eadem Fabii mens lib. x. cap. cap. 1. *Præcipuè,* inquit, *velut attrita quotidiano actu forenſi ingenia optimè rerum talium blanditia reparantur.* Quantopere verò nutriatur eloquentia Poëticæ ſtudio, oſtendunt hæc verba, quæ proximè ibidem antecedunt: *Plurimùm dicit oratori conferre Theophraſtus lectionem poëtarum, multique ejus judicium ſequuntur, neque id immeritò. Namque ab his, & in rebus ſpiritus, & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, & in perſonis decor petitur.* Interdum autem & commodè orationi inſeri poëtarum verſus, multis Ciceronis locis dilucet. Ita lib. VII. epiſtolam quandam ad Trebatium, concludit hoc Terentii † ſenario:

* Heaut. 1. 1.

Aut conſolando, aut conſilio, aut re juvero.

54 §. *Nec poëtica tantùm, ſed hiſtorica etiam phraſis ab oratoriâ eſt diverſa.*

Quinctilianus *: *Vitandum quoque, in quo magna pars errat, ne in oratione poëtas nobis, & hiſtoricos; in his operibus, oratores, aut declamatores imitandos putemus. Sua cuique propoſita lex, ſuus decor eſt.*

† Lib. 10. cap. 1.

Crebrum ſanè loquendi genus hiſtoricis eſt,

eſt, *lubrica viarum, occulta ſaltuum, prominentia montium*, aliaque; quæ apud oratores haut temere reperias.

55 §. *Nec artium vocabula, qualia multa habent Grammatici, Philoſophi, Theologi, aliique rerum divinarum, aut humanarum doctores, ab oratore uſurpari debent: quia oratio ejus debet eſſe popularis.*

Non quidem, quaſi penitùs protritis, & calcatis vocabulis, uti oporteat (nam in pedeſtri quoque oratione locum habet illud Venuſini vatis †, † Lib. 3. od. 1.

Odi profanum vulgus, & arceo:)

ſed quia uſurpare non debet, quę à populo non intelligantur. Et hæc quidem dicta ſunto de vocabulorum delectu.

56 §. *Altera Latinitatis pars conſiſtit in pronunciationis ſono. Nam non ea tantùm uſurpanda eſt dictio, quàm nemo reprehendat: ſed inſuper moderanda eſt & lingua, & ſpiritus, & vocis ſonus.*

Fruſtra tamen ſit, qui putet, ſe hac parte adſpirare poſſe ad veterum gloriam. Nihil quippe vulgari eſt pronunciatione corruptius. Ut cùm C. ante vocales E. & I. aliter efferimus, quàm antè A. O. V, aut conſonantes L. & R. Item cùm diphthongos Æ & OE pronun-

pronunciamus, tanquam nudas vocales. Et ſunt alia id genus plura, de quibus agimus in primo, & ſecundo de Arte Grammatica.

57 §. *Diximus, in quibus conſiſtat Latinitas: videndum quomodo comparetur. Ac olim quidem acquiri poterat auditu ſolo, quia paſſim loquebantur Latinè: nunc non item.*

Hoc minùs: quia ſeu magnatum, parentumque culpâ, ſeu perpetuâ ſeculorum infelicitate, ferè ita uſu venit, ut ii præficiantur primæ ætati, qui necdum ipſi è luto poſuerunt pedes. Et ſanè dubitandum non eſt, quin inde ſit, quòd etiam cùm ſedulò fuerimus in optimis ſcriptoribus volutati, ſermo tamen fluat lutulentus.

-- *Adeò in teneris conſueſcere multum eſt* *.

* Virgil. 2. Georg.

58 §. *Superſunt igitur duo præcipuè modi, quibus Latinè diſcamus: diligens bonorum ſcriptorum lectio, & eorundem imitatio.*

59 §. *Præſtantium Latinæ linguæ auctorum quamquam non ita magnus eſt numerus, non tamen à quovis quilibet ſunt legendi; ſed judicio hîc opus, quia ſcriptorum alii aliis ſunt meliores, & pro cujuſque profectu, legendi ſunt alii, atque alii.*

60 §. *Scriptores quidem diſtinguimus pro*

pro ætate, quâ quiſque vixere. Quinque enim quaſi ætates facimus ſermonis Romani; puerilem, creſcentem, adultam, decreſcentem, & decrepitam. Ad puerilem refero Saliares hymnos; ex quibus fragmenta quædam citantur à Grammaticis antiquis. Item leges XII *Tabularum. Primus in adoleſcentiâ eſt Livius Andronicus; melior Cato; cujus de re Ruſtica libri ætatem tulerunt. Optimi autem Plautus, Terentiuſque. In adultâ ſunt, ex oratoribus quidem, & rhetoribus, Cicero, Cælius, Cornificius, Porcius Latro*, M. Seneca, &c. ex hiſtoricis Salluſtius, Iulius Cæſar, A. Hirtius, ſcriptor belli Hiſpanienſis, Livius, Velleius, &c. ex poëtis, Lucretius, Catullus, P. Syrus Mimus, Maro, Horatius, Tibullus, Propertius, Gratius, Ovidius, &c. ex medicis, philoſophis, reive ruſticæ, aut architectonicæ ſcriptoribus, Varro, Vitruvius, Scribonius Largus, Cornelius Celſus, Pomponius Mela, Columella, &c. In decreſcente verò ætate ſunt oratores, & rhetores, Rutilius Lupus, Quintilianus, Plinius iunior, &c. hiſtorici, Curtius,* Sueto-

* Modò illa in Catilinam declamatio ſit Porcii Latronis, ac non potiùs alterius declamatoris antiqui: quod verius puto. Videtur enim oratio illa aliquantò inferior laudibus, quas Latroni tribuit M. Seneca. Imò quædam Latinitatis iam labantis in eo veſtigia obſervo. Interim, ut dixi, antiquus eſt ſcriptor: ut audiendus non videatur. Lud. Carrio, qui ineptiſſimum vocat ſophiſtam. Aliqui eum cenſent Vibium Criſpum; ut quoque legas apud Hadrianũ Iunium de Coma cap. 8.

Suetonius, Tacitus, Iuſtinus, &c. poëtæ, Lucanus, Perſius, Sillius, Iuvenalis, Valerius Flaccus, Statius Papinius, Martialis, &c. philoſophi, L. Seneca, Plinius Veronenſis, &c. grammatici, Aſconius, Agellius, &c. In decrepitâ ætate ſunt, Symmachus, Capella, Sidonius, &c.

61 §. *Pro legentium quoque profectu, non ſine ſummorum virorum† exemplo, triplicem quaſi ætatem ponimus, adoleſcentiam, ἀκμὴν ſive ætatem ſtatam.*

† Eos inter Lipſii in epiſtolica inſtitut.

62 §. *Pueritiæ ſolus legendus eſt Cicero, atque id, quouſque ex eo didicerit formare orationis corpus.*

Nam ut pictor primò hominem delineat; inde colores addit: ita nobis prima eſſe debet cura formandi corpus orationis; pòſt demum de ornamentis laborabimus. Quod ſi ſtatim, nunc hunc, nunc illum legamus ſcriptorem: oratio non erit æquabilis, & unius quaſi fili; ſed incompoſita, & inconſtans. Si quos tamen Ciceroni addere ſit viſum: illi haut alii ſunto, quàm qui præiverint ipſi in hoc puerili imitationis genere; Longolius inprimis, tum autem Bembus; Bunellus, & Manutius in epiſtolis illis, quas ante ſenium ſcripſit. Nam cæteræ frigidam ſapiunt ætatem.

93 §. *Adoleſcentiæ utilis eſt in ſermone familiari, ac epiſtolis quoque, Terentius, & mox Plautus: at in orationibus ſcribendis illi veterum conducent, qui à Tullii dictione proximè abſunt.*

Nec movere debet, quòd multi in Cicerone uno conſiſtendum putent. Placere ſibi aiunt Plinianum illud *, *Stultiſſimum ad imitandum non optima quæque proponere.* Verùm ratio eos fugit, cùm in ſolo Cicerone optima omnia eſſe arbitrãtur. Nam non tantùm multa ſunt non venuſtè minùs ab aliis ſcriptoribus, quàm Cicerone, dicta; ſed etiam plurima ſunt, quæ Ciceronis verbis efferri non poſſint, ſive in re ruſticâ, in quâ adeundi ſunt Varro, & Columella, aliique eiuſce rei ſcriptores; ſive in architectonicâ, in quâ conſulendus Vitruvius; ſive in re naturali, in quâ accedendus Plinius, ut in aliis rebus alii. Quare Ciceroni alios addemus, poſtquam is docuerit formare periodos, numeros, ac totam ſeriem contexumque orationis. Sed neque tum amplius ſervandum erit puerile iſthoc imitationis genus, quod inter alios ſecutus is, quem dixi, Longolius; ut qui etiam ſemiperiodos è Cicerone deſcribat: ſed potiùs Ciceronis, aut alius ſcriptoris ſententiæ alio debebunt orationis veſtitu ornari, Ciceroniſque verba aliis accommodari ſententiis, atque ita ex unâ velut cerâ plures effingi imagines.

* Lib. 1. epiſt. 5.

CAP. II.

DE PERSPICUITATE.

1 §. *DICAMUS nunc de perſpicuitate, ſive evidentiâ; quæ magis etiam in oratione neceſſaria eſt, quàm exquiſita Latinitas.*

Hinc illud vetus, & pervulgatum:

Σαφέστερόν μοι, κ' ἀμαθέστερον φράσον *.

Et profectò, ut optimè inquit Auguſtinus †, *Quid prodeſt locutionis integritas, quam non ſequitur intellectus audientis? cùm loquendi omnino nulla ſit neceſſitas, ſi, quod loquimur, non intelligunt, propter quos loquimur, ut intelligant.* Quare non imitanda nobis dictio Tertulliani, præſertim ſcholaſtico ſcripto de Pallio. Idem de Perſii dictione judicium eſto. Imprimis verò perſpicuitate eſt opus, ſi res fuerint obſcuræ. Ubi planè exigitur virtus ea, quæ ab Hermogene dicitur λόγος ἀληθινός, oratio nempe ſimplex, nudiſque ſententiis, ſine ullâ artis affectatione, ſaltem quæ conſpicua ſit. At in rebus apertis, dictione minùs vulgari uti licet: juxta illud vetus, Τὰ μὲν κοινὰ καινῶς, τὰ δὲ καινὰ κοινῶς †.

* Indoctius proloquitor, atque clarius.

† Lib. 4. de doct. Chriſt. cap. 10.

† Communia rariter, rara communiter.

2 §. *Ad perſpicuitatem requiritur, ut vocabula propria ſint, & uſitata.*

De propriis ita Ariſtoteles lib. III. Rhetor. cap. III. *. Τῶν ὀνομάτων, καὶ ῥημάτων, σαφῆ (τὴν λέξιν) ποιεῖ τὰ κύρια. Et in Poëtica cap. XXII.

* Ex nominibus, & verbis, perſpicuam orationem efficiunt propria.

Σαφεστάτη μὲν λέξις ἐστιν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων *. De uſitatis ſic idem ſcribit lib. vi Topicorum cap. 11. Πᾶν γὰρ ἀσαφὲς, τὸ μὴ εἰωθός †. Propria autem cùm dico, non excludo modificata, ſed requiro nativam ſignificandi vim ex uſu doctorum. Cùm item additur, uſitata eſſe debere; arcentur obſoleta, & nova: quo nomine etiam novata jam comprehendo. Sed & rara quæ ſunt, ad obſoletorum naturam propiùs accedunt: unde ipſa etiam obſcuritatem adferre ſolent, ſaltem imperitis. Idemque de artium vocabulis judicandum.

* Maximè quidem perſpicua eſt dictio, quæ ex propriis nominibus conſtat.

† Quicquid enim inuſitatum eſt, id obſcurum eſt.

3 §. *Præterea neceſſe eſt, ut vocabula unum ſignificent: cui rei repugnant* ὁμωνυμία, *&* ἀμφιβολία. Ὁμωνυμία *eſt unius pluriúmve vocabulorum ambiguitas extra conſtructionem. Nam ſi conſtructioni inſit,* ἀμφιβολία *dicitur.*

Ita ὁμωνυμία eſt in voce *Germanus*, quo & in Germaniâ natus, & frater germanus ſignificatur. Hæc non vitium eſt, ſed virtus, quando ludere viſum eſt ambiguitate dictionis: ut cùm de Cimbro fratricida (in quem epigramma quoque exſtat Maronis) Cicero dixit, *Germanum occidit Cimber.*

Ἀμφιβολίας exemplum tale ponit Fabius*: *Teſtamento quidam iuſſit poni ſtatuam auream haſtam tenentem.* Quæritur enim, num ſtatua haſtam tenens aurea eſſe debeat, an haſta eſſe aurea

* lib. 7. cap. 9.

rea

rea in ſtatua alterius materiæ. Sic illo Ennii verſu:

Aio te, Aeacida, Romanos vincere poſſe.

Item illo apud Fabium *:

Chremetem audivi percuſſiſſe Demeam.

In cujuſmodi exemplis neſcitur, uter accuſativus à fronte regatur, uter à tergo. Eſt tamen, cùm ejuſmodi ſtructura nullam ambiguitatem parit. Ut ſi dicas, *Vidi ſtruthiocamelum deglutientem ferrum.* Neque enim periculum eſt, ne quis ſtruthiocamelum putet à ferro eſſe deglutitum.

† Lib. 8. cap. 2. Item lib. 7. cap. 9. Sed hic pro *Chremetem* habet *Lachetem.*

4 §. *Nec debet oratio nimis eſſe conciſa, ut in βραχυλογία, quomodo vocatur nimia ſermonis brevitas.*

Sanè ſcriptores, qui brevitatem ſectantur, in obſcuritatem facile incidunt: quod de Plinio Veronenſi, ipſoque Salluſtio, oſtendit Andr. Schottus Tullianarum Quæſtionum lib. I. cap. XIX. Ejuſdem Plinii eſt lib. VII. de Cicerone: *Omnium triumphorum lauream adepte majorem.* Quo de loco mirifica quidam ſomniant. Nam putant *omnium triumphorum* κατ' ἐναλλαγὴν poni pro *omni triumpho.* Atqui βραχυλογία eſt, pro *triumphorum laureâ lauream adepte majorem.* Interim laudatur ſæpe brevitas, ſed pro re nata, non affectata. Βραχυλογίᾳ delectati Lacones.

5 §. *Obſcuritatem quoque parit ſermo, ſi tam longus ſit, ut dicentem proſequi*

non poſſit auditoris intentio. Μακρο-κωλία *appellatur. Hanc imprimis in epiſtolis fugere oportet.*

Sanè obſcurius paullò illud Petri Bembi epiſtolâ, quam Leonis X nomine ſcripſit ad Ludovicum, Galliæ Regem *: *Verùm cum optimam vivendi rationem, ſummamque probitatem, & eximiam mulieris temperantiam tam amplo in imperio poſitæ, cæteraſque eius præſtantiſſimas virtutes animo repeteremus; & ſimul huius vitæ miſerias, atque horum temporum incommoda, perturbationeſque, reſpiceremus: in eam ſententiam adducti ſumus, ut bene cum iis actum eſſe ſtatueremus, qui hoc tempore mortem cum vita commutaviſſent: Deumque Opt. Max. Annam Reginam ad ſeſe, tanquam de terrarum æſtu & fluctibus in portum, aut tanquam de flebili hoſpitio ad plenam hilaritatis paternam domum, cœlum ipſum, beatorumque concilium vocaviſſe, magnopere exiſtimaremus: ubi illa bene actæ vitæ præmia, & cùm liberalitatis, atque beneficentiæ, quibus duabus virtutibus ſupra mulierum captum enituit; tum verò etiam temperantiæ patientæq́ ſuæ ſperatos fructus, læta feliciſſimaq́ perciperet.*

* Lib. 7. epiſt. 1.

6 §. Denique obſcuritatem adſert verborum mixtura: qualis eſt in ἀναςροφῇ, *&* συγχύσει. Ἀναςροφὴ *trajicit verbum in eodem commate.*

Ut apud Cornelium Nepotem in Timothei vita: *Hunc adverſus tamen Timotheus poſtea populi juſſu bellum geſſit.* Pro *adverſus hunc.* Quamquam

hoc

hoc quidem loco potiùs elegantiæ eſt. Afranius apud Nonium:

Vt ſcire poſſis, ad quo te expediat loqui.

Pro *Quoad*.

7 §. *Σύγχυσις trajicit verbum ex uno commate in alterum.*

Ut apud Horatium*, * Lib. 1. ſat. 5.

Namq́ pilâ lippis inimicum, & ludere crudis.

Nam *ludere* conjungi debet cum *pilâ*, quod in priori commate eſt. Et apud eundem †: † Lib. 1. ſat. 10.

--- Simius iſte

Nil præter Calvum, & doctus cantare Catullum.

Atque hæc præcipuè ſunt, quibus obſcura redditur oratio: *in quod malum etiam à quibuſdam laboratur: neque id novum vitium eſt, cum jam apud T. Livium invenerit* Fabius*, *fuiſſe præceptorem aliquem, qui diſcipulos obſcurare, quæ dicerent, juberet, Græco verbo utens, Σκότισον* †. *Vnde illa ſcilicet egregia laudatio, Tanto melior: ne ego quidem intellexi.* * Lib. 8. cap. 2. † Obſcurato.

CAP. III.

DE DIGNITATE, ac Tropis generatim.

1 §. NEC *ſatis eſt, ut dictio ſit pura, & perſpicua, quod Elegantia præſtat: ſed duobus præterea opus eſt,* dignitate *quadam verborum & ſententiarum, ac felici* compoſitione.

In domo magnificâ non tantùm ea ſunt, quę ad neceſſitatem pertinent, ſed etiam, quæ ad ornatum. Itidem fit in ſermone oratoris. Ubi neceſſitatis eſt elegantia, hoc eſt Latinitas, & perſpicuitas, quæ præſtat Grammaticus. Sed Rhetor ſuperaddit his ornatum duplicem: unum ex verbis ſententiiſque; alterum ex venuſto verborum ſitu, ac collocatione. Sanè (ut eâdem in ſimilitudine perſiſtamus) in domo ſplendidâ non ſufficit, ut res ipſæ ſint ornatæ, velut picturæ: ſed opus eſt etiam, ut tum ea, quæ ad neceſſitatem pertinent, tum quæ ad ornatum faciunt, ſuis ſingula collocentur locis. Quid enim inornatius, quàm ſi picturæ præſtantes ſint in coquinâ; vaſa coquinaria in triclinio? Quare, ut undique ornata ſit oratio, tum ea eligi debent, quæ picturarum inſtar per ſe habent ornatum; ut ſunt verborum ſententiarumq; lumina, de quibus tractat Dignitas: tum etiam, quæ, vel ad emendatum, ac perſpicuum ſermonem, vel ad iſthæc verborum ſententiarumque lumina pertinent, ea univerſa pro rei, de quâ agitur, naturâ, ſuaviter aut aſperè, & periodicè, numeroſeque, debent collocari; quod docet Compoſitio.

2 §. *Vſus utriuſque partis multò maximus eſt. Nec enim tantùm facit, ut ipſi ſcribamus ornatè; ſed etiam, ut ſummam capiamùs voluptatem ex ſcriptis alienis.* Nam

Nam quemadmodum, qui in domo magnificâ cæcutientibus, aut clauſis oberrat oculis, quia non videt picturas præſtantiſſimas, pavimentum teſſellatum, lacunaria aurea, pulcherrimum cunctorum ordinem; nullam capit voluptatem: ita nec delectationem percipit ex ſcriptis ornatiſſimis, qui non videt illas orationis picturas, atque, ut Lucilius ait,

Quàm lepide lexeis compoſtæ, ut teſſerulæ omneis
Arte pavimenti, atque emblemate vermiculato.

3 §. *Quia autem prior eſt cura rei inveniendæ, poſterior collocandæ: priùs dicemus de eâ parte, quæ ſuppeditat res illas ſuapte naturâ ornatas, h. e. orationis picturas, ſive illa verborum ſententiarumq; lumina, quæ Rhetores vocant* tropos, *&* ſchemata. *In his enim duobus conſiſtit Dignitas.*

4 §. TROPUS *eſt vocis à propriâ ſignificatione in alienam cum virtute immutatio.*

Quod & nomen indicat. Nam eſt τρόπος à τρέπω, id eſt, *verto*, ut ad verbum *inverſionem* ſonet. Intellige autem inverſionem vocis tum complexæ, tum incomplexæ. Nam fit tropus, tum in vocibus ſingulis; ut *mulus* pro ſtupido: tum in conjunctis; ut *laterem lavare*, pro, fruſtra laborem ſuſcipere inſtar laterem lavantis.

5 §. *Hujus immutationis cauſſæ fuere duæ,*

duæ. Vna eſt neceſſitas. Nam linguæ ſingulæ proprio in multis vocabulo deſtituuntur, eoq́; alienum arceſſendum fuit.

Iſtiuſmodi eſt *gemmare* in vitibus: vel cum ſegetes *ſitire*, aut fructus *laborare* dicuntur: aut cùm dicimus *hominem durum*, vel *aſperum*.

6 §. *Huc quoque pertinet, cùm tranſlatum eſt ſignificantius.*

Ut, *incenſus irâ, inflammatus cupiditate, lapſus errore.*

7 §. *Altera cauſſa eſt ornatus.*

Ut, *flumen eloquentiæ, lumen orationis.* Item cùm Cicero Clodium ait eſſe *fontem gloriæ* Milonis, & alibi, *ſegetem materiamque gloriæ* ejus.

8 §. *Huc refer quoque tum honeſtatem, cùm dictu parùm honeſta voce deflexâ explicantur (nam quod turpe eſt, id inornatum eſt) tum verborum copiam, quia illa quoque orationis varietas ornat, & delectat.*

9 §. *Fit autem inverſio ſignificationis quadrifariam, ac pro eo quatuor etiam ſunt tropi primarii, Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia.*

Nam vel res arcto adeò vinculo conjunguntur, ut unum ſit de alterius eſſentiâ, velut totum & pars, quæ *Synecdoche* commutat: vel non quidem unum de alterius eſſentiâ eſt, ſed

tamen

tamen cum eſſentia conjungitur; ſive quia alterum alterius cauſſa eſt; ſive quòd unum alteri inſit, aut adſit; alterumve præcedat, aut ſequatur *; quæ invertit *Metonymia:* vel nequidem conjuncta ſunt cum eſſentia, ſed aut ſimilia tantùm, cujuſmodi commutat *Metaphora:* aut etiam oppoſita, quorum unum pro altero ponit *Ironia.* Ex his, ſi ſplendorem, ſeu uſum ſpectes, facilè princeps eſt Metaphora: de quâ iccirco, aliorum Rhetorum exemplo, primo loco dicturi ſumus.

* Duplicem hic viam inſiſtere licet. Nam vel ad metonomyam ſolùm referemus, cùm unum eſt alterius cauſſa, aut ſubjectũ: vel eodem pertinebit, cùm unum ſe habet, ut antecedẽs. Si prius placet, metalepſis, quæ commutat antecedens, & conſequens, ſpecies erit metonymiæ. Sin poſterius arridet, præter tropos quatuor commemoratos, erit & quinctus tropus primarius, nempe metalepſis.

CAP. IV.

DE METAPHORA.

1 §. METAФOPA *ſive tranſlatio, eſt tropus, quo verbum à propriâ ſignificatione in alienam transfertur ob ſimilitudinem. Itaque tria ſpectantur in metaphora; ſignificatio propria, aliena, & ſimilitudo.*

E. G. Dixit cum Ennio Virgilius †:

duo fulmina belli,

Scipiadas. Propriè in tempeſtatibus eſt fulmen. Impropriè de homine dicitur in bello. Similitudo in eo conſiſtit, quòd ut fulmen eſt animantibus terribile, ac noxium: ita Scipio hoſtibus terrori eſſet maximo.

† Æn. 6,

2 §. *Metaphora alia petitur ab ἀναλογίᾳ,*

γία, quæ inter quatuor eſt: alia à ſimilitudine, quæ eſt inter duo.

E. G. Ut ſe habet caput ad hominem, ita princeps ad Remp. Eſt hic gemina ſimilitudo. Nam ſimilia ſunt, tum caput, & princeps: tum corpus, & Reſp. Itaque ſi principem voces caput Reipublicæ, fuerit prioris generis metaphora. At inter hominem verſutum, & vulpem, eſt ſimplex ſimilitudo, eoque, cùm Chriſtus Herodem, ob mores vulpinos, appellat vulpem, metaphora eſt poſterioris generis.

3 §. *Præterea metaphora vel reciproca eſt, vel non reciproca.*

Reciproca eſt in vocibus *aurigæ*, & *gubernatoris*. Nam & *auriga* pro gubernatore ponitur, & *gubernator* pro auriga. Item in vocabulis *alti* & *profundi*. Nam & mare *altum*, & cœlum dicitur *profundum*.

Non reciproca eſt, *vertex* pro cacumine. Neque enim *cacumen* dicere viciſſim liceat pro vertice.

4 §. *Ducuntur metaphoræ à divinis, cœleſtibus, elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, beſtiis, hominibus, eorumque operibus: adeò ut tam latè pateat metaphora, quàm ſimilitudo, quæ ſe in res omnes extendit.*

5 §. *Maximè interim commendantur*

meta-

metaphoræ illæ, quæ rebus ſenſu carentibus actum quendam, & animum dant.

Ut illa VIII Æn. *Pontem indignatus Araxes.* & illa Ciceronis pro Ligario, *Quid enim tuus ille, Tubero, diſtrictus in acie Pharſalicâ gladius agebat; cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum?*

6 §. *Debent metaphoræ eſſe verecundæ, ut migrâſſe, non irruiſſe in alienum locum videantur.*

Cicero ad Tironem *: *Sed heus tu, qui κανὼν* † *eſſe meorum ſcriptorum ſoles, unde ille tam ἄκυρον* *, valetudini fideliter inſerviendo? *Unde in iſtum locum*, fideliter, *venit? cui verbo domicilium eſt proprium in officio. Migrationes in alienum multæ. Nam & doctrina, & domus, & ars, & ager etiam, fidelis dici poteſt: ut ſit, quomodo Theophraſto placet, verecunda tranſlatio.*

* Epiſt. 17. lib. 16.
† Regula ac cenſor.
* Improprium.

7 §. *At vitioſæ ſunt metaphoræ, in quibus eſt diſſimilitudo.*

Itaque damnat Cicero † Ennianum illud, *Cœli ingentes fornices.* Nempe quia fornices nec magni ſunt, nec totum complent circulum: fortaſſe &, quia à rectis lateribus conſurgere ſoleant.

† Lib. 3. de Orat.

8 §. *Item, in quibus ſimile nimis longè ductum.*

Ut, *Syrtim patrimonii*, &, *Charybdim bonorum.* Pro illo, *ſcopulum*; pro hoc, *voraginem*

rectiùs dixeris : quia ſenſus faciliùs feruntur ad ea, quæ viſu, quàm quæ auditu percepe-runt. Poëtis tamen, quàm oratoribus, audacioribus hîc eſſe licet.

9 §. *Fugiendæ etiam, quæ ſumuntur à re turpi, h. e. obſcenâ, aut ſordidâ.*

Ut, *ſtercus curiæ Glaucia: Reſpublica caſtrata morte Camilli*, & illo, quod ex veteri oratore adducit Fabius, *perſecuiſti Reipubl. vomicas.*

10 §. *Item, quæ nimis amplificant.*

Ut, ſi puer dicatur *ferreus in ſtudiis*. Neque enim id ei convenit ætati: licet ætati provectum rectè dixeris χαλκέντερον *, quod Didymi Grammatici olim cognomentum fuit †.

* Inteſtina habentem ærea.
† Suidas.

11 §. *Nec minores debent eſſe re ſignificatâ.*

Ut, *ſaxea verruca.*

12 §. *Nec facilè recedendum à metaphora, à qua cœpit oratio. Vitioſe enim, ſi à fontibus cœperis, deſinas in incendium.*

Interdum tamen id quoque elegantiæ eſt. Ut cum Claudianus de legione Fulminatrice ait *:

--- Nam flameus imber in hoſtem
Decidit. ---

Ubi *imber* pro copiis : ut Virgilio † *nimbus peditum. Flameus* autem, quia legio, ut dixi, *Fulminatrix* vocaretur. Et *flameum* etiam *imbrem* dici poſſe, arguit hiſtoria Sodomæ, & Gomor-

* De ſexto conſulatu Honorii, verſ. 342.
† Æneid. 7. verſ. 793.

Gomorræ : de qua ſic Tertullianus *: *Impietas ignium meruit imbres.*

* Lib. de Pallio cap. 2.

13 §. *Etſi autem nullus eſt florentior tropus, quique plus luminis afferat orationi, quàm metaphora; non tamen frequentari nimis debet. Nam ut modicus delectat uſus, ita immodicus tædio complet; & ut modicus illuſtrat, ita immodicus obſcurat; ut qui exeat in allegoriam, aut ænigma.*

14 §. *Quibus verò locis magis, quibus minùs, metaphoris uti liceat; id hujus loci non eſt, ſed pertinet ad doctrinam de charactere.*

De quo ſequenti libro dicemus.

CAP. V.

DE METONYMIA.

1 §. METΩNYMIA, cùm ſit à μετὰ *, & ὄνομα †, *ad verbum ſonat* transſnominatio, *vel potius* tranſnomen; *quâ formâ pro ἀντωνυμίᾳ* pronomen *dicimus. Alio nomine, Cicerone teſte,* Ὑπαλλαγὴ *vocatur.*

2 §. *Eſt verò tropus, quo cauſſa externa* ponitur pro effectu, aut ſubjectum*

* Trans.
† Nomen.
* Pleriqu̇e tantum μετωνυμίαν vocant, cùm cauſa uſurpatur pro effectu, vel ſubjectum pro adjuncto, aut contra. Quod ſi placet, cum antecedens ponitur pro conſequenti, erit tropus ſingularis, ut annotavimus ad oratam cap. 3. §. 9.

pro adjunčto, vel antecedens pro conſequente, aut contrà.

3 §. *Itaque ſex in univerſum ſunt ejus modi. Primus eſt cauſſæ externæ pro effectu.*

Ut, *Mars* pro bello, *Ceres* pro frugibus, *Cicero*, aut *Livius* pro ſcriptis. Sic dicimus, *Vario Marte pugnatum*. Virgil.* *Onerantque caniſtris*

Dona laboratæ Cereris. Martial.†

Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
Quem mea vix totum bibliotheca capit.

4 §. *Alter modus eſt, effecti pro cauſſa.*

Ut *expalluit*, pro *extimuit*. Nam pallor eſt effectum timoris. Horatius: †

Pindarici fontis qui non expalluit hauſtus.

Sic *pallida* mors, quia mortui pallent. Horat. *

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,
Regumq; turreis.

Virgil.

--- *Scipiadas cladem Libyæ*,

hoc eſt, qui cladem Libyæ intulerunt. Sic *ſudor* pro labore apud Moſem *, & Heſiodum †.

5 §. *Tertius modus eſt ſubjecti pro adjuncto. Subjecti autem nomen laxè hîc uſurpatur pro eo, cui quid ineſt, vel adeſt, vel circa quod aliquid verſatur. Itaque huc etiam refer, cum continens ponitur pro contento* †.

Cic.

* Æn. 1.
† Lib. 14. diſt. 190.
† Lib. 3. Epiſt. 3.
* Lib. 1. Od. 4.
* Gen. cap. 3. verſ. 19.
† ἐν ἐργ. verſ. 287.
† Niſi magis placet, hanc eſse metonymiam adjuncti, ut in Inſtitutionum Oratoriarum opere eo probamus, quòd locus locati, non locatum loci accidens ſit. Sunt enim locus, & tempus, circumſtantiæ rei: ut Philoſophi conſentiunt.

Cic. de orat. *Vt omittam illas omnium diſciplinarum inventrices Athenas*, pro Athenienſibus. Pro lege Manilia: *Teſtis eſt Italia*, &c. pro *Italis*. Sic *rus* pro ruſticis. At aliter Catullo Voluſii annales dicuntur

Pleni ruris, & inficetiarum:

hoc eſt ruſticitatis. Quomodo Græcos loqui, monet Heſychius, Ἀγροῦ πλέως, ἀγροικίας πλήρης. Item *menſæ ſecundæ* pro *bellariis*.

6 §. *Item cùm poſſeſſor ponitur pro re poſſeſſâ.*

Ut cum Suetonius ait, *Claudium venalem pependiſſe*, hoc eſt prædia ejus, pendente titulo ac libello, proſcripta. Simileque eſt illud apud Terentium Eun.* *comedendum aliquem propinare.* h. e. bona alicujus. Cic. de Senect. *Cuius ego villam contemplans: non enim longè abeſt à me.* id eſt à villa mea.

* Act. ult. ſc. ult.

7 §. *Præterea cùm nomen rei ſignatæ tribuitur ſigno.*

Ut Ecl. III.

Orpheaq; in medio ſtatuit, ſylvaſque ſequentes.

id eſt, cælatam Orphei, & ſylvarum imaginem. Sic *Iupiter*, pro ſtatua Iovis. Ovid. Faſt. I.

Iupiter anguſtâ vix totus ſtabat in æde,
Inque Iovis dextra fictile fulmen erat.

8 §. *Adhæc cùm dux† ponitur pro exercitu.*

† Niſi malis hic eſſe ſynecdochen partis. Vide cap. ſeq. §. 7.

Ut cùm dicimus, ab Annibale apud Cannas

cæſa eſſe ſexaginta Romanorum millia. Cui ſimile, cùm patronus, vel advocatus ponitur pro cliente. Cicero pro Cæcinna: *Reſtituiſſe te dixti. Nego me edicto prætoris reſtitutum eſſe.* Me, hoc eſt clientem meum.

9 §. *Item cum res, quæ in tempore fit, pro tempore uſurpatur.*

Ut *meſſis* pro æſtate. 1 Georg.

*Ante *focum ſi frigus erit, ſi meſſis in umbra.* Sic, *Tertia meſſis erat.*

* Ecl. 5.

10 §. *Præterea cùm objectum ſumitur pro eo, circa quod verſatur objectum.*

Ut Ecl. 1. *reſonare Amaryllida:* hoc eſt, carmen de Amaryllide. Et Ecl. VI.

Tum Phaëtontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis; atque ſolo proceras erigit alnos.

Circumdat, & *erigit*, hoc eſt, eſſe circumdatas, & erectas, carmine ſuo narrat.

11 §. *Quartus metonymiæ modus eſt adjuncti pro ſubjecto.*

Virgil. Ecl. VIII.

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores.

Terni colores pro ternis liciis triplicis coloris.

Et 1 Æn.

--- *Stratoque ſuper diſcumbitur oſtro.*

Hoc eſt, ſtragulis purpureo oſtri colore tinctis.

12 §. *Huc pertinet, cùm contentum uſurpatur pro continente.*

Ut

Ut 1. Æn. *Vina coronant*; pro patera.

13 §. *Item cùm ponitur tempus, pro re, quæ in tempore eſt.*

Ut Philipp. IX. *Huius ſeculi inſolentia*: hoc eſt hominum hujus ſeculi. Sic Virgil. 1 Æn.

Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis.

Idem IV. Æn.

--- *Oculiſve, aut pectore noctem Accipit.*

Hoc eſt, ſomnum, qui noctu capitur.

14 §. *Item cùm ſumitur aliquid pro objecto, circa quod verſatur.*

Ut in illo B. Ignatii,

Ἔρως ἐμῦ ὁ σαυρωθεὶς. *Amor meus eſt crucifixus ille.* Amor pro eo, qui amatur.

15 §. *Item cùm ſignum ponitur pro re ſignatâ.*

Ut *toga* pro pace *faſces* pro magiſtratu. Cicero *:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ. *

Maro II Georg.

Illum non populi faſces, non purpura regum Flexit.

* Orat. in Piſon. & apud Fabium.

* al. *laudi.*

Huc refer, cùm nomen ponitur pro re. Livius lib. 1: *Ad ſingula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit.* Et lib. II, *Longè is tum princeps Volſci nominis erat.* Et alibi apud eumdem paſſim: ut de Marone, Horatio, Tibullo, & aliis nihil dicam. Sic Ciceroni A vocatur *litera ſalutaris*, quia ea ſignificatur Abſolutio.

16 §. *Item cùm munerus ponitur pro mumerato.*

Ut, *Abiit ad plures*, hoc eſt, *mortuos*.

17 §. *Vulgò etiam ad metonymiam adjuncti refertur; cùm virtutes vitiaque ponuntur pro hominibus ipſis.*

Cic. Verr. 1. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſuppliciis, avaritia in contumeliis efficere potuiſſet.* Luxuries pro luxurioſo, crudelitas pro crudeli, avaritia pro avaro. Sic *ſcelus* pro ſceleſto, *ars* pro artifice. Sed quod ejuſmodi referunt ad metonymiam adjuncti, id pinguiori ab iis fit Minervâ. Nam ſi ad vivum reſecemus, ſcelus vel eſt ſcelerati forma eſſentialis, vel effectum eius. Si prius placet, erit ea ſynechdoche partis eſſentialis: ſin poſterius, fuerit metonymia effecti.

18 §. *Denique, (ut ſuperiùs dicebamus) ad metomymiam refertur, cùm vel antecedens ponitur pro conſequente: vel conſequens pro antecedente. Vtrumque* Μετάληψιν *vulgò appellant.*

Antecedenti pro conſequente utimur, cùm *audire*, vel *auſcultare*, accipitur pro *obtemperare*.
* Act. 1. ſc. 3. Terent. Andr. * *Pamphilumne adiutem, an auſcultem ſeni.* Quomodo etiam apud Græcos ſumuntur ἀκροᾶσθαι †, & ὑπακούειν *. Similis eſt
† Plutarch. * Mat. 8. 27. tropus, cum *ſcribere* uſurpatur pro *dare*, *reſcribere* pro *reddere*, *tranſcribere* pro *tradere*, ſive *jus*
† Sat; 3. lib. 2. *ſuum in alium transferre*. Horat. †

Scribe

Scribe decem à Nerio. non eſt ſatis. adde Cicutæ
Nodoſi tabulas centum.

Terent. Phorm. † † Act. 5. sc. 8.

Argentum illud denuo reſcribi iube.

Ubi Donatus: *Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit ſcriptura: reſcribere dicebant pro renumerare. Et ſic infert, Ne ego perſcripſi porrò illis, quibus debui* †.

Simile eſt *ſubſcribere* pro *aſſentiri*. Ovid.† † Plura Servius in 7. Æn. & Budæus prior. annot. in Pandect. † 1. Triſt. Eleg. 11.

Neve precor magni ſubſcribite Cæſaris iræ.

Eſt & hujus generis,

*---- Lupi * Mærim videre priores.* * Ecl. 9.

Hoc eſt, obmutuit, ut ſolent, qui priores lupum viderunt. Item,

*---- Fuimus * Troes, fuit Ilium, & ingens* * Æn. 2.
Gloria Dardanidum.

Id eſt, eſſe deſijt.

Conſequens contrà pro antecedente ponitur in illo Ciceronis pro lege Manil. *Quid, ad nos cùm ab exteris nationibus venirent, captos querar, cùm legati populi Romani redemti ſint?* Nam ex eo, quòd redemti ſint, captos fuiſſe intelligitur. Idem fit, quando, ut Donatus * ait, *dicere ponitur pro intelligere & ſcire*. Vt in illo *: *Fœneratum iſtuc beneficium tibi pulcrè dices.* & alibi apud eumdem. * in Adel. Act. 5. sc. 3. * Phorm. Act. 3. sc. 2.

Poſſis & addere μετάληψιν concomitantis, ſive connexi. Ut in Scripturis *, *Tegere pedes*, pro exonerare alvum. * 1 Reg. ſive Samuelis cap. 24 verſ. 4.

Cap. VI.

De Synecdoche.

1 §. *S*ynedoche *eſt, cùm totum ponitur pro parte, aut pars pro toto.*

Atque inde & nomen. Nam συνεκδοχὴ ad verbum ſonat comprehenſionem. Totum autem comprehendit partes ſuas.

At Grammaticis συνεκδοχὴ vocatur, cum nomen, aut verbum univerſale reſtringitur ad partem, vel aliquid ſaltem ſpeciale, quod per accuſativum effertur. Ut, *Os, humeroſque Deo ſimilis. Rubet capillos. Induitur veſtem.* Synecdochen autem appellant, quia particulare comprehenditur ab univerſali. Alij malunt vocare ἔλλειψιν præpoſitionis *ſecundùm:* ut apud Græcos intelligi ſolet κατά.

2 §. *Fit ſynecdoche ſex modis. Primus eſt, cùm genus, quod eſt totum univerſale, ponitur pro ſpecie.*

Ut *ales* pro aquila. Virgil in XII.

---- *Prædamque ex unguibus ales*
Projecit fluvio.

Et alibi *quadrupes* pro equo. Marc. XVI. 15. *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* id eſt, homini. Sic *mortales* pro hominibus apud Plautum *, & apud Salluſtium ſæpius. Par ratio in verbis: ut *facere* pro ſacrificare. Varro lib. V. de

* Trinūmo Act. 2, ſc. 1.

L.

L. L. *Flamen Dialis agnâ Iovi facit.* Quomodo & Græci ἔρδειν καὶ ῥέζειν dicunt pro θύειν. Item *feminam cognoſcere*, vel *eius notitiam habere* *, pro rem habere cùm aliqua. Prout & Græci uſurpant τὸ γινώσκειν. Item *alloquium* * pro conſolatione; *alloqui* † pro conſolari; ut Græcis παραμυθεῖσθαι, καὶ παρηγορεῖν.

* Cæſar lib. 6.

* Catull. ad Cornif. Horat. Epod. 13.

† Seneca Troad. 3. 1.

3 §. *Alter modus eſt, cum ſpecies contrà uſurpatur pro genere.*

Vt *Eurus*, vel *Aquilo*, pro quovis vento, *Sabellicus ſus*, pro quolibet, *Myrtoum*, vel *Carpathium mare*, pro quocunque. Maro *:

---- *Denteſque Sabellicus exacuit ſus.*

Propertius † :

Non ita Carpathiæ variant Aquilonibus undæ.

* Georg. lib. 3.

† lib. 2. eleg. 5.

Hoc pacto rarò loquuntur Oratores.

4 §. *Tertius modus eſt, cùm totum eſſentiale ponitur pro ſolâ materiâ, ſolâve formâ.*

Ioan. XX. 13. *Suſtulerunt dominum meum, nec ſcio, ubi poſuerint eum.* h. e. domini mei Ieſu corpus.

5 §. *Quartus modus eſt, cùm contrà pars formalis, aut materialis ponitur pro toto eſſentiali.*

Vt anima pro homine. Cicero * : *Vos meæ chariſſimæ animæ, ſæpiſſime ad me ſcribite.* Sic corpus pro ſervo. Huc pertinet quoque *argentum*

* lib. 14. epiſt. 14.

pro pecunia, vaſiſve argenteis; *ferrum* pro armis ferreis: quam quidam appellare malunt metonymiam materiæ. Cic. Verr. VI. *Cùm eſſent triclinia ſtrata, argentumque expoſitum in ædibus.*

6 §. *Quinctus modus eſt, cùm totum integrale uſurpatur pro parte.*

Vt Ecl. 1.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Sic *orbis terrarum*, pro imperio Romano. Cic. epiſt. 1 lib. IV: *Res vides quomodo ſe habeat, orbem terrarum, diſtributis imperiis, ardere bello.*

7 §. *Sextus modus eſt, cùm contrà pars integralis ponitur pro toto.*

Vt *caput* pro homine, *puppis* pro navi, *mucro* pro gladio, *tectum* pro domo. Livius lib. XXI. *Placentini captivi ad duo millia liberorum capitum redditi colonis.* Et poſſis his accenſere, cùm dux ponitur pro exercitu: quippe qui ſit caput exercitus.

8 §. *Ad duos poſtremos modor refer quoque, cum numerus ſingularis ponitur pro plurali, aut pluralis pro ſingulari, aut certus pro incerto, aut rotundus pro majori minorive.*

Singularis pro plurali, ut apud Livium crebrò

brò eſt, *Romanus prælio victor.* Vbi pars integralis uſurpatur pro integro.

Pluralis pro ſingulari, ut illo Ciceronis ad Brutum *, *Nos populo impoſuimus, & oratores viſi ſumus.* Nam de ſe uno loquitur. Vt integro utatur pro parte. Sic lib. II. de Off. *Maxime autem & gloria paritur, & gratia defenſionibus: eoque major, ſiquando accidit, ut ei ſubveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri urgerique videatur: ut nos & ſæpe aliàs, & adoleſcentes contra L. Syllæ dominantis opes pro S. Roſcio Amerino fecimus.* Vides, ut de ſe ſolo dicat, *Nos adoleſcentes fecimus.*

*Apud Quinctilianũ lib. 8. cap. 6. quod eſt de Tropis.

Certus pro incerto: ut *trecenta*, vel *ſexcenta*, pro plurimis.

Rotundus numerus pro maiori ſumitur in illo Livij lib. XLV. *A Chalcide trajcit trium millium ſpatio diſtantem portum, inclytum ſtatione quondam mille navium Agamemnoniæ claſſis.* Nam centum & octoginta ſex naves fuere ſupra mille: ſi earum quidem, quæ apud Homerum † recenſentur, numerum ineamus.

† Iliad. β.

Sed ad ſynecdochen totius integrantis pertinet, ſi rotundus numerus ponatur pro minori. Vt ſi dicas, reges imperâſſe Romæ annis ducentis quinquaginta. Sunt enim tantùm CCXLIV. Ideo Florus in prologo cùm rotundo uti vellet, *prope* adjecit.

CAP. VII.

DE IRONIA.

1 §. **IRONIA** *eſt tropus, quo intelligitur contrarium eius, quod dicitur.*

Nomen eſt ab εἴρω, quod eſt *dico*; unde εἴρων, *diſſimulator*, qui aliter dicit, ac ſentit; ex quo εἰρωνεία accipi ſolet pro diſſimulatione, quà aliter ſentimus, aliter loquimur. Hinc Rhetoribus εἰρωνεία eſt, *quæ diverſum ei, quod dicit,*
† lib. 6. cap. 2. *intellectum parit:* ut à Fabio † definitur. *Illuſio-*
* lib. 8. cap. 6. *nem* aliquibus dici, idem * auctor eſt. Ironia
† And. Act. 5. ſc. 6. eſt in illo Terentij †, *O ſalve, bone vir: curâſti probè.* Et illo Cicer. Verr. VII. *O præclarum imperatorem!* Et pro Quinctio: *Tum ille vir optimus: vereor ne ſe derideri putet, quòd iterum jam dico, Optimus.*

2 §. *Intelligitur Ironia biſariam, vel perſonæ, reive, de qua agitur, naturâ, vel pronunciatione.*

Prioris generis eſt illud pro C. Rabirio; *Namque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemque delectant, I, lictor, colliga manus: quæ non modò huius libertatis, manſuetudiniſque non ſunt: ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilij: ſed Tarquinij ſuperbiſſimi, atque crudeliſſimi regis iſta ſunt cruciatus carmina: quæ tu homo lenis, ac popularis,*

liben-

libentiſſimè commemoras, Caput obnubito, arbore infelici ſuſpendito. Nam formulæ iſtæ crudelitatis indices, & quæ de Tarquinio Superbo dicit, ſat s oſtendunt, quâ mente T. Labienum clementem ac manſuetum appellet. Poſterioris generis eſt iſtud Ciceronis in Clodium: *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta ſervavit.* Ubi, ut Fabius † ait, *cum riſu quodam contraria iis dixit, quæ intelligi voluit.* † lib. 8. cap. 6. Quamquam & ex perſona, reique naturâ, id facilè cognoſcitur, dummodo cogitemus id, quod idem Fabius * monet, *intereſſe, quid de quo dicatur.* * Ibidem. Nam inde paret, *aut laudi ſimulatione detrahi, aut vituperationi laude aliquid conceſſum eſſe.*

3 §. *Ironiæ, ut in jocis & ſalibus, ita etiam, cùm acriùs mordere volumus, uſus eſt maximus. Atque interdum in exordio etiam adhibetur, quod ſecuritatem cauſſæ oſtendit.*

Ut apud Tullium pro Ligario, *Novam crimen, C. Cæſar,* &c.

CAP. VIII.

DE METALEPSI, ANTONOMASIA, & eâ, quæ ΛΙΤΟΤΗΣ vocatur.

1 §. VIDIMUS *hactenus de tropis primariis. Fabius, atque alij, plurimos adijciunt alios: verùm ij, vel ſunt troporum ſpecies, vel affectiones, vel planè ad tropos non pertinent.*

2 §. *Primum inter ſpecies locum obtinet* Μετάληψις, *quæ Latinè ſonat* tranſſumtio. *Atque ita vocatur, cùm antecedens ponitur pro conſequente, aut contra. Eſtque ea* Μετωνυμίας *ſpecies, de qua ſupra† diximus.*

† cap. 5. §. 13. unde exempla eius petantur.

Aliàs μετάληψις quid ſit, cap. prox. meliùs dicetur. Nempe quia eâ notione, non tam ſpecies tropi eſt, quàm affectio eius.

3 §. *Proxima inter ſpecies eſt* Ἀντονομασία. *Latinè ad verbum dicatur* pronominatio. *Eſtque ſynecdoches ſpecies.*

4 §. *Fit autem bifariam. Prior modus eſt, cùm proprium ſumitur pro communi.*

Ut

Ut *Sardanapalus* pro molli, *Venus* pro formoſa, *Irus* pro *paupere*, *Crœſus* pro divite. Ovid. lib. III. Triſt. eleg. VII:

Irus & eſt ſubitò, qui modò Crœſus erat.

Par ratio eſſe videtur, cùm gentile uſurpatur pro quovis, qui iiſdem ſit moribus. Ut *Cretenſis* pro mendace, aut *Pœnus* pro perfido. Sed hic modus, ut huius loci eſt, quatenus proprium anguſtius eſt eo, pro quo ſumitur: ita ad metaphoram referri poteſt, quâ ſpectamus ſimilitudinem inter proprium, & id cui tribuitur.

5 §. *Alter ἀντονομασίας modus eſt, cùm commune ſumitur pro proprio.*

Ut *urbs* pro Roma. Sunt verò quinque imprimis modi huius generis.

I. Per *patronymicum*, ut *Saturnius* pro Iove, *Priamides* pro Hectore, *Atrides* pro Agamemnone, *Pelides* pro Achille. Horat. lib. I. epiſt. II:

---- Neſtor componere lites
Inter Peliden feſtinat, & inter Atridem.

Atque hic modus ſolis convenit poëtis.

II. Nomine *gentili*, ut *Cytherea* pro Venere, *Arpinas*, pro Cicerone: qui modus & Oratoribus eſt conceſſus.

III. Per *epitheton*, ut *, *Thalamo quæ fixa reliquit Impius.* * Æn. 4.

Impius, pro Ænea.

IV. Nomine *ſtudij*. Ut, *philoſophus* pro Ariſtotele,

riſtotele, *orator* pro Demoſthene, apud Græcos; pro Cicerone, apud Romanos; ac *poëta* itidem pro Homero, aut Marone, *Apoſtolus* pro Paulo.

* Horat. V. *Periphraſi* non reciprocâ. Vt * *Trojani belli ſcriptor*, pro Homero. Nam, in quo falſi quidam, ſi ἀντιστρέφωσι †, nullus fuerit tropus: ut, *ars bene loquendi*, pro Grammatica.

† Convertuntur,

6 §. Tertia ſpecies eſt λιτότης, *cùm minùs dicitur, & plus intelligitur: undè ſynecdochæ ſubjici poſſe liquet.*

* 7. Æn. Vt *, *Munera nec ſperno*, pro lubens accipio. Item, *non laudo* †, hoc eſt reprehendo. Vulgò *Liptotes* vocatur, ſed corruptè, cùm hoc Græcum non ſit. At à λιτὸς, id eſt tenuis, fit λιτότης, quòd κατ' λέξιν *extenuationem* ſonat.

† And. Act. 2. ſc. 6.

Sunt & aliæ troporum ſpecies, ut κοινότης, σύλληψις, ἀφημισμός: ſed harum pauci omnino Rhetorum meminere: eoque & nos hoc etiam loco eas præterimus. Interim vide de iis, ſi voles, quæ diximus in Oratoriis Inſtitut. lib. IV. cap. X.

CAP.

CAP. IX.

DE ALLEGORIA, CATACHRESI, ET HYPERBOLE.

1 §. AFFECTIONES *troporum præcipuæ ſunt, Metalepſis, Allegoria, Catachreſis, & Hyperbole.*

2 §. *Metalepſis hoc loco eſt tropus multiplex in voce una: ſive, cùm gradatim ex unâ ſignificatione proceditur in alienam.*

Vt, * *Speluncis abdidit atris.* Per atras intellige obſcuras ; per obſcuras , profundas. Sic †; * Æn. 1. † Ecl. 1.

Poſt aliquot, mea regna videns , mirabor ariſtas.

Per ariſtas συνεκδοχικῶς intelligit ſegetes, ſive meſſes; per has autem μετωνυμικῶς ſignatur annos.

3 §. *Eſt huiuſmodi affectio poëtis, quàm oratoribus accommodatior.*

4 §. Ἀλληγορίαν *ad verbum dixeris* diverſiloquium. *Nam conflatur ea vox ex* ἄλλο*, *&* ἀγορεύειν †. *Eſt verò allegoria tropus perpetuus , ſive oratio è pluribus tropis contexta.* * aliud. † dicere.

Ita ut à tropis primariis non differat natura,

turâ, ſed magnitudine, quæ major eſt in allegoria.

5 §. *Plurimùm autem fit continuatione metaphoræ, adeò quidem, ut multi hoc ſolùm allegoriæ genus agnoverint.*

Cic. pro M. Cœlio, *Quoniam emerſiſſe jam è vadis, & ſcopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus curſus oſtenditur.* Item lib. I. de Orat. *Nam qui locus quietis & tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximæ moleſtiarum, & turbulentiſſimæ tempeſtates exſtiterunt.* Sic apud Horatium od. XII. lib. II.

Contrahes vento nimiùm ſecundo
Turgida vela.

h. e. ne te rebus proſperis nimis efferas.

6 §. *Interim ex aliis quoque tropis fit.*

* Terent. Eunucho. act. 4. ſc. 5.

Ita metonymia continuatur in illo *, *Sine Cerere & Libero friget Venus.*

Synecdoches autem continuatio eſt in iſto Agrariâ II. *Cùm haberet hæc Reſpublica Luſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolùm honoribus populi, rebuſq; geſtis, verùm etiam patientiâ paupertatis ornatos: & tum, cùm erant Catones, Philippi, Lælii, quorum ſapientiam,* &c. Vbi nomina illa perſonarum per ἀντονομασίαν accipi, liquet ex ipsâ, quàm Cicero ſubjicit, explicatione. Idem factum in iſtoc orat. pro S. Roſcio Amerino:

merino: *Non neceſſe eſt omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos jam ætas à prœliis avocabat: poſtremò Priamum ipſum, ſenem Antiſtium; quem non modò ætas, ſed etiam leges, pugnare probibebant.*

7 §. *In allegoriis obſervandum, ut ne temere alio ex genere rerum, quàm cœperimus, deſinamus.*

Secus ſi fiat, oritur plurimùm fœdiſſima rerum inconſequentia: ut de metaphora diximus cap. IV. §. 12.

8 §. *In iiſdem vitandum, ne his immoderatè utamur, vel ne illis inſit obſcuritas, quæ ænigma efficit.*

9 §. *Eſt enim ænigma, ambigua quædam allegoria ad occultandam rem notam, quàm ſignificat, excogitata. Vix autem locum habet in orationibus publicis, quia non oportet crucem figere auditoribus.*

Uſus tamen eo videtur Cicero pro Roſcio Amerino: *Multos cæſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Servilium vidimus. Quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio?* Verùm Paullus Manutius ex veteri poëta ſumtum putat.

10 §. *Maior longè eſt ænigmatum uſus in epiſtolis, quia interdum in his ne-*

ceſſe eſt, ut ſententias verborũ involucris involvamus, quò intelligamur ab iis ſolis, ad quos ſcribimus.

Liquet id ex Ciceronis epiſtolis ad Att. in quibus ipſe teſtatur *, ſe quædam allegoriis obſcuráſſe.

*lib. 2. ad Att. epiſt. 19.

11 §. *Non tamen omne ænigma eſt allegoricum, cùm & propriis verbis conſtare poſſit.*

* Ecl. 3. Paret id ex illo Maronis *:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.

Nam, ſi quidem, quæ plurimorum ſententia eſt, intelligamus puteum profundiſſimum, nulla hîc erit troporum frequentatio, imò nec tropus. Quemadmodum neque ſi *Cœli* ſit proprium, ut accipiamus de ſepulchro Cœlij Mantuani, qui, omnibus conſumtis, tantummodo ſpatium reſervârat, quod ſepulchro ſufficeret.

12 §. *Præterea in allegoria obſervandum oratori, ut, ſi obſcurior ſit, proprium admiſceat ad claritatem.*

Quomodo Cicero lib. Top. inquit, *Sed quoniam avidum hominem ad has dicendi epulas recepi: ſic accipiam, ut reliquiarum ſit aliquid potiùs, quàm te hinc patiar non ſatiatum diſcedere.* Atque ita & Plato dixerat VII. de Rep. ἑστιάτας λόγων καλῶν,

ϰ̀ σκέψεων †. At pura fuerit allegoria, ſi omittatur in Cicerone verbum *dicendi*: nempe hoc pacto, *ad has epulas recepi*, &c.

† Victoriū vide lib. 2. var. Lect. cap. 14.

13 §. *Sequitur* ΚΑΤΑΧΡΗΣΙΣ, *ſive Abuſio, quæ tropi eſt duricies. Nam ita vocatur, quando vox aliqua licentiùs à propria ſignificatione ad alienam deflectitur.*

Ita ut, non deduci, ſed irruere; non precariò, ſed vi venire videatur. Vide ſup. cap. IV. §. 6.

* 14 §. *Interdum verò abuſio vocis ex origine eius cognoſcitur: interdum item ex rei natura.*

Ex origine vocis, ut in illo pro lege Maniliâ: *Poſteaquam maximas ædificaſſet, ornaſſetque claſſes.* & apud Cæſarem lib III. de bello Gall. *Naves interim longas ædificari in flumine Ligeri.* Similéque hoc Maronis II Æn.

Inſtar montis equum divinâ Palladis arte
Aedificant.

Ex naturâ rei intelligitur κατάχρησις, cùm ſplendor tribuitur voci. Ut apud Tullium de Senectute: *Omnino canorum illud in voce ſplendeſcit etiam neſcio quomodo in ſenectute.* Item cùm Maro † *ſtagnum* dixit de mari: quomodo & Græci * appellant λίμνην.

† 1. Æn. 115. & 11. Æn. 381.
† Homer. Il. α. Oppian. 2. Κυνη. 131.

15 §. *Fit* κατάχρησις, *vel neceſſitatis, vel*

vel delectationis cauſsâ. Poſterius genus vix invenias alibi, quàm apud poëtas. Prius etiam oratoribus eſt conceſſum.

Prioris generis eſt, cùm dicimus pyxidem auream, vel argenteam; licet pyxis propriè ſit è buxo, ut etymologia indicat.

Poſterioris generis eſt illud Horatij lib. IV. od. IV.

---- Vel eurus
Per Siculas equitavit undas.

*lib. 1. Var. cap. 10. Quæ, ut rectè Muretus * obſervat, audax planè tralatio eſt; neque unquam id auſurus fuerat poëta ſine veterum exemplo: ſed ſimiliter dixit Euripides Phœniſſis: Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ. Quem & Oppianus poſtea imitatus tertio Ἁλιευτ.

16 §. *Tertia affectio eſt* Ὑπερβολὴ, *quod ad verbum ſuperiectionem, hoc eſt exceſſum, ſive eminentiam notat. Eſtque oratio augendo, vel minuendo, ſuperans fidem.*

* lib. 2. de Orat. † lib. 6. cap. 3. † Ecl. 7.

Augendo, ut quod Cicero *, & ex eo Fabius † refert de Memmio, homine prælongo, *caput eum ad fornicem Fabij offendiſſe.* Et apud Maronem †:

Candidior cygnis, hederâ formoſior albâ.

Item, *melle dulcior, plus millies audivi*, & ſimilia.

Mi-

Minuendo, ut cùm ait Maro *, *Vix oſſibus* *hærent.* * Ecl. 3.

Item in illis, *Codro pauperior, teſtudine tardior* &c.

17 §. *Facit ὑπερβολὴ ad ἔμφασιν.*

Ut cùm poëta * ait, * Lucanus lib. 10.

Nulla fides, pietaſq́ viris, qui caſtra ſequuntur:

ἐμφαντικώτερον hoc, quàm ſi dixiſſet, *Rara fides.* Item *, *Nuſquam tuta fides*, efficacius, quàm iſtud, *Rarò tuta fides.* Et illud ſatyrici †, * 4. Æn. † Iuvenal. ſat. 6.

Semper habet lites, alternaq́ jurgia lectus,
In quo nupta jacet:

majorem habet ἔμφασιν, quàm ſi pro *ſemper* dixiſſet *plurimùm.*

18 §. ***Hæc cauſſa eſt, cur in amplificando eâ utamur, non quidem ut fallamus, ſed ut per planè incredibile intelligatur penè incredibile. Interim videndum, ne ea modum omnem excedat; qua in re peccant adulatores.***

CAP. X.

DE SARCASMO, aliiſque irriſionis ſpeciebus: item ONOMATOPOEIA, ANTIPHRASI, & HYPALLAGE.

1 §. ET *hæc de troporum, tum ſpeciebus, tum affectionibus. Subiiciemus deinceps quædam, quæ falsò inter tropos retulerunt. Vt ſunt ſex ſpecies irriſionis; Sarcaſmus, Diaſyrmus, Charientiſmus, Aſteiſmus, Myctériſmus, & Mimeſis.*

2 §. *Sarcaſmus eſt hoſtilis irriſio ſuper jam mortuo, aut certò morituro.*

* Matt. 27. 29. Ut, *Ave Rex Iudæorum* *.

* Æn. 9. Item *:

I, verbis virtutem illude ſuperbis.

3 §. *Diaſyrmus eſt inimica irriſio, ſed extra cædem.*

* Ecl. 9. Ut, *Aſinus ad lyram: Interſtrepit anſer olores* *.

† Æn. 11. & illo, ſanè luculento †,

Larga quidem ſemper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cùm bella manus poſcunt, patribuſq; vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt Curia verbis.

4 §. *Charientiſmus à lepôre ac gratiâ nomen*

nomen accepit. Eſtque iocus cum amœnitate mordax. Vel, ut alij malunt, fit cùm dura & aſpera dictu, gratioſis & mollibus verbis mitigantur, & molliuntur.

Ut cùm Davus piſtrinum deprecans ait *, *Bona verba, quæſo.* Simile huic †, *Di meliora.* *And. Act. 1. ſc. 2. † Georg. 3.

5 §. *Aſteiſmus eſt jocus urbanus.*

Ut *, *Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi,* * Ecl. 3.

Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

h. e. Qui Bavium, ineptum poëtam, amare poteſt, idem exoſculetur te, Mævi, poëtam Bavio quoque deteriorem. Eſt & ejuſce generis illud Neronis in ſervum furacem, *Nihil eſſe ei clauſum, neque ſignatum.*

6 §. *Μυκτηρισμὸς fit, cùm naſo ſuſpenſo quempiam ſubſannamus.*

Quod & nomen indicat. Nam μυκτὴρ naſus. Cùm autem geſtu magis, quàm verbis fiat; non eſt, quòd ejus quis exemplum à nobis exſpectet.

7 §. *Μίμησις, Latinè imitatio, aliena verba refert directâ oratione; idque, ut volunt, deridendi cauſsâ.*

Terent. † † Eun. Act. 1. ſc. 2.

At ego neſciebam quorſum tu ires; Parvola
Hinc eſt abrepta, eduxit mater pro ſuâ,
Soror eſt dicta: cupio abducere, ut reddam ſuis,

8 §. *Quemadmodum autem ſpecies haſce irriſionis (quas Ironiæ ſubjici putarunt) falsò inter tropos referunt, cùm & propriis conſtent verbis: ita, hac ipſa de cauſſa, & alia multa troporum numero excludi debent, quæ vulgò inter tropos reponuntur. Eorum autem duo ſunt genera.*

9 §. *Quædam enim ſunt ſchemata Rhetorica, ut* Periphraſis, *&* Icon; *de quibus iccirco in σχηματολογίᾳ dicturi ſumus: quædam nec tropi ſunt, nec ſchemata, ut* Ἐπίθετον, *de quo in amplificandi, itemque characterum doctrina agemus: quædam denique ad Grammaticam potiùs pertinent; idque vel ad ἐτυμολογίαν, ut* Ὀνοματοποιΐα, *&* Ἀντίφρασις; *vel ad σύνταξιν, ut* Ὑπαλλαγή.

10 §. *Siquidem ὀνοματοποιΐα nihil aliud eſt, quàm nominis fictio à ſono.*

Vt, *balare, grunnire*, &c. Quidam putant ita vocari, quandocunque rei novum inditur nomen. Sed hi non diſtinguunt ὀνοματοποιΐαν à novatis.

11 §. Ἀντίφρασις *eſt vox à contrario dicta.*

Iſtiuſmodi, ex Grammaticorum ſententiâ, cùm

cùm alia plurima ſunt, tum *Parcæ*, & *lucus*. At *Parcæ* fortaſſe ita dictę, quia parcant. Duę enim parcunt, ſola Atropos filum abſcindit *. ***Lucus*** vel ita vocatus, quia lucet frequentibus ſacrificiis, vel potiùs eſt à Græcis †, quibus λόχος, *inſidiæ*, unde λοχιὰς †, *ſylva*, quia inſidiantibus ſit apta.

*Fuſius de hoc agimus in Originum libris.

† Quamquam Syriacum eſſe malit Scoppas in conjectaneis lib. 1. cap. 18.

† Heſychius.

12 §. *Hypallage eſt ſchema Grammaticum, quo rerum ſtructuræque ordo invertitur.*

Ut apud Cicer. * *Gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus*. Pro, *vaginam gladio vacuam*, Poëtis eſt frequens. Ut apud Senecam Thyeſte †:

* pro Marcello.

† verſ. 577.

Brutium ponto feriente Corum.
Quod maluit, cùm poſſet,
Brutio pontum feriente Coro.

Et hæc de tropologia.

CAP. XI.

DE SCHEMATIBUS generatim: deq; iis ſpeciatim, quæ defectu, aut exceſſu, figurant orationem.

1 §. ALTERA *Dignitatis pars in ſchematibus, ſive figuris verſatur. Eſt verò ſchema, forma orationis, qua hæc alio quopiam modo, quàm inverſione*

ſione ſignificationis, à vulgari conſuetudine immutatur in meliorem.

Schematis, & Figuræ voces, cum propriè dicantur de hiſtrionum amictu, ac geſtibus; è theatris traductæ videntur in ſcholas Rhetorum. Nam, ut in illis hiſtriones, ſive actores ſcenici, pro perſonarum, quas ſuſtinent, & affectuum, qui repræſentari debent, varietate, varios induebant habitus, varioſque agebant geſtus: ita & oratio, pro rerum, de quibus agitur, diverſitate, ſchematibus diverſis, tanquam colorato amictu veſtitur, ac quaſi geſtibus diverſis animatur.

2 §. *Schemata ſunt duplicia, verborum, & rerum.*

Græcis, λέξεως, καὶ διανοίας.

3 §. *Inter ea hoc intereſt, quòd ſchemata verborum tollantur, ſi aut verba mutentur, aut ordo eorum invertatur: at ſchemata rerum, quibuſcunque utaris verbis, aut quocunque ea ordine ponantur, permaneant; quia non in verbis, ſed in rebus, quandam habent dignitatem, vimque ornandæ orationis.*

* Ter. And. 1. 3. E. G. *Inceptio * eſt amentium, haut amantium*, λέξεως σχῆμα eſt: quia perierit ſchema, ſi pro *amentium* ponas *ſtultorum*, aut ſimile. Sed ſchema

ſchema διανοίας eſt, ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utamur ſimilitudine; quia quæcunque hîc verba uſurpes, aut quocunque ea ordine colloces, manebit ſchema.

4 §. *Verborum ſchemata ſunt triplicia. Quædam conſiſtunt in ſubticentiâ, ſive defectu; quædam in exceſſu; quædam in reliquo corpore orationis.*

5 §. *Subticentiâ figurantur Ellipſis, & Aſyndeton; quorum definitiones è Grammaticis notæ eſſe debent.*

Nempe aſyndeton copulæ eſt defectus: ellipſis verò alius partis, aut particulæ: quod & Græca ſcholia, quæ de ſchematibus exſtant, oſtendunt. In iis eſt: Ἀσύνδετόν ἐστι φράσις, ἐν ᾗ παραλείπονται οἱ συνδέοντες σύνδεσμοι. Ἔλλειψις δέ ἐστι παράλειψις λέξεως νοουμένης ἐκ τῆς συμφρασίας.

6 §. *Rhetoris verò eſt inſuper docere, quando exornent orationem. Ac Ellipſis quidem convenit exprimendo affectui.*

Ita admirationem indicat hoc Virgilij †, *Sed vos qui tandem?* ubi omittitur, *eſtis.* † 1. Æn.

7 §. *Aſyndeton autem valet ad celeritatem, atque animi impetum ſignificandum.*

Virgil.

Virgil. IV. Æn.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos.

8 §. *Item, cùm plura enumeranda ſunt, quorum ſingula per ſe gravia ſunt.*

* Act. 3. ſc. 2. Terent. Adel. *

Tot res repente circumvallant, unde emergi non poteſt,

Vis, egeſtas, iniuſtitia, ſolitudo, infamia.

† Act. 3. ſc. 4. Item †:

Perſuaſit nox, amor, vinum, adoleſcentia.

Humanum eſt.

† Act. 3. ſc. 1. Apud Plaut. Aſin. † Philenium meretrix ait,

--- *Mater, is quæſtu'ſt mibi,*

Lingua poſcit, corpus quærit, animus orat, res monet.

9 §. *Exceſſu figurant orationem, Pleonaſmus, & Polyſyndeton; quorum ille Ellipſi, hoc Aſyndeto opponitur.*

10 §. *Pleonaſmus valet ad Emphaſin.*

* 4. Æn. Ut illud *, ---- *Vocemq; his auribus hauſi:* quod rem certam indicat. Item, *Vbinam gentium eſt?* Et, *Accipe hoc parvum munuſculum:* quorum illud magis exaggerat, hoc magis extenuat.

11 §. *Polyſyndeton facit, út res ipſa, de qua agitur, videatur maior.*

* in epiſt. † in Verrem Act. 6. Cicer. * *Me præ cæteris, & colit, & obſervat, & diligit.* Item † *Neque privati quicquam, neque publici; neque profani, neque ſacri, in Sicilia reliquiſſe.*

Cap. XII.

De schematibus ΛΕΞΕΩΣ, quibus eadem vox repetitur.

1 §. Schemata, *quæ in reliquo fiunt corpore orationis, vel eandem ponunt vocem, vel ſimiles.*

Eandem, ut *amans amantem:* ſimiles, ut *amantes amentes.*

2 §. *Vox eadem eſt, vel ſolâ appellatione, vel ſolâ ſignificatione, vel appellatione, & ſignificatione ſimul.*

Appellatione ſolâ; ut *veniam* nomen, & *veniam* verbum.

Significatione ſolâ; ut *domus*, & *ædes*.

Appellatione, & ſignificatione ſimul; ut, *homo homini Deus, & homo homini lupus.*

3 §. Ἀντανάκλασις *dicitur, cùm uſurpatur vox eâdem appellatione, non ſignificatione.*

Cicero epiſt. III. lib. VII. ad Att. *Cauſſam ſolùm illa cauſſa* (Cæſaris) *non habet.* Et epiſt. XIV. lib. XIV. ad eundem: *Quid ergo? iſta culpa Brutorum? minimè illorum quidem: ſed aliorum brutorum, qui ſe cautos, ac ſapientes putant.* Sic in tribus iſtis apud Cornificium*: *Cur eam rem tam ſtudiosè curas, quæ multas tibi dabit curas?* Item: *Amari iucundum eſt, ſi curetur, ne quid inſit amari.*

* lib. 4. ad Herennium.

amari. Item: *Veniam ad vos, ſi mihi Senatus det veniam.*

4 §. *Magnam in oblectando vim habet: præſertim non captata, ſed velut oblata.*

5 §. *Huc pertinet* Πλοκὴ, *quando vox uno loco perſonam, aut rem; altero mores, aliámve qualitatem, ſignificat.*

E.G. *Ad illum diem Memmius erat Memmius,* h. e. ſui ſimilis. *Simia eſt ſimia, etiamſi aurea geſtet inſignia.*

6 §. *Schema hoc non venuſtatem tantùm, ſed etiam acrimoniam addit orationi.*

7 §. *Voces non appellatione, ſed ſignificatione eaſdem conjungunt,* Συνωνυμία *ſive Interpretatio,* & Ἐξεργασία *ſive Expolitio.*

8 §. Συνωνυμία *eſt, cùm verba idem ſignificantia coniunguntur.*

Ut Cic. Catil. II. *Abijt, exceſſit, evaſit, erupit.* Initio Catil. III. *Bona, fortunas, coniuges, liberoſque veſtrum.* Nam *bona,* & *fortunæ* idem ſunt. Philipp. V. *Promitto, recipio, ſpondeoque.*

9 §. *Vtimur eo genere elocutionis, quoties uno verbo non ſatis videmur dignitatem, aut magnitudinem rei demon-*

monſtrare: ideoque in eiuſdem ſignificatione plura conferuntur.

Verba ſunt Aquilæ Romani.

10 §. *Conciliat verò orationi tum gravitatem, tum acrimoniam.*

Gravitatem quidem adfert in illo Ciceronis, pro Muræna; ubi octona, vel ampliùs, *συνωνυμίας* exempla habemus: *Quæ precatus ſum à Dijs immortalibus, judices, more, inſtitutoꝗ majorum, illo die, quo auſpicatò comitiis centuriatis L. Murænam conſulem renuntiavi: ut ea res mihi, magiſtratuique meo, populo plebique Romanæ, bene atque feliciter eveniret: eadem precor ab iiſdem Dijs immortalibus, ob eiuſdem hominis conſulatum unà cum ſalute obtinendum, & ut veſtræ mentes, atque ſententiæ, cum populi Romani voluntate, ſuffragiiſque conſentiant, eaque res vobis, populoque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiam adferat.* At acrem reddit orationem in illo Catilin. 1. *Non feram, non patiar, non ſinam.* Item in Piſonem: *Ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem?* Et poſt multa: *O tenebræ, ô lutum, ô ſordes!*

11 §. *Eſtque magno in hoc ſchemate delectu verborum opus, ne συνώνυμα orationem onerent veriùs, quàm ornent.*

12 §. *Ἐξεργασία eſt congregatio ſententiarum idem ſignificantium.*

Ut Cic. pro Ligario: *Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharſalicâ gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? quis ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Quo in exemplo etiam Synonymia concurrit.

13 §. *Vtendum eſt* Ἐξεργασίᾳ, *cùm prodeſt in aliqua re commorari, & diutius detinere auditorem: ut cùm aſſeveramus, indignamur, dolemus, commiſeramur, aut exprobramus aliquid. Lætitiæ quoque convenit. Sed cavendum, ne in re tenui variandâ, curioſam nimis, & ſuperfluam operam ponamus, quod vitium* περιεργία *vocatur.*

14 §. *Schemata, quæ uſurpant vocem & appellatione & ſignificatione eandem, partim varium nomen ſortiuntur pro diverſo vocis repetitæ ſitu, partim aliunde.*

15 §. *In iis, quæ ſitus ratione variant, repetitio fit, vel loco eiuſdem generis; ut in* Ἀναφορᾷ, Ἐπιφορᾷ, Συμπλοκῇ, *& repetitione medianâ: vel loco diverſi generis: ut in Epanalepſi, Anadiploſi,*

diploſi, repetitione principij, vel clauſulæ in medio, & Epanodo.

16 §. *Ἀναφορὰ eſt repetitio eiuſdem vocis in principio.*

17 §. *Magnam orationi vim addit. Vnde affectibus inſervit: præcipuè, cum alterum inſectamur, vel etiam laudamus.*

In inſectando quidem, ut apud Tullium Catil. 1. *Nihil te nocturnum præſidium palatij, nihil urbis vigiliæ, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora vultuſq́ moverunt?*

Alterius autem generis eſt hoc Maronis 1. Æn.

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu ſceptra, Iovemq́ue,
Concilias, tu das epulis accumbere Divûm.

Et Iüvenalis illud lib. 111. ſat. 11.

--- Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

18 §. *Nec tantùm unum vocabulum, ſed plura etiam initio repetuntur.*

Nempe in ſuperiori anaphoræ deſcriptione intelligenda vox non incomplexa ſolùm, ſed etiam complexa. Ac ſimiliter in ſequentibus ſchematis accipere oportet. Ovidius lib. 11. de Ponto El. x1.

Grande voco meritũ lacrymas, quibus ora rigabas,
Cùm mea concreto ſicca dolore forent.
Grande voco meritum mæſtæ ſolatia mentis,
Cùm pariter nobis illa, tibiq́; dares.

Idem lib. IV de Ponto El. III. quatuor continua diſticha, ac unum item pentametrum, incipit ab illis duobus verbis, *Ille ego.* Etiam Arnobius lib. I. undecim periodos inchoat ab iſtis, *Vnus fuit è nobis.*

19 §. *Quodſi res opponantur, eleganter duplicatur anaphora.*

Cicero in exordio orationis pro Roſ. Amer. *Accuſant ij, qui in fortunas huius invaſerunt: cauſſam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accuſant ij, quibus occidi patrem Sexti Roſcij bono fuit: cauſſam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egeſtatem. Accuſant ij, qui hunc ipſum jugulare ſummè cupierunt: cauſſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ij, quos populus poſcit: cauſſam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefariâ cæde reſtat.*

† Cornificio eſt cõverſio.

20 §. Ἐπιφορὰ, *ſive* ἐπιστροφὴ †, *eſt repetitio eiuſdem vocis in clauſulis. Eandemque, quàm* ἀναφορὰ, *vim habet.*

* Apud Cornificium.

Ut, *Pœnos * populus Rom. juſtitiâ vicit, armis vicit, liberalitate vicit.* Item: *Frumenti maximus nume-*

numerus è Galliâ, peditatus ampliſſimæ copiæ è Galliâ, equites numero plurimi è Galliâ.

21 §. *Quod ſi ἀναφορὰ, & ἐπιφορὰ concurrant, Συμπλοκὴ * vocatur. Hoc ſchema ferè κατ' ἐρώτησιν inſtituitur: eaque res efficit, ut non venuſta ſolùm, ſed etiam vehemens ſit oratio.* * Cornificio eſt cõplexio.

Cic. pro Mil. *Quis eos poſtulavit? Appius. Quis produxit? Appius.* Cornificius: *Quem Senatus damnavit, quem Pop. Rom. damnavit, quem omnium exiſtimatio damnavit, eum ſententiis veſtris abſolvetis?* Neque id ſimplicibus tantùm verbis fit, ſed etiam coniunctis. Uti ἐπιςροφῆς ratione fit in illo Arnobii lib. 1. *Quando eſt humanum genus diluviis interemtum? non ante nos? Quando mundus incenſus? non ante nos? Quando urbes ampliſſimæ marinis coopertæ ſunt fluctibus? non ante nos? Quando cum feris bella, & prælia cum leonibus geſta ſunt? non ante nos? Quando pernicies populis venenatis ab anguibus data eſt? non ante nos?*

22 §. *Valet in exaggerandis virtutibus, ac vitiis. Eſtque ſchema planè venuſtum, at quod ſtatim in ſenſus incurrat: ac propterea diutiùs continuari non debet; ſed ſatius eſt, ut aliis ſchematis varietur, ac temperetur.*

23 §. *Medianam repetitionem appello, cùm media mediis reſpondent.*

Ut illo Milonianæ: *Quæ in ſenatu ſæpe ab inimicis, ab improbis ſæpe jactata ſunt.* Sic Seneca Thyeſte †;

† Act. 4. v. 611.

Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

24 §. Ἐπανάληψις *eſt repetitio eiuſdem vocis in initio præcedentis, & fine ſequentis ſententiæ.*

Cicero epilogo orat. pro Milone: *Negat enim ſe, negat ingratis civibus feciſſe, quæ fecit: timidis, & omnia circumſpicientibus pericula, non negat.* Idem in Verr. *Tenetur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifeſtis tenetur.* Et apud magiſtrum Herennianum: *Commotus non es, cùm tibi pedes mater amplexaretur: non es commotus?* Ovid. Faſt. lib. VI.

Qui bibit inde, furit, procul hinc diſcedite, queis eſt
Cura bonæ mentis. qui bibit inde, furit.

25 §. Ἀναδίπλωσις *eſt repetitio in fine præcedentis, & in initio ſequentis ſententiæ.*

Virgil. x. Æn.

.--- Sequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens. Polyptoto etiam permutatur, ut in illo pro S. Roſcio: *Iniuriam novo ſcelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipſi, propter iniquitatem temporum, non audent.*

26 §. *Figura hæc non tantùm ſuavitatem*

tem, ſed etiam ἔμφασιν habet. Quod ſi coniungatur epanorthoſi, ſive correctioni, habet quoque acrimoniam.

Cicero Invect. 1. in Catil. *Hic tamen vivit. Vivit? imò in ſenatum venit.*

27 §. *Eſt & figura ἀνώνυμος, cùm media, aut principio, aut clauſulæ reſpondent.*

Principio, ut illo Maronis VII Æn.

Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,
Te liquidi flevere lacus,

Clauſulæ, ut in Verrinis: *Hæc navis onuſta prædâ Sicilienſi, cùm ipſa quoque eſſet ex prædâ.*

28 §. Ἐπάνοδος *eſt, cùm, quæ priori erant poſita loco, poſteriori; quæ poſteriori, priori loco repetimus.*

Cic. pro Plancio: *Gratiam, qui refert, habet: & qui habet, eò, quòd habet, refert.* Velleius Paterculus de Quinctilio Varo: *Pecuniæ quàm non contemtor, Syria, cui præfuerat, declaravit: quam pauper divitem ingreſſus, dives pauperem reliquit.* Ubi & πολύπτωτον. Pertinet hæc figura etiam ad ſchemata διανοίας, vocaturque ἀντιμετάθεσις, ut inferiùs dicemus.

29 §. *Vidimus ea repetitionis ſchemata, in quibus tantùm locus ſpectatur. Sequuntur, in quibus non tam ſitus conſideratur, quàm vel pronunciationis*

 vebe-

vehementia , ut in Epizeuxi ; vel connexio cum ſuperioribus, ut in Gradatione ; vel caſus variatio , ut in Polyptoto.

30 §. *Eſt enim* Ἐπίζευξις, *cùm vox aliqua repetitur cum vehementia.*

Cicero *: *Vos , vos inquam , ipſi & ſenatus frequens reſtitit.* Idem †: *Non eſt , non eſt vobis, Quirites , cùm eo hoſte certamen , cum quo aliqua pacis poſſit eſſe conditio.* Seneca in Medea *: *Da, da per auras curribus patris vehi.*

* pro Poſt.

† Philip. 4.

* ſc. 1.

31 §. *Interdum autem hæc voculâ aliquâ, vel* παρεμβολῇ, *vel* παρενθέσει *interſecatur.*

Vocula una eſt in illo Ciceronis, *Vidi enim, vidi, penituſque perſpexi.* Et hoc Senecæ initio Medeæ : *Parta , jam parta ultio eſt.* Et act. IV: *Maius his, maius parat Medea monſtrum.* At παρενθέσις interſeritur * in illo Tullij pro domo ſuà : *Sed excitatus aliquando (dicam , audiente ipſo, quod ſenſi, & ſentio) excitatus , inquam , aliquando Cn. Pompeij nimiùm reconditus , & penitùs abſtruſus dolor.* Sic Philip. 11. *Haſtâ poſitâ pro æde Iovis Statoris, bona (miſerum me! conſumtis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni , voci acerbiſſimæ ſubiecta præconis.*

* In exemplis tamē, ubi repetito poſt parēthesin ob ſolam fit ſermonis perſpicuitatem, Epizeuxis dici non meretur. Cuiuſmodi exempla ab allatis diſcernere difficile non erit.

32 §. *Vtimur Epizeuxi, ut aliquid* ἐμφατικῶς, *aut* παθητικῶς *dicamus.*

33 §.

33 § *Gradatio, ſive Κλίμαξ eſt, cùm ita ab uno ad aliud tranſimus, ut eodem verbo connectamus inferiora ſuperioribus.*

Scipio Africanus apud Iſidorum †: *Vi, atque ingratiis*, cum illo ſponſionem feci, factâ ſponſione ad judicem adduxi, adductum primo cœtu damnavi, damnatum ex voluntate dimiſi.* Ex eodem Africano idem adducit: *Ex innocentiâ naſcitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas.* Idem ex Graccho citat: *Pueritia tua adoleſcentiæ tuæ inhoneſtamentũ fuit, adoleſcentia ſenectutis dedecoramentum, ſenectus reip. flagitium.* Apud Cornificium iſtud habes: *Africano induſtria virtutem, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit.* Item, *Nam quæ reliqua ſpes manet libertatis, ſi illis, & quod libet, licet; & quod licet, poſſunt; & quod poſſunt, audent; & quod audent, vobis moleſtum non eſt?*

† lib. 2. Originum cap. 21.

* In vulgatis, atque etiam Mſs meis, invenio; *gratis coactus*, ſed duplici errore: nam & *gratis* pro *ingratiis* corrupte, & *coactus*, eſt ex gloſſemate.

34 §. *Schema hoc multum habet venuſtatis: ſed quia, ut Fabius ait, apertiorem artem continet, rariùs adhibendum; nec ferè, niſi res ipſæ habeant ſucceſſionẽ, aut gradus: ut in genealogiis, imperiorum ſucceſſionibus, ac ſimilibus.*

35 §. *Polyptoton eſt, cùm idem verbum variato caſu ponitur. Caſus autem vocem accipio Logicorum more, ut com-*

comprehendat variationem omnem ratione generis, numeri, graduum, modorum, temporum, perſonarum.

36 §. *Schema hoc quandoque ſimplicem, & inaffectatam quandam venuſtatem adſert.*

Ut illo Ciceronis pro Roſcio Amerino: *Si quis iſtorum dixiſſet, quos videtis adeſſe, in quibus ſumma auctoritas eſt, atque amplitudo: ſi verbum de Rep. feciſſet, id quod in hac cauſſâ fieri neceſſe eſt: multò plura dixiſſe, quàm dixiſſet, putaretur. ego etiamſi omnia, quæ dicenda ſunt, liberè dixero, nequaquam tamen ſimiliter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit.* Nec inconcinni ſunt verſiculi iſti viri eruditi, quibus idem nomen per caſus omnes ordine ſuo variavit: quamquam ſchema hîc non tam ſe obtulerit ſponte, quàm ſtudio ſit quæſitum:

Cùm vanitas ſit vanitatis filia,
Et vanitati vanitatem procreet,
O vanitas, quid vanitate vanius!

37 §. *Sæpe etiam hoc ſchema vehementiam adſert.*

Cicero pro Archia: *Sed pleni ſunt omnes libri, plenæ ſapientum voces, plena exemplorum vetuſtas.* Virgil. IV Æn.

Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis, pugnent ipſique nepotes.

CAP. XIII.

DE SCHEMATIBUS in verbis ſimilis ſoni.

1 §. ET *hæc de repetitionis figuris. Sequuntur ſchemata, quæ reſpiciunt ſimilitudinem. Similitudo verò ea vel ineſt à naturâ, ſive ortu, vel ab accidente.*

2 §. *Naturalis eſt in* Παρηγμένῳ †. *Coniungit enim voces, quarum una ab alterâ, vel utraque ab eadem derivatur. Ac plurimùm ad delectandum valet.* † Latinis dicitur, Derivatio.

Cicero in Lælio: *Sed ut tum ad ſenem ſenex de ſenectute: ſic in hoc libro ad amicum amiciſſimus de amicitiâ ſcripſi.* Et eodem: *Etenim eo loco locati ſumus.* Plautus Perſa †: *Qui hero ſuo ſervire vult benè ſervus ſervitutem.* Qui Atticiſmus eſt: ut illud eiuſdem, *vomitum vomas**, *ſomniavi ſomnium* †, & alia multa apud eundem. † Act. 1. ſc. 1. * Rudente ſc. Qui homo. † Rud. ſc. quid iſtuc.

3 §. *Accidentaria ſimilitudo minimùm eſt quadruplex. Fit enim vel ab immutatione vocis in ſimilem appellatione, non ſignificatione, ut in* Παρονομασίᾳ: *vel à poſitione diverſarum vocum in eodem caſu, ut in* Ὁμοιοπτώ-

τῳ

τῳ: vel à ſono eodem in clauſulis, ut in Ὁμοιοτελεύτῳ: vel à redditione unius pluriumve ſyllabarum in quacunque parte, ut in Παρηχήσει. *Docent id ſingulorum ſchematum definitiones.*

4 §. *Eſt enim* Παρονομασία, *ſive Agnominatio, cùm parvâ verbi immutatione in aliam planè ſententiam deflectitur oratio.*

* And. Act. 1 ſc. 3.

Terentius *: *Inceptio eſt amentium, haut amantium.* Cicero pro Cælio: *Civis bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum.* Cornelius Nepos in Cimone: *Non magis amore quàm more ductus.* Sic in veteri dicto: *Septem convivium, novem convicium.* Quamquam Varro, ut obiter id dicam, nec nonum improbârit convivam. Nam volebat convivas intra Gratiarum & Muſarum numerum conſiſtere: ut nec pauciores eſſent, quam tres; nec plures, quàm novem. Elegans etiam παρονομασία eſt in iſtoc, quod Apollodorus Athenienſis, * pictor præclarus, operi ſuo adſcripſerat:

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται *.

* Culpabit aliquis hoc magis, quã imitabitur.

5 §. *Schema hoc non tantùm delectat, ſed vehementiùs etiam pungit.*

Cicero Philipp. XIII. de Antonio: *Cùm in gremiis mimarum mentum, & mentem deponeres.* Seneca Troad.

O tumide, rerùm dum ſecundarum ſtatus
Extollit animos: timide, cùm increpuit metus
Regum.

Regum.

Tertullianus lib. de ſpectaculis cap. xxv. *Quid eſt enim de Eccleſia Dei in diaboli Eccleſiam tendere? de cœlo, quod aiunt, in cœnum.*

6 §. *Ὁμοιόπτωτον, ſive Similiter cadens eſt, cùm in eâdem conſtructione duo, aut plura ſunt verba, quæ iiſdem caſibus efferuntur. Caſus autem voco non tantùm nominum, pronominum, aut participiorum, ſed etiam verborum.*

Cic. pro leg. Manil. *Ac primùm quantâ innocentiâ debent eſſe Imperatores! quantâ deinde omnibus in rebus temperantiâ! quantâ fide! quantâ felicitate! quanto ingenio! quantâ humanitate!* Idem pro Archiâ: *Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem?*

7 §. *Nec tantùm in fine deprehenditur; ſed etiam media primis, aut ſumma mediis accommodantur.*

Cic. 1. Accuſ. in Verr. *Eſt idem Verres, qui fuit ſemper, ut ad audendum proiectus, ſic paratus ad audiendum.* Ὁμοιόπτωτα ſunt, *audendum, audiendum; paratus, proiectus.*

8 §. *Ὁμοιοτέλευτον, ſive Similiter deſinens eſt, cùm cola, aut commata, ſimili ſono terminantur.*

Cic. pro Mil. *Non modò ad ſalutem eius exſtinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam.* Idem in Manilianâ: *Vt eius ſemper voluntatibus*

tibus non modò cives aſſenſerint, ſocij obtemperarint, hoſtes obedierint; ſed etiam venti tempeſtateſq́; obſecundarint.

Habet quoque locum in partibus indeclinabilibus: ut †, *Ejuſdem non eſt, & facere fortiter, & vivere turpiter.*

† Quinctilianus lib. 9. cap. 3.

Ut aliis verò orationis lenociniis, ita hoc etiam immodicè gaudet Appuleius. Ut lib. de Deo Socratis, ubi ſic de genio ſcribit: *Hic cuſtos ſingularis præfectus, domeſticus ſpeculator, individuus arbiter, inſeparabilis teſtis, malorum improbator, bonorum probator, ſi ritè ad extremum animadvertatur, ſedulò cognoſcatur, religioſè colatur, in rebus incertus proſpectator, dubiis præmonitor, periculoſis viator, egenis opitulator, qui tibi queat tum ſomniis, tum ſignis, tum etiam fortaſſe coram, cùm uſus poſtulat, mala avertere, bona properare; humilia ſublimare, nutantia fulcire, obſcura clarare, ſidera adverſa corrigere.*

9 §. *Παρήχησις eſt, cum una, pluréſve ſyllabæ vocis antecedentis, in aliâ eiuſdem membri repetuntur.*

Plautus Menæchmis †: *Palla pallorem incutit.* Cicero in Milonianâ: *Vi victa vis.* Ejuſdem eſt verſus iſte,

† Act. 4. ſc. 2.

O fortunatam natam me conſule Romam!

10 §. *Schemata hæc, quæ in ſimilitudine conſiſtunt, etſi alibi quoque locum habent, inprimis tamen commendantur in ſententiis; quia & ſuavius influunt*

fluunt in animum, & diutius hærent. Sed parcè iis utendum oratori, quia faſtidium citò audienti adferunt, fidemque abrogant orationi.

CAP. XIV.

DE OCCUPATIONE, SUBIECTIONE, CONFESSIONE, & CONCESSIONE.

1 §. SCHEMATUM διανοίας, *alia ſunt ornamenta inventionis, alia diſpoſitionis.*

2 §. *Quæ inventionem ornant, vel magis ad ſimplices conceptus pertinent, vel ad affectus.*

3 §. *Priora vel ad explicationem, vel ad probationem, vel ad amplificationem referuntur.*

4 §. *Priùs ſigillatim agemus de ornamẽtis probationis: deinde, quia ut plurimùm eadem ſunt ſchemata, quibus nunc ad rem explicandam, nunc ad amplificandam utimur, coniunctim de utroque genere acturi ſumus.*

5 §. *Probationem ornant* Πρόληψις *ſive Occupatio*, Ὑποβολὴ *ſive Subiectio*, Παρο-

Παρομολογία ſive Confeſſio, & Ἐπιτροπὴ ſive Conceſſio.

6 §. *Πρόληψις, ſive Occupatio eſt, cùm id, quod ab adverſario obijcitur, aut obijci poſſe putamus, anticipamus, atque diluimus.*

7 §. *Partes eius ſunt duæ: ὑποφορὰ, quæ obiectionem proponit, & ἀνθυποφορὰ, quæ obiectioni reſpondet.*

E. G. Objectio eſt in illo Didonis apud Maronem *,

* Æn. 4.

Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna.

At ἀνθυποφορὰ eſt, --- *Fuiſſet.*

Quem metui moritura? Itidem apud Ciceronem, orat. pro Cœlio, ὑποφορὰν habes in his verbis: *Dicet aliquis, Hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes*, &c. At paullò pòſt ſubdit ἀνθυποφορὰν: *Ego, ſi quis, judices, robore animi*, &c.

8 §. *Interdum verò ὑποφορὰ eſt conciſa, interdum planè magnifica.*

Conciſa eſt iſta pro lege Manilia: *Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cùm hæc ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. Cognoſcite, Quirites. non enim ſine cauſſa quæri videtur.* Item pro Poſtumio: *At habet, & celat: ſunt enim, qui ita loquuntur.*

At magnifica eſt VII in Verrem: *Quid agam, judices? quò accuſationis meæ rationem conferam?*

quò me vertam? ad omnes enim meos impetus, quaſi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. Novi locum, video ubi ſe iactaturus ſit Hortenſius, belli pericula, tempora Reip. imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro ſuo jure contendet, ne patiamini talem imperatorem populi Romani, Siculorum teſtimonijs eripi, neve obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiæ velitis. Hujuſmodi quoque eſt illa, à quâ orationem pro Sexto Roſcio Cicero orditur.

9 §. *Requirit hæc figura ſingularem prudentiam. Siquidem videndum eſt oratori, quæ tacita ſint hominum judicia, quò propendeant animi, quid eos offendat, quid probent.*

10 §. *Prolepſi vicina eſt* Ὑποβολὴ *ſive ſubiectio: quâ multa, quæ pro adverſario dici poſſunt, breviter & minutatim proponuntur, atque ad ſingula breviter item reſpondetur.*

11 §. *Subiectio alia perfecta eſt, alia imperfecta.*

12. §. *Perfecta tribus partibus conſtat. Prima dicitur* πρότασις, *ſive propoſitio. Altera tum* ἀπαρίθμησιν *continet, ſive enumerationem, tum* ἀφαίρεσιν, *ſive remotionem. Tertia eſt* συμπέρασμα, *ſive concluſio.*

Hiſce partibus conſtat Subiectio illa apud

Cic. orat. pro Quinctio: *Dubitabitur, utrùm ſit probabilius, Sex. Nævium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe: an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in provincia jus dicebatur, & Romæ judicia fiebant. Reſtat, ut aut ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut unica liberalitas. ſi negligentiam dices, mirabimur: ſi bonitatem, ridebimus. neque præterea, quid poſſis dicere, invenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Nævio, quòd tamdiu nihil petivit.*

Partes etiam univerſas habes in ſubjectione iſtâc pro Roſc. Amer. *Rurſus igitur eodem revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri diſpliceret. At perſpicuum eſt, nullum fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſſâ, quem procreârat. at is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud jam perſpicuum profectò eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit: neque odij cauſſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe.* Egregium quoque exemplum eſt apud Demoſthenem Philipp. IV. Eſt & hujus generis exemplum, quod primo loco apud Cornificium legitur.

13 §. *Imperfecta Subiectio vocatur, in qua vel propoſitio, vel concluſio, vel utraque abeſt.*

Cicero pro Plancio: *Malè judicavit populus: at judicavit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi cives tulerunt.* Hujus etiam

etiam generis ſunt ſecundum, tertiumque Subjectionis exemplum apud Cornificium.

14 §. Multùm * ineſt acrimoniæ, & gravitatis in hac exornatione. *Imprimis, ſi inſtituatur per anaphoram,* ὁμοιόπτωτα, *& interrogationem.*

* Cornificii verba ſunt.

Cicero de Haruſp. reſp. *Tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua invaſeras. qua manu? qua diſturbaras. qua voce? qua incendi juſſeras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tuâ ſcripſeras. quo pulvinari? quod ſtupraras. quo ſimulachro? quod ereptum ex meretricis ſimulachro, in Imperatoris monumento collocaras.*

15 §. Ἀνακοίνωσις, *ſive Communicatio eſt, quâ adverſarium conſulimus, aut cum judicibus, quid faciendum ſit, quidve factum oportuerit, deliberamus.*

Cicero pro C. Rabirio, perduellionis reo: *Tu denique, Labiene, quid fáceres tali in re, ac tempore? cùm ignaviæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret; conſules ad patriæ ſalutem, ac libertatem vocarent: quam eandem autoritatem, quam vocem, cuius ſectam ſequi, cuius imperia parêre potiſſimùm velles?* Pro Publio Quinctio: *Quæro abs te, C. Aquilli, L. Lucull e, P. Quinctili, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam ſocius, & affinis meus, quicum mihi neceſſitudo vetus, contro-*

verſia de re pecuniariâ recens intercedit. poſtulóve à pratore, ut eius bona mihi poſſidere liceatì an cùm Romæ domus eius, uxor, liberi ſint, domum potiùs denunciem? Quid eſt, quod hâc tandem de re vobis poſſit videri? Idem pro Cæcina: *Quero, ſi te hodie domum tuam redeuntem coacti homines, & armati, non modò limine, tectoque ædium tuarum, ſed primo aditu, veſtibuloque probibuerint, quid acturus ſis?* monet *amicus meus*, &c.

16 §. *Aptum eſt hoc ſchema purgationi, multumque habet probabilitatis. Imprimis verò utile eſt confidenti, ac refellenti. Nam ſi cum adverſario communicemus; valebit ad urgendum, atque extorquendam confeſſionem. Sin cum iudicibus; prodeſt ad eorum animos movendos, dum vident nos in ipſorum æquitate fiduciam noſtram collocare.*

17 §. Παρομολογία, *ſive Confeſſio eſt, cùm callidè omnia adverſario permittimus.*

Cic. pro Ligar. *Habes igitur Tubero (quod accuſatori maximè optandum) confitentem reum: ſed tamen ita confitentem, ſe in eâ parte fuiſſe, quâ te, Tubero, quâ virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque priùs de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis.*

18 §. *Vti-*

18 §. *Vtimur hoc ſchemate,cùm confeſſio ipſi obeſt adverſario.*

19 §. Ἐπιτροπὴ*,ſive Conceſſio eſt, cùm aliquid largimur adverſario,ut reliquum feramus.*

20 §. *Eſtque vel ſeria;vel* εἰρωνική. *Seria convenit confidenti. Nam utimur eâ, cùm, parte conceſſâ, nihilominus nos ſuperiores fore confidimus.*

Ut illa pro Quinctio: *Non dubitavi, inquis, cùm vadimonium deſertum eſſet, bona proſcribere. Improbè. Verùm quoniam tu id arrogas, & concedi poſtulas, concedamus.* Idem pro Roſc. Amer. *Eſto, cauſſam proferre non potes: tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo jure decedam: & tibi, quod in aliâ cauſſâ non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentiâ. non quæro abs te, quare patrem Sex Roſcius occiderit: quæro, quomodo occiderit?* Idem pro Flacco. *Tribuo Græcis literas, do multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis lepôrem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſiqua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimoniorum religionem & fidem nunquam iſta natio coluit.*

21 §. *Ironica verò invidiam conflat adverſario: præſertim quando congeriem habet variorum criminum, quæ concedi non poſſunt.*

Ut illa IV. Verrinæ: *Verùm eſto, eripe hæreditatem propinquis, prædare in bonis alienis nomine civitatis: everte leges, teſtamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit?* Idem Verr. V: *Eſt tuum, eſt ingenij prudentiæq; tuæ: do hoc tibi, & concedo: ſcio, te Romæ, cùm prætor eſſes, edicto tuo poſſeſſiones hæreditatum ad alienos, à primis hæredibus ad ſecundos, à legibus ad libidinem tuam tranſtuliſſe; ſcio te edicta ſuperiorum omnium correxiſſe*, &c.

CAP. XV.

DE SENTENTIA, NOEMATE, & DISTRIBUTIONE.

1 §. SCHEMATA, *quibus ad explicandum, aut exaggerandum utimur, duûm ſunt generum. nam alia æquè; alia magis, minuſve dicunt, quàm in re eſt.*

2 §. *Priora vel ſumuntur ab ijs, quæ eſſentialia ſunt, ſive de re, vel coniuncta, ſive in re, vel disjuncta, ſive extra rem.*

3 §. *De rei eſſentia ſunt, cùm alia, tum genus, ſpecies, & partes.*

4 §. *E loco generis oriri videntur* Γνώμη, *&* Νόημα.

5. §.

5 §. *Γνώμη ſive Sententia eſt generale, pronunciatum earum rerum, quas in agendo ſequimur, aut fugimus.*

Cicero primo de Off. *Si ea, quæ acceperis utenda, majore menſurâ, ſi modò poſſis, jubet reddere Heſiodus: quidnam beneficio provocati facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multò plus afferunt, quam acceperunt?* Pro Milone: *Populi grati eſt præmiis afficere bene meritos de Rep. cives: viri fortis, ne ſuppliciis quidem moveri, ut fortiter feciſſe pœniteat.* Seneca Rhetor procœmio lib. I. controverſ. *Minimè probabili more turpe eſt docere, quòd honeſtum eſt diſcere.* Seneca philoſoph. de vita beat. cap. XXX. *Sententiam ſemper unius ſequi, non vitæ eſt, ſed factionis.* Idem lib. III. de benef. cap. XVII. *Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel.* Idem epiſt. I. *Minus ex craſtino pendebis, ſi hodierno manum injeceris.* Epiſt. LXXXIII. *Otium ſine literis mors eſt, & vivi hominis ſepultura.*

6 §. *Sententiis utitur orator ad gravitatem*. Etiam hoc habent, quòd ſimul docent, & delectant. Imprimis verò conveniunt hortanti, monenti, conſolanti. Sed in oratione non debent frequentari, ne magis vivendi præceptores, quàm rei actores videamur.*

*Cic. lib. 3. de Orat.

7 §. *Νόημα, ſeu Cogitatum, eſt alluſio ad*

ad ſententiam, ſive ſententia perſonæ accommodata.

E. G. Gnome eſt, *Nihil eſt tam populare, quàm bonitas.* At Νόημα eſt, cùm Cic. Cæſari hoc accommodat orat. pro Lig. *Nihil habet nec fortuna majus, quàm ut poſſis; nec natura tua melius, quàm ut ſervare velis quàm plurimos.* Item Gnome eſt: *Imbellium eſt verbis, non armis bellum gerere.* At Noëma eſt in illo Livij lib. XXXI: *Athenienſes quidem literis verbiſque bellum adverſus Philippum gerebant.* Item Sententia eſt, *Satius ſit offendere veris, quàm adulando placere.* At eſt Noëma illud M. Senecæ lib. II. Contr. *Maluerim veris offendere, quàm placere adulando.* Hujuſmodi Noëma eſt & hoc pro Archia: *Themiſtoclem illum, ſummum Athenis virum, dixiſſe aiunt, cùm ex eo quæreretur, Quod acroama, aut cujus vocem libentiſſimè audiret? eius à quo ſua virtus optimè prædicaretur.* Item de Senectute: *Accipite, optimi adoleſcentes, veterem orationem Architæ Tarentini, magni imprimis, & præclari viri. Nullam eſſe capitaliorem peſtem, quàm corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam. cujus voluptatis avidæ libidines temere & effrenatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci, dicebat,* &c.

§ 5. *A ſpeciebus, & partibus, petitur* Μερισμὸς *ſive Diſtributio, Fit enim hæc, cùm totum in ſpecies, aut partes diducimus.*

Ut ſi juſtitiam, temperantiam, fortitudinem, cæteraſque virtutes, commemorare, malis, quàm generatim dicere, *omnem virtutem:* item ſi ſenatum, equites, & plebem dicas, pro *univerſo populo Romano:* aut caput, pectus, ventrem, artus, nomines, non contentus dicere, *integrum hominis corpus.* Sic in Piſon. *Age ſenatus odit te, quod eum tu jure facere concedis, afflictatorem, & proditorem, non modò dignitatis & autoritatis, ſed omnino ordinis ac nominis ſui. Videre te equites Rom. non poſſunt, quo ex ordine vir præſtantiſſimus Actius eſt, te Conſule, relegatus. Plebs Romana perditum cupit, in cujus tu infamiam ea, quæ per latrones, & per ſervos, de me egeras, contuliſti. Italia cuncta exſecratur, cujus idem tu ſuperbiſſimè decreta, & preces repudiaſti.* Lycurgus apud Rutilium Lupum: *Cujus omnes corporis partes ad nequitiam ſunt appoſitiſſimæ. oculi ad petulantem laſciviã, manus ad rapinam, venter ad aviditatem, virilis naturæ membra, quæ non poſſumus honeſtè appellare, ad omne genus corruptelæ, pes ad fugam: prorſus ut, aut ex hoc vitia, aut ipſe ex vitiis, ortus videatur.* Simile eſt hoc Iulii Pollucis apud Philoſtratum*: *Proteus Pharius miraculum Homericum eſt, multæ quidem ejus, diverſæque formæ: in aquam attollitur, in ignem accenditur, in leonem excandeſcit, in ſuem ruit, ſerpit in draconem, aſſilit in pantheram, aſſurgit in arborem.* Nec abludit Licentii illud ad B. Auguſtinum:

* In vitis Sophiſtarum.

Spumat aper, fluit unda, fremit leo, ſibilat anguis.

Breviter dicere potuerant, Proteum in omnis ſe generis formas convertere.

9 §. *Diſtributio, ut quandoque eſt neceſſitatis, ita ſæpe ornatus, & copiæ cauſâ, inſtituitur.*

Sed ſi neceſſario fiat, potiùs ad inventionis argumenta, quàm elocutionis ſchemata, pertinebit.

CAP. XVI.

DE ÆTIOLOGIA, DIATYPOSI, & HYPOTYPOSI.

1. §. VIDIMUS *ſchemata orta è locis rerum, quæ eſſentiam ſpectant.*

2 §. *Conjuncta, ſive in re ſunt, cauſſa, effectus, & adjuncta.*

3 §. *A cauſſa petitur* Αἰτιολογία. *Fit ea, cùm in narrando facti ratio adjicitur. Eleganter autem fit cum gradatione.*

Ut in illo Ovidii:

Viderat hanc, viſamq; cupit, potiturq; cupitâ.

4 §. *Quod ſi cauſſa ſit magis ſpecioſa, quàm vera, Color dicitur.*

Ut apud Cic. pro leg. Manil. ubi cùm orator veram impeditæ victoriæ cauſſam referre nollet, (erat ea ſeditio militum, Lucullum, ducem ſuum, deſerentium) rei fœdæ hujuſmodi addit colorem: *Noſter exercitus, etſi urbem*

bem ex Tigranis regno ceperat, & prœliis erat uſus ſecundis: tamen nimiâ longinquitate, & deſiderio ſuorum commovebatur.

5 §. *Ab effectis, & adjunctis ſumuntur* Διατύπωσις, *&* Ὑποτύπωσις.

6 §. Διατύπωσις *eſt, cùm res ita clarè copioſeque exponitur, ut coram ſpectari videatur.*

Cicero pro Roſcio Amer. *Etiamne in tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda ſit? nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis videmini, judices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non poſitas inſidias? non impetum repentinum? non verſatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus in curru collocat Automedontem illum, ſui ſceleris acerbiſſimi, nefariæque victoriæ nuncium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris ſui cauſsâ laboret? ut Capitoni quàm primùm nunciet?* Idem in deſcriptione convivii luxurioſi *: *Videbar videre alios intrantes, alios verò exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſternâ potatione oſcitantes. Verſatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium.* Sic totum quidem dixeris, ſi urbem captam dixeris; ſed brevis hic nuncius minùs penetrat in affectus. At ſi aperias, quæ uno erant incluſa verbo, apparebunt, ut ait Fabius, *& fuſæ per domos ac templa flammæ, & ruentium*

* Apud Fabium lib. 8. cap. 3.

ruentium tectorum fragor, & ex diverſis clamoribus unus quidam ſonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, & malè uſque in illum diem ſervati fato ſenes: tum profanorum ſacrorumque direptio, efferentium prædas repetentiumque diſcurſus, & acti ante ſuum quiſque prædonem catenati, & conata retinere infantem ſuum mater, & ſicubi majus lucrum eſt, pugna inter victores.

7 §. *Quod ſi ſimplicior dilutiorque fuerit deſcriptio*, Ὑποτύπωσις *vocatur.*
Ut illa Maronis v. Æneid.

Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterq́,
Brachiaq́ ad ſuperas interritus extulit auras.

Sed vulgò διατύπωσις & ὑποτύπωσις pro eodem ſchemate habentur.

CAP. XVII.

DE ASSIMILATIONIS ſpeciebus, & Diſſimilitudine.

1 §. *Et hæc de ſchematibus petitis ex eorum locis, quæ ita rei inſunt, ut non ſint de ejus eſſentia. Tertium genus ex locis oritur eorum, quæ ſunt extra rem, ſive disjuncta: ut ſunt ſimilia, comparata, oppoſita.*

2 §. *Schemata, quæ à ſimilibus, & comparatis ponuntur, continentur uno*

Aſſi-

Aſſimilationis vocabulo.

3 §. *Eſt Aſſimilatio vel naturâ ſuâ ſimplex, vel naturâ partes habet, quas* πρότασιν, *&* ἀπόδοσιν, *h. e. propoſitionem, & redditionem, appellant.*

4 §. *Simplex eſt* Εἰκὼν, *ſive Imago, unde definitur, aſſimilatio protaſi & apodoſi carens, facta per particulam* ſimilis, velut, tanquam, inſtar, *aut aliam hujus generis.*

Cicero in Paradox. *Sed minutis interrogatiunculis, & quaſi punctis, quod propoſuit, efficit.* Pro Dom. *Et tu in hoc vulnere, tanquam unguis, exiſteres.* In Vatinium: *Repente enim te, tanquam ſerpens è latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus intuliſti.* Verr. III. *Profectus eſt, non ut legatus populi Romani, ſed ut quædam calamitas pervadere videretur.*

5 §. *Icon etſi ab oratoribus etiam uſurpetur ad illuſtrandam orationem: tamen frequentari non debet. Præſertim quæ longior eſt. Nam magis poëtis, quàm oratoribus, convenit.*

Auctores Ariſtoteles, & Fabius.

6 §. *Aſſimilatio, quæ plures naturâ ſuâ partes habet, inſtituitur, velut doceat, quid fieri debeat; vel, ut, quæ rei inſunt, cognoſcantur.*

7 §. *Prioris generis eſt* Παράδειγμα, *ſive Exemplum. Fit enim, cùm factum, ſive actus aliquis commemoratur, ut oſtendatur eo, aliquem, vel ſimile facturum, vel facere debere,*

Aliquem ſimile acturum, indicatur, cùm negatur permittendum, ut rex Perſarum in Ægyptum veniat, quia, cùm Darius, & Xerxes, Ægyptum occupaſſent, iidem cum exercitu trajecerunt in Græciam. Item ſi periculum eſſe dicas, ne quemadmodũ Marii, & Syllæ diſſidium, ita Pompeii, & Cæſaris, laceret Remp.

8 §. *Aliquid fieri debere, probatur quadrifariam; à perſona verâ, à fictâ, à muto animante, & à re ſenſus experte.*

A perſonâ verâ, ut ſi exemplo Ioſephi commendes caſtitatem.

A perſonâ è poëtarum fabulis petita, ut ſi idem oſtendas Hippolyti exemplo.

A muto animante, ut: *Delphini vagari minores incomitatos non ſinunt: quid nos facere liberis adhuc teneris oportet?*

A ſenſus experte, ut: *Vnaquæque arbor alit, quod genuit: & non alet mater ſuo lacte liberos?*

9 §. *Simpliciter aliquid ineſſe rei probant* Παραβολὴ *ſive Comparatio, &* Συμβολὴ *ſive Collatio.*

10 §. Παραβολὴ *ſive Comparatio eſt, cùm ad il-*

ad illuſtrandum id, de quo ſermo eſt, petitur ſimilitudo ab iis, quæ fuere, fiunt, aut naturâ, caſuve rebus inſunt.

E. G. *Quemadmodum lagena aquam, ita animus hominis ingrati beneficia facile admittit, ſed reddit cum murmure, & querela.* Ovid. xv. Met.

--- Vt unda impellitur undâ,
Vrgeturq́ eadem veniens, urgetq́ priorem;
Tempora ſic fugiunt pariter, pariterq́ ſequuntur,
Et nova ſunt ſemper. nam quod fuit antè, relictum eſt,
Fitq́ quod haut fuerat, momentaq́ cuncta novantur.

Seneca epiſt. xl: *Vt qui ſeſe meminerunt inquilinos eſſe, & in conducto habitare, & modeſtius ſe gerunt, & minùs gravatim exeunt: ita qui intelligunt, domiciliũ corporis ad breve tempus à naturâ accommodatum eſſe, & vivunt temperantiùs, & libentiùs moriuntur.*

II §. *Interdum ex fabulis quoque depromitur Comparatio.*

Cicero pro lege Manilia: *Primùm ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam prædicant in fuga fratris ſui membra in iis locis, quà ſe parens perſequeretur, diſſipaviſſe, ut eorum collectio diſperſa, mœrorque patrius, celeritatem perſequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium,*

quas & à majoribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex totâ Aſia direptas in ſuum bellum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum noſtri colligunt omnia diligentiùs, rex ipſe è manibus effugit. Ita illum in perſequendi ſtudio mœror, hos lætitia retardavit,

12 §. *Debet verò inſtitui comparatio cùm factis, aut rebus notis, & ejuſmodi, quæ idonea ſunt ad illuſtrãdum. non item cum iis, quæ ſunt obſcura, aut etiam ſordida, vel nimis vulgaria, aut etiam inepta.*

13 §. Συμβολὴ *ſive Collatio eſt, quando ſubſtantiam cum ſubſtantia, aut accidens cum accidente conferimus, ut ex oppoſitione hâc pareat, quantopere conveniant, aut differant.*

Ut ſi conferas Alexandrum, & Cæſarem; oleam, & vitem; ignaviam, & intemperantiam; &c. Cic. VI. in Verrem: *Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto: hujus libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.* Etiam in orat. prò Roſcio Amer. illuſtre eſt exemplum collationis inter Roſcium, qui cauſſam diceret, & eos, qui accuſarent. Id ſuperiùs adduximus cap. XII. §. 19.

14 §. *Ex quatuor hiſce ſpeciebus ſecunda, &*

da, & quarta, Exemplum nempe, & Collatio, magis videntur ad argumentorum inventionem, quàm ad ſchemata pertinere.

15 §. *Neque ſimilibus tantùm, ſed etiam diſſimilibus illuſtratur oratio. Vocatur hoc ſchema* Ἀνομοίωσις, *ſive* Διαφορὰ, *hoc eſt, diſſimilitudo, vel differentia. Hæc ea, quæ ſimilia videri poterant, propriâ notâ diſtinguit.*

16 §. *Eſtq; alia perfecta, alia imperfecta. Perfecta rationẽ diverſitatis adjũgit.*

Ut illa apud Cornificium: *Non enim quemadmodum in palæſtra, qui tædas ardentes accipit, celerior eſt in curſu continuo, quàm ille qui tradit: ita melior imperator novus, qui accipit exercitum, quàm ille, qui decedit. Propterea quòd defatigatus curſor integro facem: hic peritus imperator imperito exercitum tradit.* Cicero pro Plancio: *Diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. nam qui pecuniam diſſolvit, ſtatim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem, & qui refert habet, & qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert.*

17 §. *Imperfecta eſt, quæ rationem, cur diſsimilia ſint, non addit.*

Ut apud Cornificium: *In amicitiâ gerendâ ſicut in certamine currendi, non ita convenit exerceri, ut, quoad neceſſe ſit, pervenire poſſis: ſed ut productius ſtudio & viribus ultrà procurras.*

CAP. XVIII.

DE SCHEMATIBUS, quibus oppoſita junguntur.

1 §. AB *oppoſitis petuntur* Παραδιαστολή, Ἀντίθετον, Ἀντιμεταβολή, & Ὀξύμωρον.

2 §. Παραδιαστολὴ *eſt, cùm eorum, quæ vulgò ob vicinitatem confundi ſolent, remoto uno, alterum ponitur.*

Ut, *Non ſapiens, ſed aſtutus; non fortis, ſed audax.* At ſi ſapienti inſipiens, forti timidus opponatur, ſequens ſchema erit.

3 §. *Eſt hoc ſchema illuſtrius, cùm ratio additur.*

Vt apud Rutilium Lupum: *Quapropter nolo te ſæpius parcum appellare, cùm ſis avarus. Nam qui parcus eſt, utitur eo, quod ſatis eſt: tu contrà propter avaritiam, quò plus habes, magis eges.*

4 §. *Convenit hæc figura refellenti, & repræhendenti.*

5 §. Ἀντίθετον *eſt, cùm ex planè contrariis conſtat oratio.*

Laxiùs verò nunc hoc utimur nomine, ut eam quæ preſsè ἀντίθεσις dici ſolet, compræhendat.

6 §. *Eſtque vel ſimplex, vel conjunctum.*

Simplex, ut apud Cic. pro lege Manil. *Hujus orationis difficilius eſt exitum, quàm principium invenire.* Sic Maro VII. Æn.

Flectere

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Horat. ſat. 1. lib. 1.
Parvula, nam exemplo eſt, magni formica laboris.
Vbi ἀντίθετον etiam ſtatuit vetus interpres.

Conjunctum ἀντίθετον eſt in hoc apud Cornificium: *Habet aſſentatio jucunda principia: eadem exitus amariſſimos adfert.* Cicero pro Roſcio Amer. *Qui in ſuâ re fuiſſet egentiſſimus, erat, ut fit, inſolens in alienâ.* Idem pro Quinctio: *Plus huius inopia poſſit ad miſericordiam, quàm illius opes ad crudelitatem.* Paſſienus filius de Caligula apud Tacitum lib. VI: *Neque meliorem unquam ſervum, neque deteriorem dominum fuiſſe.*

Elegantiſſima verò ſunt ἀντίθετα, in quibus paria paribus, contraria contrariis ſæpius reſpondent. Vt pro Poſtumo: *Egentes in locupletes, perditi in bonos, ſervi in dominos armabantur.* Sic pro Milone: *Eſt enim hæc non ſcripta, ſed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus; ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus.* Item Catil. II. *Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, illinc furor; hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido; denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum temeritate, cum vitiis omnibus; poſtremò copia, cum egeſtate; bona ratio, cum perditâ; mens ſana, cum amentiâ; bona denique ſpes, cum omnium deſperatione.*

Iuſtinus lib. XXII. de Agathocle, Syracuſis ſuis obſeſſis, bellum nihilominus in Africam transferente: *Mira prorſus audacia, ut quibus in ſolo urbis ſuæ par non erat, eorum urbi bellum inferret: & qui ſua tueri non poterat, impugnaret aliena, victuſque victoribus inſultaret.*

6 §. Ἀντιμεταβολὴ ſive Commutatio eſt, quando eſt contrarietas ſenſus cum verborum inverſione.

Ut apud Cornificium: *Eſſe oportet, ut vivas; non vivere, ut edas.* Petronius: *Mirari equidem tam diſcordem libidinem cœpi; atque inter monſtra numerare, quòd ancilla haberet matronæ ſuperbiam, & matrona ancillæ humilitatem.* Plinius in Panegyrico: *Non ideo viciſſe viderîs, ut triumphares; ſed triumphare, quia vinceres.* Eſtque in his etiam epanodus, nempe quatenus eſt verborum inverſio. Sed ratione contrarietatis, quæ primò non verbis ineſt, ſed rebus, omnino pertinent ad ſchemata διανοίας, non λέξεως.

7 §. Convenit laudanti, & repræhendēti.

8 §. Ὀξύμωρον eſt, cùm idem negatur de ſe ipſo.

Conflata vox eſt ex ὀξὺς, *acutus*, & μωρὸς, *fatuus*. Nempe quia acutè dicitur, quod fatuè prolatum videtur. Ita ait Terentius Eun. * *Tu pol, ſi ſapis, quod ſcis, neſcis.* Tull. 1. Catil. *Cùm tacent, clamant.* Cui non abſimile illud in Bruto, ſive de claris Oratoribus: *Tum etiam ea ipſa, de qua diſputare ordimur, eloquentia obmutuit.*

* Act. 4. ſc. 1.

Et

Et inferiùs: *Eloquentia loqui dedidicit.* Horatius lib. I. od. XXXV.

Inſanientis dum ſapientiæ
Conſultus erro. Martial. lib. VII epig. LXXII.
Quiſquis ubique habitat, Maxime, nuſquam habitat. Et ep. LXXIV.
Vis dare, nec dare vis.

CAP. X.

DE DIGRESSIONE, ET EPIPHONEMATE.

1 §. VIDIMUS *ſchemata petita ab iis, quæ vel de re ſunt, vel in re, vel extra rem. Sunt verò & ſchemata, quæ ad diverſa genera pertineant. Iſtiuſmodi ſunt Digreſſio, & Epiphonema.*

2 §. *Digreſsio eſt alicujus rei, quæ tamen ad cauſſæ utilitatem pertineat, extra ordinem excurrens tractatio.*

Græci vocant παρέκβασιν, vel διέξοδον, vel etiam ἐκβολήν. ut apud Thucydidem lib. I. Καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιησάμην*.

* Atque ab Inſtituto ſermone fueram digreſſus.

3 §. *Sumitur hæc è locis internis, cùm ab hypotheſi ad theſin tranſimus.*

Ut cùm Cicero oratione pro Archia ab eruditione poëtæ hujus digreditur ad locum

communem de ſtudiis doctrinæ.

4 §. *Aliàs petitur ab iis, quæ non quidem de re, ſed tamen in re ſunt. Imò illis etiam, quæ ſunt extra rem.*

Ut cùm occaſione cauſſæ finalis, circumſtantiæ, vel rei ſimilis, alio dilabimur. Huc refer digreſſionem illam de raptu Proſerpinæ, quæ eſt Verrinâ VI.

5 §. *Videndum autem, ne digreſſio longior ſit. In genere tamen demonſtrativo, & omnibus, quæ delectationis causâ ſcribuntur, longior eſſe poteſt. Sed & hîc, & aliàs, ante longiorem digreſſionem præmunire animos conducit.*

Ut lib. II. in Verr. *Atque adeò antequam de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur eſſe de provinciæ dignitate, vetuſtate, utilitate, dicenda.*

6 §. *Sed nec digreſsio debet à propoſito eſſe aliena.*

Quare tum demum digreſſione utemur, ſi ſponte ſe offerat. At non item debet oratio cuneari, ſi metus ſit, ne aliò divertamus animos auditorum.

7 §. *Præterea nec durius ad propoſitum convenit redire.*

Commodè ſanè redimus, ſi poſtquam adduxerimus exemplum, illud ad præſens negotium applicemus. Facit hoc Cicero pro Sex. Roſcio. *Hominem*, inquit, *longè audaciſſimum*

nuper

nuper habuimus in civitate, C Fimbriam, &c. Poſtea præſenti ita accommodat inſtituto: *Eſtne hoc iui dicto atque facto Fimbriæ non ſimillimum?*

8 §. *Reditus ad propoſitum* Ἐπάνοδος *vocatur.*

Vt in exemplo jam allato. Item lib. II. de Orat. *Sed ut eo revertatur, unde hæc declinavit oratio.*

9 §. *At in minori digreſſione Epanodo opus non eſt. Tamen aliquid dicitur, quo digreſſio ab aliis diſtinguatur.*

Vt pro Milone: *An verò, Iudices, vos ſoli ignoratis:* & quæ ſequuntur. Digreſſionem hanc claudit iſtis verbis: *Quam rem etſi neceſſariò feciſti, tamen quoniam in meo inimico crudelitatem expromſiſti tuam, laudare non parum, iraſci certè non debeo.* Redit deinde ad inſtitutum abſque tranſitione ulla. Hæc de Digreſſione, & Epanodo.

10 §. *Epiphonema eſt, cùm rei narratæ, aut probatæ, velut coronis, adjicitur pronunciatum ex ſuperioribus expreſſum.*

11 §. *Fit hoc vel admirationis cauſsâ.*

Sic apud Maronem *: *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.* Item †, *Adeò à teneris adſueſcere multum eſt.* * 1. Æn. † Georg. 2.

12 §. *Vel fit, ut comprehendamus ſummam rei.*

Quomodo idem tempeſtatis deſcriptionem claudit his verbis *, *Pontò nox incubat atra:* & poſtquam oſtenderat, animalia ſingula ex re quapiam capere delectationem, ſubjicit †, *Trahit ſua quemque voluptas.*

* 1. Æn.
† 2. Ecl.

13 §. *Vel denique ſit, ut ſententia firmet, obſignetque ſuperiora.*

Ita Demoſthenes *, poſtquam de Philippi egerat improbitate, ſubdit: *Res ſecundæ magnam vim habent ad occultanda, & adumbranda iſtiuſmodi probra.*

* Olynth. 2.

CAP. XX.

DE SCHEMATIBUS, quibus res exaggeratur.

1 §. HACTENUS *de ſchematibus, quæ æquè dicunt, ac in re eſt: ſequuntur ſchemata, quæ plus, aut minus dicunt. Vt ſunt* Αὔξησις, & Ταπείνωσις·

2 §. Αὔξησις *eſt, cùm utimur verbo excedente rei magnitudinem.*

Ut ſi *ſcelus* dicas, pro *errato*; *crudelem*, pro *ſevero*; aut *vulneraſſe*, qui *leviter perſtrinxit.*

3 §. *Convenit accuſanti.*

4 §. *Contrà* Ταπείνωσις *ſive* Μείωσις *eſt, cùm verbo humiliore, quàm pro re, utimur,*

Ut ſi

Ut ſi *erratum* ponas, pro *ſcelere; ſeverum*, pro *crudeli*; aut *perſtrinxiſſe* dicas, qui *vulneravit.*

5 §. *Convenit refellenti.*

6 §. Ταπεινώσεως *genus eſt* Λιτότης, *quæ negatione contrarij plus ſignificat, quàm dicit.*

E. G. *Nam hoc pro jure meo, auditores, dico, me labore, & induſtria curaſſe ſemper ſedulò, ne ſtudium eloquentiæ in poſtremis tenerem.* Nam ſiquis hic diceret, *ut ſtudium eloquentiæ præ cæteris optimè tenerem;* vel, *ut alios eloquentiâ ſuperarem;* tametſi verum diceret, tamen arrogans videretur.

Diximus hoc de ſchemate quoque in Tropologiâ, quatenus Συνεκδοχῆς ſpecies eſt.

7 §. *Huc etiam referri poteſt* Παράλειψις, *ſive Præteritio. Fit ea, cùm præterire nos aliquid velle dicimus, atque interim in transcurſu id dicimus.*

Cic. pro Cluentio: *Mittam illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam matrimonio filiam.* Simile eſt hoc Æn. x.

Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſq́ue furentes,
Aeoliâ excitos, aut actam nubibus irim?

8 §. *Convenit laudanti, ac reprehendenti: item confirmanti, ac refellenti.*

9 §. *Etiam ad exaggerandum, vel imminuendum, valent Incrementum, & Periphraſis. Sed ut ſæpe eſt quod plus, aut minus dicant; ita interdum æquè dicunt, ac in re eſt.*

Unde liquet, quatenus ad ſuperiorem, quatenus item ad hunc ſchematum ordinem pertineant.

10 § *Incrementum eſt, cum velut gradibus quibuſdam pervenitur ad ſummum.*

Cic. VII. in Verrem: *Facinus eſt vincire civem Romanum, ſcelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere?* Plautus Captivis:

Miſer homo eſt, qui ipſe ſibi, quod edit, quærit, & id ægrè invenit:
Sed ille eſt miſerior, qui & ægrè quærit, & nihil invenit:
Ille miſerrimus, qui cùm eſſe cupit, quod edit non habet.

11 §. Περίφρασις *eſt, quâ rem unam multis ambimus verbis. Hæc interdum adhibetur, ut rem magis conſpicuam reddat; interdum, ut obumbret.*

Prioris generis eſt, cùm Homerus initio operis Ulyſſem, Maro Æneam, circumloqui maluit, quàm nominare. Poſterioris generis eſt, cùm Cicero in Milonianâ, quia gravius erat dicere, Clodium à Milonis ſervis occiſum, maluit illud

illud hoc pacto mollire: *In quos incenſos irâ, vitamque domini deſperantes, cùm incidiſſet, hæſit in pœnis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vitâ expetiverunt.* Item, *Ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præſentes fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemq; occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent; fecerunt id ſervi Milonis (dicam enim, non derivandi criminis cauſſâ, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod ſuos quiſque ſervos in tali re facere voluiſſet.*

12 §. *Ad poſterius hoc genus referendum, cùm periphraſi cogimur uti honeſtatis cauſſa.*

Iſtiuſmodi ſunt iſthæc. Plautus Curcul.* *Me dico ire, quò ſaturi ſolent.* Varro †: *Retrimenta cibi quà exirent, per poſticum vallem feci.* Signatur, quæ Græcis ἀποπατήματα appellantur. Similiter ea Ciceroni ſunt *reliquiæ cibi.* Etiam urina Lucretio lib. IV. vocatur --- *ſaccatus corporis humor:* Senecæ † *humor obſcenus*, & alibi † *aqua immunda.* Imò olim etiam omninoſum̃ credebatur *lotium* nominare. Sanè Plinius * inter mortis præſagia reponit *præfandi humoris è corpore effluvium:* hoc eſt lotij, quod cum honoris præfatione nominari debetur.

* Act. 2. ſc. 3.
† apud Nonium in Poſtica.
† lib. 2. de Ira cap. 3.
† lib. 3. de Tranquil. cap. 18.
* lib. 7. cap. 51.

CAP.

CAP. XXI.

DE FIGURIS PERTINENTIBUS ad argumenta Παθητικά.

1 §. VIDIMUS *de ſchematibus explicationis, probationis, & amplificationis. Nunc agamus de iis, quæ ad argumenta pertinent* Παθητικά.

2 §. *Sunt hæc duplicia. Alia generatim ad affectus pertinent; alia certam continent affectus ſpeciem.*

3 §. *Priora illa vel abſoluta ſunt, vel relata. Abſoluta ſunt,* Ἐκφώνησις, *ſive Exclamatio,* Ἀπορία, *ſive Dubitatio, Revocatio ſui ipſius, & Alieni ſermonis commemoratio.*

4 §. Ἐκφώνησις *ſive Exclamatio fit, quando oratio interiectionem habens expreſſam, aut intellectam, animi affectum, ac rei magnitudinem ſignificat; eóque voce intentiori pronunciatur.*

Ut orat. 1. in Catil. *O tempora! ô mores!* Et ad
† lib. 2. ep. 8. Att. † *O ſuaves epiſtolas tuas, uno tempore mihi datas duas! quibus euangelia quæ reddam, neſcio. deberi quidem planè fatear.*

Virgil.

Virgil 11. Æn.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?

At intelligitur interjectio in illo ejuſdem Ecl. 1.

Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt.

5 §. *Vtendum Exclamatione, ubi res magnas perſuaſeris. Quare in epilogis maximè locum habet. At in minutis, aut controverſis, velle eâ uti, frigidum ſit, ac puerile.*

6 §. *Ἀπορία ſive Dubitatio fit, cùm animus pendet, ac neſcit, quid dicendum, agendumve ſit. Vnde & duplicem eſſe cognoſcitur: unam verborum, alteram rerum.*

Verborum dubitatio eſt illa apud Cornificium: *Tu iſtud auſus es dicere, homo omnium mortalium? quæro, quonam te digno moribus tuis appellem nomine.* Cicero pro Quinctio: *Quid ſi vadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at, etiamſi deſertum vadimonium eſſet, tamen in iſtâ poſtulatione, & proſcriptione bonorum, improbiſſimus reperiebare. num malitioſum? negas. fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. audacem? cupidum? perfidioſum? vulgaria, & obſoleta ſunt: res autem*

autem nova, & inaudita. Idem Verr. VI. *Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat, ſtudium; ut amici ejus, morbum, & inſaniam; ut Siculi, latrocinium; ego, quo nomine appellem, neſcio.*

Rei verò dubitatio eſt in illo Cicer. pro Cluentio *: *Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam neſcio. Negem fuiſſe illam infamiam judicij corrupti? negèm illam rem agitatam in concionibus? jactatam in judiciis? commemoratam in ſenatu?* Et quę ſequuntur. Item pro lege Manilia: *Quo mihi etjam indignius videtur, obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, anne Pompeio? an utrique? id quod eſt verius: ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac poſtulanti.* Virgil. III. Æn. *Eloquar? an ſileam?* Et IV. Æn.

* In principio.

En quid agam? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumq; petam connubia ſupplex?
Quos ego jam toties ſum dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrûm
Juſſa ſequar?

7 §. *Habet hoc ſchema magnam vim ad rem amplificandam, ac attentum reddendum auditorem. Convenit laudanti, reprehendenti, dolenti, ac timenti quoque: idque imprimis in exordijs, non orationum modò, ſed etiam epiſtolarum.*

8 §. *Revocatio ſui ipſius eſt duplex,* Ἐπανόρθωσις, & Ἀποσιώπησις.

9 §. Ἐπανόρθωσις *ſive Correctio eſt,* *quæ*

quæ tollit id, quod dictum eſt, & pro eo, quod magis idoneum videtur, reponit.

Cicero pro Mil. *Quas ille leges, ſi modò leges nominandæ ſunt, ac non faces urbis, & peſtes Reip.* Terent. Heautont.* * Act. 1. ſc. 1.

- - Filium unicum adoleſcentulum
Habeo. ah, quid dixi habere me? imò habui, Chreme,
Nunc habeam, nec ne, incertum eſt.

10 §. *Magna eius vis eſt in ſeriis, & jocis; in augendo, & imminuendo. Neque ſatius fuiſſet primò rem propriè deſignare, quia futurum erat hoc pacto, ut minùs eius haberetur ratio.*

Qua de re pleniùs Cornificius lib. IV.

11 §. Ἀποσιώπησις *eſt, cùm ita abrumpitur oratio, ut vix appareat, quid dicturus quis fuerit.*

Ut illud Ciceronis † in Milonianâ, non quæ exſtat, ſed quam habuit: *De noſtrum enim omniū. Non audeo totum dicere.* † apud Fabium.

12 §. *Convenit irato, & minanti.*

Terent. Andr. † † Act. 1. ſc. 1.

--- Quem quidem ego ſi ſenſero.
Sed quid opus eſt verbis?

Et Eun.* *--- Ego te furcifer,*
Si vivo. Sed iſtuc, quicquid eſt, primùm expedi. * Act. 5. ſc. 5.

Cicero

Cicero epiſt.ultimâ lib.IX.ad Att. *Sed erit immitiſſimus Servius,qui filium miſit ad affligendum Cn. Pompeium, aut certè capiendum cum Pontio Titiniano. etſi hic quidem timoris cauſſâ. ille verò. ſed ſtomachari deſinamus.*

13 §. *Etiam in dolore locum habet.*

Cicero epiſt.XXII.lib.VII.ad Att. *De Pompeio ſcio nihil, eumque niſi in navim ſe contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! huius autem noſtri. ſed non poſſum ſine dolore accuſare eum, de quo angor, & crucior.*

14 §. *Item utimur ob pudorem.*

Ut in Ecl. *Novimus & qui te.*

15 §. *Item propter δυσφημίαν*.*

* malum omen.

Hac de cauſſa Philippi verba à Demoſthene Philipp.I. intermitti monet Ulpianus. Cic. ad Caſſium: *Brutus Mutinæ vix jam ſuſtinebat: qui ſi conſervatus erit, vicimus: ſin,(quod Dij omen avertant) omnes omnium concurſus eſt ad vos.*

16 §. *Item propter gravitatem. Nam quæ latent, putantur graviora.*

Iuvenalis ſat. VIII.

Majorum primus quiſquis fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

17 §. *Etiam ad ſollicitudinem ac religionem conferre, Fabius* monet.*

*lib.9.cap.2.

Quod illuſtrat illo Cicer. pro Milone: *An hujus*

hujus ille legis, quam Clodius à ſe inventam gloriatur, mentionem facere auſus eſſet, vivo Milone, ne dicam conſule? de noſtrum enim omnium. non audeo totum dicere.

18 §. *Apud Comicos verò etiam Ἀποσιώπησις eſt, cum ſermo interpellatione alterius abrumpitur.*

Ut apud Ter. And.

SIMO. *Iubeo Chremetem.* CHR. *O, te ipſum quærebam.* Idem Heaut.

SYRUS. *Ita res eſt hæc, nunc quaſi cum.* CLITIPHO. *Quas, malum, ambages mihi Narrare occipit?*

19 §. *Figurata alieni ſermonis commemoratio eſt duplex, Sermocinatio, & Proſopopœia.*

20 §. *Sermocinatio propriè eſt, cùm ſermo affingitur perſonæ, quæ præſentis ſit inſtituti.*

Cicero pro Quinctio: *Quid ad hæc Nævius? ridet ſcilicet noſtram amentiam, qui in vitâ ſuâ rationem ſummi officii deſideremus, & inſtituta bonorum virorum requiramus. Quid mihi, inquit; cum iſtâ ſummâ ſanctimoniâ, ac diligentiâ? viderint, inquit, iſta officia viri boni: de me iſta conſiderent, non quid habeam, ſed quibus rebus invenerim, quærant.* Et eadem oratione: *Qui inter tot annos ne appellârit quidem Quinctium, cùm poteſtas eſſet agendi quotidie: qui &c. is non hoc palam dicit? Mihi ſiquid*

deberetur, peterem, atque adeò jampridem abſtuliſſem, &c. Idem pro S. Roſcio: *Cùm hoc modo accuſas, Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego, quid acceperim, ſcio; quid dicam, neſcio: unum illud ſpectavi, &c.*

20 §. *Alijs Sermocinatio etiam vocatur, cùm verum ſermonem recitat orator: neque id unius tantùm, ſed etiam, qui inter ſe & alterum, vel qui inter alios duos fuit.*

Sui, & Roſcij ſermonem refert Cicero pro Quinctio: *Diffidebam mehercle, C. Aquili, ſatis animo certo & confirmato me poſſe in hac cauſſa conſiſtere: ſic cogitabam, cùm contrà dicturus eſſet Hortenſius, & cùm eſſet attentè auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. dicebam huic Q. Roſcio, cujus ſoror eſt cum P. Quinctio, cùm à me peteret, & ſummè contenderet, ut propinquum ſuum defenderem: mihi perdifficile eſſe, contra tales oratores, non modò tantam cauſſam perorare, ſed omnino verbum facere conari. Cùm cupidiùs inſtaret, homini pro amicitiâ familiariùs dixi, mihi videri ore duriſſimo eſſe, qui præſente eo geſtum agere conaretur: qui verò cùm ipſo contenderent, eos, etiam ſiquid antea recti, aut venuſti habere, viſi ſunt, id amittere: nequid mihi ejuſmodi accideret, cùm contra talem artificem dicturus eſſem, me vereri. Tum mihi Roſcius, & alia multa mei confirmandi cauſſâ dixit; & mehercule, ſi nihil diceret, tacito ipſo officio, & ſtudio, quod adhibebat erga propinquum ſuum, quemvis commoveret.*

Etenim

Etenim cum artifex ejuſmodi ſit, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcena ſpectetur; tum vir ejuſmodi eſt, ut ſolus dignus videatur, qui eò non accedat. Verumtamen, quid ſi, inquit, habes ejuſmodi cauſſam, ut hoc tibi planum ſit faciendum, neminem eſſe, qui poſſit biduo, aut ſummùm triduo, ſeptingenta millia paſſuum ambulare? tamenne vereris, ut poſſis hæc contra Hortenſium contendere? minimè, inquam. Sed quid ad rem? Nimirum, inquit, in eo cauſſa conſiſtit. Quomodo? Docet me ejuſmodi rem, & factum ſimul Sex. Nævij, quod ſi ſolum proferretur, ſatis eſſe deberet. Mox ibidem ſe, & Nævium, colloquentes inducit. Item ſe, & Aquillium, orat. pro Cæcina. Feſtiva etiam illa collocutio pro Plancio: *At ego, cùm caſu diebus iis, itineris faciendi cauſſâ, decedens è provincia, Puteolos fortè veniſſem, cùm plurimi, & lautiſſimi ſolent eſſe in iis locis, concidi penè, judices, cùm ex me quidam quæſiſſet; quo die Roma exiſſem; & nunquid in ea eſſet novi? Cui cùm reſpondiſſem, me è provincia decedere: etiam mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. Huic ego jam ſtomachans faſtidiosè, imò ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quaſi qui omnia ſciret, quid, tu, neſcis, inquit, hunc Syracuſis Quæſtorem fuiſſe? Quid multa? deſtiti ſtomachari, & me unum ex iis feci, qui ad aquas veniſſent.*

At alios duos colloquentes inducit verbis iſtis orat. pro Quinctio: *Quinctius porrò iſtum poſſe facere videbat: debere intelligebat: mentiri, quia cauſſa, cur mentiretur, non erat, non putabat. quaſi domi nummos haberet, ita conſtituit Scapulis daturū.*

Nævium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixiſſet. Tum iſte vir optimus (vereor ne ſe derideri putet, quòd iterum jam, Optimus, dico) qui hunc in ſummas anguſtias adductum putaret, ut eum ſuis conditionibus in ipſo articulo temporis adſtringeret, aſſem ſeſe negat daturum, niſi prius de rebus, rationibuſque ſocietatis omnibus decidiſſet, & ſciſſet, ſibi cum Quinctio controverſiæ nihil futurum. Poſterius, inquit, iſta videbimus: nunc hoc velim cures (ſi tibi videtur) quod dixiſti. Negat ſe aliâ ratione facturum. quod promiſiſſet, non plus ſua referre, quàm ſi, cùm auctionem venderet, domini juſſu quicquam promiſiſſet.

22 §. *Sermocinatio omnis hoc habet, quòd, ſi apte inſtituatur, fidem conciliat orationi. Nam alienum ſenſum, & quaſi vocem, auribus percipere videmur. Porrò illud genus, quo ſermonem alicui affingimus, maximè figuratum eſt. Nam ea dixiſſe aliquem dicimus, quæ fortaſſe cogitavit; ſed tamen palàm dicere auſus non eſſet. At genus iſtoc, quod dialogum continet, (quod cum priori genere, ubi dialogiſmus, non dialogus eſt, temere confundunt) rarius figuratum eſt, quia plurimùm ſimplex eſt rei geſtæ narratio.*

23 §. Προσωποποιΐα *eſt, cùm aut perſonam mortuam, tanquam vivam præſentemque, loquentem inducimus; aut*

per-

perſonam facimus è non perſona, ſive tribuendo ei ſermonem, ſive compellando eam, quaſi intelligat.

Prioris generis, quo mortuũ loqui fingimus, eſt hoc apud Ciceronem orat. pro M. Cœlio, ubi Appius Cæcus, quaſi ab inferis excitatus, inducitur Clodiam compellans: *Exſiſtat*, inquit, *ex hac ipſa familia aliquis, ac potiſſimùm cæcus ille. minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit. qui profectò ſi exſtiterit, ſic aget, & ſic loquetur; Mulier, quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuiſti, ut aurum commodares: aut tam inimica, ut venenum timeres?* &c.

Poſterioris generis eſt, cùm Catilinariâ primâ patriam inducit loquentem cum Catilinâ, *Quæ* inquit, *tecum Catilina ſic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exſtitit, niſi per te: nullum flagitium ſine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioq́; ſociorum impunita fuit, ac libera; tu non ſolùm ad negligendas leges, & quæſtiones, verùm etiam ad evertendas perfringendaſq́; valuiſti*, &c. Huc quoque refer, cùm alloquimur res ratione deſtitutas, quaſi intelligant. Ut in illo veteris poëtæ apud Tullium †: *O domus antiqua, heu quàm diſpari dominaris domino.* Ut vulgatam nunc lectionem ejus retineam loci, de quo tantopere diſputant viri docti. Ejuſdem eſt generis, cùm prophetę in ſacris literis compellant cœlum, maria, montes, ſimiliaque. † 1. Off.

24 §. *Conducit hoc ſchema, tum ad fidem, tum ad motum. Ac imprimis in monitione, obiurgatione, querimonia ac miſeratione habet locum.*

25 §. *Et hæc de ſchematibus* παθητικοῖς *abſolutis: ſequuntur magis ad alium relata. Sunt hujuſmodi, interrogatio, & Apoſtrophe.*

26 §. *Interrogatio figurata eſt, quando, ubi rectâ oratione uti poteramus, ſermonem inflectimus.*

E.G. Dicere poterat Cicero: *Patent, Catilina, tua conſilia; conjuratio tua omnium conſcientiâ conſtricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat.* Sed magis inſtat, urgetque, cùm ait: *Patêre tua conſilia non ſentis? conſtrictam jam omnium horum conſcientiâ teneri conjurationem tuam, non vides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilij ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris?* Similiter dicere poterat Maro *, [* Ecl. 1.]

Ipſe ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidijs, multum latrante Lyciſca.

Sed plus ſpiritus, nervorumque habet:

Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidijs?

27 §. *Eſt hujus ſchematis uſus multò maximus. Nam utimur eo ad magis aſſeverandum, aut urgendum; ad indignationem, admirationem, alioſve affe-*

affectus exprimendos ; idque imprimis in rebus vel manifeſtis, vel jam demonſtratis. Plurimùm quoque valet ad probandum, quià veriſimile non eſt, interrogaturum fuiſſe oratorem, niſi putâſſet, adverſarium nihil habiturum, quod reſpondeat. Prodeſt etiam ad parandam attentionẽ, quia aculei inſtar languentem excitat auditorem: ac denique valet ad varietatem orationi afferendam, dum, quod antea rectâ dictum erat oratione, id poſtea profertur inflexâ.

28 §. *Quod ſi interrogationi ſubiicitur reſponſio, Subiectio vocatur.*

De qua diximus cap. XIV.

29 §. *Apoſtrophe eſt, cùm ſermonem aliò avertimus, quàm inſtituta requirat oratio. Vtimur eâ ad urgendum adverſarium.*

Ut illo Ciceronis tertiâ in Verrem †: *Nemo jam, Dolabella, neque tui, neque tuorum liberorum, quos tu miſeros in egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Verréſne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem, hominum innocentium ſanguine lui velles? Iccircóne exercitum, atque hoſtem relinquebas, ut tua vi, & crudelitate, iſtius hominis improbiſſimi pericula ſublevares?*

† lib. 1. Act. 2.

30 §. *Vſurpamus quoque ad invocandum.*

Idem Cic. primâ in Catil. *Tum tu, Iupiter, qui iiſdem, quibus hæc Vrbs, auſpiciis à Romulo es conſtitutus, quem Statorem hujus urbis, atque imperij verè nominamus; hunc, & hujus ſocios, à tuis aris, cæteriſque templis, à tectis urbis, ac mœnibus, à vitâ fortuniſque omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ ſcelerum fœdere inter ſe ac nefariâ ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos mortuoſq; mactabis.*

31 §. *Nec tantùm ad perſonas fit, ſed etiam res inanimas.*

Ut pro Milone: *Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque obteſtor, voſque Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum populi Romani ſociæ, & æquales,* &c. Virgil. III. Æneid.

--- *Quid non mortalia pectora cogis,*
Auri ſacra fames! Et II Æneid.
O patria, ô divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.

32 §. *Convenit hoc ſchema, cùm reprehendenti ac refellenti: tum etiam dolenti, imprimis, ſi ad perſonas abſentes, aut res inanimas, convertatur oratio.*

33 §. *Tantum de figuris generalibus affectuum : ſunt verò, quæ & ſpecialem ornent affectum : eumque vel gratum, vel ingratum, vel medium.*

34 §. *Gratum ornat* Παιανισμὸς, *ac lætanti convenit,*

Ut, * *Vivamus, mea Leſbia, atque amemus.* * Catull. epig. 5.

35 §. *Ingratum ornant ea, quibus illuſio, atque obtrectatio ineſt: ut* Σαρκασμὸς, Διασυρμὸς, Χαριεντισμὸς, *aliæque ſpecies irriſionis: de quibus dictum, cùm ea explicaremus, quæ falsò inter tropos retulerunt.*

36 §. *Ac pertinet huc quoque* Ἀρὰ, *ſive Execratio. Eſt ea hominis valdè irati.*

Ut, † *Dii iſti Segulio male faciant.* † Cic. epiſt. ad D. Brutum lib. 11,

37 §. *Ad medium affectum pertinet* Δέησις, *ſive Obſecratio:*

Vt, * *Quod te per ſuperos*, &c. * Virgil. lib. 2.

38 §. *Convenit dolenti, commendanti, hortanti, ac timenti etiam, quatenus opem implorat.*

39 §. *Etiam Admiratiò.*

Vt, † *O clementiam admirabilem, atque omnium laude, prædicatione, literis, monumentiſque decorandam!* * Cic. pro Ligar.

40 §. *Convenit laudanti, repræhendenti, irridenti.*

41 §. *Item.* Εὐχὴ, *ſive Votum.*

Ut,* *O utinã tunc, cùm Lacedæmona claſſe petebat,*
Obrutus inſanis eſſet adulter aquis.

* Ovid. epiſt. 1.

42 §. *Convenit dolenti, timenti, ſpiranti.*

Cap. XXII.

De transitione, reiectione, et digressione.

1 §. Enumeravimus *figuras potiſsimas ad ornandam inventionem pertinentes: ſuperſunt eæ, quæ diſpoſitionem exornant. Hujuſmodi ſunt Tranſitio, Reiectio, & Revocatio.*

2 §. *Tranſitio eſt, cũ inſeritur aliquid orationi, ut ab eo, quod diximus, commodè digrediamur ad id, quod ſupereſt.*

3 §. *Eſt hæc vel perfecta, vel imperfecta.*

4 §. *Perfecta dicit, qua de re actum ſit, & quid ſequatur. Imperfecta alterum tantùm facit.*

Itaque perfecta eſt, cùm Cic. Philipp. vii. ait: *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod propoſui de periculo,* &c. Item pro lege Manil. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Virgil. ii. Georg.

Hactenus

Hactenus arvorum cultus, & ſidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam.

Imperfecta eſt in illo Cic. pro Roſc. Amerino: *Age, nunc illa videamus, Iudices, quæ conſecuta ſunt.* Et hoc Salluſt. in Iugurth. *De Africa, & ejus incolis, ad neceſſitudinem rei ſatis dictum.*

5 §. *Vtimur Tranſitione, cùm oratio, aut epiſtola, plura habet capita: nec tantùm orationi perſpicuitatẽ adfert, quod Hermogenes obſervat: ſed etiam utilis eſt ad parandam attentionem.*

6 §. Ἀποδίωξις*, *ſive Reiectio eſt, cùm aliquid vel ſimpliciter ab oratione removetur: vel in alium locum, ac tempus rejicitur.*

* Malè in vulgatis Iulii Rufiniani codicib. vocatur Apodoxis.

7 §. *Ac prius quidem genus convenit imprimis refellenti; maximeque locum habet, ſi quid videatur, vel leve, ac nugatorium; vel per ſe planum, apertumque; vel odioſum, quodque in ſuſpicione relinqui, quàm apertè dici; ſatius ſit; vel denique alienum, ac minimè pertinens ad præſens inſtitutum. Alterum genus, quo quid in commodiorem locum reſervatur, ad* διάταξιν *pertinet, orationemque perſpicuam facit. Vtrumque autem genus præſtat, nequid utile, aut neceſſarium, omiſiſſe videamur.*

Prioris

Prioris generis eſt illud Tullii pro S. Roſcio: *Erucii criminatio tota, ut arbitror, diſſoluta eſt: niſi fortè exſpectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiuſmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus, ac nova obiecit. quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur. ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui cauſſam dicit, pertinebant.* Et eâdem orat. *Permulta ſunt, quæ dici poſſunt, quare intelligatur ſummam tibi facultatem fuiſſe maleficii ſuſcipiendi: quæ non modò iccirco prætereo, quòd te ipſe non libenter accuſo: verùm eo magis etiam, quòd ſi de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ ſunt iſtâ eâdem ratione, quâ S. Roſcius occiſus eſt, vereor ne ad plures oratio meâ pertinere videatur.* Idem pro Poſthumo: *Quid egô Senatum defendam hoc loco, iudices? omni equidem lôco debeo: ita de me meritus eſt ille ordo. Sed id nec agitur hoc tempore: nec cum Poſthumi cauſſa res iſta coniuncta eſt.*

Alterius generis eſt ἀποδίωξις iſta pro Plancio: *Quo quidem tu loco, Caſſi, etiam purgaſti inimicos meos, meæque vitæ nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti: poſuit hoc idem Laterenſis. quamobrem de iſto paullo pòſt plura dicam. de te tantùm requiro,* &c. Item pro lege Maniliâ: *Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione noſtrâ, neque falſa affícta eſſe videatur.*

8 §. *Revocatio eſt, cùm, quia longiores*

ali-

aliquâ in re fuerimus, orationem ad principium revocamus.

E. G. *Sed nimis hâc de re multa: quare in gyrum contraham orationem.*

9 §. *Digreſsio quoque, etſi ad amplificandum ferè adhibetur; tamen ratione ſitus, h.e. quatenus excurrit extra ordinem primariarum orationis partium, pertinet ad diſpoſitionem.*

10 §. *Et hæc de Schematibus, tum λέξεως, tum διανοίας, quæ, ut maximum orationi ornamentum adferunt, ſi parcè, & prudenter adhibeantur: ita immodicè uſurpata efficiunt, ut nimia illa lenocinia orationem magis meretrici ſimilem reddant, quàm matronæ.*

FINIS LIBRI QUARTI.

GERAR-

PARTITIONUM ORATORIARUM

Liber Quinctus.

CAP. I.

DE PRIMA, ALTERAQUE COMPOSITIONIS PARTE, quæ ſunt IUNCTURA, & ORDO.

1 §. NUNC *de Compoſitione dicamus, quæ ex idoneâ verborum, ſententiarumque ſtructurâ ornatum adſert orationi.*

Tres ſiquidem feceramus * Elocutionis partes, Elegantiam, Dignitatem, & Compoſitionem: quarum prima facit, ut emendatè, & dilucidè dicamus: altera, ut ornatis utamur verbis, ſententiiſque: tertia, de quâ deinceps agendum, ut ordine ſingula collocentur.

* Lib. 1. cap. 6. §. 6. & cap. 3. §. 1.

2 §. *Compoſitioni ſubjiciuntur quatuor, Iunctura, Ordo, Periodus, & Numerus.*

3 §. *Iunctura præſtat, ut oratio ſit lenis,*

nis, & mollis; aut ſonora, ac grandis; aut ſi rei, de quâ agitur, natura ita ferat, contrario modo ſit affecta.

4 §. *Mollia ſuavitatem pariunt; eoque locus iis eſt in rebus lætis, & jucundis: ſonora grandiaque gignunt amplitudinem, contrà quàm faciunt exilia, quæ iccirco in re tenui locum habent. Dura aſperaque conveniunt rebus duris, & aſperis.*

Sonantia in Pompeio Saturnino commendat Plinius *. Ejuſmodi eſt, *majeſtas*. Exile eſt, *inimicitiæ*. Molle, & lene, *lilium*. Durum, atque aſperum, *Xerxes*. * Lib. 1. ep. 16.

5 §. *Omne hoc metimur auribus; quarum iudicium ſuperbiſſimum eſt. Duo verò ſunt, circa quæ judicium hoc verſatur; ſonus literarum & ſyllabarum multitudo.*

6 §. *Literarum ſonus duobus æſtimatur, natura eârum in ſe, & earumdem concurſu.*

7 §. *De priori ſic ſtatuimus. E vocalibus maximè ſonat A, proximè O, hinc E, poſtremum locum obtinet I.*

8 §. *E conſonis minùs ſonant mutæ: atque ex his ipſis minimè tenues, niſi acceſ-*

acceſsione ſpiritus, ſive literæ H. tenuium exuerint naturam.

9 §. *E ſemivocalibus L. molle eſt, M. firmum, N. ſiccum, & tinniens, R. aſperum, S. humidum, X. ſtridulum, Z. ſuavius.*

10 §. *In concurſu literarum iſta Fabius obſervat. Vitandus vocalium concurſus, qui cùm accidit, biat, & interſiſtit, & quaſi laborat oratio. Peſſimè autem juncturæ, quæ eaſdem inter ſe literas committunt, ſonabunt. Et imprimis earum, quæ patulo, aut cavo ore, efferuntur; ut A. & O. In epiſtolis tamen, ut in doctrina de charactere dicemus, locum habet vocalium concurſus, quia in his negligentia eſt pro cultu: item in ſublimi ſtylo, quia ea res facit ad granditatem orationis. Imò aliàs quoque anguſti atque humilis animi eſt, nimis eum perhorreſcere, cùm indicet negligentiam hominis, de re potiùs, quàm verbis, laborantis.*

11 §. *Adhæc nec conjungendæ ſunt conſonæ; quæ in commiſſura rixantur.* Argumento eſt, quod veteres, *εὐφωνίας* cauſsa, ſæpe in compoſitione literas alias pro aliis

aliis ſubſtituerunt. Quia B durè ſonat ante F, itemque N ante L, icciřco *aufero* dixere pro *adfero*, & *colloco* pro *conloco*: eademque in aliis ratio.

Nec difficile eſt cauſſam reddere, cur alia aliis duriùs, molliúſve, ad aures accidant. Nam neceſſe eſt, durum gigni ſonum, concurrentibus literis, quæ habitu oris contrario proferuntur. Atqui B. P. M. & his ſimiles, os claudunt: contrà N. & K. aperiunt. Hanc contrarietatem Græci Ἀντιτυπίαν appellant, quaſi *renitentiam* dicas. Vt in *carpo*, ἔμαρπτον. Nec ἀντιτυπία iſta tantùm ſpectatur in diverſi organi literis, ut ſi una palati, altera labialis ſit: ſed etiam ſi una leniùs, quàm altera, ſpiritum pellat. Hujuſmodi ſunt B & P. item C & G. item D & T: unde iis concurrentibus, altera ſolet corrumpi, ne os moleſtè torqueatur. Eſtque hæc cauſsâ, cur non, ut *ab rege*, ita *ab Pamphilo* dicamus.

12 §. *Præterea videndum, ne ultima ſyllaba præcedentis dictionis ſit prima ſequentis. Interdum tamen id elegantiæ eſt.*

Vt illo Maronis, *Fama malum:* item apud Cic. Phil. 1. *Quæ quæſita.* item cùm idem ait, *Res mihi inviſæ viſæ ſunt Brute:* & illo ejuſdem, *O fortunatam natam me Conſule Romam!* Quæ duo cùm Fabius * Ciceroni excidiſſe ſcribit, planè judicium ejus deſidero.

* Lib. 9. cap. de compoſitione.

13 §. *Diſpiciendum etiam, ne commiſſis inter ſe verbis duobus, ultima prioris, & prima poſterioris ſyllaba, efficiant turpe aliquod nomen.*

Id in cauſsâ fuit, cur veteres* *nobiſcum* potiùs dixerint, quàm citra ἀναστροφήν. Vocant Græci κακέμφατον. Quale Servius etiam eſſe putat in his Maronis, *Dorica caſtra*: &, *cœca caligine*. Nam ex ſyllabis concurrentibus naſcitur vox *caca*. Quod tamen non refugit, vel ſaltem nec effugit Livius lib. XXIV. quo loco agit de Cn. Scipionis femore tragulâ confixo: *Haut dubium fuit, quin, niſi ea mora interveniſſet, caſtra eo die Punica capi potuerint.*

* Cic. in Orat.

14 §. *Atque hæc de literarum poteſtate, quatenus varium gignit ſonum. Alterum erat ſyllabarum multitudo: de qua hoc ſolùm præcipi opus eſt, vocabula mediocria præferri monoſyllabis, & longis. Nam monoſyllaba, multáque brevia, ſi continues; compoſitio clauſulis ſuis conciſa ſubſultabit. Et contrà longiorum continuatio adſert quandam dicendi tarditatem.*

Utile etiam monitum illud Dionyſii Halicarn. Δεῖ μιγνύειν βραχέα μακρὰ καὶ πολυσύλλαβα, καὶ πολυσυλλάβοις ὀλιγοσύλλαβα. τοῦτο γὰρ ἡδέως διατίθησι τὴν ἀκοήν*.

* Convenit brevibus miſcere longa, & plurium ſyllabarũ: illis vero multiſyllabis ea quæ paucas habent ſyllabas. Hoc quippe ſuaviter afficit auditum.

15. §.

15 §. ORDO *ſequitur: de quo (ut Fabii veſtigiis inſiſtamus) illud primùm cavendum in amplificando, ne decreſcat oratio, & fortiori ſubjungatur aliquid infirmius.*

Ut ſacrilego fur, latroni petulans.

16 §. *In extenuando verò contrarius ordo locum habet.*

17 §. *Præcedere etiam debet, quod naturâ, vel dignitate præſtantius eſt.*

Eoque viros, ac feminas; diem, ac noctem; ortum, & occaſum, potiùs dicemus, quàm retrorſum. Cicero tamē non refugit, *noctes, dieſq́.*

18 §. *Collocanda quoque ea priori loco, quæ ordine permutato fiunt ſupervacua.*

Quod utiliſſimum præceptum parùm idoneo exemplo à Fabio illuſtratur. Nam *fratres gemini* dicere iubet, quia, ut inquit, ſi præceſſerunt *gemini*, *fratres* addere non eſt neceſſe. At gemini quoque eſſe poſſunt, qui fratres non ſunt; eoque Cicero etiam, & Livius, aliter locuti.

19 §. *Adhæc verbo ſenſum cludere, multò, ſi compoſitio ſic patiatur, optimum eſt. In verbis enim ſermonis vis ineſt. Sed id ſi aſperum erit, cedat ratio numeris.*

Plurimos alii canonas adjiciunt,non quidem aſpernandos pueritiæ, at non magnæ tamen rei. E pauculis, quos adferam, cæterorum erit judicatio.

I. Eleganter aliquid interiicitur inter ſubſtantivum,& adjectivum: ut longâ illâ ad Lentulum epiſtolâ: *Aut occulta nonnullorum odia, aut obſcura in me ſtudia cernebam.*

II. Adjectivum elegantiùs tum ſubſtantivo proponi ſolet, quando vel comparativus, aut ſuperlativus eſt, vel pronomen; ſub quo compræhendo diſtributiva, partitiva, & numeralia. E G. *virtute maxima, amicus quilibet, annus ſextus.*

III. *Si* eleganter ſecundo loco ponitur: ut, *Id ſi feceris.*

IV. *Quàm* venuſtiùs ponitur inter nomina, imum locum obtinente comparativo. E.G. *Boni, quàm docti, gratiores eſſe debent. Ejus nomen, quàm Solonis, illuſtrius.*

V. Negantia ſcitè ponuntur loco extremo. Ita Cicero Philipp. 11. *Qui honos poſt conditam hanc urbem habitus eſt togato ante me nemini.* Item Cæſar claudit his verbis librum ſecundum de bello Gallico: *Ob eaſque res, ex literis Cæſaris, dies xv. ſupplicatio decreta eſt, quod ante id tempus acciderat nulli.* Paullò antè dixerat idem: *Cùm iam defenderet nemo.*

Quem hujuſmodi præceptiunculæ delectant, haurire eas poterit è Iacobi Publicii inſtitutionibus, & Franciſci Sylvii progymnaſmatis.

ſmatis. Quædam etiam de iis melioris notæ rhetor, Nicolaus Cauſſinus, in ſuis eloquentiæ parallelis lib. VII. cap. XV. Nos ad graviora properamns. Ad periodum dico, & numerum: quorum doctrina mirificam orationi venuſtatem adfert, eoque in hâc purgatis planè auribus opus eſt..

CAP. XI.
DE INCISIS, MEMBRIS, PERIODIS.

1 §. ACCEDAMUS *nunc ad doctrinam de periodo. A cujus partibus ordiemur. Periodi aliæ partes majores, quæ Græcè κῶλα, Latinis* membra *dicuntur; aliæ minores, quæ Græcis κόμματα, Latinis vocantur* inciſa.

2 §. *De commatis, coli, & periodi definitione, non convenit Grammaticis, ac Rhetoribus; quia illi ſenſu orationis, hi magnitudine, aut numero, ea metiuntur. Itaque Grammaticis periodus eſt oratio per ſe abſolvens ſententiam; colon eſt pars periodi, quæ extra periodum ſententiam abſolvere poſſit; comma eſt pars periodi, quæ extra periodum ſententiam abſolvere non poſſit. At Rhetores ſæpe vocant aliquid comma, aut colon, quod propriè*

non eſt pars periodi: ut cùm eum dicunt inciſim, aut membratim dicere, qui paucis verbis perficiat ſententiam.

Rhetoribus enim comma eſt, *Nequid nimis*. Colon eſt, *Etiam capillus unus habet umbram ſuam*. Grammaticis autem utrumque ſit periodus, quia per ſe ſententiam compleat, ac proinde poſt ſe exigat τελείαν στιγμὴν.

3 §. *Differunt comma, & colon numero: ut Fabius docet. Nam inciſum vult eſſe ſenſum non expleto numero concluſum: membrum autem definit, ſenſum numeris concluſum, ſed à corpore abruptum, & per ſe nihil efficientem.*

4 §. *Alii magnitudine potiùs diſtinguunt. Comma enim à duabus ſyllabis extendi aiunt uſque ad ſeptem: ſi ultrà progrediatur, dici colon.*

Itaque perfectum comma eſt hoc pro Ligario: *Tulit arma contra te*. Ubi ſyllabæ ſeptem. At minora commata ſunt iſta pro eodem: *Quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Ubi comma duarum ſyllabarum eſt, *manus:* trium, *oculi:* quatuor, *quæ tua mens?* itèm, *quid optabas?* quinque, *ardor animi:* nec non *quid cupiebas?*

5 §. *Eſt autem comma, vel extra periodum, quod perfectam ſententiam abſolvere*

ſolvere poteſt: vel periodi pars, eoque nihil abſoluti ſignificans.

6 §. *Inciſa extra periodum frequentamus in oratione concitatâ, ac vehementi, quæque interrogationibus, ac reſponſionibus conſtat, Inciſim quoque efferri amant γνῶμαι, & apophthegmata.*

7 §. *Ut autem comma, ita & colon, vel eſt pars periodi, vel non eſt. Extra periodum perficit ſententiam re ipſa. In periodo non re ipſa, ſed poteſtate, quia demum avulſum à periodo complet ſententiam.*

E. G. *Cùm regium ſit benefacere, & audire malè: minimè ſiniſtrum hoc judicium turbare quemquam noſtrûm debet.* Hęc periodus conſtat duobus colis. Utraque, ut in periodo ponitur, ſuſpendit animum. At poteſt tamen utraque complere ſententiam. Nam perfecta ſententia eſt: *Regium eſt benefacere, & audire malè.* Perfectus quoque ſenſus eſt: *Iudicium hoc ſiniſtrum quemquam noſtri turbare non debet.*

8 §. *Colon vel eſt ſimplex, quod non reſolvitur in inciſa: vel compoſitum, quod ex inciſis componitur.*

Simplex eſt, *Cur clandeſtinis conſiliis nos oppugnas?*

Compoſitũ, *Obſequiũ amicos, veritas odiũ parit.*

9 §. *Præterea cola vel ſunt κομματικά, ſive brevia, quæ intra ſeptimam, ac duodecimam ſe continent ſyllabam: alia μέσια, ſive mediocria, quæ intra duodecimam, & decimam ſeptimam, aut octavam: alia χονοτενῆ, ſive oblonga, quæ hunc numerum excedunt: qualia & viginti quatuor ſyllabarum, atque amplius eſſe poſſunt.*

10 §. *Cola κομματικὰ locum habent in cauſſis minoribus, & ubicunque acriter erit, pugnaciterque dicendum. Item in narrationibus, exceptis iis, quæ ornandi cauſſa inſtituuntur. Hæc enim lenis, & fluens contextus decet.*

Talis eſt narratio in Verrinis de raptu Proſerpinæ.

11 §. *At cola mediocria, & oblonga, uſurpanda in panegyricis, & cauſsis gravibus, & imprimis earum exordiis.*

Ut liquet ex Ciceronis Milonianâ, & Iſocratis Panathenaico.

12 §. *De commate, & colo diximus, tum quà periodi partes, tùm quà abſolutè ſpectantur. Nunc videamus de periodo: quæ Latinis dicitur comprehenſio, circumſcriptio, continuatio, circuitus, verborum orbis, & ambitus.*

Græ-

Græcum nomen eſt à περὶ †, & ὁδὸς *: ac vocatur ita, quia quaſi in orbe quodam incluſa procurrat oratio.

† Circum.
* Via.

13 §. *Vt verò intelligatur, quid orbem appellem, non ignorandum, duo eſſe orationis genera; unum naturale, alterum artificioſum.*

14 §. *Naturale nunc inciſim, nunc membratim, nunc utroque modo procurrit; nec orationi tribuit modum, ſed eam ferri permittit, uſque dum ſolâ ſenſus neceſſitate terminetur. Iccirco Græcis* Εἰρομένη λέξις, *h.e. Iugis ac pendens dictio vocatur.*

15 §. *Artificioſa autem, nec brevitate aures defraudat, nec lòngitudine ſatiat; ſed modum adhibet, certiſque terminis conſtringit orationem, ac gratâ quadã harmoniæ jucuditate complet.*

16 §. *Hæc ſi intra quatuor cola ſe contineat; periodus vocatur: ſin eam excedat, attamen in orbe concluſa procurrat; periodicum dicitur, quia periodo ſimilis eſt.*

17 §. *Periodus definitur ab Ariſtotele, dictio, quæ ex ſe habeat principium, & finem, & conſpicuam magnitudinem.*

Quæ definitio duo exigit. Unum eſt, ut pe-

riodus principium & finem habeat, non aliunde, quemadmodum fit in εἰρομένῃ ſive interminatâ oratione, ſed ex ſeſe.

Altera conditio eſt, ut habeat magnitudinem εὐσύνοπτον, h. e. ut facilè perluſtrari ac percipi poſſit. Cujuſmodi eſt ſtructura verborum circumducta, & quaſi in orbem concluſa.

Eſt itaque hæc Ariſtoteleæ definitionis ſententia: Periodus eſt oratio circumducta, ex ſeſe principium ac finem habens, ac orbis magnitudinem, quæ uno intuitu facilè conſpiciatur, perceptaque moveat, ac delectet.

Eádem mente à quibuſdam ex ſecundò Ciceronis de Oratore definitur in hunc modum: Oratio in quodam quaſi orbe incluſa procurrens, quoad inſiſtat in ſingulis abſolutiſq; ſententijs. Cui definitioni conſentit illa Cornificij: Continuatio (ita periodum vocat) eſt denſa, & continens frequentatio verborum cum abſolutione ſententiarum.

Etſi autem omnis verborum ſtructura circumacta, & in orbem comprehenſa, periodus vocatur, non ab Ariſtotele modo, ſed etiam Cicerone, Cornificio, Demetrio, Fabio: Hermogenes tamē eam demum perfectam periodum eſſe cenſet, quæ vel epicheręmatica eſt. h. e. argumentum continens; vel enthymematica, h. e. partibus contrarijs conſtans. Verùm neutiquā in periodis neceſſarium eſt, ut argumentationem contineat; etſi ea, quæ id faciat, cæteris præſtet; ut quę non ſolùm pulchra ſit, ſed etiam

facer-

lacertoſa. Et hæc de periodo in genere. Nunc de ejus diviſione agamus.

18 §. *Periodus vel eſt ſimplex, vel duorum, vel trium, vel quatuor membrorum.*

Græcè ἀφελὴς, Δίκωλος, Τρίκωλος, & Τετράκωλος.

19 §. *Quod autem ſimplicem quandam eſſe periodum dico, id non ita intelligendum, quaſi periodus aliqua eſſe poſſit, quæ non habeat duas iſtas partes, quas vulgò πρότασιν, & ἀπόδοσιν vocant: verùm ſimplex dicitur, quia tantùm eſt unius coli, etſi hoc colon compræhendat duo commata, quorum prius πρότασιν; poſterius conſtituit ἀπόδοσιν.*

E. G. *Gratia tantum poſſumus, quantum victi.* Hîc & protaſis, & apodoſis, eſt comma, vel quaſi comma*. Periodus tamen eſt, non colon; quia eſt oratio circumducta, ac καμπὴν habet propter ἀπόδοσιν.

20 §. *Summùm autem periodus eſt membrorum quatuor.*

Ut agnoſcunt Demetrius, & Hermogenes, ac Terentianus quoq; Maurus indicat, cùm ſcribit:

Quatuor è membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, ſive ambitus ille vocetur.

21 §. *Interdum tamen agnoſcimus periodum*

* Addo *quaſi comma*, propter eos, qui cēſent, comma ſummùm eſſe ſeptem ſyllabarum. Nempe etiā octo ſyllabæ pro cōmate cenſentur, ſi commati jungantur.

riodum conſtare è quinque membris: verùm id tum fit, cùm membra illa quinque brevia adeò ſunt, ut non excedant quantitatem quatuor maiuſculorum membrorum.

Ita periodus hæc quinque conſtat colis: *Videte igitur, quàm iniquè accidat, quia res digna ſit, ideo turpem exiſtimationem ſequi; quia turpis exiſtimatio ſequitur, ideo rem indignam non judicari.* Sanè & periodum plurium eſſe membrorum poſſe, quàm quatuor; indicat quoque, quòd Cicero, cùm hac de re tractat, ſemel iterumque eam FERE quatuor membrorũ eſſe dicat. Quamquam & altera ratio eſt, cur ita Cicero loquatur. Nam σειϛολὼ quoque, quia periodicè contexitur, ſub periodo compræhendit. Apponam verba eius in Oratore: *Conſtat ille ambitus, & plena compræhenſio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicimus, ut & aures impleat, & ne brevior ſit, quàm ſatis ſit, neque longior: quamquam utrumque nonnunquam, vel potiùs ſæpe accidit, ut aut citiùs inſiſtendum ſit, aut longiùs procedendum, ne brevitas defraudâſſe aures videatur, neve longitudo obtudiſſe.* Et mox: *E quatuor igitur, quaſi hexametrorum inſtar verſuum quod ſit, conſtat ferè plena compræhenſio.* Illuſtre autem periodi quadrimembris exemplum habemus initio orat. pro Cæcina: *Si quantum in agro, lociſque deſertis audacia poteſt, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret; nòn minùs in cauſſâ cederet A. Cæcina Sex. Aebutij impu-*

pudentiæ, quàm tum in vi faciendâ ceſſit audaciæ.

22 §. *Elegantiſſimæ ſunt periodi, in quibus membra ſunt æqualia, aut pene æqualia. Id cùm ſit,* Ἰσόκωλον *appellatur, ſive* Compar.

Cic. in Manil. *Extremâ hieme apparuit, ineunte vere ſuſcepit, mediâ æſtate confecit.* Idem pro Mil. *Eſt enim hæc non ſcripta, ſed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quàm non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus.*

23 §. *Vt huiuſmodi ſit oratio, non enumeratione conſequimur, quæ puerilis ſit induſtria; ſed uſu & exercitatione; quæ faciunt, ut animi quodam ſenſu par membrum reddamus ſuperiori.*

24 §. *Ex ijs verò periodis* τρικώλοις, *aut* τετρακώλοις, *quarum membra imparia ſunt, orationem illæ faciunt acriorem, quæ ſunt* βραχύκωλοι, *hoc eſt, in quibus poſtremum membrum cæteris brevius eſt.*

Ut in Miloniana: *Poſtremò, niſi cum Dij immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effeminatus fortiſſimum virum conaretur occidere, hodie remp. nullam haberemus.*

25 §. *At ſi ornatui ſtudeamus, præferendæ erunt, quarum membrum, poſtremum*

ſtremum longius eſt prioribus. Græci μακροκώλους appellant.

Ut pro Marcello: *Tantus enim eſt ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & conſilij dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata eſſe videantur.*

26 §. *Quod ſiqua ſententia longior occurrat, quàm ut ambitu venuſto concludi poſſit, eam in plures partes ſecare licebit, quò ſingulis in orbe concluſis, plures fiant periodi.*

27 §. *Periodis, Fabio teſte, utimur in proœmijs gravium cauſſarum, in locis communibus, in amplificationibus, itemque in epilogis. His adde ex Cornificio, in ſententiâ, in contrario, itemque in explicandâ concluſione.*

28 §. *Non tamen diu nimis utendum eſt periodis; ſed interſerenda his commata, & cola, quo varietate hâc tollatur faſtidium, majorque oriatur delectatio.*

De periodis hactenus.

29 §. *Quod ſi τετρακωλία excedatur, ac nihilominus orbe quodam concluſa feratur oratio, dicetur περιβολὴ, vel περιοδικόν.*

Ut pro Archia: *Si quid eſt in me ingenij, judices,*

quod

quod ſentio quàm ſit exiguum: aut ſiqua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum: aut ſi hujuſce rei ratio aliqua, ab optimarum artium ſtudijs, & diſciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum rerum omnium vel inprimis hic A. Licinius fructum à me repetere prope ſuo jure debet.

30 §. *Sin verò non artificio, ſed dicentis viribus terminetur; πνεῦμα ſive ſpiritus vocabitur. Eſt enim πνεῦμα compoſitio ſententiam membris & inciſis dimenſam, pro oratoris ſpiritu, qui eius voce perficitur, abſolvens.*

Sive, eſt oratio commatis & colis, ſine verborum ambitu, ſententiam protrahens, quouſque patitur ſpiritus dicentis.

31 §. *Vtimur eo imprimis, cùm gravia eventa narrantur.*

Egregium πνεύματος exemplum habemus in oratione Demoſthenis pro Corona: & apud Ciceronem orat. pro Domo, cùm ait: *Si revertar*, &c. Et in ejuſdem epilogo: *Quocirca te, Capitoline Iupiter*, &c.

32 §. *Quod ſi oratio etiam longiùs protrahatur, quàm naturalis orationis ſpiritus ferat, τάσις nominatur. Differunt enim πνεῦμα, & τάσις, quòd illud accommodetur ſpiritui oratoris; hoc verò eum excedat, ac ſit πνεῦμα dilatatum.* Hu-

Hujuſmodi *τάσεως* habes exemplum ſeptimâ Verrinâ, cùm ait, *Nunc te, Iupiter Opt. Max.*&c.uſque ad,*Vos etiam atque etiam*, &c.

33 §. *Eſt autem τάσις duplex, καταφορὰ ſive impetus, & τάσις preſsè ſumta. Differunt hæc, tum celeritate & tarditate, tum perſonis. Nam καταφορὰ celeriter procurrit, & convenit accuſatori: τάσις ſedatior eſt, utiturque eâ, qui defendit.*

Cap. III.

De numero.

1 §. *De inciſis, membris, & ambitu vidimus: supereſt, ut de numero dicamus. Per numerum autem hoc loco non intelligimus multitudinem ex unitatibus collectam, quomodo in Arithmeticis accipitur; ſed numerum harmonicum, h. e. concentum naſcentem ex motibus, aut temporibus aptè diſpoſitis.*

* Ecl. 4. Ita hac voce etiam uſus Maro, cùm ait, * *Numeros memini, ſi verba tenerem.* Item in iſto, †
† Ecl. 6. *Tum verò in numerum Faunoſq; feraſque, videres Ludere.*

2 §. *Non tamen hîc de eo agimus numero,*

ro, qui in ſolo conſiſtit motu, aut ſono rei inanimæ (qualis tripudiorum, inſtrumentorum muſicorum, aut malleorum fabrilium) ſed illo duntaxat, qui in ſermone humano depræhenditur, eoque definitur conveniens ſententiæ ſonus ex partiũ compoſitione naſcens.

3 §. *Eſtque hic vel poëticus, vel oratorius. De poëtico non eſt huius loci diſſerere.*

4 §. *Oratorius à nonnullis definitur ex Ariſtotele, rhythmus quidam non exquiſitus, neque canorus, qualis eſt in poëmatibus & canticis, ſed ita diſſimulatus & latens, ut tamen ſentiatur, & orationẽ jucundo fine claudat. Vel è Cicerone hoc modo: Numerus eſt modus quidã orationis, qui è permiſtis & confuſis pedibus, & temporum, quibus conſtant, aptâ ratione naſcitur.*

Exemplo definitionem hanc illuſtrabo. Venuſtus planè num rus eſt in iſto, *Nulla eſt tanta copia, quæ non ferro, ac viribus, debilitari frangiq́ poſſit.* At perierit venuſtas, ſi inverſo ordine dicas: *quæ non ferro, ac viribus, poſſit debilitari frangiq́.* Quare liquet, è variâ pedum collocatione numerum naſci, qui ſuaviter afficiat aures, magiſque animos moveat auditorum. Ideo optimè ait Quinctilianus, *Neque Demoſthenes fulmina*

tantoperè vibraſſe diceretur, niſi numerus contorta fuiſſent. Longè igitur falluntur, qui numeri ſuavitate putant ſermonem enervari. Nam effeminatam quidem, & enervem orationem reddit affectata compoſitio; cui fateor longè præferri debere eam, quæ dura & aſpera eſt: verùm numerus moderatus revera vim, atque impetum addit orationi; ut qui & movendo delectet, & delectando moveat, quæ duo ſunt munera oratoris.

Nec eſt, quòd dicat quiſquam, olim quidem magnum fuiſſe numeri uſum in foro; nunc verò non item, quia non agantur cauſſæ continuâ oratione. Nam, ut de eo nihil dicam, quòd plurimùm hęc doctrina confert ad intelligendum artificium in antiquorum orationibus, cæteriſque ſcriptis; ſanè hodieque ea doctrina utilis eſt eccleſiaſtis, ac legatis, omnibuſque, qui in ſenatu, aut ad populũ orationem habent. Deinde maximos quoque hæc res fructus adfert in exarandis epiſtolis, orationibus, hiſtoriis, & nullo non ſcribendi genere.

Quæ cùm ita ſint, operæ pretium fecerimus, ſi paucis aperiamus, qui imprimis pedes numeroſam efficiant orationem.

5 §. *Ac pedum quidem nullus non in orationem venit: unde Fabius mirari ſe ait, quod Ariſtoteles, Theophraſtus, Dionyſius Halicarnaſſeus, aliique viri doctiſſimi, pedum alios eligant,*

gant, alios damnent. Verùm nec ἁπλῶς hi pedes cæteros improbant; ſed alios aliis putant ſuaviores eſſe, aut magis ſonoros, quod veriſſimum eſt. Nam tum pedum alij conveniunt principiis, alij medijs, alij clauſulis: tum pedes ac numerus variant pro rei, de qua agitur, naturâ. De utroque deinceps agendum.

6 §. *Principia rectiùs à longa incipere, docet Ariſtoteles, & Quinctilianus; ideoque laudant pæana primum, qui primam ſtabilem, tres breves habet;*

Ut, *Multa mihi neceſſariò.*

7 §. *Moloſſus quoque principijs convenit:*

Ut, *Quæ res in civitate.*

8 §. *Interdum quoque à brevibus incipit oratio:*

Ut ab anapæſto, *Animadverti, judices:* aut bacchio, *Novum crimen C. Cæſar.*

9 §. *Media, quia latent, minùs numerum requirunt. Sunt tamen in ijs quidam conatus; eóque, ſi fluere debet oratio, iambi, aut trochæi imprimis locum habent: ſi tarda eſſe debet, ſpondei.*

10 §. *Sed in clauſulis maximâ opus eſt induſtriâ, quia in ijs aures quieſcunt.*

Optimè in hac, Cicerone teſte, cadit ditrochæus:

Ut, *Patris dictum ſapiens temeritas filij comprobavit.*

11 §. *Sed quò præclarior hic numerus, eò magis eius ſatietas vitanda eſt.*

12 §. *Spondéo orationem crebrò claudit Demoſthenes. Eum eleganter antecedit creticus.*

Ut, *De quo ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſſa.* Atque hinc liquet, moloſſum quoque orationis clauſulę convenire, dum ex quocunque pede habeat ante ſe brevem.

13 §. *At minùs ſcitè ſpondeum antecedit pyrrichius, peius etiam pæan primus.*

Ut, *Brute, dubitavi.*

14 §. *At rectè ſpondeus præponitur jambo:*

Ut, *Iiſdem in armis fui.*

15 §. *Duo verò ſpondei non bene terminant, niſi conſtent tribus vocibus.*

Ut, *Cur de copijs noſtris copias comparatis contra nos?*

16 §. *Ariſtoteles commendat in fine pæana quartum, quia ob ultimam longam habet ſtabilem gradum. Sed diſſen-*

diſſentit ab eo Fabius, quia tres breves antecedant.

17 §. *Nec dactylum, & ſpondeum, Cicero aſpernatur:*

Vt, *Ex illo fonte dolores.*

18 §. *Sed Fabius malè cludere ait, quia eſt finis hexametri.*

19 §. *At tùm in periodorum initijs, tum medijs, tum clauſulis, ornat amphimacer:*

Qui uſitatiùs creticus dicitur, ut *dignitas.*

20 §. *Item dochimus, qui jambo conſtat, & cretico:*

Vt, *Reipublicæ.* Hinc Rufinus,

Principium, finem, ac medium tibi dochimus ornat.

21 §. *Plurimùm autem, Fabij judicio, refert, num uno vocabulo, an pluribus, idem numerus contineatur. Nam illo robuſtior, hoc mollior fit oratio.*

Molliùs ſanè ſonat, *criminis cauſſa:* validiùs *comprobaverunt,* quod in fine durum ſit. Quare, ut idem Fabius monet, hîc quoque vitandum eſt, ne plurium ſyllabarum verbis utamur in fine.

22 §. *Præterea, pro rei natura, aliis atque aliis pedibus utimur. Vbi pondus exigitur, longæ uſurpandæ ſunt ſyllabæ, quia hæ graviorem red-*

 dunt

dunt orationem. Ubi velocitas requiritur, conveniunt breves, quæ eam celerem reddunt. At rebus aſperis accommodatiores ſunt jambi, non ſolùm, quia duabus conſtant ſyllabis, eoque crebriorem quaſi pulſum habent, quæ res lenitati contraria eſt: ſed etiam quòd omnibus partibus inſurgant, & à brevibus nitantur in longas. Ideo rebus lenibus meliores ſunt trochæi, qui è longis in breves cadunt.

23 §. *Nec æquè numero ſtudemus in ſingulis cauſſarum generibus. Genus demonſtrativum, quia ei propoſita eſt delectatio, fuſiores liberioreſque habet numeros: eoque Ciceroni placet omnia ſcribi Iſocrateo, & Theopompeo more.*

24 §. *At parciùs numerum attendimus in deliberativo: idemque de iuridiciali ſentiendum; quia iraſci, aut dolere ob eum judex non poteſt, quem putat vacare orationis calamiſtris.*

25 §. *Sunt & quædam compoſitionis vitia. Primum eſt, ſi poëtica ſit. Verſum enim heroicũ, aliumve è notioribus generibus in oratione fieri, fœdiſſimũ eſt.*

26 §. De-

26 §. *Deforme quoque eſt, ſi pars eius poſterior in clauſulâ deprehendatur, aut prior in ingreſſu Tamen ne præſtantiſſimi quidem ſcriptores vitium hoc ſemper effugere potuerunt.*

Ita Claudius Quadrigarius in xv. Annalium hunc habet phalæcium:

Grundibat graviter pecus ſuillum.

Citat Diomedes in primo.

27 §. *Alterum compoſitionis vitium eſt, ſi poëtica quidem non ſit, at uniuſmodi tamen, ac continua. Nã in verſificando quidem una lex datur: at in oratione ſimilitudo tum ſatietatem, ac tædium parit, tum manifeſtâ affectatione fidem perdit.*

28 §. *Quare diſſimulatio imprimis curæ eſſe debet, ut numeri ſponte fluxiſſe, non neceſſitate coacti eſſe, videantur.*

29 §. *Vt autem lateat numerus, tum quæ maximè laborata ſunt, ſolvi interdum debebunt, ne laborata videantur: tum etiam verborum ſententiarumque pondere complenda erit oratio. Hoc enim pacto fiet, ut dum auditores ſententias admirantur, de numero nihil cogitent; qui tamen ſi abeſſet, minùs ſententiæ delectaſſent.*

30 §. *Hæc omnia verò non eò à nobis dicta ſunt, quò oratio *, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus conſeneſcat, quod ſanè miſeri ſit, & in minimis occupati: verùm ut adſueſcamus nos ſedulò numeroſæ orationi: quâ exercitatione paullatim futurũ eſt, ut ex tempore etiam ſimilia ſcribamus.*

* Fabius lib. 9. cap. 4.

Cap. IV.

De triplici charactere, ſpeciatim de magnifico, ac vitio ejus.

1 §. TRadidimus *hactenus generalia Elocutionis præcepta. Sequuntur ſpecialia, quibus docetur, quomodò pro diversà materiâ, varioq; animi motu, variet Elocutionis genus, ſive dicendi character.*

Hanc de charactere doctrinam, uti & illam de duabus ejus affectionibus, excerpemus imprimis aureolo è libello Demetrij, cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur: ſed ordine meliori pleraque omnia digeremus.

2 §. *Eſt Character triplex: magnificus, ſive ſublimis, humilis, ſive tenuis, & æquabilis, ſive mediocris.*

3 §. Ma-

3 §. *Magnificentia conſiſtit in ſententiis, locutione, compoſitione.*

4 §. *Ac* SENTENTIÆ *quidem magnificentiam adferunt, ſi explicetur magna, atque illuſtris aliqua ſive terreſtris, ſive navalis pugna: item, ſi ſermo ſit de cœlo, terrâve. Neq; enim ſufficit, ut res, de quibus ſermo eſt, amplæ ſint: ſed etiam neceſſe eſt, ut gravia graviter dicantur.*

5 §. *Quæ* LOCUTIONEM *ornant, partim referuntur ad primam Elocutionis partem, quæ Elegantia vocatur; partim ad alteram, quæ Dignitas, ſive figuratio dicitur.*

6 §. *Ad primam pertinent quatuor verborum genera.*

7 §. *Nam primò magnificentiam adferunt vocabula juncta, modò non ſint compoſita more dithyrambico; ſed ſimilia ac duo hæc,* legiſlator, & Reſpublica. *Sed neque frequentia nimis eſſe debent, quia oratio excederet formam pedeſtris ſermonis.*

8 §. *Præterea idem præſtant ſoluta.*

Ut, *Poſtea verò quam*, pro *poſteaquam; maximo te opere*, pro *maximopere*. Nempe ubi vulgò in uſu juncta, nos utemur ſolutis: at ſi ſoluta magis

conſuetudo probet, nos juncta præponemus.

9 §. *Tertium genus conſtituunt facta, quæ Græci ὀνοματοποιητικὰ appellant, Nam ſapiens quiddam videtur novi nominis fabricatio, quia, qui novat, videtur ſimilis primis linguæ autoribus. Debent autem, quæ finguntur, eſſe plana, ſimiliaque iis, quæ ſunt in uſu. Alioqui non intelligemur, fietque oratio monſtroſa.*

10 §. *Quartum locum obtinent poëtica, h.e. loci poëtarum inſerti orationi: verùm hoc ut laudabiliter fiat, non ſufficit, ut poëtæ verba tranſponantur, ſed ita imitandus poëta, ut aliud dicere videamur.*

11 §. *Quatuor his verborum generibus addi poſſunt verba vetuſta; quæ & ipſa, Fabio teſte, maieſtatem orationi adferunt, modo neque crebra ſint, neque affectata, neque ab ultimis, & iam obliteratis petita temporibus.*

12 §. *Quæ ad* DIGNITATEM *pertinent, partim tropi ſunt, partim ſchemata.*

13 §. *E tropis imprimis magnitudinē adferūt tranſlationes. Sed obſervandū in his, ne ſint nimis crebræ, aut longè ductæ: aliáque, de quibus in Tropologia* diximus.*

* Lib. 4 cap. 4.

14 §.

14 §. *Idem quoque præſtant Allegoriæ. Siquidem ſunt terrori accommodatæ. Videndum interim, ne Allegoria obſcuritate ſuâ fiat ænigma.*

15 §. *E ſchematibus magnificentiam gignẽtibus alia ſunt* λέξεως, *alia* διανοίας.

16 §. *Prioris generis eſt Anthypallage ſive Antiptoſis. Nã quicquid conſuetudine fit, puſillũ eſt, nec admirationem parit.*

17 §. *Maximas quoque vires habent* Ἀναφορὰ, Ἐπιφορὰ, Ἀναδίπλωσις, *aliáque ſchemata repetitionis. Ac illuſtris imprimis eſt* Ἀναφορὰ *conjuncta cum* Διαλύσει *ſive Diſſolutione.*

Sanè & parvus erat Nireus, & res ejus parvæ minutæque, ut qui tres tantũ naves, ac paucos duxerit homines. Sed utriuſque huius figuræ beneficio, & Nireum magnũ, & res ejus multas fecit Homerus, cùm in hanc ſentẽtiam dicere maluit: *Nireus è Symo tres naves duxit, Nireus Aglaiæ filius, & Charopi regis, Nireus eorum, qui ad Ilium venerant, poſt Achillem pulcherrimus.*

18 §. *Interdum tamen & magnitudinem orationi aſſert Connexio, quæ Diſſolutioni contraria eſt.*

Ut, *Militabant & Græci, & Cares,* & *Lycii, & Pamphylii, & Phryges.* Nam coniunctionis repetitio facit, ut infinita quædam videatur multitudo.

19 §. *Pertinet huc quoque* Πλαγιασμὸς, *ſive caſus obliquatio.*

E.G. Non tam magnificũ eſt, *Cæſar in Italiam advenit*, quàm, *Cæſarẽ in Italiã advenire nunciatur.*

20 §. *E ſchematibus* διανοίας *commendatur Apoſiopeſis. Nam quæ dam non dicta videntur majora. Item Epiphonemata. Quippe rem jam prolatam ornant, eoq; divitias oſtẽdunt orationis.*

21 §. *Supereſt ſublimis characteris* COMPOSITIO. *Continet ea juncturam, ordinem, numerum. & periodum.*

22 §. *Quod ad juncturam, ea partim vocales ſpectat, partim conſonas.*

23 §. *Concurſus vocalium hoc in charactere, nec planè eſt conſectandus, cum, immodicus ſi ſit, orationem diſſolvat, ac divellat: nec uſq; quaq; fugiendus, quia, id ſi fiat, oratio quaſi muta erit, atque expers ejus ſuavitatis, quæ ijs oritur junctis.*

24 §. *Quod ad conſonarum concurſum, conducunt verba aſpera, ſimiliaque rebus, de quibus agitur.*

Aſpera autem, ut ſuperiùs quoque monitũ, ſunt, *exors*, *parricida*, *Xerxes*, ſimiliaque.

25 §. *Ad ordinem imprimis pertinent conjunctiones, quæ crebræ ſunt in hoc*

ſtylo:

ſtylo: ſed non reddit eas exquiſitè, nec expletivas temere infarcit.

26 §. *Obſervandum quoque, ut poſteriori loco ponamus, quæ magis ſunt illuſtria, ne à validiori decidiſſe videamur ad infirmius.*

27 §. *Si numerum ſpectes, pæones, dactylos, ac ſimiles pedes amat: contrà jambos, ac trochæos fugit.*

28 §. *Si periodum conſideres, membris conſtat longioribus, utiturque dicendi genere circumducto.*

29 §. *Et hæc generatim de charactere magnifico: quæ cùm aliis, tum imprimis orationi convenit panegyricæ.*

In ea, ut Dionyſius Halicarnaſſ. tradit, quæ de regibus vel Diis dicuntur, cū venuſtate, ſententiarum gravitate, & majeſtate verborū dici debent. Quæ verò ad collationes, ſive ſimilitudines, nec non ad comparationes pertinēt, inquirunt ſermonem urbanum, ut idē monet.

30 §. *Characteri huic opponitur* FORMA ψυχρὰ *ſive* FRIGIDA, *quæ & ipſa in tribus ſpectatur.*

31 §. *Primò in ſententiis, ſi nimis hyperbolicæ ſint; aut ſi de parvis rebus loquamur, tanquam de maximis.*

32 §, *Deinde in verbis, quod fit vocibus*

bus peregrinis; ac epithetis intempeſtivis, ut cum Alcidamas dixit humidum ſudorem. *Item ſi juncta fuerint more dithyramborum: ac denique metaphoris grandibus, quæque magis conveniant tragœdiis.*

33 §. *Denique naſcitur frigus è compoſitione, idque bifariam, Nam vel ea planè eſt numeri expers, ut ſi conſtet ſyllabis longis: vel nimis numeroſa, ut cùm nonnulli verſus ponunt continuos aut manifeſtos.*

Hoc voluit Demetrius, cùm damnat μὴ κλεπτόμενα ὑπὸ τῆς συνεχείας: h. e. verſus non occultatos oratione ſolutâ, cui includûtur, ſed adeò apertos, ut neminem lateant. Cæterùm de diſcrimine ſtyli grandis, & tumidi, vide & Plinium lib. IX. epiſt. XXVI. ad Lupercum.

CAP. V.

DE CHARACTERE TENUI, ac vitio ejus: item charactere MEDIOCRI, vitioque oppoſito.

1 §. VIDIMUS *de ſtylo magnifico, ſequitur tenuis. Huius* SENTENTIAE *ſunt exiles; ut de casâ, agello, exiguo fluvio, aut oppidulo.*

2 §. LOCUTIO *eſt pura, perſpicua, probabili,*

bilis, & evidens. Fugit verba duplicia, facta, ambigua: itẽ caſuũ obliquationẽ.

3 §. *In* COMPOSITIONE *vitat ſyllabarum longarum concurſum, & membrorum longitudinem.*

4 §. *Habet hic ſtylus imprimis in* EPISTOLIS *locum. Interdum tamen hæ quoque aſſurgunt, ut cùm ad Reges, aut civitates ſcribitur. Verùm familiarium epiſtolarum diſpar eſt ratio, quæ intra tenuem ferè characterem ſubſiſtunt. Quare non incommodè hoc loco paucis agemus de epiſtolarum ſententiis, verbis, ac compoſitione.*

5 §. SENTENTIAE, *ac universè materia eius ſunt res familiares, aut publicæ: nec hæ ipſæ nimis prolixè tractandæ. Nã ſi aut de rebus philoſophicis agamus; aut argumentum quidem ſit epiſtolicum, ſed ad libri magnitudinem excreverit; epiſtolam nomen ſuum amittere, cenſet Demetrius.*

6 §. *Cõtexũtur epiſtolæ* VERBIS *quotidianis, vel potiùs paullò ornatiùs, quãdo epiſtola quodãmodo dono mittitur amico.*

7 §. COMPOSITIO *reſpuit numeros, ac verborum ambitum.*

8 §. *Hæc de ſtylo epiſtolico. Porro, ex*

mente Halicarnaſſei, nec in nuptiali oratione ab humili elocutione eſt recedendum, ſed inſiſtendum veſtigiis Xenophōtis: in paucis verò ad gravitatem efferenda oratio, ſi alicubi ſententiarum cogat magnitudo.

9 §. *Tenui charaƈteri vitium eſt vicinum,* FORMA ARIDA, *quæ & ipſa ſpeƈtatur in ſententiis, verbis, & compoſitione.*

Sententiis, ut cùm quidam aiebat, *Xerxes deſcendit cum ſuis.* Nam dicendum fuerat, *cum innumerabili exercitu,* aut, *cum tota Aſia.*

Verbis, ut ſi de parricida dicas; *Euge tibi homicidam.* Nam & illud *euge* blandientis eſt, & *homicida*, pro *parricida*, ſatis grave non eſt.

Compoſitione denique, ſi crebra fuerint inciſa, ut in Hippocratis aphoriſmo: *Vita brevis, ars longa, occaſio præceps, experientia fallax, judicium difficile.* Item ſi, cùm de re majori dicamus, periodo utamur, poſtremâ ſui parte truncata: ut qui Ariſtidem cognomento Iuſtum accuſabat, quia non profectus eſſet ad pugnam Salaminiam: *Atqui Ceres ſuâ ſponte venit, & nobiſcum pugnavit: Ariſtides autem non.* Tantum de nota tenui, atque arida.

10 §. *Supereſt charaƈter æquabilis, ſive* MEDIOCRIS; *qui mediā, inter tenuem & magnificum ſtylum, obtinet naturā.*

11 §. *Itaq; & ſententiæ ejus aliquantum*

ſe demit-

ſe demittunt, neque tamen ad imum genus deſcendunt.

12 §. *Idem eſto iudicium de verbis. Nam magis, quàm tenuis character, ſectatur lepida iucundaque verborum ac ſententiarum ornamenta: at aſpernatur vehementiores figuras, quæ ſublimi generi tribuuntur; ut ſunt grandes Metaphoræ, Interrogationes crebræ, Apoſtrophæ, Proſopopœiæ, Exclamationes, & ſimiles.*

13 §. *Plus, quàm alia genera, numeris, ac compoſitioni ſtudet.*

14 §. *Vicinum eſt huic generi vitium* FORMA FLUCTUANS; *quod, aridum fugiens characterem, nimis aſſurgit; aut, inflatum ac tumidum vitans, humi ſerpit.*

CAP. VI.

DE VENUSTATE, vitioq; ei oppoſito.

1 §. HACTENUS *de triplici charactere, vitiiſque his oppoſitis. Agendum nunc de characterũ affectionibus: cuiuſmodi inter alias ſunt* venuſtas, & gravitas; *quas falsò, veros eſſe characteres, putavit Demetrius.*

2 §. *Venuſtas eſt duplex, levior, & gravior.*

3 §. *Leviores ioci magis conveniunt Comœdiis, unde crebi ſunt apud Ariſtophanem, Plautum.*

Hujus quoque generis eſt ſcomma Lyſiæ *, qui de vetula edētula dicebat, eam faciliùs numeraturam digitos, quàm dentes. Quod non apud Demetrium modò legas, ſed etiam Athenæum †.

* Oratione contra Æſchinem Socraticum, cuius titulus, De ære alieno, ut ait Laërtius; vel, De calumnia, ut eſt apud Athenæum.

† Extremo lib. 13.

4 §. *Gravior venuſtas eſt duplex. Prior eſt ad dignitatem, atque amplitudinem; cujuſmodi apparet in poëtis epicis:*

Ut cùm Homerus * Nauſicaën, eiuſque imitatione Maro † Didonem comparat Dianæ.

* Odyſſ. 6. verſ. 102.

† 4. Æn.

5 §. *Poſterior eſt ad exacerbandum. Itaque terribilis eſt, & ἐμφατική.*

Ut cùm apud Homerum * Cyclops ait, hoc hoſpitale munus habiturum Ulyſſem, quòd poſt ſocios ſit devorandus: quo lepôre nihil crudelius.

* Odyſſ. 10 verſ. 369.

6. §. *Eſt & altera venuſtatis diſtributio. Nam alia per ſe ineſt rebus, alia eſt in tractatione, alia in utroque.*

7 §. *Primi gnneris ſunt nympharum horti, hymenæi, amores, convivia, choreæ, totaque poëſis Sapphûs.*

8 §. *Al-*

8 §. *Alterius generis eſt, cùm è rebus naturâ odioſis lepôrem elicimus.*

Ita Xenophon * invenit venuſtatem in homine invenuſto, Aglaitidâ Persâ, cùm ait, citiùs ex eo ignem, quàm riſum elici poſſe.

* Lib. 2. de inſtit. Cyri.

9 §. *Tertii generis, cùm tractatio res naturâ venuſtas venuſtiores facit.*

Sane florum conjunctio res eſt iucunda; ſed lepidior redditur à Marone † his verſibus:

† Ecl. 2.

--- Tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas, & ſumma papavera carpens,
Narciſſum, & florem jungit bene olentis anethi.

10 §. *Spectatur autem ornatus in tribus: ſententiis, locutione, & compoſitione.*

11 §. *Sententiarum loci ſunt minimùm tres. Primus eſt proverbiorum, quorum etiam alia aliis ſuperducuntur. Alter eſt fabularum, ſive hæ veteres, ſeu novæ. Tertius locus eſt timoris immutatio.*

Ut ſi quis funem timuerit, quia ſerpentem eſſe putaret.

12 §. *Differunt autem plurimùm ridicula & venuſta. Primò enim diſcrepant* materiâ; *cum, quæ naturâ venuſta ſunt, non rideantur; quæque ridentur, habeant deformitatem ſine decore, aut admiratione. Deinde* dictione, *quæ in venuſtis pulchra, in ridiculis vulgaris. Præterea* fine, *qui illic eſt delectatio & laus, hîc riſus. Ac denique* loco, *qui in venuſtis etiam tragœdia eſſe poteſt, in ridiculis non item. Et hæc de ſententiis.*

13 §. *Verborum venuſtas vel reſpicit elegantiâ, vel dignitatē, ſeu figurationē.*

14 §. *Ad priorem modum refer iuncta, ac dithyrambica.*

Vt in illo Pub. Syri Mimi,

Pietaticultrix, gracilipes, crotaliſtria,
Avis exulbiemis.

15 §. *Item ὀνοματοποιηθέντα, ſive novata.*

Cujuſmodi eſt illud Auguſti*, *vapide ſe habere*, pro *male*; *betizare*, pro *languere*.

* Apud Suetonium in Aug. cap. 91.

16 §. *Item hauſta à plebe, ſed tempeſtivè uſurpata.*

Quroum exempla ſuggeret Plautus, imprimis in ſermone ſervorum.

17 §. *Ad dignitatē pertinent tropi, & ſchemata, tum λέξεως, tum διανοίας.*

18 §. *Inter tropos commendantur Metaphoræ,*

taphoræ, Allegoriæ, ac Hyperbolæ quoque, ſed Sapphicæ.

Ut, *Auro magis aurea.* Nam comicæ magis ſunt ridiculæ, quàm venuſtæ.

19 §. *E ſchematibus* λέξεως *amat Anaphoram, & Anadiploſin.*

20 §. *Laudatur quoque in eá conciſio ſive ſermonis brevitas.*

Ut illo Terentii *, * Eunuch. act. 3. ſc. 5.

--- *Simul alia circumſpecto,*

Satin explorata ſint. Video eſſe, peſſulum oſtio obdo.

Periiſſet venuſtas, ſi dixiſſet: *Et tuta quidem eſſe omnia, animadvertebam.*

21 §. *E ſchematibus* διανοίας *amat* εἰκόνα *ſive Imaginem, ac* Παραβολὴν *quoque ſive Collationem: ſed ea modum excedere non debet. Nam hyperbolicæ magis cōveniunt poëtis, quàm oratoribus.*

22 §. *Prætereà gaudet* Ἐπανορθώσει *ſive Correctione.*

23 §. *Item Inopinato, quod* Παρὰ προσδοκίαν *vocant.*

24 §. *Item tectâ accuſatione, quæ* κατ᾽ ἐξοχὴν Σχῆμα, *ſive Figura appellatur.*

25 §. *Supereſt compoſitio, quæ quod ad iuncturam, ſuavitatem ſectatur: quod ad ordinem, in* συναθροισμῷ, *ſive congerie, vulgaria priori, nova atq; inuſitata*

inuſitata poſteriori collocat loco: quod ad periodum, amat ἰσόκωλα ſive membra paria: quod ad numerum, ita verſibus utitur vel integris, vel dimidiatis, ut à nemine depræhendatur.

Ut initio orationis pro Archia poëta: *In qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum.* Ubi totus eſt hexameter. Oritur quoque ſuavitas, ſi oratio ſit verſui ſimilis, imprimis in clauſulis: ut, *Ad quos conſcientiæ contagio pertinebat.*

26 §. *Interdum etiam poëtæ alicujus verſus, emblematis inſtar, inſeritur orationi.*

Ut à Cicerone in Piſonianâ factum videmus. Sed imprimis id facere gaudet in philoſophicis: ut in Academicis, Quæſt. Tuſculanis, aliiſque.

27 §. *Opponitur venuſtati* Κακοζηλία: *quæ & ipſa partim in ſententiis conſiſtit, ut,* Centaurus ſe ipſum equitans: *partim in verbis, ut,* Riſit roſa ſuavicolor: *partim compoſitione, ſi ea vel anapæſtica ſit, vel ſimilis verſibus mollibus ac fractis, quales ſunt, qui conſtant Ionicis à majore, ac Sotadei appellantur.*

Κακοζηλίας exemplum non unum in Arruntio obſervat Seneca epiſt. CXIV.

CAP. VII.

DE GRAVITATE, & vitio, quod ei opponitur.

1 §. *De venuſtate, & Κακοζηλία, diximus hactenus: ſupereſt gravitas, quæ orationem moleſtam acerbamque facit.*

2 §. *Huius ſententiæ ſunt per ſe acerbæ. Iocos quidem adhibet, ſed quibus admixta ſit acerbitas.*

3 §. *Locutio ſpectatur partim in verbis ſingulis, quæ ad primam pertinent Elocutionis partem; partim in tropis, & ſchematibus.*

4 §. *Primi generis ſunt, cùm* σύνθετα *ſive compoſita, tum quæcumque aſperitatem habent.*

5 §. *E tropis inſerviunt gravitati Mephoræ rem amplificantes. Item Allegoriæ, Emphaſis, Hyperbole,* Ἐμφηνισμός.

6 §. *E ſchematibus* λέξεως *pertinent huc,* Ἀσύνδετον, Ἀναφορά, Ἐπίζευξις, Κλῖμαξ. *At fugit verba ſimilia, aliaque ſcitamenta, quæ magis ludentis ſunt, quàm lædentis.*

7 §. *E ſchematibus* διανοίας *commendantur maximè Præteritio, Apoſiopeſis, Proſopopœia, Icon, Interrogatio,* Ἀντίθετα, Ἐπιτάσασις, *ſive inſultus orationis, ac denique* λόγος ἐσχηματισμένος, *ſive oratio aliquē perſtringens.*

8 §. *Fit ea multifariam. Nam interdum ambiguè loquimur, interdum mutuamus perſonam, idque tum vituperando ſimilem, tum laudando diſſimilem.*

9 §. *Interdum, quia de aliquo tutum dicere non eſt, universè dicimus, quid fieri ſoleat, aut debeat; aut interrogādo amicè ingenuā elicimus confeſſionē.*

10 §. *Supereſt cōpoſitio. Ea, quod ad iuncturam, eſt vocalibus hiulca, conſonantibus aſpera. Quod ad ordinem, in extremâ periodi parte collocat, quod maximè aſperum, indignumque eſt. Quod ad periodum, uſurpat imprimis* κῶλα κομματικὰ, *& periodos in fine adſtrictas contortaſque.*

11 §. *Vitium gravitati oppoſitum dicitur* ἄχαρις λόγος, *ſive* INVENUSTUM, *quod itidem conſiſtit in rebus, verbis, compoſitione.*

12 §. *In rebus peccatur, ſi ſint turpes, & ob-*

& obſcenæ. In verbis, ſi rebus non reſpondeant.

Ut cùm Clitarchus ait, *Depaſcit quidem loca montana, involat autem in cavas quercus.* De veſpæ genere loquitur, tanquam de bove fero, aut apro Erymanthio.

13 §. *In compoſitione denique, ſi oratio ſit ſimilis divulſæ; ſi membra non ſint colligata, ſed ſimilia fractis; ſi periodi ſint longæ adeò, ut penè ſuffocent dicentem.*

Hactenus de characteribus, eorumque affectionibus; quibus claudimus doctrinam Elocutionis.

CAP. VIII.

DE PRONUNCIATIONE generatim, DE QUE VOCE particulatim.

1 §. *SUpereſt* PRONUNCIATIO *ſive actio: poſtrema quidem oratoriæ facultatis pars, ſi ordinem in tractando conſideres: ſed tanti illa momenti, ut primas, ſecundas, tertias ei tribuerit Demoſthenes.*

2 §. *Eſt verò Pronunciatio vocis geſtuumque pro rebus & verbis apta conformatio.*

3 §. *Eius quaſi fundamentum eſt memoria, ſive firma rerum verborumque compræhenſio. Nam, niſi memoriter dicamus, multùm decedet de vi, & gratiâ pronunciationis: neque auditores tantopere mirabuntur oratorem.*

Viris tamen principibus, item ægrotis, ſenibus, & qui ſe demùm exercere incipiunt in arte oratoria, vitio verti nequit, ſi recitent è commentario.

4 §. *Memoriæ præcipuum lumen adfert ordo: eoque ſeu noſtra, ſeu aliena ediſcere volumus, ante omnia ſeriem orationis conſiderare oportet.*

Nempe unum meliùs obſervamus, quàm multa. Quæ autem aptè cohærent, quodammodo unum fiunt, quemadmodum ex pluribus annulis fit catena.

5 §. *Etiam memoria iuvatur locorum imaginumque doctrinâ. Loci ſe habent inſtar chartæ; imagines, inſtar ſcripturæ.*

Loco enim committitur imago, quæ nihil aliud eſt, quàm ſimulachrum rei, de qua dicendum eſt. Loca ejuſmodi ſunt oſtium, feneſtra, caminus, lectica &c. vel hortus, fons, collis &c. Imago Cæſaris argumento erit, de Cæſare dicendum eſſe: ut equus, vel navis, de equeſtri certamine, vel naumachia, agi debere. Sed & meta-

metaphorica admonent. Ut lupus, ſus, aſinus, ſignificabunt primùm de alicujus rapacitate, inde de immunditie, ac denique de obtuſo ingenio tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, repræſentabunt mite ingenium, caſtitatem, pietatem erga parentes: atque ita in alijs.

6 §. *Sed omnis iſta doctrina, quam operosè multi perſequuntur, à nobis hoc loco præteribitur, eò quòd magna ſui parte memoriam magis obruat, quam juvet: & qua parte eam juvat, ad diſtinctam artem pertineat, quæ* Μνημονευτικὴ* *vocatur.* * Memorialis.

7 §. *Partes pronunciationis ſunt duæ: una vocem format, altera corporis motum.*

Illa aures, hæc oculos afficit ac movet: ab illa pronunciationis, ab hac actionis nomen impoſitum eſt.

8 §. *Præcepta harum partium vel generalia ſunt, quæ utramque reſpiciunt: vel ſpecialia, quæ earum alteram tantùm ſpectant.*

9 §. *Prioris generis eſt præceptum iſthoc, ut ne ſtudioſe conſectemur actionis delicias.*

Alioqui verendum planè, ne idem nobis uſu veniat, quod equis Sybaritarum. Nam, ut mollis

molles erat populus iſte, equos etiam ſuos ſaltare ad modulos docebat. Sed ea res peſſimè ceſſit. Nam cùm Marte eſſet decertandum adverſus Crotoniatas, equi laſcivis motibus ſe atque univerſum exercitum * perdiderunt. Philiſci † quoque exemplum ab hoc more nos revocare debet. Nam quia voce & geſtu μιξόθηλυς † erat: ideo in tantum diſplicuit imperatori Antonino, ut neutiquam concedere illi vellet immunitatem, qua Rhetorum alij gauderent. Etiam ad ignominiam Sexti Titij pertinet, quòd tam ſolutus ac mollis fuerit in agendo, ut ſaltationis genus ab eo Titij nomen † invenerit.

* Ariſtoteles lib. de Rep. Sybaritarum, & ex eo Athenæus lib. 12. & Ælianus lib. 16. de Animalib. cap. 23. item Suidas.
† Philoſtratus de vitis Sophiſt. lib. 2.
† effeminatus.
† Cicero de claris Oratoribus.

10 §. *Nec propterea ars in totum negligi debet: ſed modus ſolùm requiritur. Nam ut affectatio artis adverſatur gravitati: ita eius neglectus auſteram ac ruſticam reddit actionem.*

11 §. *Præcepta, quæ ad ſolam pertinent vocem, vel totam reſpiciunt orationem, vel partem duntaxat.*

12 §. *Priora ſunt vel de qualitate, vel de quantitate vocis.*

13 §. *Ratione qualitatis curandum, ut vox ſit clara, itemque varia, cui repugnat μονοτονία: item ne ſit nimis præceps, ſed cum morâ proferatur.*

14 §. *Ratione quantitatis videndum, ut*

vox

vox intendatur ac remittatur pro multitudine auditorum. Sed tamen nec adſcendat ad extremum, nec deſcendat. Nam vox ima ſi ſit, vim non habet: & in acutiſſimo clamore, ne rumpatur periculum eſt.

Et quod majus inſcitiæ fuerit argumentum, quàm clamore applauſum quærere velle? Quales veriùs *clamatores* dixeris, quàm *oratores*. Cicero * eos claudis eſſe ſimiles dicebat. Nempe quia ut hi, ob imbecillitatem ſuam, ad equum confugiunt: ita iſti in voce Stentoreâ, tanquam in jumento, fiduciam omnem apud imperitos reponunt. Atqui, ut bene olim dictum fuit, cognoſcitur orator οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης †. Nec ſolùm hac parte peccant artis ignari; ſed, ut nihil eſt undiquè perfectum, eſt cùm etiam exorbitent viri præſtantes. Talis erat Q. Haterius, quem ſufflaminandum eſſe, ſcitè dicebat Auguſtus *. Iccirco parêre ſolet liberto, qui vehementiùs currentem refrenaret.

* Plutarchus in Cicerone, & ex eo Photius in Biblioth. cap. 245.

† non ex voce, ſed ex mente.

* M. Seneca in epitome cõtroverſ. præſ. lib. 4.

15 *§. Præcepta, quæ partem tantùm orationis ſpectant, vel maiorem eius partem reſpiciunt, vel minorem.*

16 § *Quod ad partes maiores, in exordiis utimur voce ſubmiſſiori, poſtea magis inſurgit vox: ac in narratione quidem eſt plana apertaque, in contentione*

tione acrior, imprimis in argumentando; in epilogo excitata, quaſi partâ victoriâ.

17 §. *Quod ad partes minores, verba ſingula pronuncianda ſunt articulatè, & ἐμφατικὰ quidem ἐμφατικῶς: verba coniuncta, ſi numerus inſit, cum quadam vocis modulatione ſunt proferenda: res grandes dicendæ cum majeſtate quadam, atroces concitatè: ſuadebimus voce gravi, laudabimus magnificâ: in ira utimur voce incitatâ, crebroque interruptâ, in miſeratione verò flexibili ac triſti.*

CAP. IX.

DE CORPORIS MOTU.

1 §. HACTENUS *de voce, ſequitur corporis motus: de quo duplicia ſunt præcepta. Alia enim Ethica ſunt, & ad civilitatem morum pertinent: alia Rhetorica, quæ non univerſam ſpectant vitam, ſed orationem ad perſuadendum idoneam.*

2 §. *Priora petenda ex Ethicis. Poſteriora partim reſpiciunt totum corpus, partim certam corporis partem.*

3 §. *Ad*

3 §. *Ad totum corpus pertinet ſtatus, qui erectus & celſus eſſe debet, ita tamen ut, ſi in corona ſit dicendum, adſit virilis in latera flexio.*

4 §. *Vultus, ad quem & frontis oculorumque conformatio pertinet, debet pro rerum natura eſſe lætus, triſtis; blandus, minax; erectus, demiſſus*.*

5 §. *Cervice utendum rectâ, non tamen rigidâ.*

6 §. *Humeri non allevandi.*

7 §. *Brachia non projicienda, niſi in vehementi affectu: quod ſi quid uberiùs ac ſpecioſiùs tractemus, brachio dextro exſpaciamur in latus dextrum: ſiniſtro brachio rariùs utimur; nec ferè niſi eatenus, ut quaſi normalem angulum efficiamus.*

*Quod interdum triſtitiæ eſt: ut apud Cic. in Cluent. & Cæſ. 1. de bell. Gall. interdum verecundiæ: ut Æn. 1. *Tum breviter Dido vultum demiſſa profatur.*

8 §. *Manus optimè à ſiniſtro incipit latere, ac dextro deponitur.*

9 §. *Pectus ferire, aut femur, prope ſcenicum eſt.*

10 §. *Idem judicandum de ſupploſione pedum; qua olim utebantur in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis.*

Atque hæc de geſtu corporis ſufficiat monuiſſe. Reliqua, quæ ad actionem pertinent, exer-

exercitationi relinquemus: ut cui plus hoc agendi artificium debeat, quàm præceptis. Vel cui iſta non ſufficiunt, cætera petat ex Cornificij lib. III. ad Herennium, Fabio lib. XI cap. XIII. ubi copioſè de his agit: tum ex inſtitutionibus noſtris Oratorijs, quibus, ut alia multa, ita hanc etiam partem, pleniùs ſumus perſecuti.

FINIS PARATITIONUM ORATORIARUM.

M. Acilius Glabrio praecij. Cons. prim. anni
Capadocia Reg. Ariobarz. | Nicomedes Rex B.

3 §. *Eius quaſi fundamentum eſt memoria, ſive firma rerum verborumque compræhenſio. Nam, niſi memoriter dicamus, multùm decedet de vi, & gratiâ pronunciationis: neque auditores tantopere mirabuntur oratorem.*

Viris tamen principibus, item ægrotis, ſenibus, & qui ſe demùm exercere incipiunt in arte oratoria, vitio verti nequit, ſi recitent è commentario.

4 §. *Memoriæ præcipuum lumen adfert ordo: eoque ſeu noſtra, ſeu aliena ediſcere volumus, ante omnia ſeriem orationis conſiderare oportet.*

Nempe unum meliùs obſervamus, quàm multa. Quæ autem aptè cohærent, quodammodo unum fiunt, quemadmodum ex pluribus annulis fit catena.

5 §. *Etiam memoria iuvatur locorum imaginumque doctrinâ. Loci ſe habent inſtar chartæ; imagines, inſtar ſcripturæ.*

Loco enim committitur imago, quæ nihil aliud eſt, quàm ſimulachrum rei, de qua dicendum eſt. Loca ejuſmodi ſunt oſtium, feneſtra, caminus, lectica &c. vel hortus, fons, collis &c. Imago Cæſaris argumento erit, de Cæſare dicendum eſſe: ut equus, vel navis, de equeſtri certamine, vel naumachia, agi debere. Sed & meta-

metaphorica admonent. Ut lupus, ſus, aſinus, ſignificabunt primùm de alicujus rapacitate, inde de immunditie, ac denique de obtuſo ingenio tractari oportere. Item ovis, turtur, ciconia, repræſentabunt mite ingenium, caſtitatem, pietatem erga parentes: atque ita in alijs.

6 §. *Sed omnis iſta doctrina, quam operosè multi perſequuntur, à nobis hoc loco præteribitur, eò quòd magna ſui parte memoriam magis obruat, quam juvet: & qua parte eam juvat, ad diſtinctam artem pertineat, quæ* Μνημονευτικὴ* *vocatur.*

* Memorialis.

7 §. *Partes pronunciationis ſunt duæ: una vocem format, altera corporis motum.*

Illa aures, hæc oculos afficit ac movet: ab illa pronunciationis, ab hac actionis nomen impoſitum eſt.

8 §. *Præcepta harum partium vel generalia ſunt, quæ utramque reſpiciunt; vel ſpecialia, quæ earum alteram tantùm ſpectant.*

9 §. *Prioris generis eſt præceptum iſthoc, ut ne ſtudioſe conſectemur actionis delicias.*

Alioqui verendum planè, ne idem nobis uſu veniat, quod equis Sybaritarum. Nam, ut

mollis

mollis erat populus iſte, equos etiam ſuos ſaltare ad modulos docebat. Sed ea res peſſimè ceſſit. Nam cùm Marte eſſet decertandum adverſus Crotoniatas, equi laſcivis motibus ſe atque univerſum exercitum * perdiderunt. Philiſci † quoque exemplum ab hoc more nos revocare debet. Nam quia voce & geſtu μιξόθηλυς † erat: ideo in tantum diſplicuit imperatori Antonino, ut neutiquam concedere illi vellet immunitatem, qua Rhetorum alij gauderent. Etiam ad ignominiam Sexti Titij pertinet, quòd tam ſolutus ac mollis fuerit in agendo, ut ſaltationis genus ab eo Titij nomen † invenerit.

* Ariſtoteles lib. de Rep. Sybaritarum, & ex eo Athenæus lib. 12. & Ælianus lib. 16. de Animalib. cap. 23. item Suidas.
† Philoſtratus de vitis Sophiſt. lib. 2.
† effeminatus.
† Cicero de claris Oratoribus.

10 §. *Nec propterea ars in totum negligi debet: ſed modus ſolùm requiritur. Nam ut affectatio artis adverſatur gravitati: ita eius neglectus auſteram ac ruſticam reddit actionem.*

11 §. *Præcepta, quæ ad ſolam pertinent vocem, vel totam reſpiciunt orationem, vel partem duntaxat.*

12 §. *Priora ſunt vel de qualitate, vel de quantitate vocis.*

13 §. *Ratione qualitatis curandum, ut vox ſit clara, itemque varia, cui repugnat μονοτονία: item ne ſit nimis præceps, ſed cum morâ proferatur.*

14 §. *Ratione quantitatis videndum, ut*

vox intendatur ac remittatur pro multitudine auditorum. Sed tamen nec adſcendat ad extremum, nec deſcendat. Nam vox ima ſi ſit, vim non habet: & in acutiſſimo clamore, ne rumpatur periculum eſt.

Et quod majus inſcitiæ fuerit argumentum, quàm clamore applauſum quærere velle? Quales veriùs *clamatores* dixeris, quàm *oratores*. Cicero* eos claudis eſſe ſimiles dicebat. Nempe quia ut hi, ob imbecillitatem ſuam, ad equum confugiunt: ita iſti in voce Stentoreâ, tanquam in jumento, fiduciam omnem apud imperitos reponunt. Atqui, ut bene olim dictum fuit, cognoſcitur orator οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης †. Nec ſolùm hac parte peccant artis ignari; ſed, ut nihil eſt undique perfectum, eſt cùm etiam exorbitent viri præſtantes. Talis erat Q. Haterius, quem ſufflaminandum eſſe, ſcitè dicebat Auguſtus *. Iccirco parêre ſolet liberto, qui vehementiùs currentem refrenaret.

* Plutarchus in Cicerone, & ex eo Photius in Biblioth. cap. 245.

† non ex voce, ſed ex mente.

* M. Seneca in epitome controverſ. præf. lib. 4.

15 §. *Præcepta, quæ partem tantùm orationis ſpectant, vel maiorem eius partem reſpiciunt, vel minorem.*

16 § *Quod ad partes maiores, in exordiis utimur voce ſubmiſſiori, poſtea magis inſurgit vox: ac in narratione quidem eſt plana apertaque, in contentione*

tione acrior, imprimis in argumentando; in epilogo excitata, quaſi partâ victoriâ.

17 §. *Quod ad partes minores, verba ſingula pronuncianda ſunt articulatè, & ἐμφατικὰ quidem ἐμφατικῶς: verba coniuncta, ſi numerus inſit, cum quadam vocis modulatione ſunt proferenda: res grandes dicendæ cum majeſtate quadam, atroces concitatè: ſuadebimus voce gravi, laudabimus magnificâ: in ira utimur voce incitatâ, crebroque interruptâ, in miſeratione verò flexibili ac triſti.*

CAP. IX.

DE CORPORIS MOTU.

1 §. HACTENUS *de voce, ſequitur corporis motus: de quo duplicia ſunt præcepta. Alia enim Ethica ſunt, & ad civilitatem morum pertinent: alia Rhetorica, quæ non univerſam ſpectant vitam, ſed orationem ad perſuadendum idoneam.*

2 §. *Priora petenda ex Ethicis. Poſteriora partim reſpiciunt totum corpus, partim certam corporis partem.*

3 §. *Ad totum corpus pertinet ſtatus, qui erectus & celſus eſſe debet, ita tamen ut, ſi in corona ſit dicendum, adſit virilis in latera flexio.*

4 §. *Vultus, ad quem & frontis oculorumque conformatio pertinet, debet pro rerum natura eſſe lætus, triſtis; blandus, minax; erectus, demiſſus*.*

5 §. *Cervice utendum rectâ, non tamen rigidâ.*

6 §. *Humeri non allevandi.*

7 §. *Brachia non projicienda, niſi in vehementi affectu: quod ſi quid uberiùs ac ſpecioſiùs tractemus, brachio dextro exſpaciamur in latus dextrum: ſiniſtro brachio rariùs utimur; nec ferè niſi eatenus, ut quaſi normalem angulum efficiamus.*

8 §. *Manus optimè à ſiniſtro incipit latere, ac dextro deponitur.*

9 §. *Pectus ferire, aut femur, prope ſcenicum eſt.*

10 §. *Idem judicandum de ſupploſione pedum; qua olim utebantur in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis.*

*Quod interdum triſtitiæ eſt: ut apud Cic. in Cluent. & Cæſ. 1. de bell. Gall. interdum verecundiæ: ut Æn. 1. *Tum breviter Dido vultum demiſſa profatur.*

Atque hæc de geſtu corporis ſufficiat monuiſſe. Reliqua, quæ ad actionem pertinent, exer-

exercitationi relinquemus: ut cui plus hoc agendi artificium debeat, quàm præceptis. Vel cui iſta non ſufficiunt, cætera petat ex Cornificij lib. III. ad Herennium, Fabio lib. XI cap. XIII. ubi copioſè de his agit: tum ex inſtitutionibus noſtris Oratorijs, quibus, ut alia multa, ita hanc etiam partem, pleniùs ſumus perſecuti.

FINIS PARATITIONUM ORATORIARUM.

M. Acilius Glabrio procons. consul primus anni
Capadocia Reg. Ariobarz. / Nicomedes Rex Bithinie